

- K 20. výročí Akčního programu KSČ kol. prohlášení [3-16]
- Úvaha téměř Masarykovská /Jaroslavu Mezníkovi k šedesátinám/ R. Battěk [17-26]
- L. Jagodovský: Praha 1968 byla omylem jh [27-28]
- Generační faktor v sovětské a čs. přestavbě M. Hájek [29-31]
- Arogance či ignorance? M. Hübl [37-34]
- Kořeneckému ctiteli V. Chramostová [35-40]
- Úvaha časová i nadčasová /po únorových oslavách/ Z. Jičínský [41-50]
- O úloze branných a bezpečnostních složek v ohrožném procesu 1968 L. Kohout [51-67]
- Církevní politika státu v letech normalisace a rok 1968 L. Kohout [68-75]
- Jak jsme koneckonců nebyli generálně zatraceni V. Kolmistr [76-83]
- Fantóm plurality F. Šamalík [84-88]
- Strašidlo plurality obchází východní Evropu J. Štern [89-91]
- Ještě jednou o strategii ekonomické reformy /K otázkám vyvolaným úvahou "Hrozící katastrofa a jak jí čelit?"/ Z. Šulc [92-104]
- Několik tézí o konsistentní ekonomického mechanismu /nepřednesený diskusní příspěvek pro mezinárodní konferenci ekonomů v Gyōru/ Z. Šulc [105-108]
- Pokání jako mravní a politický problém V. Tomáš [109-113]
- Ohlasy na Dubčekovo interview v l'Unita [114-117]
- Fejetony
- Balíček R. Battěk [118-120]
- V nemocnici O. Šulcová [121-124]

Ze sovětské perestrojky

Bucharin a bolševická revoluce /výňatek/

S.F. Cohen [125-128]

Roy Medveděv o Bucharinovi

[129-131]

Ať žije Čingis Chán! aneb panturkismus
kontra demokracie

M. Hübl [132-135]

Pamjať

M. Hübl [136-138]

Kobra nad zlatem

G. Ovčarenko [139-145]

Dokumenty z roku 1968Tzv. programová resoluce lednového pléna
a poslední skutečně programový text ÚV KSČ
před 21. srpnem 1968

[146]

a/ Informativní úvod

st [147-149]

b/ Text resoluce z 5. ledna 1968

[150-156]

c/ O přípravě a základních rysech dlouhodobého
programu KSČS /pracovní text připravený
vědecko-politickým týmem ÚV KSČ vedeným R.
R. Richtou v létě 1968

[157-185]

K 20. výročí Akčního programu KSČ	kol. prohlášení
Úvaha téměř Masarykovská /Jaroslavu Mezníkovi k šedesátinám/	R. Battěk
L. Jagodovský: Praha 1968 byla omylem	jh
Generační faktor v sovětské a čs. přestavbě	M. Hájek
Arogance či ignorance?	M. Hübl
Kořeneckému ctiteli	V. Chramostová
Úvaha časová i nadčasová /po únorových oslavách/	Z. Jičínský
O úloze branných a bezpečnostních složek v obrodném procesu 1968	L. Kohout
Církevní politika státu v letech normalisace a rok 1968	L. Kohout
Jak jsme koneckonců nebyli generálně zatraceni	V. Kolmistr
Fantóm plurality	F. Šamalík
Strašidlo plurality obchází východní Evropu	J. Štern
Ještě jednou o strategii ekonomické reformy /K otázkám vyvolaným úvahou "Hrozící katastrofa a jak jí čelit?"/	Z. Šulc
Několik tézí o konsistentní ekonomického mechanismu /nepřednesený diskusní příspěvek pro mezinárodní konferenci ekonomů v Györu/	Z. Šulc
Pokání jako mravní a politický problém	V. Tomáš

Ohlasy na Dubčekovo interview v l'Unita

Fejetony

Balíček	R. Battěk
V nemocnici	O. Šulcová

Ze sovětské perestrojky

Bucharin a bolševická revoluce /výňatek/	S.F. Cohen
Roy Medveděv o Bucharinovi	
Ať žije Čingis Chán! aneb panturkismus kontra demokracie	M. Hübl
Pamjať	M. Hübl
Kobra nad zlatem	G. Ovčarenko

Dokumenty z roku 1968

Tzv. programová resoluce lednového pléna
a poslední skutečně programový text ÚV KSČ
před 21. srpnem 1968

- a/ Informativní úvod st
- b/ Text resoluce z 5. ledna 1968
- c/ O přípravě a základních rysech dlouhodobého
programu KSČS /pracovní text připravený
vědecko-politickým týmem ÚV KSČ vedeným
R. Richtou v létě 1968

L * Stápnenci "tvrdej pšete" místo hledání pozitivního východiska na překonání zářezů minulosti by se chtěli, aby polovice nášho obyvatelstva ne skutečné deje roku 1968 celkom zabudla, stratila historickú pamäť a ta druhá polovica, mladšia, aby sa o r. 1968, jeho faktoch a ľuďoch o ňom nič pozitivného ne dozvedela....

Alexander Dubček, L 'Units 10. 1. 1988

Před dvaceti lety byl přijat Akční program KSČ, základní politický dokument Pražského jara 1968. Program byl vypracován po týdnech usilovné práce početných skupin politiků i vědeckých pracovníků, kteří v otevřených diskusích vyjedřovali stanoviska k řešení naléhavých společenských problémů. Vypracovaný návrh programu byl po diskusi v ÚV KSČ jednomyslně schválen. Jména komise pro přípravu A- programu B. Kaldér tehdy vyslovil díky za obětivou a náročnou práci všem, kdo se zúčastnili na přípravě Akčního programu. Byly to stovky soudruhů z vědeckých a technických pracovišť, z vysokých škol, stranických a státních orgánů, z hospodářské i politické praxe. Zdůraznil dále, že program "je proto dlouhý, že vzhledem k charakteru přelomu, kterým procházíme, vzhledem k měnící se díle strany ve společnosti, nelze ho koncipovat jinak, než jako základní politický pohled na současnou dobu a její potřeby, jako platformu, která se bude dotvářet a konkretizovat." /Rok šedesátýosmý v dokumentech a usneseních ÚV KSČ, Svoboda Praha 1969, str. 62- 63/.

Akční program byl tehdy výsledkem a projevem dosaženého vědeckého poznání problémů vývoje čs. socialistické společnosti a obsahoval promyšlené realistické návrhy na jejich řešení. Měl by být proto spolu s dalšími základními dokumenty Pražského jara 1968 - opět zveřejněn, aby se čs. společnost s ním mohla znovu, v r. 1988, seznámit. Byl by to významný podnět k otevřené celospolečenské diskusi o problémech dalšího čs. vývoje, bez níž není žádná opravdová změna /přestavba v Gorbačovově smyslu/ v Československu možná. A. Dubček v citovaném rozhovoru oprávněně napsal, že "kdyby se zveřejnil Akční program z dubna 1968 spolu se všemi základními stranickými a státními dokumenty připravenými v tak krátké době v r. 1968, mohlo by to zřetelně ukázat na analogické procesy/se sovětskou přestavbou/ a dnes nám napomoci přijímat opatření, adekvátní současným domácím i zahraničním poměrům."

Akční program byl zároveň odrazem dlouhého a složitého vývoje, kterým KSČ- a sprostředkovaně celá čs. společnost - prošla zejména po XX. sjezdu KSSS v r. 1956. Svědčil o odhodlání těch sil ve vedení strany i v celé straně, které si uvědomovaly hloubku politické krize i nezbytnost nových řešení a nových přístupů k ní⁸ na základě toho i nutnost pracovat nově a uskutečnit nezbytné celospolečenské změny. Akční program byl jistě výsledkem kompromisů, ale především byl projevem dobré vůle většiny strany a celé společnosti ke změně, vůle, jež se konkretizovala v re-

formních požadavcích s návržích programu.

Byl to program celkové eformy, dnes by se řeklo komplexní přestavby všech stránek života společnosti - včetně její politicko- státní organizace. Byl koncipován na základě ~~neortodoxně chápané~~ ^{tvůrčí} ideologie marxismu. Vycházel z kritického hodnocení dosavadního čs. vývoje, včetně vývoje teorie a praxe socialismu po XX. sjezdu KSSS. Byl to promyšlený program změn pro čs. společnost, ve které došlo k sociálnímu i kulturnímu vzestupu širokých lidových vrstev. Požadované a navrhované reformy měly vrátit čs. společnosti nejen dynamiku v hospodářské oblasti, včetně účinného využívání poznatků vědecko- technické revoluce, ale zároveň jí umožnit, aby se mohla rozvíjet jako společnost demokraticky organizovaná a demokraticky se spravující. Zdůrazňování "lidské tváře" socialismu, jeho demokratického charakteru postihovalo vnitřní smysl společenské přeměny "obrodného procesu", užije-li se tehdejší terminologie.

V tomto stručném stanovisku nelze ani zmínit všechny hlavní požadavky Akčního programu. Pro oživení paměti starších a pro případné poznání mladších však bude účelné přece jen některé myšlenky AP uvést v jejich autentické formulaci, protože i způsob jejich vyjádření byl důležitý. Oprošťovat se od starého "dřevěného jazyla" dřívějších stranických dokumentů a snažit se mluvit ke společnosti řečí jí blízkou a srozumitelnou.

AP požadoval hlubokou ^x ^x ^x politickou reformu. Proto nově formuloval i úlohu KSČ v politicko-státním systému. Vedoucí úlohu chápal jako záruku socialistického vývoje, uznával však nezbytnost, aby si KSČ permanentně otěžovala, zda společnost s její politikou souhlasí a získávala ji pro ni. Proto předpokládal řadu opatření k upevnění vedoucí úlohy strany ve společnosti na základě rozvinutí vnitrostranické demokracie.

"V současné době zvlášť záleží na tom, aby strana prováděla takovou politiku, aby si plně zasloužila vedoucí úlohu v naší společnosti. Jsme přesvědčeni, že to je v současné situaci podmínka socialistického vývoje země... Komunistická strana se opírá o dobrovolnou podporu lidu; neuskutečňuje svou vedoucí úlohu tím, že vládne nad společností, ale tím, že nejoddaněji slouží jejímu svobodnému, pokrokovému socialistickému vývoji. Svou autoritu si nemůže vynutit. Svou linii nemůže prosazovat nařizováním, ale prací svých člnů, pravdivostí svých ideálů. ...Strana si je vědoma, že nebude hlubšího rozvoje demokracie v naší společnosti, jestliže se důsledně neupletní demokratické zásady ve vnitřním životě a práci samotné strany, mezi komunisty. Rozhodování o všech významných otázkách a kádrové obsazení funkcí musí být zajištěno demokratickými pravidly jednání a tajným hlasováním."

"Komunisté musí stále znovu v rámci demokratických pravidel socialistického státu usilovat o dobrovolnou podporu většiny pro linii strany... Strana se musí snažit, aby její členové - jakožto nejaktivnější pracovníci na svých úsecích- měli i tomu ⁴ odpovídající váhu a vliv v celé

společnosti, aby zaujímal funkce ve státních, hospodářských i společenských organizacích. Avšak to nesmí vést k praxi dosazování členů strany do funkcí v rozporu se zásadou, že do orgánů celé společnosti vybírá vedoucí představitelé tato společnost a jednotlivé její složky a že za svou činnost funkcionáři těchto složek odpovídají všem občanům nebo členům společenských organizací." "Je třeba odstranit praxi diskriminace a vytváření "kádrového stroupu" pro ty, kdo nejsou členy strany."

Požadavek radikální změny byl vztažen na celý politický systém. "Jde o to, přetvořit celý politický systém tak, aby umožňoval dynamický rozvoj socialistických společenských vztahů, slučoval širokou demokracii s vědeckým, odborně kvalifikovaným řízením, upevňoval společenský řád, stabilizoval socialistické vztahy, nepomáhal kázní a společenské disciplině." "Základní vztahy politického systému musí poskytnout pevné základy proti starým metodám subjektivismu a mocenské libovůli."

AP přikládal velký význam správnému vymezení odpovědnosti všech článků politického systému. Musí být jasné, kdo, který orgán a který pracovník za co odpovídá, jakou má pravomoc a jaké povinnosti... Je nezbytné, aby všechny složky měly své samostatné postavení".

"Na tvorbě státní politiky se podílí celá Národní fronta, politické strany, které ji tvoří i společenské organizace. Politické strany NF jsou sobě navzájem partnery... KSČ chápe Národní frontu jako politickou platformu, která nedělí politické strany na vládní a opoziční v tom smyslu, že by se vytvářela opozice proti linii státní politiky jako linii celé Národní fronty a vedl se politický boj o moc ve státě."

"Dobrovolné společenské organizace musí být založeny na skutečně dobrovolném členství a aktivitě..." "zároveň je ještě letos zapotřebí zajistit uplatnění ústavních shromažďovacích a společnicových svobod tak, aby byly zákonem zaručena možnost vzniku dobrovolných organizací, zájmových sdružení, spolků a pód., podle současných zájmů a potřeb různých vrstev a skupin našich občanů bez byrokratických omezení a bez monopolních práv jakékoli organizace. Jakákoli omezení v tomto směru mohou být dána jen zákonem a jen zákon může stanovit, co je protispoolečenské, zakázané a trestné". "Zákonem zaručené svobody musí v tomto smyslu plně platit v souladu s ústavou i pro občany různé náboženské víry a vyznání."

"Nelze zajistit účinný vliv mínění a názorů pracujících na celou naši politiku, nelze čelit snahám o potlačení kritiky a iniciativy lidu, jestliže pro všechny občany nezajistíme důsledně právními prostředky ústavně zaručenou svobodu projevu a vůbec všechna politická a osobní práva občanů. Socialismus nemůže znamenat jenom osvobození pracujících lidí z nadvlády vykořisťovatelských třídních vztahů, ale musí přinést pro plné uplatnění osobností více, než dává kterákoli buržoázní demokracie."

AP odpovědně přistupoval k závažnému společenskému problému překonává-

ni důsledků nezákonností předchozího období. "Vážnou skutečností je i to, že doposud nebyla do všech politických a občanských důsledků provedena ani rehabilitace lidí - komunistů i nekomunistů - kteří byli obětí nezákonností v minulých letech."

"Strana si je vědoma, že nevinně odsouzeným a pronásledovaným lidem nikdo nevrátí ztracená léta jejich života, bude však prosazovat, aby zmizely jakékoli stíny nedůvěry a ponižování, důsledky, které nezákonné zásahy měly často pro rodinu a příbuzné postižených a bude důsledně dbát na to, aby všichni takto pronásledovaní lidé měli plnou možnost uplatnit se v práci, ve veřejném životě i v politické činnosti."

Požadavky AP se tu netýkaly jen odčinění křivd a zločinů spáchaných v minulosti, ale zahrnovaly i vytváření účinných záruk, včetně institucionálních, k tomu, aby se zabránilo v budoucnosti jakémukoliv návratu k autokratickému způsobu vládnutí. Zpráva komise ÚV KSČ, která byla za tímto účelem vytvořena, a její doporučení se v důsledku vojensko - politické intervence z 21. VIII. 68 již v Československu nezveřejnila. Naopak, režim tzv. normalizace nejen že zarezil již prováděné rehabilitace, ale vrátil se k nedemokratickému, bytokraticko - centralistickému uplatňování moci včetně kabinetní justice, ke které již podle požadavků AP nikdy nemělo docházet. Charakter "normalizační" moci spolu s represivním postihem statisíců stoupců obrodného procesu v Československu zbovu rozštěpil čs. společnost na členy KSČ a ostatní, na plnoprávné i méněcenné /v různých stupních/ občany se všemi negativními důsledky, jež z toho plynou pro celkový život čs. společnosti.

"Širší demokratické pojetí politických a osobních práv občanů, jejich právní a politické záruky považuje strana za nezbytný předpoklad nutného upevnování společenské kázně a řádu, stabilizace socialistických společenských vztahů. Libovůle a nejasné stanovení práv i povinností vede k neodpovědnosti, k pocitu nejistoty, a tím i k lhostejnosti vůči veřejným zájmům a potřebám."

"Je třeba vypracovat takový volební systém, který bude v souladu se změnami v našem politickém životě. Ve volebním zákoně je nutno přesně a jasně upravit demokratické zásady přípravy voleb, navrhované kandidáty i způsob jejich volby."

AP kladl velký důraz na to, aby celý státní mechanismus fungoval demokraticky, ale zároveň efektivně a kvalifikovaně. Proto "v celém státním a politickém systému je nutno promyšleně vytvářet vztahy a pravidla, umožňující dát na jedné straně potřebnou jistotu odpovědným kádrům i jejich funkčnímu postavení a na druhé straně umožňující potřebnou směnu kádrů tak, aby byl běžně možný nástup politicky a odborně schopnějších lidí na místo těch, kteří již na svou práci nestačí."

"Politika strany vychází z požadavku, aby v celém státním mechanismu

nedocházelo k přílišnému soustřeďování moci v jednom článku, v jednom aparátu nebo u jednotlivce. Je nutno zajistit takové rozdělení pravomoci a systému vzájemné kontroly mezi jednotlivými články, aby případné chyby a přehmaty jednoho článku byly včas napraveny činností druhého. Tomu musí odpovídat nejenom vztahy mezi volenými a výkonnými orgány, ale i vztahy uvnitř mechanismu výkonu státní moci i správy a rovněž postavení a funkce soudů. "

Akční program rovněž pozitivně reagoval na problémy v česko-slovenských vztazích. Zdůraznil, že čs. republika jako společný stát dvou rovnoprávných národů - Čechů a Slováků - "musí důsledně dbát o to, aby státoprávní úprava vztahů mezi našimi bratrskými národy a postavení všech ostatních národností ČSSR se vyvíjely tak, jak to vyžaduje upevňování jednoty státu, vlastní rozvoj národů a národností a jak to odpovídá potřebám socialismu". - Na základě zhodnocení dosevadního tzv. esymetrického systému vytýčil jako úkol přípravu nového federativního uspořádání čs. státu, jež se mělo stát součástí přípravy XIV. sjezdu KSČ a nové ústavy. Podle stejných zásad měla postupovat i výstavba strany a společenských organizací.

Zároveň AP uložil úkol vypracovat statut upravující postavení a práva jednotlivých národností, Maďarů, Poláků, Ukrajinců a Němců a zaručující možnosti jejich národního života a rozvoje jejich národní osobitosti.

V této oblasti reálný sociálně-politický vývoj předstihl záhy požadavky AP a již koncem dubna se vytvořily vládní orgány, které měly vypracovat návrh nového federativního uspořádání vztahů Čechů a Slováků, jež bylo uzákoněno koncem října 1968. Federativní principy uvnitř KSČ nikdy uplatněny nebyly. *byly sice připraveny, nebyly však zásadně projednány a uplatněny*

Významné místo měla v Akčním programu ekonomická reforma a s ní spojená demokratizace v této oblasti. "Program demokratizace v hospodářství spojuje ekonomickou reformu těsněji s procesy, které jsou před námi v oblasti politiky a celkového řízení společnosti a podněcuje ke stanovení a uplatnění nových prvků, které by ekonomickou reformu dále rozvíjely. Program demokratizace hospodářství zahrnuje zejména uskutečnění samostatnosti podniků a podnikových seskupení a jejich relativní nezávislost na orgánech státu, plné a reálné uplatňování práva spotřebitele určovat svou spotřebu a svůj živorní styl... Vzniká potřeba demokratických orgánů v podnicích, jež by měly vymezenou pravomoc vůči vedení podniků... I socialistická ekonomika vytváří postavení pracujících, v němž existuje potřeba organizovaně hájit jejich lidské, sociální a jiné zájmy. Centrální funkcí odborů by se mělo stávat stále výrazněji poslání hájit zaměrnanecké, podnikové zájmy dělníků a pracujících, vystupovat z tohoto hlediska jako významný partner při řešení všech otázek hospodářského řízení. " "Podnik musí mít právo volby svého organizačního začlenění, Nadpodnikové orgány, /typu dnešních generálních a oborových ředitel-

ství/ nemohou být nasáány státní administrativní močí... "

"Je nutno skoncovat s dřívějším zjednodušeným schématickým přístupem k utváření organizační struktury výroby i obchodu. Je proto také nutné počítat s rozvojem malých a středních socialistických podniků. Ve vývoji organizační struktury výroby i obchodu je nutno otevírat prostor pro ekonomické soutěžení mezi podniky všeho druhu a forem podnikání, v první řadě ve sféře výroby a prodeje spotřebního a potravinářského zboží."

AP. příkládal velký význam rozvoji družstevnictví, zvláště zemědělského. Dále požadoval přijmout "neodkladná opatření ke zdokonalování a rozšiřování všech již existujících forem "služeb" včetně rozvoje drobného osobního podnikání.

AP nově koncipoval úlohu státu v ekonomice: "Rozhodování o plánu a hospodářské politice musí být jednak procesem vzájemné konfrontace a sledování různorodých zájmů - podnikatelských, spotřebitelských, zaměstnančích, různých společenských skupin obyvatelstva, národů a pod. - jednak procesem vhodné kombinace pohledu na dlouhodobý rozvoj ekonomiky a na její bezprostřední prosperitu. Za nezbytnou součást hospodářské činnosti státu je třeba považovat účinná opatření, která by chránila spotřebitele proti zneužívání monopolního postavení a hospodářské moci výrobních a obchodních podniků."

"Plán a celostátní ekonomická politika musí vystoupit jako pozitivní síla ve směru normalizace trhu, proti tendencím ekonomické nerovnováhy i proti monopolizaci ovládnutí trhu. Společnost musí plánovat s potřebným rozhledem, perspektivou, vědevky objevovat možnosti svého budoucího rozvoje a volit jeho nejrozumnější směry..."

"Hospodářskou strukturu Československa, její technickou úroveň, koncentraci i specializaci je třeba rozvíjet tak, aby byla schopna rychleji reagovat na hospodářské změny doma i ve světě."

"Z hlediska zdrojů hospodářského růstu v Československu mají právě pracovní síly, jejich schopnost a kvalita, technicko-kulturní úroveň, jejich mobilita a přizpůsobivost zcela mimořádnou důležitost. Dokonce z hlediska budoucího hospodářského růstu nemá čs. hospodářství nadějnější zdroje, než jsou právě jeho velké/lidské zdroje."

Akční program stavěl do popředí nezbytnost zhodnocení práce podle toho, co přináší společnosti. "Dnes, kdy se stírají třídní rozdíly, se hlavním hodnotícím měřítkem postavení lidí ve společnosti stává podíl, jakým člověk přispívá společenskému rozvoji..."

Usilujeme-li dnes o odstranění rovnostářství, o uplatnění zásady výkonu v hodnocení podniků, nechceme tím vytvářet nějaké nové privilegované vrstvy. Chceme, aby na všech úsecích našeho života závisela odměna lidí na společenském významu a efektivnosti jejich práce, na rozvoji pracovní iniciativy, stupni odpovědnosti a rizika. To je v zájmu rozvoje celé naší společnosti. Zásada výkonu vyzdvihuje technickou vyspělost,

rentabilitu a produktivitu práce, autoritu a pravomoc odpovědných vedoucích, princip hmotné zainteresovanosti, zdůrazňuje rostoucí význam kvalifikace všech pracujících."

"Tato skutečnost si vyžádá zásadní změnu v dosavadní kádrové politice, v níž se po léta podceňují hlediska vzdělání, kvalifikace a schopnosti."

Akční program se při formulování svého pojetí sociální spravedlnosti a cest k jejímu uplatňování a zajišťování nepotřeboval zabývat problematikou bezprachých zisků, neoprávněného obohacování, korupce a spekulace apod., protože tyto jevy, i když v té době sice také existovaly, byly relativně bezvýznamné. K jejich explozi došlo až za tzv. politiky normalizace v 70. letech. Byly vlastně jejich produktem, stejně jako tomu bylo v SSSR za brežněvovské éry, která umožnila neobyčejné rozšíření tohoto tíživého dědictví, s nímž se v současnosti pokouší vypořádat Gorbačovovo vedení.

AP. věnoval velkou pozornost rozvoji vědy, vzdělanosti a kultury a zdůraznil, že "v současné etapě musíme rozvoj naší společnosti v mnohem větší míře opřít o rozvoj a uplatnění vědy, vzdělanosti a kultury."

Má-li být vědecký výzkum neustále iniciátorem nových řešení, nových myšlenek, které se nikdy neuspokojují s dosaženým poznáním - musí mu být zajištěno svébytné autonomní postavení a nesmí být podřizován vnějším zásahům a direktivám - jako tomu bylo v minulosti. Vědecké diskuse, vědecká díla, časopisy a pod., nemohou podléhat žádné cenzuře."

"V současné době, v době nástupu vědecko-technické revoluce ve světě se významně mění společenské postavení vědy. Její uplatnění v celém životě společnosti se stává základní podmínkou intenzivního rozvoje ekonomiky, péče o člověka a jeho živorní prostředí, kultury společnosti a růstu osobnosti, moderních metod řízení a správy, rozvoje vztahů mezi lidmi a řešení nejružnějších otázek, jež přináší současná doba.... Proto strana pokládá za jeden ze svých prvořadých úkolů vytvářet stále širší prostor pro rozvoj tvůrčí vědecké práce a pro včasnější a účinnější uplatňování jejích výsledků ve společenské praxi."

"Zásadní změny nás očekávají na úseku společenských věd, na něž nyní doléhá plná váha odpovědnosti za přípravu poznatků potřebných k tomu, aby se socialistická společnost mohla pohybovat po nových a neznámých cestách.....Strana bude prostřednictvím svých orgánů dávat podněty k rozvoji společenských věd a přispívat k jejich orientaci na důležité společenské problémy; do vlastního procesu tvůrčí vědecké práce však nezasahuje a opírá se tu o iniciativu a společenskou odpovědnost vědců samých." - Vědecké sebepoznání společnosti předpokládá, že bude překonána strnulost, že bude plně obnovena svobodná diskuse, střetávání rozdílných názorů, s nimiž je nutno počítat jako s trvalou součástí našeho teoretického života." Proto strana pokládá za jeden ze svých prvořadých

úkolů vytvářet stále širší prostor pro rozvoj tvůrčí vědecké práce a pro včasnější a účinnější uplatňování jejich výsledků ve společenské praxi."

Další rozvoj socialistické společnosti je podmíněn růstem vzdělanosti lidu...Povsžujeme proto další rozvoj našeho školství za přední úkol, Proto je dnesprvořadým úkolem soustředit hlavní pozornost a všechny síly na cílevědomé zvyšování úrovně, náročnosti i hodnoty vzdělání, zejména prohlubovat a zvyšovat všeobecnou vzdělanost lidu a rozšiřovat základně pro účinnější výběr a výchovu talentů, modernizovat obsah, formy i prostředky vzdělání...Dynamický rozvoj našeho hospodářství i celé společnosti vyžaduje skoncovat s nedoveňováním vzdělanosti i potřeb školy a učitelů a zajistit, aby naše školství dostávalo podstatně větší díl,ze společenských zdrojů pro svůj rozvoj."

"Rozvoj kultury v nejširším smyslu je jednou ze základních podmínek dynamického a harmonického rozvoje socialistické společnosti." "Kultura a umění nejsou pouhou ozdobou hospodářského a politického života, ale životní nutností socialistického zřízení. Zaostává-li kultura, brzdí to pokrok politiky a ekonomiky, demokracie a svobody, rozvoj člověka a lidských vztahů. Péče o kulturu, motnou i duchovní, není pouze starostí kulturní fronty, ale musí se stát záležitostí celé společnosti.

Odmítáme administrativní a byrokratické způsoby uskutečňování kulturní politiky, distancujeme se od nich a budeme jim čelit. Umělecká tvorba nesmí být podrobována cenzuře."

"...Je nutné překonat zúžené pojetí společenské a lidské funkce kultury a umění, přeceňování jejich ideologické a politické úlohy a nedoceňování jejich základních obecně kulturních a estetických úkolů v přeměně člověka a jeho světa. Strana bude střežit a zabezpečovat jak svobodu umělecké tvorby, tak právo na zpřístupnění uměleckých děl..."

"Společensky spravovat kulturu znamená především vytvářet příznivé podmínky pro její rozvoj. Zákonitě vznikající rozpory budou řešeny diskusí a demokratickým rozhodováním. Potřebnou autonomii kultury a umění musí vyjadřovat také samosprávné rozhodování kulturních pracovníků v oboru jejich činnosti. Pro státní orgány musí být nepostradatelnými partnery.

Celou oblast kultury, vzhledem k jejímu významu je nutno důstojně a odpovědně ekonomicky zabezpečit, ochránit ji před živelností trhu a komercializací. Plánované vklady do kultury se musí soustřeďovat v orgánech, které řídí kulturu, a ty je mají rozdělovat v kulturních institucích. Předpokladem fungující ekonomiky kultury je zvyšovat hospodářskou samostatnost a odpovědnost kulturních zařízení, podniků a kolektivů. Samostatné hospodaření je povede k racionálnějšímu využívání prostředků a možností ke zvyšování podnikavosti."

V závěru se Akční program zabýval mezinárodním postavením a zahraniční politikou ČSSR. Trval na základní orientaci čs. zahraniční politiky po II. světové válce, na spojenectví a přátelství se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy a požadoval, aby se "přátelské vztahy s našimi spojenci nadále prohlubovaly na základě vzájemné úcty, svrchovanosti a rovnoprávnosti, vzájemného respektování a internacionální solidarity. V tomto smyslu budeme aktivněji a s promyšlenou koncepcí přispívat ke společné činnosti RVHP a Varšavské smlouvy."

AP. se hlásil k politice mírového soužití s rozvinutými kapitalistickými zeměmi a zdůrazňoval, že "naše zeměpisná poloha, jakož i potřeby a možnosti průmyslové země vyžadují, abychom prováděli aktivnější evropskou politiku, směřující k rozvíjení vzájemně výhodných styků se všemi státy a mezinárodními organizacemi a k zajištění kolektivní bezpečnosti evropského kontinentu."- Kriticky vytýkal nedostatky dosevaďní čs. zahraniční politiky a požadoval, "aby čs. zahraniční politika plně vyjadřovala jak národní, tak internacionální zájmy socialistického Československa".

Tvrzení ideologů tzv. normalizace, že i "oficiálními místy byl nastoupen kurs na roztržku se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy"/RP z 4. I. 1988 ze stati "Leden a dnešek"/ je účelová lež, kterou lze v Československu takto oficiálně hlásat, protože ji v masa mediích není možno vyvrátit.

Bylo by možno uvádět ještě další citace z Akčního programu k problematice demokratizace a uvolňování prostoru socialistickému rozvoji čs. společnosti, ale pro tentó účel snad uvedené výňatky postačují. Na konec však přece jen několikmyšlenek ze závěrečné části Akčního programu: "Chceme plně v duchu našich tradic a dřívějších rozhodnutí rozvinout v naší zemi vyspělou socialistickou společnost, zbavenou třídních protiv, ekonomicky, technicky a kulturně vysoce rozvinutou, sociálně a národnostně spravedlivou, demokraticky organizovanou, kvalifikovaně řízenou, umožňující bohatstvím svých zdrojů důstojný lidský život, soudružské vztahy vzájemné spolupráce mezi lidmi a svobodný prostor pro rozvoj lidské osobnosti."

"Chceme přistoupit k budování nového, hluboce demokratického a čs. podmínkám odpovídajícího modelu socialistické společnosti. Vlastní zkušenosti i marxistické vědecké poznání nás však vedou shodně k názoru, že těchto cílů nelze dosáhnout po starých cestách, s použitím prostředků, které se dávno přežily a hrubých metod, které nás stále strhávají zpět. Prohlašujeme s plnou odpovědností, že naše společnost vstoupila do nesnadného období, kdy se už nemůžeme spoléhat na tradiční schémata. Nemůžeme stěsnávat život do šablon ani nejlépe myšlených. Nyní také nám připadá úkol razit si cestu neznámými podmínkami, experimentovat, dávat socialistickému vývoji novou podobu..."

V samém závěru Akční program prohlašoval: "Chceme vytvořit podmínky, aby každý čestný občan, kterému leží na srdci věc socialismu, věc našich národů, pocítil, že je vlastním strážcem osudů této země, své vlasti, že je potřebný, že se s ním počítá. Nechť se proto Akční program stane programem obrody socialistického úsilí v naší zemi. Není síly, která by mohla vzdorovat lidu, který ví, co chce a dovede jít za svým cílem."

Takové byly vřadčí ideje tohoto nejvýznamnějšího politického dokumentu Pražského jara a jejich shoda se základními myšlenkami sovětské přestavby skutečně není náhodná ani jevová, ale vyjadřuje shodnou podstatu obou procesů, ať to současná mocenská garnitura v Československu jakkoli popírá.

Akční program byl politickým aktem strany, která měla ve státě vládnoucí postavení a která se v krizových podmínkách snažila o svou vnitřní renezanici a o obnovení živých organických vztahů se společností. Ta přirozeně chtěla zachovat své vedoucí postavení ve společnosti, chtěla jej dosahovat především politickým a ideovým působením, nikoli administrativně policejními metodami.

Dubčekovské vedení KSČ si bylo vědomo začlenění Československa do Varšavské smlouvy a důsledků, které pro ně plynou z jisté závislosti na Sovětském svazu a jeho politice. Proto se i ve formulacích Akčního programu snažili zdržet všeho, co by na sovětské straně mohlo být - vzhledem k tehdejšímu ideologickému dogmatismu a politickému konzervatismu - vy-
dáváno za protisovětské - a tudíž i protisocialistické koncepce a stanoviska, za oslabování socialistického společenství epod. /Je jinou otázkou, že to nebylo posléze nic platné; tyto intence při vytváření Akčního programu byly silné a nutno je tu připomenout - i pro ty kritiky, kteří vytýkali Akčnímu programu přílišnou opatrnost či nedostatečnost některých jeho obecně politických požadavků/.

Akční program nebyl však obecně demokratickým programem, nestanovil svobodu vytváření opozičních politických stran, nekoncepcoval optimální model demokratického politického systému, jak jej chtěli vidět někteří jeho kritikové. Snažil se však - na základě rozboru vnitřních i vnějších podmínek - vyjádřit nejnaléhavější potřeby nacionálního, sociálně politického a kulturního vývoje čs. společnosti a naznačit žádoucí změny, cesty a prostředky k jejich uspokojování. Vycházel ze základního předpokladu, že skutečný socialismus není možný bez rozvoje demokracie, bez dalšího rozvoje všech stránek občanského života. Proto i jeho devizou bylo - shodně s dnešní sovětskou přestavbou - více demokracie, více socialismu. I po časovém odstupu lze právem říci, že Akční program skutečně vyjadřoval základní potřeby dalšího socialistického vývoje čs. společnosti.

V reformním demokratizačním procesu Pražského jara zdrojem pohybu nebylo již jen stranicko- státní centrum, ale i různé složky a síly občanské společnosti. Vzhledem k tomu by si moc sice mohla vůči společnosti dovolit méně, ale zato by mohla dosáhnout více při praktickém uskutečňování společenských přeměn, protože by se mohla opírat o aktivní podporu i iniciativu důležitých sil společnosti, v čemž by účinně napomáhala i nově podnícené národní sebevědomí.

~~Důležitým předpokladem k tomu by bylo i přihlížení ke skutečnosti, že různé generace vyrostly v odlišných podmínkách.~~ ^{mladá} ^{se i k tomu} Komunistická strana odmítala jak stavění dělnické třídy proti inteligenci, tak i různých zájmů jednotlivých generací. Za naléhavý úkol považovala obnovit všude kontakt s mladými lidmi a dosáhnout toho, aby převzali odpovědnost, jež jim náleží. Jak aktuálně znějí tato slova- jakoby byla vyslovena dnes .

Sociálně -politický pohyb čs. společnosti v době Pražského jara byl složitý, mnohostraný a vnitřně rozporný. Proto přirozeně i Akční program již v době svého vzniku byl různě interpretován a hodnocen podle toho, které stránky či momenty se akcentovaly - a je tomu tak až do současné doby. Reformní proces byl násilně přerušen vnějším vojenským zásahem v srpnu 1968, v počátečním stádiu svého vývoje. Proto nelze ani jednoznačně uzavřít, jak by tento proces postupoval, které požadavky Akčního programu - a jak- by se uskutečnily a které nikoli, jaké by byly skutečné výsledky požadovaných změn.

Toto konstatování však zdaleka neznámá, že každý soud v Akčním programu má stejnou hodnotu z hlediska historické pravdy. Existují jistá vědecká pravidla, která umožňují rozlišovat. Konfrontuje-li se s nimi "Poučení z krizového vývoje", z něhož stále vychází oficiální ideologie, ukazuje se jasně utilitární, mocensko- pragmatický účel jeho tvrzení, která se skutečným rozbořením a poznáním tohoto politického dokumentu a dějinného období, v němž vznikl, s dějinnou pravdou nemají nic společného.

Představitelé tzv. normalizace, kteří se k moci dostali e důsledku cizí vojenské intervence, se záhy od Akčního programu distancovali. Prohlásili jej za revizionistický, kontrarevoluční epod. a ve své činnosti zničili všechno, co z požadavků Akčního programu s Pražského jara přetrvávalo i za jejich vlády. Uskutečnila se jen federalizace státu; byla však v logice působení byrokraticko- centralistického systému zbavena demokratického obsahu.

Tito lidé, kteří ztotožnili zájmy národa, společnosti, socialismu, se svými mocenskými ambicemi s zájmy, spátrují logicky v jakékoli kritice své politiky útok proti socialismu a jeho principům, zradu dělnické třídy epod. Z těchto důvodů také kategoricky odmítají shodnou podstatu myšlenek Akčního programu s čs. reformního procesu r. 1968 a současné

sovětské přestavby, jakkoli je z hlediska možné společensko-vědní analýzy nesporná.

Akční program byl již v době svého přijetí - a je dosud - předmětem kritiky jinak orientované, která mu vytýkala, že má v sobě neřešitelný vnitřní rozpor /"kvadratura kruhu", či "kulatý čtverec" demokratizace/ totiž snahu uchovat i při rozvíjení demokratizace vedoucí úlohu KSČS. Nejde o to takovouto kritiku bez dalšího odmítnout, ale spíše o to vyzvat tyto kritiky Akčního programu, aby znovu - po zhodnocení tzv. normalizace a jejích důsledků uvážili své dřívější soudy a vrátili se k požadavkům Akčního programu a posoudili je v tehdejších dobovém kontextu i v tom, zda - a co - z nich zůstává živé v současnosti.

~~V nynější době~~ ^{Dnes}, když nové vedení KSSS v čele s M. S. Gorbačovem vytýčilo dějinný úkol komplexní přestavby sovětské společnosti a státu, je doma i v cizině zcela logicky srovnáván s jejími požadavky reformní proces Pražského jara a jeho základní programový dokument, Akční program KSČ. A nutno říci, že všechny základní požadavky jsou shodné. To, co M. S. Gorbačov vyhláší za revoluční přeměnu sovětské společnosti, bylo obsaženo - a v mnoha směrech konkrétněji - v Akčním programu KSČ z dubna 1968. V Československu, v malé, ale hospodářsky a kulturně vyspělé středoevropské zemi s poměrně rozvinutými tradicemi demokratického politického vývoje, bylo mnohem snazší vypracovat a uskutečňovat, kdyby to vnější podmínky dovolily, program rozvoje socialismu na základě široké demokratizace, než je tomu v současnosti v SSSR. Vážné historické bádání ^{v Československu} prokazuje, že i v relativně krátké době se ^{v Československu} dosáhlo pozoruhodných pozitivních výsledků v hospodářství i v jiných oblastech života společnosti.

Akční program i celé Pražské jaro 1968 patří k nejvýznamnějším a nejsvětlejším stránkám socialistického vývoje Československa. Jsou součástí jeho historie a žádné jejich mechanické opakování není možné. Zároveň však - vzhledem k tomu, že v SSSR probíhá přestavba, kterou i současné ~~věd~~ vedení v ČSSR prohlašuje za podněcující příklad - nabývá nového inspirovacího významu pro současný vývoj i Akční program.. Dvacet let, které od té doby prošlo, vytvořilo v Československu novou situaci. Má-li v Československu postupně dojít k výraznějšímu ideovému a praktickému pohybu má-li se i v něm obnovit ^{socialismus} /zřejmě nikoli náhodou toto přání vyslovil M. S. Gorbačov ve svém blahopřání M. Jakešovi, nově zvolenému gen. taj. ÚV KSČ/, pokud je to vůbec ještě možné, musí se sejmout kletba kontrarevolučnosti z Akčního programu a celého Pražského jara 1968 a jejich požadavky a praxi sice kriticky, ale zároveň pozitivně hodnotit. Byly totiž významným podnětem a přínosem k rozvoji teorie a praxe socialismu, jejichž inspirační síla není ani dnes zcela vyčerpaná. Bez odestranění tohoto zátarasu, který brežněvovská éra a s ní spojená tzv. ~~ř~~

normalizace zbuďovaly proti socialistickému vývoji Československa, není ani žádná skutečná "přestavba" Československa možná.

Československá společnost potřebuje - je to jedna z nezbytných podmínek opravdové změny v Československu - znát pravdu o sobě, o své přítomnosti i minulosti. V tomto rámci potřebuje znát pravdu zvláště i o roce 1968, protože to je období, které - jako žádné jiné - současná oficiální ideologie zanesla obrovským nánosem nepravd a falše. Jejich koncentrovaným výrazem je známé "Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ", jehož platnost soudobá moc urputně hájí /naposledy M. Jakeš v projevu k 70. výročí úctových událostí z r. 1948/, hájíc tím dosavadní zhoubnou politiku tzv. normalizace. Bez pravdivé analýzy minulosti, jak přesvědčivě odůvodnil M. S. Gerbečov ve svém projevu k 70. výročí VŘSR a jak potvrzují politické zkušenosti ze sovětské přestavby není možné ani vypracovat správnou politiku v současnosti, tím méně ji pak úspěšně provádět.

Bez pravdy nemůže se ani vytvořit a existovat trvalejší důvěra lidu k jeho politické reprezentaci. Pokud se v KSČ nenajdou síly, které se odhodlají k pravdivému rozboru r. 1968 jako čs. pokusu o obrodu socialismu ve smyslu zásady "více demokracie, více socialismu" a ke kritice tzv. politiky normalizace s jejími negativními a v mnoha ohledech tragickými důsledky na čs. společnost a socialismus v ní, resp. pokud je k tomu čs. společnost nepřiměřena, nelze očekávat ani, že by se nyní proklamovaná a požadovaná přestavba mohla stát něčím jiným, než pouhým "přestrojením" za které je právem považuje zdrcující většina čs. společnosti včetně nemalé části samotných členů strany.

Politika, která chce být otevřena socialistické budoucnosti, musí být otevřena dnešku i minulosti, jinak degraduje ve svém poslání, jak potvrdila politika tzv. normalizace a nesmí být nadále odcizená občanům republiky, lidu této země, jejichž zájmy by měla vyjadřovat, prosazovat a bránit.

Benčík Antonín
Císař Čestmír
Černý Alfred
Dienstbier Jiří
Dobrovský Luboš
Fischerová Miluše
Grulich Václav
Hájek Jiří
Hájek Miloš
Helaška František
Hübl Milan
Janeček Oldřich
Jankovcová Ludmila
Jičínský Zdeněk
Kabrna Vladimír
Kaderka Oldřich
Kadlec Vladimír
Kohořt Luboš
Kolmistr Vladimír
Kříž Kerel
Lis Ledislav
Litera Jeromír
Mencl Vojtěch

Přikryl Zdeněk
Rychetský Pavel
Říha Vladimír
Slánský Rudolf
Slevík Václav
Stehlík Josef
Stern Vladimír
Šamalik František
Šigut Jiří
Šilhán Věnek
Šimon Bohumil
Špaček Josef
Trefulka Jan
Urban Zdeněk
Vágnr Josef
Ventura Vladimír
Vodslon František
Vrabeec Václav
Zelenková Jiřina

Úvaha téměř masarykovská

/Jaroslavu Meznákovi k šedesátinám/

Ten letošní rok byl pro mě "pohromou" v podobě přátel, kteří si právě letošní rok vybrali, jistě ne vlastní zásluhou, za dobu dovršení svých šedesátin. Nevím, zda to byla moje nechuť zůstat jen u pouhých blahopřejných telegramů nebo naopak potřeba oslovit životní jubileum přátel způsobem osobnějším a důvěrnějším, jak si nepochybně jejich společenský a lidský význam zasluhuje; připomenul jsem si už takto teologa Jakuba Trojana, filozofa Ladislava Hejdánka, novinářku Otku Bednářovou, politika Jaroslava Šabatu a nyní tedy, k poslednímu dni roku je tu jubileum moravského historika, přítele a politického souputníka, Jaroslava Mezníka.

Uplynulá dvě desetiletí se naše cesty často setkávaly, někdy v situacích pro nás oba společensky méně příjemných, budou-li mezi ně počítat pobyt ve vězení, častěji však při našich pokusech hledat společná východiska ideová, vyplývající z našeho oboustranného zájmu o společenské dění. Příliš zřetelně jsme cítili rozpory doby i tíhu jejího dogmatického společenského konceptu bezohledně podmaňujícího vše, čím lidé žili a čím by rádi vyjadřovali své nejvlastnější osobní pocity, touhy a představy. Jednorozměrná struktura společenského pohybu znemožňovala svobodný rozvoj osobnosti a tím také ono věčné "hledání lepšího světa".

Oba patříme ke generaci, která ve svém povědomí nese zřetelné stopy vlivu demokratismu první republiky, v němž jsme postihovali působnost i zakladatelský význam osobnosti Masarykovy. Nikdy jsem se nedomníval, že novodobé české politické dějiny lze spojovat jen a povýtce s postavou prvního prezidenta státu. To, co na jeho dějinný význam nakupila doba v podobě nekritického horování a adorace nebo naopak snaha spíše znevážit, zapudit a zatratit bez schopnosti i úsilí postihnout vlastní smysl jeho působení, je výsledkem zaujatosti světem ideového přesvědčení kritiků a někdy také potřebou udržet svoji odlišnost. V současnosti nás ovšem nikdo a nic nenutí, odhlédneme-li od šablony komunistické ideologie, jež však se dnes sama "pokouší" o dějinně přijatelnější interpretaci Masaryka, vidět jeho společenské za -

řazení bez jakýchkoli nadbytečných interpolací, přehodnocování a podbízení. Masaryk zde je a zůstává kmenovou postavou našich dvoudobých dějin a směr, který vtisknul společnosti svým myšlením a působením v nejrůznějších funkcích za svého života, nelze pominout. Jedině snad posun do další budoucnosti může znamenat méně bezprostřední kontakt s jeho světem, ale dnešek, kdy vlastně svádíme zápas o nejvlastnější jádro jeho odkazu - o prosazení principů humanitní demokracie, z Masaryka činí osobnost, na níž musí nutně navázat a s níž se musí nutně vyrovnat každý společensky orientovaný nebo přímo politicky motivovaný jedinec.

Rád bych vnesl do této rozvíjející se masarykovské symfonie svá osobní kréda, ne abych se pokoušel argumentovat z určitého odborně vymezeného pole sociologa, historika, politika, pedagoga či náboženského myslitele - takový pokus by byl z mé strany předem neúspěšný, neboť můj postoj lze nejspíše označit jako pocit a vědomí lidské zaujatosti a snad i mravní odpovědnosti za stav věcí společenských, tedy nejspíše hledisko morálně politické. Takové etické stanovisko je značně široké, neurčité, možná i nekonsistentní, ale chtějte lidem vykazovat, z jakých hledisek mohou, mají či dokonce směji pojímat své vlastní dějiny, svoje vlastní vnímání okolního světa.

V dětských letech, veden rodinnou výchovou, jsem tíhnul k respektu vůči osobě prvního prezidenta. Moje matka ho typicky ženským způsobem obdivovala, a když v září 1938 Masaryk zemřel, ač nemocná, donutila otce souhlasit, aby mohla odjet ze Slovenska do Prahy na jeho pohřeb. Viděl jsem tehdy poprvé, jak někdo může být hluboce citově zasažen odchodem někoho, kdo není blízkým příbuzným či přítelem. Ta matčina přichylnost k osobě prezidenta měla na mě větší vliv, než otcův trochu chladný politicky vyvážený ~~profiz~~ postoj. Vždy vzrušeně vzpomínala na své setkání s Masarykem v r. 1930, když prezident přijel do Bratislavy a ~~zúčastnil~~ se otevření nových škol pojmenovaných jeho jménem. Na terasách budovy představoval tehdy sociálně demokratický ministr dr. Ivan Dérer Masaryky své mladší politické spolupracovníky. Při té příležitosti podal ruku také mé matce obléčené do kyjevského kroje a ona přitom vzrušeně panu prezidentovi sdělila: "Pane prezidente, my vás máme všichni tolik rádi." Prezident jí s úsměvem odpověděl: "Vždyť já vás taky." Slyšel

pak o tom z jejích úst vyprávět mnohokrát. Jistě, byla v tom nepochybně ona zážitková sentimentalita nepodložená smyslem účinné práce pro společnost, jak jsem já sám později žádal. Snad i proto jsem zůstal vždy chladný vůči masově jalovému patosu vítání pro vítání a holdování pro holdování. Po zkušenostech války jsem už nedokázal s nadšením vítat příjezd košické vlády do Prahy v květnu 1945 a moje nedůvěra v poválečné politické hrátky mi zabránila zčlenit se stranicky, i když jsem společenské souvislosti už tehdy chápal ve směru, který teprve později byl označen jako demokratický socialismus.

Moje první seznamování s Masarykem jako autorem proběhlo někdy za války, kdy jsem ve svých osmnácti letech vytáhnul z otocovy knihovny Světovou revoluci. Pamatuji si, že jsem ji přečetl se zaujetím, ale zcela nepřipraven mnohé důležité pochopit. Byl jsem zaujat spíše popisem vnějších událostí provázejících průběh I. světové války, než jejím ideovým hodnocením nebo ideovou motivací Masarykova jednání. Teprve po válce, když začala opět vycházet nová vydání jeho spisů, seznámil jsem se s jeho ~~stávkou~~ Českou otázkou a Otázkou sociální a pracemi menšími. S touto ideovou výbroží jsem ovšem nemohl po roce 1948 uspět na vysoké škole. Masaryk se stal Tabu, i když v prvních semestrech jsem ještě zažil pokus o objektivistický výklad Masarykova působení v české společnosti, jak ho podával smutně proslulý L. Štoll - relativně pokrokový Masaryk do roku 1918 a reakčně buržoazní politik za I. republiky a po vzniku KSČ. Ale i to bylo rychle přehlášeno naprostým ideově politickým nihilismem stalinského období. A těch z uplynulých čtyřicet let, jimiž prošel i vztah státní ideologie k působení a významu Masaryka, jsou svědectví škod a morálně ideové vykořeněnosti, jež na řadě generací národa zanechalo "učitelství" vědeckého světového názoru.

Po tom všem, co dnes o Masarykovi víme, a co víme o těch, kdo se Masarykem zabývali, je evidentní, že podobně plasticky rozložený, detailní i protikladný obraz jednoho člověka bychom jen ztěží v naší historii hledali. Čím to je? Svědčí pro to podle mého názoru několik skutečností:

1/ Nebývalá šíře a všestrannost zájmů a zaujatosti, jež Masaryka provázely celý život - je opravdu málo především společensko-vědních oborů, jež zůstaly stranou jeho pzoornosti.

2/ Téměř organické spojení teoretika a neřeknu-li přímo

vědce, tedy vědecky orientovaného, myslícího a publikujícího jedince se společenským praktikem - učitelem, veřejným činitelem, diskutérem, redaktorem, táborovým řečníkem, politikem, poslancem, organizátorem odboje a armády a prezidentem státu.

3/ Délka doby, během níž Masaryk společensky působil. Pomineme-li dobu před příchodem do Prahy /Viedeň, Lipsko, USA/, pak je to víc než půlstoletí aktivního společenského ovlivňování, od r. 1882 do r. 1935.

4/ Fakt, že jeho politické úsilí o završení cesty našeho národního obrození se mu podařilo uskutečnit v podobě nejprůkaznější - vytvoření samostatného čs. státu, což jistě nebyla jen jeho zásluha, ale o převaze jeho podílu nelze pochybovat.

Hned zde bych chtěl poznamenat, že vůbec nepomím, jak mnoho rozporného lze v jeho působení postihnout a to nejen z hlediska jeho kritiků a obdivovatelů z řad současných generací majících dnes pro svoje postoje a výhrady k dispozici mnohem více věcných argumentů, ale i z pozice tehdejších kritiků - Masarykových současníků.

Masaryk byl natolik vášnivě zaujatou osobností vším, co dělal a k čemu tíhnul, že je prakticky vyloučeno, aby v jeho životě, v jeho zápasech a jeho veřejné angažovanosti názorech i činech nebylo lze postihnout i mnoho sporného či dokonce záporného. Trochu se lekám objektivismu, který tu nabízím, ale může mi být omluvou, že i nejprísnejší kritici a odpůrci Masarykovi, nechtěli-li se dostat do pozice směšné osamocení a praktické neúčinnosti svých názorů, nemohli pominout zcela převažující kladný význam jeho působení na české národní, intelektuální a společenské sebevědomí. Je zřejmé, že na takovou všestranně významnou osobnost, jakou Masaryk nesporně představuje, nelze zaujímat žádnou krajní polohu, neboť každý podobný nekritický kriticismus nutně vnese do jeho hodnocení úzké hledisko vlastní zaujatosti nějakým dílčím aspektem, pokud nepůjde přímo o osobní předpojatost.

U Masaryka totiž i jeho faktické nebo možné omyly nepostrádají svůj význam a vůbec je není nutno zastírat či omlouvat.

Existují ovšem i názory, podle nichž : "...nelze Masarykovi přiznat v historii českého i slovenského národa úlohu převážně kladnou", jak to vyjádřil pseudonym Andreas v první části své studie uveřejněné v samizdatovém sborníku Střední Evropa VIII/1987. Takovéto hodnocení Masaryka, příznačné pro konzervativní

katolicismus, je zpravidla provázeno i negativním hodnocením vzniku čs. státu a lítostí nad rozpadem starého Rakouska. Nepovažují, alespoň v této souvislosti, za potřebné analyzovat tuto nikoli novou myšlenkovou tradici politického katolicismu, je zpravidla hodnoceno i negativním hodnocením vzniku čs. státu a lítostí nad rozpadem starého Rakouska. Nepovažují alespoň v této souvislosti za potřebné analyzovat tuto nikoli novou myšlenkovou tradici politického katolicismu, již z mnoha důvodů považují za kuriózní a^zštenovisko protidějinné, potírající historický trend společenského sebeuvědomování národního, mravního i duchovního. Cítím v tom dědictví klerikalismu 19. stol., tohoto nepravého a zpozdilého spojování společensky překonaného s náboženským vnímáním světa, zatímco symbióza demokracie a sociálně citícího občana s věřícím křesťanem je směřováním k uskutečnitelné naději - alespoň v pízemském měřítku.

Jednoho nebezpečného omylu bych se rád vyvaroval. Pokoušet se hodnotit dnešní dobu, dnešní hluboce krizový stav společnosti jen nástroji masarykovského myšlení, opírat se o Masaryka jako o ideového a politického vůdce, který už vše potřebné k pochopení a zhodnocení současnosti vyslovil a vyřešil za svého života, takže by nám snad mělo postačit navrátit se do předválečné doby první republiky, abychom ten lepší svět měli po ruce. Ani převážně pozitivní nebo naopak převážně negativní hodnocení Masarykova působení a významu nám nebude nic platné, nejsme-li schopni vidět dnešek stejně aktivně a zaujatě, se stejnou angažovaností pro věci veřejné, jako to viděl on ve své a pro svoji dobu.

Je obvyklým projevem lidského uvažování, že hledáme^a sami^{PRG} sebe srovnáváme své postoje a názory s úvahami a učením našich předchůdců i současníků. Trvalá intelektuální konforntace je nejen cestou k novým konstrukcím, plodným závěrům, novým pravdám-hypotézám, ale nutným předpokladem dosažení nové úrovně vztahů mezi lidmi, které nemohou zůstat plodné a blahodárné uvnitř ideově izolovaných seskupení /katolíci, demokraté, evangelíci, socialisté/male musí svou tolerancí přesáhnout i tyto skupinové bariéry.

Nerad bych se zařazoval mezi nekritické Masarykovy obhájce a ochránce, ale překvapuje mě, v jakých nových podobách a variantách se objevují jeho kritikové a kolik nepochopení a neschůd-

ností navršují na masarykovský fenomén v naší národní tradici. Místo aby chom se vyrovnávali se vztyčenou hlavou a bystrostí svého intelektu se současnou "naší nynější krizí", zaštiťujeme se ve své desaktivované nečinnosti Masarykovými historickými "omyly", "chybami" a neporozuměním", jež považujeme div ne za příčinu dnešního společenského úpadku, Konzervativní politické katolictví je zřejmě "nemoc dějin" ovládající vědomí některých jedinců ve značně pokleslé podobě holdu zašlé slávy i každodennosti rakouského císařství. Ať se na mě moji katoličtí přátelé nezlobí, ale prospělo by nám, kdybychom dovedli domýšlet své historizující úvahy s větší logickou důsledností.

Nechci se pouštět do sociální futurologie, musel bych se totiž rozhodovat mezi pojetím dvou krajností: 1/půjde-li lidstvo dosavadním posvětšující trendem racionalizace, vědeckého poznání a objevů bez sebereflexe svého konání a zvažování jeho důsledků, dojde k mezi znamenající jeho zánik. Jednu takovou hranici - možnost nukleární války - jsme už dostihli a stojíme nad propastí. Ale součástí této cesty není jen ohrožení člověka přímou atomovou konforntací, spadá sem i ničení životního prostředí průmyslovými "revolucemi": nesmyslnou honbou za energetickými zdroji a biochemizací, přičemž další hrozby čekají v podobě možných zásahů do genetického fondu člověka. 2/Druhou krajností je představa, že jedinou záchranou pozemské civilizace je návrat k biblickému poselství židovsko-křesťanské kultury. Nejsem takový pesimista, abych musel přitakat jedné z obou představ.

Lidstvo stojí před nůstností zvládnout budoucí fázi svého dějinného postupu na této zemi. Záměrně neříkám pokroku, neboť my dnes dobře víme, že ne každý postup v lidské historii byl pokrokem, ale současně ne každé odsuzování dějinného postupu bylo vždy oprávněné. Oba trvajících, nikdy nepřekonatelné a progresivní - plnily a budou i nadále plnit funkci regulativu naší omylnosti. Dějinný postup není lineárním pokrokem, ale nelze ho zastavit, nelze se nikdy nikam vracet, neboť nové generace jsou i novými, jinými lidmi a prožívají specificky po svém svoji dobu. Lze a nutno se poučovat, proto všechny pokusy zastírat fáze a prvky onoho dějinného postupu, zahlušovat dějinnou paměť, je, právě dnes a tady, možnost pochopit a zvládnout vlastně naše konání a směřování - postup historie, jejímiž jsme aktivními sou-

časníky.

Před nutností zvládnout další fázi dějinného postupu stáli lidé vždy, jenže vždy to bylo nové, snad vyšší, snad obsažnější úrovni, ale ta dnešní dospěla do mezní polohy, v níž se klade bez nadsázky otázka pozemské existence člověka. přitom si nemyslím, že můžeme zastavit lidské úsilí k postupu a změně, ale ani nepředpokládám, že by bylo možné, aby lidstvo bylo schopno přijmout nabídku některé^{hg} církevně náboženského učení jako spásnosnou víru, již by mohlo být lidstvo v nějaké definitivní podobě vyvedeno z dosavadního našeho tápání. Zdá se, že křesťansko-náboženská alternativa není a nebude schopna ovládnout celek lidstva. Ani vzácně výjimečná představa existence Boho-člověka Ježíše tuto úlohu nesplní, aniž přitom ovšem ztratí svůj aspekt absolutna, tolik potřebný pro uchování lidské naděje.

Co je vlastně za takové situace nadějí člověka? Nebojím se prohlásit, že obě uvedené krajnosti zde jsou a budou působit i nadále. Přijímáme-li nutnost dějinného postupu, neboť zastavit se nelze, pak je naší povinností myslet a jednat jako bytosti puze k chování dobře žitého života nás samých, pro nás samých ale i pro naše potomky, pro generace budoucí. Že nás onen dějinný postup, vývoj lidského rodu dostává do situací, v nichž jako bychom už nebyli schopni zvládnout sebe sama /atomové zbraně, nové nemoci - pandemická AIDS, fyzické degenerace, extrémní kultura, supertechnizace, devastace přírodního prostředí, kult násilí - terorismus, uvolněná hypersexualita, toxikomanie, ale především ztráta duchovní orientace/, to vše je nepochybně varovným signálem.

Z biblického úselskství lze odvodit nepřehledně pestrou paletu poučení a závěrů o našem bytí. Z nich dvě představy nás mohou zrušit svojí absolutností: k o n e c s v ě t a a d r u h ý p ř í c h e d K r i s t ů v . Ta prvá, o níž se v dobách mého mládí mohlo uvažovat jen jako o eventualitě kosmické katastrofy, se dnes posunula do reálné možnosti sebezničení našimi vlastními prostředky. Ta druhá, méně obecná a atraktivní, předpokládána jen malým zlomkem věřících, by obrátila naruby náš obecný, převládající, ale nejistý ateismus. Vše, co nelze dokázat, ale ani vyvrátit, je nejisté. A nejistota je kategorie logikou vylučovaná, neboť ponechává svět soud ů otevřený ,

bez odpovědi.

Proti spotřebitelskému, tj. bezvýhodnému pojetí života kladu postulát filozofického pojetí života, což je široká parabola duchovního směřování včetně náboženských orientací. Prostor pro duchovní orientaci musí být širší, než poskytují některá jednotlivá náboženství. I křesťané se musí naučit být tolerantní na poli víry, etiky a duchovních cílů.

Čím dále sledují spory o smysl českých dějin a v něm pendulující postavu Masaryka, tím bezpečněji si uvědomují, že každý pokus rozhodnout tento spor podle "pravdy dějin" ztrácí na významu, zejména pro potřebu překonat současné totalitní trauma, v němž jsme nuceni žít, Bělohradského hra paradoxu, jak o tom píše ve své stati DVě poznámky k jednomu dokumentu /Svědectví č.76/, právo na dějiny /právo mít dějiny/ a "právo na to dějiny nemít" je ve skutečnosti intelektuálním aforismem. Žádný národ není bez dějin, může být jedině bez dějinné paměti, pokud nebyla zachována v literatuře, muzeích, vědě. Skutečné dějiny jsou absolutní, jsou factum historiae. Co se stalo, čím prošla lidská společnost, ale i příroda, je vlastně minulá současnost. Svoji dějinnou minulost v oné absolutnosti nejsme schopni nikdy obsáhnout. Lze souhlasit s tím, že naši dějinnou minulost jsme schopni mít jen z podání, vyprávění v Nějakém "epickém mýtu", což může být a snad i je vždy nějakou manipulací dějinami. Poznávání minulosti je vždy také do určité míry jen hypotéza, část poznání absolutna dějin - dějinného postupu.

Chraňme se "velkých projektů budoucnosti", velkých koncepcí sociálních i náboženských, ale budeme-li se chránit koncepcí vůbec, bude to nejjistější cesta upadnout do mocenských osidel nějaké velké koncepce nové a možná nebezpečnější, než byl a bude každý sociálně izolovaný, dogmaticky pojatý katolicismus nebo komunismus.

Bělohradským proklamované právo "nemít dějiny" přijímám v tom smyslu, že bychom neměli podléhat různým historickým "mýtům" filozofie dějin při tvoreni svých současných dějin. Platí ovšem, že žádný pokus o českou filozofii dějin není zcela zanedbatelný právě z hlediska oněch absolutních dějin. Bělohradského teze, že "osvobodit se od dějin je důležitější, než neustále diskutovat o různých manipulacích dějinných fakt" je pochybná právě v

v tom, že vyvázat se s dějinné kontinuity nelze, tak jako se nelze vymanit ze současných "dějin", které prožíváme a tvoříme. Měli bychom ovšem vědět, cítit i pochopit, co chceme teď a k čemu směřujeme do budoucnosti, a to nejde bez koncepcí.

Proměnu interpretací dějin vyjádřila B. Komárková ve své stati Česká otázka - tehdy a dnes: "Každá doba píše své dějiny znova, protože pohled na ně se mění podle hodnot, které nová doba přinesla. A změna hodnot přináší změnu pohledu na stejná fakta." Vůbec je třeba říci, že strážlivý a skupinově nezaujatý pohled prof. Komárkové je poučný a přijatelný svojí vyvážeností i přesvědčivostí argumentů.

Klademe si otázku, co tedy z Masarykovy koncepce národního programu, jehož dovršení v podobě samostatné čs. republiky mu bylo dopřáno, zůstává pro nás dnes a tady závazným i jen trvalou inspirací? Téměř všichni se shodují na zdůraznění m o r á l - n í c h h o d n o t, které Masaryk zcela podmíněně akcentoval nejen pro osobní život jedince, ale i pro činnost politickou. /Edmund Husserl v jednom svém dopise zdůrazňuje, že Masaryk byl "první, který ve mně vzbudil to etické pojetí světa a života, které určuje moji filozofii ve všem."/

Dále pak zůstává pro nás jednoznačným závazkem idea h u - m a n i t n í d e m o k r a c i e, a to bez ohledu na to, zda humanitu jsme ochotní akcentovat spolu s Masarykem jako smysl našeho národního života, smysl české otázky nebo ji chápeme jako univerzální cíl lidského úsilí dovršit své "polidštění". Pro ty, kteří přijali za svůj Masarykův život sub specie aeternitatis, bude tvořit významný soulad s jeho programem biblické poselství v jistotě víry, zatímco nenábožensky motivovaní jedinci, jichž je ve společnosti převaha, nebudou cítit potřebu být v tom s Masarykem sajedno. V souvislosti s tím bude diferencovaně vyznívat i náš pohled na současný, ale i historicky pojatý fenomén české reformace a také husitství a Bílé hory. Humanitně pojatá demokracie v sobě zcela legitimně zahrnuje akcent na všelidské hodnoty - svobodu svědomí, lidská, občanská a politická práva, jak je historicky dovršila moderní evropská civilizace v pojetí otevřené společnosti, což je protipólem každého totalitarismu.

Když teď na závěr pročítám napsané, vidím, jak se mi vůbec

nepodařilo vyjádřit, co jsem měl původně na mysli a čím jsem chtěl podnítit i našeho jubilanta Jaroslava Mezníka k případné reflexi. A tak ten masarykovský "problém", který pro mě ve skutečnosti žádným problémem není, končím dvěma, někoho snad provokujícími tezemi: trvám na zásadně a převážně kladném a významném působení TGM v české a slovenské společnosti před i po I. světové válce a shledávám i dnes nanejvýš potřebným rozvíjet a domýšlet masarykovská témata - humanitu, demokracii, politickou angažovanost, otázku sociální a duchovní aspekty našeho bytí. Učiňme z nich nejen ideovou, ale i praktickou osnovu potřebných společenských změn!

v Praze - Karáině 28. prosince 1987

Nutný dovětek !

S trochou lítosti zjišťuji, že se na sebe nemohu spolehnout! Když jsem dnes 31. prosince 1987 chtěl příteli Mezníkovi ještě telefonickou gartulací podtrhnout věnování tohoto textu, bujaře radostným a podezřele rozmarným hlasem mi jednak vřele poděkoval, ale stejně vesele mi oznámil, že mu je dnes nikoli šedesát, ale teprve padesát devět!

Dodávat k tomu nic nemohu, nanejvýš snad, že se tentokrát opravdu nejednalo o jedno z mých zažertování - moje žena mě s porozuměním odvedla od telefonu ke křeslu a se slovy - nebuď smutnej, já ti uvařím grog - odešla do kuchyně.

Po jeho vypití, už vůbec ne smutnej, jsem si řekl, kde je psáno, že jeden špatně infprmovanej nemůže takovýmto způsobem popřát k narozeninám s devítkou na konci - konečně, starej Baťa si z toho udělal rituál. Budu moct teď celý rok mvažovat, zda tenletošní "gratulační strejček" mě neopravňuje k příštímu silvestru už žádnou další gratulaci neposílat. Jak se znám, asi to nedokážu. A tak se můj přítel z Černých polí brněnských či polí královoposlkých může těšit, že mu příští rok pogratulují, pro změnu třeba k sedmdesátinám!

Leonid Jagodovský:
Praha '68 byla omylem

Bruselský "Le Soir" z 18.2.1988 reprodukuje v článku "Rozhodná revize v Moskvě - Praha '68 byla omylem" /podepsán Pol Mathil/ část interview Leonida Jagodovského, zástupce ředitele ústavu ekonomiky socialistických zemí Akademi věd SSSR, otisknutého v deníku Komunistické strany Japonska Akahata:

Otázka: Provádí se v Moskvě přehodnocení sovětské vojenské intervence v ČSSR 1968?

Jagodovskij: Nemám oficiální dokumenty k této věci. Mohu však říci, že kdyby se dnes vyvinula podobná situace, jako v ČSSR 1968, učinila by naše strana jiné rozhodnutí, než v roce 1968.

O.: Chcete tím říci, že Brežněvova politika v roce 1968 byla chybou?

J.: Rozhodně ano. Politika roku 1968 byla chybou.

O.: To tedy znamená, že vojenská intervence roku 1968 je předmětem přezkoumání?

J.: Ano. Ale přezkoumávání událostí roku 1968 není věcí jen naší strany. Je to problém současného vedení v ČSSR. Kdyby se takové přezkoumání provádělo zvnějška, vytvořilo by to krajně choulostivou situaci pro naše čs. přátele.

Po této citaci článek vysvětluje, že Jagodovskij už v září 1987 vzbudil ohlas článkem v "Novoje vremja" o tom, že SSSR nemá monopol na pravdu a že se sousedé SSSR dopustili chyby, když v padesátých letech kopírovali sovětský systém. Z článku je mpžno soudit, že Jagodovskij řekl více, než je přímo citováno. Na dotaz, zda platí "Brežněvova doktrína" omezené suverenity socialistických zemí, Jagodovskij tvrdí, že taková doktrína nebyla nikdy vyslovena žádným sovětským vůdcem, ale připouští, že něco takového existovalo v praxi. Jako příklad uvádí vyloučení Jugoslávie i Informbyra /článek omylem mluví o Kominterně/...

Jagodovskij "hází míč" na pražské pole slovy, že zhodnocení roku 1968 je v kompetenci "československých soudruhů". Uznává, že jsou podobnosti mezi programem, z něhož pramenilo "pražské jaro" a perestrojkou..."

Narážka je jasná: pražské vedení se vyzývá, aby se chopilo iniciativy..." - Dále se vysvětluje, že "Moskva Gorbačovova období se chce vyhnout situaci, v níž by se stala nekontrolovatelným faktorem změn ve východních zemích..." a v dalším se článek odvolává na myšlenku Brzezinského /bez uvedení pramene/, že nejméně v pěti zemích - v PLR, ČSSR, Rumunsku, Maďarsku a Jugoslávii - existuje "předrevoluční situace, srovnatelná s "jarem národů" roku 1848."

Přeložil a uvedl

-jh-

Generační faktor

v sovětské a československé přestavbě

Generační faktor sice není hlavní hybnou pákou dějin, ale některé významné události si bez něho nemůžeme představit. Příkladem je v nejnovější době přestavba v SSSR. Ta byla možná jen díky nástupu nové generace a to generace kvalitativně odlišné. Jak ukázal ve své studii Michal Reiman, vedoucí garnitura přestavby ve podstatně vzdělanější a liší se výrazněji i stylem života. Lidé narození před rokem 1927 vstoupili do života jako frontoví vojáci, dostávali funkce převážně za válečné zásluhy a ty jim i ulehčovaly získání akademických titulů. Část této generace neváhala získávat výhody na úkor společnosti. Gorbačovova generace prožila válku v dětském věku, nemůže se odvolávat na válečné zásluhy, může se opírat pouze o své schopnosti. Je pro ni příznačným určitý stupeň idealismu.

Podívejme se z tohoto zorného úhlu na problematiku přestavby v Československu. "Pražské jaro" znamenalo nástup mladé generace - Dubček, Černík, Šik, Císař byli tehdy o 5-7 let mladší, než byl Gorbačov při svém nástupu do funkce generálního tajemníka, Špaček a Mlynář o 13-20 let. Opírali se o aktiv středního věku, v němž většinu tvořili lidé, kteří politicky vyzráli za války a do KSČ vstoupili předtím, než došla monopolu moci; v převážné většině se stali komunisty z přesvědčení, významnou složku mezi nimi tvořili intelektuálové. XX. sjezd KSSS je vysvobodil ze zajetí stalinského mýtu, sledovali pozorně nové jevy v mezinárodním komunismu, názorově se vyhraňovali a stanuli v opozici proti tehdejšímu vedení v čele s Novotným. Proto mohl být během necelého čtvrt roku po zvolení A. Dubčeka vypracován takový dokument, jakým byl Akční program KSČ.

Tato generace byla vyřazena tzv. normalizací, která na půl miliónu komunistů vyhnala ze strany a postavila je na okraj společenského života. Byla to pro vitalitu stranického organismu těžká rána, určitá obdoba Stalinových čistek ze 30. a 40. let. Aby mi bylo rozuměno: nechci nikterak srovnávat osud statisíců zabitých a miliónů uvězněných v SSSR s osudem desítek uvězněných -

ných v SSSR s osudem desítek uvězněných v Československu 70. a 80. let. Lidské utrpení je v obou případech nesrovnatelné. Ale rozdíl mezi politickými škodami není tak příkrý. Je zde ještě jeden další společný jmenovatel: v obou případech došlo k depolitizaci strany. A ta byla v Československu dokonce horší: v organizacích KSSS se i za nejhlubšího stalinismu živě diskutovalo o hospodářských problémech; strana měla autoritu jako organizátorka vítězství ve válce. Schůze KSČ v letech normalizace byly naproti tomu charakterizovány hřbitovním klidem, prestiž strany byla minimální i u vlastního členstva. Převážná většina nových členů nevstoupila do jejích řad z přesvědčení: v horším případě tak učinili z kariérismu, v lepším případě z oportunistu - proto, aby mohli zastávat práci podle svých schopností, aby se vyhnuli kádrovému stropu pro nestraníky.

Generace sovětské perestrojky se v konfliktním setkání s bezúspěšnou stagnací politizovala. Dnešní vedení KSČ, hlásící se k přestavbě, demokracii, glasnosti, stojí v čele strany, kterou po dvě desetiletí depolitizovala. ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ Ve střední a mladší generaci je dosti lidí vysoce kvalifikovaných - zejména mezi ekonomy a inženýry - ve své drtivé většině jsou však natolik zhnuseni politikou, že se jí zásadně vyhýbají. Navíc jsou tyto generační vrstvy oslabovány trvajícím emigrací. Stoupenců přestavby je více mimo KSČ než v jejích řadách. Exkomunikovaní komunisté tvoří nikoli zanedbatelnou složku potenciálního aktivu přestavby. Ale stránou, jejich nejsilnější ročníky jsou už v důchodovém věku a každým rokem odchází další ročník. A vedení nejeví nejmenší známky, že by chtělo jejich intelektuálního potenciálu využít. Žádný z členů Šikova týmu, který dělal hospodářskou reformu 60. let, nebyl přizván ke spolupráci v některé komisi či pracovní skupině. Jako by panovala obava z jejich myšlenek.

Stoupenců přestavby mezi mladými nestraníky není málo, na Gorbačovovu knihu Přestavba a nové myšlení byly dlouhé fronty a není k dostání. /Takový úspěch politické knihy nemá v posledních desetiletích v ČSSR obdoby!/ Ale tito mladí lidé nevěří dnešnímu přestárlému vedení - a tyto hlasy proniknou i do tisku a do televize. Podmínky přestavby, pokud jde o generační faktor, jsou tedy v ČSSR podstatně horší než v SSSR. Tím větším

nebezpečím je polovičatost. Vedení strany dosud neudělalo žádný výrazný čin, aby získalo důvěru. Opakování starých tezí o kontrarevoluci a "internacionální pomoci" r.1968 lidí pouze odrazuje. Nechci přeceňovat význam hodnocení minulosti pro politiku současnosti, ale zkušenosti SSSR ukazují, že strana se viděla nucena oficiálně přehodnotit jisté etapy i po půl století. Rána srpnové intervence i následující normalizace nebyla zdaleka tak hluboká, jako Stalinův velký teror, ale jizva po ní je čerstvější.

Nechci líčit situaci černě. Je dosti komunistů, kteří píšou odvážné články, prosazují odvážné návrhy. Ale lidová iniciativa se neuvolní, pokud nedojde k vážným činům přestavby i v oblasti politiky a kultury. Zatím se neřeklo ani vážné slovo.

1.3.1988

/Co soudí Roy Medvěděv o "pražském jaru 1968" v komentáři k Dubčekovu interview v L'Unita/.

"Pražské jaro nelze oddělit od jména A. Dubčeka stejně tak, jako nelze oddělit XX. sjezd od postavy Nikity Chruščova, současnou přestavbu v SSSR od M. Gorbačova, čínskou kulturní revoluci od Mao-ce - tunga, velký teror 30 let od Stalinova jména", řekl Roy Medvěděv, aby pokračoval: "Podle mého názoru máme v československých událostech co činit s odvahou a současně politickou slepotou, s entuziasmem i euforií, odmítáním dogmat i stereotypů Gottwalda i Novotného, ale současně i s odmítnutím uvážlivých a přesných předpokladů i prognóz beroucích v úvahu mezinárodní postavení Československa a jeho pozici uvnitř socialistického tábora"/Politjka, Věršava č. 5, 1988, str. 2/.

Roy Medvěděv není žádný šmok a la Kozlov /Novoje vremja/ s jehož názorem bestálo za to polemizovat. Medvěděv je mezinárodně vážený autor studií o sovětských dějinách. Proto mě udivuje a zaráží, že i on místo snahy objasnit složitý historický jev se snaží skutečnost zatušovat vytáčkami. Nebylo snad příčinou konce "pražského jara" především to, že tehdejší Brežněvovo vedení nebralo v úvahu vnitřní podmínky života v Československu dané jeho historií, politickými tradicemi demokracie, dosaženým stupněm civilizačního a kulturního rozvoje a především nerespektováním jeho suverenity a práva čs. lidu, aby sám rozhodoval o tom, jakými cestami chce uskutečňovat politické, demokratizační i sociální změny ve vlastní zemi? A potom teprve může být posuzováno to ostentní, co říká Medvěděv, teoreticky by to našel zdůvodněno dokonce i u Lenina.

R. Medvěděv mne nedávno zaujal svým interview o nutnosti plné rehabilitace Bucharina /Spiegel č. 52, 1987/. Toto přání se mu nyní konečně naplňuje - byť 50.let po Bucharinově popravě. V Československu došlo po XX. sjezdu zejm. po XXII. sjezdu KSSS ke hnutí za rehabilitování obětí stalinských represí z padesátých let. Medvěděv s politováním říká, že se Chruščovovi nepodařilo prosadit rehabilitaci Bucharina pro odpor, který tomu klasl Suslov a většina politbyre KSSS. V Československu byly právě v té době naopak učiněny velmi podstatné kroky k revizi politických procesů z padesátých let. Na rozdíl od Barákovy komise, která rehabilitaci sabotovala, v r. 1963 pracovala nejdříve tzv. komise Kolderove, která učinila podstatné kroky k občanské rehabilitaci mnoha odsouzených, byť před politickou rehabilitací se zalekla. Poté následovala tzv. barnabitská komise, která se speciálně zabývala obviněními ze slovenského buržoázního nacionalismu a přes urputný odpor některých členů komise /V. Bilak, B. Laštovička, P. Auersperg a d./ dotlačila svou zprávu před plénem ÚV KSČ a přes některá okleštění ji prosadila.

Tak byl učiněn první průlom v rehabilitacích. Byť za cenu toho, že několik pracovníků bylo vyhozeno z práce. V r. 1968 byly práce na rehabilitacích obnoveny v tzv. Pillerově komisi, která připravila souhrnnou zprávu o porušování zákonnosti v minulosti, včetně procesů s nekomunisty i s příslušnými návrhy opatření na vytvoření institucionálních záruk, aby k opakování takových nezákonností již nikdy nemohlo dojít. To vše však bylo zmařeno vojenským zákrokem ze 21. srpna 1968. Naopak, nastal čas, kdy mnozí z těch, kdo se po léta zasazovali za rehabilitace byli nyní vyloučeni, zbaveni možnosti pracovat podle své kvalifikace a někteří z nás vystaveni novým represím. A teď bychom se měli ještě kát, že jsme nebděli - jak říká Roy Medvědév "mezinárodního postavení Československa a jeho pozice uvnitř socialistického tábora"? Proč si ráději neklade otázku, jak napravit minulé křivdy nejen v případě Bucharinové, ale i těch, kdo se stali jejich obětí v Československu i jinde. Nebo snad jsou dva metry: jeden pro doma a druhý pro gubernii? I když ve světě existuje jednotná metrická soustava? Neměl by si Medvědév porovnat svůj metr, norma je mezinárodní?

Bylo snad tak velkou politickou slepotou, když Pasternakův "Dr. Živago" vyšel knižně v Československu na jeře 1969 slovensky a české vydání šlo do szoupy. Je vůbec slušné, aby nám za to sovětský nezávislý autor četl levity, když konečně vyjde i v SSSR?

Není zvláštní, že "ani Andrej Sacharov, ani nikdo jiný nepovažoval dnes, devatenáct let po sovětské okupaci naší země čs. otázku za natolik důležitou, aby například požadovali v některém ze svých projevů, interview či článků stažení sovětských vojsk z Československa nebo politické řešení čs. otázky?" /F. Janouch, Listy č. 6 1987 str. 31/. A žel, ani Roy Medvědév není s to vztáhnout perestrojku a glasnost na náš případ.

Chaos vytýkat čs. vedení v r. 1968 je přece tak snadné, když tam bylo 17 mládežnických organizací. Zatím co dnes je - podle Pravdy - v SSSR na 30 tisíc různých sdružení neformálního rázu. Přitom v Československu z těch několika sdružení, která se vlastně ani nřstačila zformovat, žádná nemělo tak reekční černosotněnský program jako Pamjať, bojující proti sionistickému i zednářskému spiknutí. Nic takového se v tehdejším "chaosu" neobjevilo. Naopak, po vstupu vojsk to vyla tzv. bílá kniha a později brožura "Pozor sionismus" přeložená z ruštiny, které argumentovaly jako nyní "Pamjať" "sionisticko-zednářským spiknutím v Československu". A k obvinění ze sionismu stačile přehláska ve jménu /jako u mne přehlasované "ú", a to nejpikantnější: navzdory mému - s sorry - srij-skému původu./.

Snižuje snad význam XX. sjezdu to, že mezi sovětskými intelektuály byl otřes vystřídán reformistickou euforií a že se vytvářely a aktualizovaly

zovaly levé intelektuální proudy na "základě dosti naivních idejí" ? /B. Storoževskij, Listy č. 6, 1987 str. 19/. A je to tak velká záhada na dnešní perestrojce a glasnosti?, když se přitom mezi sovětskou inteligencí projevuje- jak konstatuje B. Storoževskij - jistý úpadek analytického myšlení? Když si klasou spisovatelé v SSSR otázku nad minulostí, kdo je vinen, odpovídá R. sputin, že za všechno může evropská civilizace a urbanizace, Astafjev spatřuje kořen zla v židech a Ajtmatov dokazuje, že se za tím vším skrývá ruka Dáblova.

Přes všechny názpové nevyjasněnosti v r. 1968 se nenašel v Československu jediný tvůrce, který by propadl takovému tmářství jako R. sputin nebo rasismu jako Astafjev. Proč tedy mají mít naši tvůrci stále ještě nasazenou psí hlavu, zakrývající jejich lidskou tvář? Na rozdíl od Roye Medvěděva, jiný sovětský autor byl k tvorbě českého umělce, tvořícího převážně v zahraničí, mnohem citlivější: "Nedávno na mne učinil obrovský nezapomenutelný dojem, větší, než Pokání Formanův film "Přelet přes kukaččí hnízdo". Je jako vytesaný z jednoho kvádru"/Scéna 1., 1988 str. 6/ Proč uměl sovětský spisovatel a scenárista Sergej Kozlov skromně přiznat, že Formanovo dílo je umělecky silnější a myšlenkově pronikavější, než Abuladze a Roy Medvěděv jen přemílá jako modlíci mlýnek lamaistů steré floskule o r. 1968 v Československu a navíc to činí prvním tónem neduto- sti? Je to u něj jen z neznalosti nebo i ze zaslepené pýchy, nechtějící přiznat, že někde mohli být jiní dříve na stopě tomu, jak se vymenit ze zkamenělé ztrnulosti a nehybnosti? Ať to bylo z těch či oněch důvodů, není to dobré počínání. Stejně tak něčini dobře polská Polityka, když a takové názpry zase nekriticky otiskuje, jako to činil polský tisk v r. 1968. Nebo snad snaha o překonání "bílých míst" se týká jen některých a tuto "černou skvrnu" na našich vztazích můžeme dále nechat lpět, protože nejde o polský "horor"?

Takový postoj není ani moudrý, ani prozíravý. Jsme sice ve střední Evropě zvyklí na příběhy o lidech bez vlastností i bez stínů, ale v životě nelze čekat vždy znovu padesát let, než se svět dozví pravdu. Československo není Bucharin, aby muselo na pravdu o své minulosti čekat až do příštího tisíciletí.

Praha 6. února 1988

Kořeneckému ctiteli

Na prahu vánoc roku osmdesátého mi přinesla pohlednice z Luxemburgu za oslovení "Milá Stičko" "náruč pozdravů" a končila podpisem "Tvůj kořenecký ctitel". Připomínka moravské obce Kořenec, usazené v mírných kopcích Dražanské vysočiny, a oslovení v záhlaví okamžitě identifikovaly odesílatele. Vždyť "Stičko" mi dodnes říká jen bratr Oldřich a několik málo přátel z doby mé dívčí mladosti.

První pozdrav z té malé pohorské dědiny, tehdy o pár číslech, mi od téhož pisatele přišel už před desítkami let. Psal se rok 1945, byl leden, na známce ještě portrét Adolfa Hitlera, nad ním "Deutsches Reich", pod ním "Böhmen und Mähren - Čechy a Morva" a moje tehdejší adresa: Slečna V.Ch., Brno, Reicheltova 21. Mnoho dopisů jsem za život od té doby dostala, ale tuhle zažloutlou obálku a několik dalších, pečlivě přelepených a označených, mám uschováno dodnes. V osmnácti si ukládáme jako relikvie listy, obsahující tolik povzbuzující, ale dosud neopeřené a nejisté sebevědomí:

"..!kdybych neznal Tvou nadprůměrnou bytost a hlubokou duchovní úroveň, která Tě staví nad všechny předsudky a všednosti..."

Chápavý čtenář se jaksi na oplátku samozřejmě zase mně zdál prozrazovat budoucí výraznou osobnost, jejíž bystré postřehy jsou hodny uchování. Nacisté nám zavřeli konzervatoř, přesto jsem nepochybovala, že budu herečkou. A stejně silně mi intuice napovídala, že s tím inteligentním pisatelem se ještě potkáme. Obé, pakliže šťastně dožijeme konce války. Historické události se blížily ze všech stran rychlostí postupujících armád. Přesto se děly i věci tak prosté a přirozené, jako že dvaadvacetiletý mladý muž měl zájem o zájmy začínající herečky a její osobu:

"Budeš-li se chtít někdy "vypsat" a hodně upřímně, tak, jako by to nesnesl žádný z blízkých lidí, ozvi se písemně, najdeš u mne tak dokořán otevřené srdce, jak jen možno. Moje adresa pro ten případ:

Bohuš Paroulek, obecní tajemník, Kořenec, pošta Šebetov. Jen prosím nepiš z pouhé slušnosti /"musím mu přece odpo- vědět"/ či jakékoli společenské konvence, vždy jen z vnitřní potřeby".

Z konvence jsme si nepsali, mnoho dopisů nevyměnili, ani se za těch 44 roků, které od té doby uplynuly, mnohokrát neviděli - s Bohušem Paroulkem alias Jiřím Pelikánem. Přesto píšu dnes z vnitřní potřeby, nejen že právě slaví pětadesátiny, ale protože naše řídká a krátká setkání se udála vřdycky, když byl společenský život nejhustší, když se schylovalo ke změně a my v tom hráli každý svou roli. Tak idnes se zdá možné, že svět vstoupí do moudřejší etapy, a nezdá se možné, že mezi několika body, kdy se naše osudy zkřížily, nám čas uletěl tak rychle. To asi proto, že jsme se přidrželi toho F. Baleje, kterého jsi mi opsal do prvního dopisu:

"A v boji sil není pravdě blíže ten, kdo chladně zkoumá důvody stran a čeká na výsledek, než ten, kdo horoucně se dluží k jedné straně a bojuje. Blíže pravdě je ten, kdo touží, než kdo rozumuje, neboť život je věčná touha. Blíže je jí kdo jde, než kdo stojí, neboť život je změna. Blíže je jí ten, kdo pracuje, než kdo zahálí, neboť život je úsilí. Blíže je jí ten, kdo zápasí, než kdo soudí, neboť život je boj."

Dodnes zhruba vyznávám jeho náhled až na to, že po draze vykoupených zkušenostech zkoumám teď ne chladně, ale zato velmi ostražitě a bedlivě důvody v š e c h stran.

Ale jak to bylo s tím obecním tajemníkem. I za nacistické okupace bylo pod svícnem tma. I za smrtelného ohrožení se našlo pár statečných lidí také v zapadlém kraji uprostřed lesů. Proto se mohlo podařit, co se podařilo: Jiří Pelikán se tam schovával před nacisty a uchránil před koncentrákem v malém pokojíku u rodiny Veselých, mých příbuzných - několik let. Legitimaci měl falešnou. Pravý Paroulek, nemýlím-li se, odvážný prvorepublikánský policajt, žilna tentýž pr úkaz pár kilometrů odtud. Když do Kořence přijelo nějaké úřední auto či německá kontrola, itekl Jirka do lesa. Sestřenice Božka, o deset až patnáct let starší než já a Jirka, prozkoumala, co páni panu Paroulkovi chtějí, a teprve když nehrozilo nebezpečí, podívala se po obecním tajemníkovu a ten přišel úřadovat. Prastrýc a jeho rodina byli pohostinní a my s bratrem, tehdy totálně nasazení, jsme potřebovali někdy vyvětrat únavu a plíce a jezdili si tedy z Brna zylžovat a taky se najíst k venkovským příbuzným. Božka byla nejen odvážná, ale i jinak mimořádná žena. Její komůrka byla v zimě krásně vytopená a na poličce měla básnické

sbírky Nezvala, Hory, Wolkra, Neumanna, Seiferta, Halase. A tak jsme všichni dohromady - Božka, Jirka, bratr Oldřich a já - chodili po lesích, zmrzlý sníh nám chrupal pod nohama, smáli jsem se a zpívali "Až nás půjdou milióny..." Pak jsme u horkého čaje rozehrávali ruce, řeč i duše, nedočkavě a vášnivě diskutovali o lepších časech, přeli se o jejich podobu a četli si z těch povzbudivých knížek.

Do prvního poválečného "kamenného" angažmá jsem nastoupila v Městském divadle v Olomouci. A tak jsem se hned v roce 1945, v rodinné vilce Na vozovce 21, seznámila s Jirkovým otcem, olomouckým sochařem Juliem Pelikánem, jeho sestrou Annou a starším bratrem Kostou. Kosta byl jako mladý lékař a člen ilegální vysokoškolské studentské organizace hned na začátku války zatčen, vazbu prožil v Kounicových kolejích v Brně, odsouzen byl ve Vroclavi na osm let. Pět let v německých kriminálech vyvrcholilo účastí na povstání vězňů v rakouském Steínu. Francouzský spoluvězeň psal později o svých zážitcích, o masakru při povstání před koncem války, a zmínil se také o mladém českém lékaři, který při něm zahynul. Až po třiceti letech, v kterých pokládal Kostu za mrtvého, ho osud svedl v cizině s Jirkou a ten ho vyvedl z omylu. přátelé se za nacistického běsnění a zmatku ztratili, Kostovi se podařilo utéct, při razích a prohlídkách Steínu ho schovali jistí Fischerovi, nakonec ukradl kolo a na něm dojel až domů do Olomouce.

Když přišlo gestapo pro Jirku, nebylo mu ještě osmnáct. Nečekal, utekl. Měl už různá spojení. Když přišli podruhé, nenašli ho. Neprve choroženého mladíka ukryl pan Vychodil, hluboce věřící člověk ze vsi nedaleko Olomouce. Na štangli vlastního bicyklu ho dovezl k jeptiškám a tam v klášteře ho zase chvíli schovávaly srdnaté sestřičky. Další ilegální štací byl už myslím Kořenec.

Otce Julia Pelikána, zednáře, a maminku Boženu rozenou Sternovou, zatkli krátce potom. Léta prožili manželé Pelikánovi v táboře ve Svatobořicích, otec všechnu strážně přežil, po válce se vrátil domů, dočkal se vysokého věku a žel i dalších národních tragédií. Maminku Boženu zaval těžký osud do Osvětimi, kde dostala tyfus a tam také zemřela, myslím v roce 1943. Se-

stra Anna, tehdy asi svacetiletá, zůstala v rodinném olomouckém domě sama. Gestapáci ho zabrali a nastěhovali se do něho.

Jirka se do rodného domu po válce už nevrátil. Žil v Praze, já jezdila hodně k rodičům do Brna, vytrvale jsme se míjeli. Naše cesty se rozešly směrem, který jsme si kdysi předsevzali: on se stal politikem, já herečkou. Z těch těsně poválečných časů vzpomínám, jak jsem si u otce Pelikána vyprosila odlitek busty prezidenta Beneše jako dárek pro svého otce k prvním mírovým vánocům od samostatné dcery. A jak Koštu okouzila moje křehká kolegyně, tehdejší olomoucká princezna Pampeliška. Pro válečného hrdinu nebylo těžké ji přemluvit, aby nechala divadla a žila s ním až do smrti. Tedy do smrti dr. Vladimíra Pelikána, CSc., kterému jsme říkali Košta, univerzitního profesora, kandidáta věd, předsedy mezinárodní hepatologické společnosti, přednosty IV. interní kliniky fakultní nemocnice Palackého univerzity, kterou sám pomáhal založit, aby ho po roce 1968 odevšad vyhodili, když se nehodlal veřejně zříci svého mladšího bratra. Ale to už je jiná historie.

Po válce jsme se s Jirkou dlouho neviděli. Až v Praze, snad jednou či dvakrát, když on a jeho přátelé byli označeni jako "jugoslávští revizionisté". Ale to už patří k riskantní cestě politika. Rozhodnout se pro takovou dráhu v osmnácti se snad může zdát v normálních časech hloupé nebo přinejmenším podezřelé. Jenže okupace a válka nebyl takový normální čas. Nízko, zbabělost, kolaborantství, prodejnost - to vše vyvolávalo naopak vůli k odporu, schopnost k sebeobětování, patos statečnosti, bojovnost a rozhodnost k činu bez ohledu na věk i riziko smrti.

"U nás je nutno myslet i na tuto možnost zcela chladně, i když se občas ve mně vzbouří člověk, který chce vášnivě za každou cenu žít. A musí se na to nejen myslet, ale podle toho také jednat. Proto jsem vyloučil ze svého života všechno povrchní, sobecké, malicherné, proto se snažím o odosobnění, abych v každém okamžiku mohl odejít s vědomím, že jsem prospěl celku, pokud na to mé síly stačily,

...Prospěl celku? Jak? Čím? Vzdal jsem se svého umění, v něm jsem věřil já sám i mnozí kolem mne, jen proto, abych mohl více prospět. Zřekl jsem se toho, s čím srostla má duše a čeho potřebovalo mé srdce. Považoval jsem to proto za sobecké nutkání, jež nemá v tak velkém a svatém boji místa.

Musím Ti zdůraznit, že mé názory nemají nic společného s o-

ním ním salónním efektem, jímž se blýskalo mnoho mých přátel. Nebyl jsem k nim doveden, i když jsem Ti vyznal, že mi člověk, který je mi více než bratrem a pokrevním sourozencem, ukazoval cestu. Nikdy jsem nepřijímal slepě, spíše s nedůvěrou a skoro odmítavě. Probojoval jsem si svou cestu sám, bolestně účtuje s minulostí, tvrdě a opravdově se vyrovnává s přirozenými vlastnostmi své povahy. Když jsem si však vybojoval duchovní jasno a našel své pravé poslání, pocítil jsem za svou samozřejmou povinnost přeměnit toto poslání ve skutečnou činnost, dát se do služeb ideje, stát se bojovníkem, odhodlaným ke každé oběti a zkoušce. Vidím zcela jasně, že hlavní boj je dosud stále ještě přede mnou a bude třeba mnoho síly, aby byl vybojován čestně a vítězně. Nebojím se toho, jen to uplývání času mne vysiluje obavou, zda příliš mnoho neztratím. /Vždyť vy oba, oč jste mladší - a jak jsem cítil Vaši duchovní nadřazenost v mnoha směrech! /Ale mohu-li vůbec dnešní době děkovat za něco, pak za to, že ze mne strhla všechno povrchní a slabé a probudila ve mně jen nejsilnější stránky mé bytosti: bezmeznou houževnatost, tvrdost k sobě samému, odvahu a sílu. Snad se mi podaří prorazit a pakli ne, pak nechtě raději padnu s prorazeným čelem! Nikdy se nespokojím s nějakým prostředním životem, vždy budu vzývat krásu bouře a boje."

Moje indiskrece, se kterou si dovoluji zveřejnit výňatky z oslavenzocovy mladistvé korespondence, mi snad bude prominuta. Chci jen, aby nebylo pochyb, že svoboda člověka byl tencíl, za kterým jsme se tenkrát vydali, odlišnými cestami a ne vždy lehce.

Když jsem v srpnových dnech roku osmašedesátého pomáhala svému muži při filmovém natáčení mimořádného XIV. sjezdu KSČ ve vysočanské ČKD, obrátila se na mne stará známá s dotazem, zda bych byla ochotná ubytovat některé zvlášť ohrožené delegáty. Když ano, tedy kolik vpražském bytě a kolik eventuálně na chalupě. Nevěděly jsme přikrozně, jak dlouho budou úkryt potřebovat, uvedla jsem tedy počet přicházející v úvahu i pro delší pobyt. Na chalupě umístíme sedm lidí, v Praze dva. -Jde především o dnešní noc. -Kdo přijde? -Znáš je.

Před svítáním zazvonil u našich dveří zvonek. Přišel sám. Láda Lis se ubytoval jinde. Když vešel, řekl: "Stičko, je to jak před čtvrt stoletím, jenom naše obličej je zná víc lidí." Pak se u nás několik dnů ukrýval před - pro něho smrtelně nebezpečným - "bratrským" objetím. Když odcházel, vzal si na cestu "Dopisy Vlado Clementise", které právě vyšly. A já mu místo škrabošky nasadila svoje velké tmavé sluneční brýle.

Ještě mnohé se mi vybavuje, Jirko, při Tvých pětadesátinách. Vezmi tyto řádky jako závdavek a důkaz, že na Tebe myslím právě

teď častěji. Ve svých memoárech totiž, ve kterých pokračuju krokem hlemýždím, se zrovna zabývám prvním legionářským odbojem svých strýců, druhým odbojem rodiny za druhé světové války - a rokem 1968. Kapitola se jmenuje Paměť k nezabití.

Docela osobně pociťuju skutečnost, že mám v Evropském parlamentu zástupce opravdu svého. Věřím a vím, že na tom místě hájíš lidství, chápané tak, jak o něm krásně píše ve své masarykovské eseji náš zámořský krajan dr. Erazim Kohák:

"Evropský mravní humanismus - nejen Masarykův, avšak i Kantův, Bolzanův, Palackého, Husserlův či Jaspersův - není jen dobový fenomen, jenž byl a již není! Představuje základní krystalizaci evropského lidství, v níž osvícenství syntézou antiky a křesťanství vytvořilo pojetí lidství, které zůstává vlastním smyslem evropské kulturní totožnosti."

Ruku Ti srdečně tiskne Stička

alias Vlasta Chramostová

K 65. narozeninám Jiřího Pelikána /dovrší je 7.2.1988/

V Praze dne 10.1.1988

Úvaha časová i nečasová /po únorových oslavách/

Ideologie soudobé vládnoucí garnitury vystupuje v poslední době agresivně, jsouc zřejmě rozhodnuta nepřipustit nic, co by mohlo rozrušovat fundament, na kterém ideologicky spočívá její moc. Proto zdůraznění platnosti "Poučení z krizového vývoje" M. Jakešem v jeho slavnostním projevu k 40. výročí Února 1948 a nyní stař. A. Indry "Přestavba a Poučení z krizového vývoje" v Rudém právu 323. 1988/ o níž informovala i sovětská

Pravda 5. 3. 1988/. Již předtím formuloval tuto ideologickou "kruhovou obranu" J. Fojtík ve svém obsáhlém referátu "K aktuálním úkolům propagandy po 7. zasedání ÚV KSČ" na celostátním ideologickém aktivu v Praze dne 14. 2. 1988 /Slovo propagandisty a agitátora 2/1988, str. 1-16 / x/

x/ Tento referát by si zasloužil zvláštní detailní rozbor, protože je jistým pokusem o vytvoření ideologické platformy současné politiky KSČ /po volbě M. Jakeše/. Snaží se v ní "zhodnotit" smysl a ideje sovětské přestavby pro čs. realitu a reagovat na problémy a rozpory, jež z toho plynou vzhledem k sosaďní tzv. normalizaci s její ztrnulou dogmatickou ideologií. Přes jistou obratnost v argumentaci, již nelze J. Fojtíkovi upřít, však stejně bude tento pokus sotva úspěšný, protože je příliš uzavřen do sebe. Pohybuje se apologeticky v kruhu, uvnitř staré normalizační ideologie a není s to nalézt skutečné spojení s tím, co a jak cítí a myslí většina českého a slovenského národa po zkušenosti z tzv. reálného socialismu.

Tento její ideologický základ je sice od samého svého vzniku zvětralý a drží nikoli silou myšlenek, jež jej utvářejí, ale silou moci, která jím odůvodnila a odůvodňuje svou vládu. Ta až dosud znemožňovala, aby se v Československu o něm a jeho výchozích koncepcích mohlo otevřeně diskutovat. Ani současné útoky proti Pražskému jaru 1968 a jeho protagonistům, jež jsou reakcí zejména na obsáhlý rozbor A. Dubčeka zveřejněný v italské L'Unitě 10. 2. 1988 i na další podobné rozборы událostí r. 1968, nepůsobí mocí idejí. Ti, kdo do těchto útoků vstupují, nejsou s to říci tu něco přesvědčivého, tím méně něco nového. Ve srovnání pak s projevem M. S. Gorbačova /např. k 70. výročí VŘSR i s projevem na zasedání ÚV KSSS o školství /a s diskusemi v SSSR o závažných otázkách teorie a praxe sovětského vývoje v minulosti i v současnosti vyznívají, eufemisticky řečeno, anachrinicky. Mají působit, což je jejich vlastním smyslem, jako výhrůžné memento. Jsou varováním /na adresu všech, kdo nesouhlasí se současnou politikou, že ti, kdo utvářejí charakter soudobé moci /její "zdravé jádro"/ jsou rozhodnutí i naďále nepřipustit, pokud to bude záležet na nich, žádnou její podstatnější změnu. Tak je třeba chápat, pokud snad o tom má někdo ještě pochybnosti, i deklarovanou přestavbu v Československu. Tato ideologická stanoviska a výpady /v podstatě otěsem defenzivní/ jsou z ideologického hlediska zajímavé jenom tím, jak se pokoušejí spojit s tvrdošijnou obhajobou politiky tzv. normalizace /a celé platformy formulované v "Poučení"/ s odůvodněním potřeby či nezbytnosti přestavby v současné době v Československu a dokázat stabilitu a kontinuitu politiky znormalizované KSČ. Je zbytečné v této souvislosti proke

zovat, že takováto kontinuita je nemožná, protože jde o protikladné procesy, jejichž organické spojení je z povahy věcí vyloučeno.

Pokud tedy tato úvaha na tyto ideologické útoky spod. . přece jen reaguje, pak nikoli v naivní iluzi, že by snad byl možný dialog mezi jejich autory a stoupenci kritizovaných názorů a postojů, v němž by se prostřednictvím svobodné diskuse mohla hledat cesta k hlubšímu poznání pravdy, ale protože tato oficiální stanoviska jsou tu východiskem pro určitá srovnání a některé obecnější závěry.

Kampaň oslav 40. výročí Února 1948 byla široce koncipovaná a zahrnovala nejrůznější formy a prostředky, jimiž disponují moderní mass media včetně zvláštního televizního seriálu /"Rodáci"/ a vrcholila podle Čtyřlístku tu ovšem J. Dietl, aby mu dal profesionálně působivou podobu. Soudě podle diváckých ohlasů uveřejňovaných v tisku i odborných recenzích sotva splnil úkol, k němuž byl vytvořen.

již ustáleného rituálu slavnostním zasedáním ÚV KSČ a shromážděním pracujících na Staroměstském náměstí. Na obou těchto shromážděních pronesl projev nový gen. tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš. Co bylo pro tuto kampaň příznačné? Naprostá absence oprávdového zamyšlení /a to i ve statích historiků/ nad tím, čím Únor 1948 být chtěl a čím skutečně byl, zejména pak nad tím, čemu otevřel cestu, co se po něm v čs. společnosti - a s čs. společností - stalo. Proč vznikla taková propast mezi krásnými předsevzetími a úmysly o rozvoji socialismu v Československu a tvrdou, syrovou skutečností potlačení demokracie a nezákonností 50. let i pozdějších 20. let tzv. normalizace, kdy "akcie socialismu a KSČ" v čs. společnosti klesly na dosud nejnižší úroveň.

V této souvislosti má smysl poukázat i na rozdíl mezi tímto přístupem, plytkým, historicky vyčpělým, „pologtickým“ přístupem k Únoru a přístupem, který k němu zaujala KSČ v době Pražského jara ve svém Akčním programu. "Únorové vítězství pracujícího lidu bylo důležitým mezníkem k socialistickému vývoji poválečného Československa, které vytvářelo předpoklady pro urychlený pochod k socialismu. Po únoru 1948 vstupovala strana na novou cestu socialistické výstavby s fondem velké důvěry a podpory širokých vrstev. - Byla to obtížná cesta... Velikostí, mimořádností a náročností přeměn však odpovídala i rozpornost vývoje, závažné nedostatky, neřešené problémy a deformace socialistických principů, které jsou nazývány kultem osobnosti.... Stupeň vývoje socialistických států začátkem padesátých let a ustrnutí tvářičného rozvoje poznání, které provázelo kult osobnosti, podmínily i mechanické přejímání a rozšíření představ, zvyklostí a politických koncepcí, které odporovaly našim podmínkám a tradicím. Tehdejší vedoucí orgány a instituce strany a státu nesou za toto přejímání plnou odpovědnost. Centralistické a direktivně administrativní metody, použité v boji proti zbytkům buržoazie a při upevňování moci v podmínkách zostřeného mezinárodního napětí po Únoru 1948 byly v této si-

tuesci neoprávněně přenášeny do dalšího vývojového období a postupně přerůstaly v byrokratický systém. Ve vnitřním životě republiky se objevilo sektářství, potlačování demokratických práv a svobod lidu, porušování zákonnosti, prvky zvláde a zneužívání moci, což vedlo k podléhování iniciativy lidí a navíc těžce a nesprevedlivě postihlo mnoho občanů, komunisty i nekomunisty, Nenaspravitelné ztráty, jež utrpělo naše hnutí, zůstanou provždy výstrahou před podobnými metodami"/Rok šedesátýosný v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, Svoboda Praha 1969 str. 104-105/

Autor nepřipomíná toto hodnocení Února 1948 a období, které po něm následovalo, v Akčním programu z dubna 1948 proto, že by snad v něm jako laudator temporis acti shledával již nepřekročitelný vrchol poznání pravdy. O to přirozeně nejde. Důvod, proč tu byla charakteristika z doby pražského jara uvedena, je jiný. I v této otázce se ukazuje, že máli začít jisté ozdravování poměrů v Československu, "obrode" socialismu v něm /autor již v jiné souvislosti vyslovil své pochybnosti, je-li to vůbec ještě možné/ nečůže se obejít bez pozitivního hodnocení Pražského jara 1968 jako východiska kritického i sebekritického rozboru dosavadního socialistického vývoje v Československu. Takovéto poznání a uznání je nezbytným historicko- teoretickým předpokladem k vypracování nové, reformní politiky, která by se mohla setkávat postupně snad s pochopením a podporou v širších vrstvách čs. společnosti. Druhou stránkou tohoto procesu musí nutně být kritické překonávání /nezáleží na formě/ Poučení z krizové situace a politiky tzv. normalizace, která z něj ideologicky vychází. Nelze ponechat v platnosti "Poučení" a opravdu začít dělat novou politiku, která by mohla získávat důvěru lidu. Lze se jenom tvářit, že se vypracovává s podporou čs. veřejnosti, a skutečnost přehlížet, což je typickým rysem současné oficiální čs. ideologie.

I v komparaci charakteristiky Února 1948 a po něm následujícího období v době Pražského jara 1968 a v době "normalizátorské přestavby" v r. 1988 je zřejmý/ rozdíl v pojetí socialismu tehdy a nyní, uvažuje-li se o něm z hlediska představ vedoucí, resp. vládnoucí strany. Tehdy byl jeden z důvodů pro koncipování celkové reformy čs. společnosti a v jejím rámci pro formulování nového pojetí vedoucí úlohy KSČ a celého politického systému. Nyní je to opěrný ideologický bod pro udržování systému mocenského ovládnutí čs. společnosti stranicko-státním aparát, i když v nové "přestavbové" verzi.

x x x

V této souvislosti jednu odbočku. V různých statích a stanoviscích, uveřejňovaných v publikacích v zahraničí, do jisté míry i v domácí samizdatové produkci, se chápe celé poválečné období čs. vývoje jako jeden celek, v němž se vytvořil a existuje nedemokratický systém socialismu sovětského typu. I tu- jako u všech komplexních sociálních jevů - jde o otázku relect, přístupů a hledisek k jejich rozboru a hodnocení. Jistě,

po celé toto období tu byl určitý sociálně politický systém. Ten však nebyl a není stále stejný a z vnitřních a vnějších příčin se měnil. Z důvodů, které jsou dobře známy, se vytvořil v jeho evoluci důležitý přechod v letech 1968- 69, který odůvodňuje, aby se při podrobnějším rozboru a hodnocení rozlišovala dvě období, protože mezi nimi je - opět v určitých relacích - významný a v něčem přímo podstatný rozdíl.

V prvním období měla čs. společnost a KSČ jako její vedoucí síla v sobě zdroje vnitřní obrody. Byly v ní progresivní síly, které byly s to přehodnotit dosavadní koncepce a přístupy a pozitivně je překonávat. Měla schopnost poznávat historickou pravdu a - v té či oné míře - v souladu s ní jednat. V celém čs. životě tvoří léta 1968 1969 významný mezník. Postupný rozklad a úpadek všech jeho sfér, národního hospodářství i kultury v širokém smyslu slova, pracovní i obecná demoralizace, zhrubnutí společenských vztahů, bujení korupce apod., to vše jsou jevy, které v míře, již dosáhly v době tzv. normalizace, předtím neexistovaly. Teprve v tomto období se v čsl. společnosti plně projevuje její sovětizace se všemi negativními důsledky, které získala v brežněvovském období a které tak ostře kritizuje M. S. Gorbačov - Před tzv. normalizací v Československu opravdu neexistovala korupce jako rakovinné bujení postihující všechny tkáně a orgány života čs. společnosti. To je vskutku "výdobytek" až této doby a analogicky se to vztahuje i na jiné jevy a momenty života současného Československa. Moc v tzv. normalizačním období měla svůj původ vně čs. hranic a nemohla být proto pramenem pozitivního čs. vývoje, vychází-li se ze skutečných národních čs. zájmů. Proto nebyla a není s to ani v současnosti provést kritickou reflexi dosavadní politiky, jak svědčí již zmíněné "Poučení" a vše, co je s ním spojeno a co - s hlediska každodenního života lidí v Československu - značně odlišuje tuto dobu od předcházejícího období čs. vývoje .

Při úvahách o problémech socialistického vývoje v Československu se nelze nevracet k r. 1968 a jeho násilně zastavenému reformnímu procesu. Pokud zůstane v platnosti oficiální ztrecení tohoto velikého socialistického experimentu, nelze v čs. společnosti - bez ohledu na to, že značná její část již tuto vrcholnou dobu čs. poválečného vývoje sama neprožila - ani začít s obnovou zdravého nebo aspoň zdřevějšího základu další socialistické evoluce v Československu. Oficiální ideologie může neustále proklemovat přestavbu, která se svým významem rovná únorovým událostem r. 1948 apod., ale čs. společnost vcelku nechává lhostejnou. Není a ani se necítí být subjektem těchto - verbálně radikálních - proměn. Lidé o nich nevědí, protože ve skutečnosti nejsou a ve vztahu k představitelům moci si většinou ponechávají svou nedůvěru a despekt. Sociální psychóza se nemění rychle a lidé skutečně nemají důvod, nic je k tomu ne motivuje, aby uvěřili, že zi, kdož téměř po dvacet let "normalizovali"

čs. společnost, se mohou stát přesvědčenými stopupenci přestavby, kteří si přejí rozvoj demokracie spod. Čs. společnost se zatím necítí ve své většině verbálním obratem moci vázána k nějaké součinnosti, když v dosa- vadním vývoji byla zbavena pocitu odpovědnosti za to, co se ve státě děje. Platí to i ve vztahu ke KSČ samotné. Ani v ní zřejmě nenastal do- sud takový pohyb /i tu autor připojuje svou obecnou výhradu, je-li vůbec ještě možný/, který by svědčil o tom, že v ní jsou síly, které s pocitem odpovědnosti za řešení společenských problémů by se chtěly obrátit k čs. společnosti a začít skutečně přetvářet v pozitivním smyslu vztahy mezi mocí, po porážce reformního procesu Pražského jara znovu tak odcizenou lidu a čs. společností, s jejími nejružnějšími vrstvami a složkami.

Politická krize v Československu i nadále pokračuje a přístup moci, charakterizovaný projevy M. Jakeše a A. Indry ji stále prohlubuje a v určitých ohledech i zostruje. Vystřídání G. Husáka M. Jakešem ve funkci gen. taj. ÚV KSČ nebylo žádným východiskem k jejímu řešení. Reakce veřej- nosti na tuto změnu jsou v tomto ohledu symptomatické. Samomluva "norma- lizátorů", kteří neustále opakují své výroky o nebezpečí kontrarevoluce a ohrožení socialismu v Československu v r. 1968 a pod., bez ohledu na to, že jim tehdy nikdo v ČS. nevěřil a nevěří jim ani dnes, nemá ovšem s pocitem historické odpovědnosti vůči českému a slovenskému národu, vů- či osudu socialismu v této zemi nic společného. Zcela v duchu tribilního politického poznatku "držet a nepouštět" postupují i ve vztahu k minulo- sti. Proto ani po dvaceti letech od zmaření Pražského jara není v ČS. možná otevřená diskuse o tomto období. Nejsou přístupné dokumenty a tisk z této doby, které stále musí být drženy pod zámek, aby čs. veřejnost se nemohl sama přesvědčit o tom, co je dějinná pravda o tomto období. Čs. společnost, jejíž kulturní vyspělost a vzdělanost se představitelé moci rádi dovolávají, nemůže sama zkoumat a posuzovat, zda existuje či nikoli shoda mezi programovými akty čsl reformního procesu z r. 1968 a současné přestavby v SSSR stá. x/

x/ Proč např. není možné, aby si čs. občan, jehož by to zajímalo, mohl přečíst rozhovor A. Dubčeka o r. 1968 uveřejněný v "Unita" a srovnat jej třeba se statí A. Indry a aby mohl své pocity a náory napsat do novin, proč není možné o tom vést diskuse v televizi nebo rozhlasu spod. To by byl vskutku inspitující impuls k zvýšení zájmu veřejnosti o politické dě- ní, praktický příspěvek rozvoji demokretizace a přestavby v Českosloven- sku. Něco takového ovšem tu patří do říše snů a sama tato skutečnost svým způsobem potvrzuje, že neexistuje dialog mezi mocí a společností. Pokud je tu dialog, pak je to "dislog hluchých", jak se říká v žurnalistickém žargonu.

Vývoj v ČSSR byl v 60. letech a zvl. v r. 1968 ve vztahu k minulosti a jejímu hodnocení významný a podnětný. Analýzy dosaředního socialistic- kého vývoje se snažily objasnit příčiny jeho poruch a krizových jevů a na základě relativně svobodného vědeckého zkoumání se navrhovaly cesty a prostředky, jak je překonávat i jak jim předcházet. Teoreticky i prak- ticky bylo důležité, že rozbory nezůstaly jen, jak se říká, na povrchu

jevů, u jednotlivých nedostatků s pod., ale snažily se postihnout poruchu systému, o čemž svědčí i citovaný závěr z Akčního programu o vytvoření byrokratického systému. Ten je zcela ve shodě se současnými sovětskými formulacemi o administrativně centralistickém, byrokratickém systému, který musí být radikálně překonán.

Srovnajme na jedné straně tento živý, opravdovou socialistickou odpovědností nesený trend kritického poznávání v Československu v 60. letech a nynější projevy M. S. Gorbačova o povaze sovětského systému, jak se vytvořil za J. V. Stalina, o jeho vnitřních a mezinárodních důsledcích a v rámci SSSR probíhající otevřené diskuse ve vědě a kultuře o negativních a přímo tragických konsekvencích působení tohoto systému. x/

x/ Známy sovětský spisovatel Č. Ajtmetov v rozhovoru s F. Medvěděvem v časopise Ogonok prohlásil: "Mnozí dosud nechápou, jaké obrovské škody způsobil kult osobnosti sovětské společnosti. Na příliš dlouho jsme se ocitli v pasti autoritářského režimu, vytvořeného Stalinem a teprve nyní, pětatřicet let po jeho smrti., jsme se začali vyměňovat z otroctví kultu osobnosti. Teprve dnes začala společnost překonávat těžké břemeno této temné epochy. Ještě dnes je mnoho stoupců minulosti. Nic nechtějí vidět, nepřejí si žádné změny. Jestliže se dokážeme jednou provždy zbavit komplexů minulosti, bude to velký úspěch přestavby, politický i duchovní." - "100 + 1", 1/88. str. 19/.

Na straně druhé stojí postup normalizační garnitury KSČ po potlačení Pražského jara až do současnosti, který byl odrazem brežněvovské stagnace s její spologetickou ideologií, nepřipouštějící a potlačující svobodné kritické poznávání společenských procesů.

M. S. Gorbačov v rozboru sovětského vývoje v projevu k 70. výročí VŘSR svou analýzou administrativně direktivního systému stranického a státního řízení rozšířil a zpevnil historicko- teoretické základy přestavby. Zdůraznil, že pravdivá analýza minulosti, včetně palčivých otázek, "musí pomoci vyřešit naše dnešní problémy, týkající se demokratizace, zákonnosti, otevření politiky a odstranění byrokratizmu, stručně řečeno, aktuální problémy přestavby".

Ani v Československu již dávno nejde o nějaké sensace, o překvapivá odhalení a pod., ale o vážné zkoumání důsledků zformování uvedeného systému v SSSR pro vývoj a politiku KSČ zejména v poválečném období, kdy se KSČ stala hlavní- a po únoru 1948 - jedinou vládnoucí stranou ve státě. Jak se tyto vlivy - jako určující - v ní a její politice projevovaly a co usnadňovalo a podporovalo na jedné straně a co na druhé straně zase brzdilo či měnilo jejich působení v Československu? Jaký tu byl vliv XX. sjezdu KSSS a proč byly jeho myšlenky v KSČ tak rozpor - ně přijímány? Jak hodnotit z hlediska současné sovětské přestavby a jejích koncepcí - působení brežněvovské éry stagnace a rozkladu a její vliv na politiku KSČ a jejího vedení zejména ve vztahu k Pražskému jaru a k tzv. politice normalizace.

V Československu byla v r. 1968 vypracována sociální analýza vytvoře-

ného stalinského systému a jeho negativních důsledků včetně nezákonnosti a zločinů /zpráva tzv. Pillerovy komise/. Tato zpráva by měla být zveřejněna v Československu jako jeden z historických pramenů ke zkoumání a novému hodnocení poválečného čs. vývoje. Bez otevřeného kritického poznávání této evoluce není ani žádná opravdová přestavba možná, je možná jen, což se právě děje, její parodie.

Rubem či druhou stránkou tohoto procesu je vztah čs. -sovětský /a ruský/ v širokém smyslu v poválečném období až do současnosti, který nelze omezovat, jak se běžně děje, na jevové stránky vztahu oficiálních stranicko-politických reprezentací. Důležitý je tu poměr širokých vrstev čsl. - společnosti k sovětské realitě, jak ji vnímají a chápou při různých střetáních s ní a důsledky, které z toho plynou pro jejich chování.

Komplex čs.-sovětských vztahů je velmi závažným a zároveň velmi složitým sociálně politickým jevem, který by měl být důkladně studován a analyzován se snahou o maximální objektivitu, bez apologetických přístupů a ideologické předpojatosti. To však současná oficiální ideologie a politika vylučují a popírají. V tomto kontextu jen poznámku, že politika KSČ v době Pražského jara, o čemž svědčí Akční program, se snažila o strážlivější, racionálnější pojetí této komplikované a citlivé problematiky. Pokoušela se ji oprávněně od zátěže, která se tu vytvořila v předchozím období socialistické evoluce v Československu, včetně různých rozhodnutí čs. vedení, /ať již vnucených nebo dobrovolně přijatých/. Tento přístup byl nezbytnou podmínkou, aby se další čs. sovětské vztahy mohly vyvíjet na zdravějších základech, aspoň pokud jde o intence a jednání čs. strany.

Toto vážné, a z čs. národně-politického hlediska odpovědné úsilí se prohlašuje v "Poučení" a po celou dobu tzv. normalizace až podnes, jak prokazují např. tvrzení A. Indry v cit. stati, za antisověťismus, za rizněcování protisocialistických, protusovětských nálad ve straně a v celé čs. společnosti. Oficiální ideologie přehlíží - projevuje se u ní samolibá pých vládců, kteří si myslí, že jim je vše dovoleno a že nemusí brát ohled na názory a postoje širokých národních vrstev - že právě negování skutečných příčin rozporů a napětí v čs. sovětských vztazích je neustále živým a oživeným zdrojem antisověťismu a antirusismu, který se v čs. společnosti, zvl. v českém národě, rozšířil a umocnil po vojenské intervenci SSSR z 21. srpna 1968. Čs. společnost nikdy nepřijala tento brutální vojenský zásah urážející národní hrdost a důstojnost, ponižující český a slovenský národ jako subjekty státní samostatnosti a svrchovanosti, za tzv. internacionální bratrskou pomoc. Právě postup normalizačnické vládnoucí garnitury, která se zachovala tak, jako by dřívější čs. sovětské přátelství bylo tímto aktem dále posíleno a ještě setválně děkovalo za tuto "pomoc", neustále jítřil tuto živou ránu v čs. národním povědomí a sypal do ní sůl protisovětské a protiruské zášti.

Že A. Indra tvrdí to, co tvrdí, nepřekvapuje, je zcela v duchu sebezáchovné logiky strážců tzv. normalizace. Co může překvapovat je to, že jeho věcně nepravdivá stanoviska jsou publikována v sovětské Pravdě - a další podobné názory v jiném sovětském tisku. Bylo by to možné chápat jako projev "glasnosti", kdyby zároveň sovětská mass media informovala sovětskou veřejnost třeba o rozhovoru A. Dubčeka publikovaném v "Unita" i o jiných obdobných stanoviscích, kupř. o dopisu bývalých významných činitelů KSČ mezinárodnímu setkání levicových a demokratických stran v Moskvě u příležitosti oslav 70. výročí VŘSR nebo k 20. výročí zasedání ÚV KSČ v lednu 1968 a pod. To by však zřejmě bylo příliš. Takové revoluční "uvolnění norem" vztahů mezi vládnoucími stranami glasnost/zatím nebo vůbec? / nepřipouští. Tato situace ovšem znamená, že uvedené jednostranné informování se ve skutečnosti mění v desinformaci se všemi negativními důsledky, jež z toho plynou i pro vlastní proces přestavby. V této sféře je ovšem tento proces a uplatňování "nového myšlení" v samých počátcích a zřejmě naráží na silné překážky. V současné mocenské garnituře v SSSR jsou stále činní lidé, kteří se tak či onak podíleli na sovětském vojenském zásahu do vnitřních čs. záležitostí 21. 8. 1968. /Např. tehdejší velvyslanec SSST v Československu S. Červoněnko, který měl významnou roli v sovětském zasahování do čs. vývoje v r. 1968 včetně událostí kolem 21. 8. a po něm má prý stále důležité postavení v oblasti sovětské zahraniční politiky. "ěžko si ho představit jako prptagonistu"nového myšlení" a přestavby ve vztazích mezi KS a socialistickými státy./

Nejednou se psalo o tom, že postoj k vojenské intervenci SSSR do vnitřních čs. záležitostí 21. 8. 1968 je pro nové sovětské vedení obtížnou a složitou záležitostí. x/

x/ Střízliví západní pozorovatelé píší o vnitřní rozpornosti nové Gorbačovovy politiky vůči spojencům uvnitř Varševské smlouvy, Podle Ch. Gattioho "Gorbačovovo dilema v celé střední Evropě se jmenuje: "Jak dosáhnout změn a neporušit stabilitu? Změna je nutná, má-li se něco zlepšit; stabilita je nezbytná, má-li si strana udržet kontrolu." M. Jakobson konstatuje: "Je pravda, že sovětská politika vůči evropským spojencům se stala pružnější. Neléhání na konformnost, typické pro Brežněva bylo vystřídáno uznáním různorodosti a nevyhnutelnosti změn. Avšak meze tolerance bude teprve třeba vyzkoušet.

Gorbačov nemá samozřejmě v úmyslu předsedat rozpuštění sovětského imperia. Největším problémem, který ho nyní čeká, je, jak je uchovat nedotčené v podmínkách větší obezřetnosti a menšího napětí mezi Východem a Západem. ...Po schůzce na nejvyšší úrovni bude zřejmě v Evropě ústřední, leč zatím nepřiznanou otázkou, jak napomáhat pokojnému politickému a společenskému vývoji v této oblasti, aniž došlo ke zhroucení, se všemi nevypočítatelnými důsledky. Žádná z obou stran nemá zřejmě ucelenou politiku, jež by mohla vést k tomuto cíli" /150.000 slov, VII/88/19 s strany 1, 3/

Z povahy věcí, z vnitřní logiky přestavby plyne, že ani M. S. Gorbačov nebude moci zůstat u vágních formulací, které ve své knize "Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět" x/ užil a bude muset

Některé socialistické země zažily ve svém vývoji vážné krize. Bilo tomu tak např. v Maďarsku v r. 1956, v Československu v r. 1968 a v Polsku v r. 1956 a poté na počátku osmdesátých let... Dospěl jsem k závěru, že z těžkostí a složitostí vývoje socialistických zemí nelze pochopitelně vinit sám socialismus, nýbrž v podstatě omyly vládnoucích stran." /str. 144- 145/.

česem modifikovat stanovisko o "bratrské pomoci". Pokud "nové myšlení" a přestavba jsou míněny vážně a pokud mají úspěšně postupovat, musí tak učinit. V tomto smyslu je tato otázka - nejen pro čs. veřejnost - i když pro ni má přirozeně největší význam - kritériem opravdovosti a důvěryhodnosti přestavby v sovětské zahraniční politice. Pravda, které se M. S. Gorbačov dovolává, je nezbytná i v této věci.

Hodnocení čs. vývoje v r. 1968 je přirozeně především čs. vnitřní záležitostí, posuzování vojenské intervence SSSR a jeho čtyř spojenců musí být i předmětem sebekrátického hodnocení jejich sctérů. x/

x/ A. Indra v citované stati tvrdí, že čs. vedení v r. 1968 se chovalo necitlivě vůči starostem spojenců, jako by nemělo zájem o osud socialismu v jejich zemích. Tato tvrzení jsou tak falešná a nepravdivá, že opravdu nestojí za to je vážně vyvracet. "a zmínku stojí jen to, že A. Indra vůbec nebere v úvahu kritické hodnocení brežněvovské politiky M. S. Gorbačovem ani současné oficiální kritiky PSDS na adresu chyb Gomul-kova vedení v r. 1968. Podle Tribuny Ludu "chybou tehdejšího vedení bylo, že často spojovalo revizionismus, antisocialistické tendence s reformátorským hnutím. Kritické připomínky inteligence, ty opodstatněné, byly hodnoceny jako revizionistické, škodící straně a společnosti.... Události před 20. lety /na jaře 1968 - Z. J. / představovaly tehdy vážný signál hromadících se neřešených problémů, narůstající celospolečenské krize. Tento signál však nebyl využit ke včasnému zahájení přeměn a reformem, mobilizující perspektivy pro celou zemi..."

Závěry, které z tohoto rozboru plynou, neodpovídají tomu, co A. Indra se pokouší dokázat, Prpto Indra píše o průběhu r. 1968 jako by to bylo něco současného, co není třeba posoudit s odstupem dvaceti let a se zhodnocením všeho, co se v ČSSR i v SSSR a celém socialistickém společenství stalo.

V současnosti vyvíjí Sovětský svaz vážné úsilí k vyřešení afgánského problému, který vznikl jeho vojenským zásahem z r. 1979 a lze doufat, že se podaří tento těžký a bolestný problém pozitivně vyřešit.

Otázka sovětské vojenské intervence do Československa z r. 1968 nemá jistě naléhavost a tíhu afgánského problému. Ani ona však není jen věcí minulosti s svými souvislostmi a konsekvencemi se- v té či oné podobě- vztahuje k nové sovětské zahraniční politice inspirované a orientované M. S. Gorbačovem. Nejde o to, jak M. Gorbačov posuzuje a bude posuzovat čs. reformní pokus z r. 1968, zda setrvá u svého hodnocení obsaženého v příležitostných poznámkách při návštěvě ČSSR na jaře 1987 nebo zda je změní; podstatné je, zda zůstane u dosvědění sovětské verze, podle níž brutální vojenský vpád SSSR a jeho 4 spojenců do Československa 21. 8. 1968 byl "bratrskou internacionální pomocí" nebo i tu uzná, což obecně stále zdůrazňuje, univerzální platnost mezinárodního práva a vyvodí z toho /v nějaké formě/ nezbytný jednoznačný závěr. Zaujetí stanoviska k této kardinální otázce čs. sovětských vztahů - které má však obecnější

význam - se M. S. Gorbačov a nové sovětské vedení sotva bude moci vyhnout. I pro ně platí stará výzva: Hic Rhodus, hic salta!

Bylo by velmi žádoucí v zájmu postupu přestavby a uvolňování v mezinárodních vztazích, zvláště v Evropě i v zájmu "obrody socialismu" v Československu, kterou přál s. Gorbačov v telegramu nově zvolenému gen. tajemníkovi ÚV KSČ, aby nová sovětská politika, která se již tak odvážně rozešla s řadou dosavadních stereotypů a ztrnulých stanovisek brežněvovského vedení, učinila i tento nezbytný krok. Čím dříve se tak stane, tím lépe, když již celkově je v Československu velmi pozdě. x/

M. S. Gorbačov ve svém projevu 4. 3. 1988 prohlásil: Veškerá naše politika se uskutečňuje v zájmu pracujících. A tuto linii pevně dodržujeme. Jestliže byrokratismus znovu zastaví zehájené přeměny a tak tomu již bylo, bude to pro osud země zhoubné. /Rudé právo 8. 3. 1988/

A to se právě stalo v Československu, když v důsledku sovětské vojenské intervence byl v létech 1968 - 1969 zastaven reformní demokratický proces a restaurován byrokraticko-centralistický systém.

9. III. 1988

K úloze branných a bezpečnostních složek v obrodném procesu 1968

Při "zdůvodňování" tzv. kontrarevolučnosti situace v Československu ku sklonku jerá e k létu 1968 věnuje čs. oficiální propaǵanda mimořádnou pozornost tehdejší situaci v armádě, v Lidových milicích a v bezpečnostních složkách.

Páteřní teze, formulovaná v "Poučení z krizové situace" a nesčetněkrát opakovaná ve vystoupeních špičkových "normalizátorů" typu Bileka a Fojtíka hlásá, že společné úsilí pravicových sil ve straně a protisocialistických sil ve společnosti způsobilo rozklad branných a bezpečnostních složek do takové míry, že již nebyly s to vítězíci "kontrarevoluci" potřit. Respektive, "oportunistické" vedení strany nemělo odvalu zasadit ozbrojené složky do násilného potlačení "kontrarevoluce". Takže povolat "bratrskou pomoc" vojsk Varševské "pětky" bylo holou nezbytností.

Naopak, řada autorů domácích /kupř. P. Pithart/ i exilových /kupř. I. Sviták/ vytýká ostře reformně komunistickému vedení, že se nerozhodlo postavit se v době invaze na branný odpor, respektive, že zavčas neobilizovalo branné složky, aby tek potenciální útočníky varovalo před rizikem násilného vojenského řešení čs. problematiky. /V tomto smyslu kupř. Sviták prohlašuje, že 2000 československých tanků mohlo změnit dějiny!/.

Oba tyto, jistě diametrálně protikladné základní soudy jsou - každý svým způsobem - falešné. Nectí základní objektivní faktory, působící na rozhodování tehdejších reformních komunistů, představujících významnou jistě, ale přece jen pouze s o u č á s t stranicko-státního vedení.

Tento můj text- zčásti memoárové povahy- má čtenáři přiblížit autentickou roli branných a bezpečnostních složek v poválečných čs. dějinách, v r. 1968 zvláště.

Pokud se zdá být nesporným, že vedení KSČ v čele s Gottwaldem předpokládalo ještě do léta 1947, že období "národní a demokratické revoluce" potrvá poměrně dlouhou dobu, než bude moci tato revoluce postupně, relativně pokojnými cestami přerůst v revoluci socialistického typu, neznamená to, že by se nesnažilo zabezpečit pro tuto druhou etapů revolučního procesu politicko -ideologické a mocenské předpoklady. K těmto mocenským předpokladům několik nezbytných poznámek:

Ve všech tehdejších státech tzv. lidové demokracie ovládali tamní komunisté bezprostředně po překročení jejich hranic Sovětskou armádou aparát státní bezpečnosti. Ba více, s jedinou, jugoslávskou výjimkou, byl tento aparát formován jako součást nebo alespoň jako "prodloužená ruka" státní bezpečnosti sovětské. Rovněž vzápětí po skončení války měli komunisté všude, byť v rozličné míře, převahu v aparátu veřejné bezpečnosti. V čele mocensky klíčového ministerstva vnitra, v první republice nepřetržitě obsazovaného nejmocnější a nejvlivnější agrárnickou stranou

stanul komunista Václav Nosek. Mocenská váha komunistů - všude neúměrně vysoká oproti jejich vlivu politicko-ideologickému - byla v některých státech, jež patřily v době války k hitlerovské koalici /Rumunsko, Maďarsko, Bulharsko/ násobena přítomností sovětské armády v těchto zemích při všemocnosti sovětských politických komisařů /v Maďarsku kupř. K. Vorošilov/

x/ Po prvních poválečných volbách, v nichž maloroľnická strana získala nad 50% hlasů /a komunisté pouze 18%/ následovalo na základě koordinovaného úsilí maďarské státní bezpečnosti a sovětské okupační správy obvinění vůdčích politiků této strany ze spojení se zahraničními nepřáteli Maďarska /gen. taj. strany Kovács, F. Nagy, vůdce strany a ministerský předseda - ten se vyhnul Kovácsovu osudu útekem do Rakouska/ a jejímu plnému rozbití, dříve než byla upevněna "klasická" lidová demokracie. Podobně v Rumunsku.

Pokud jde o Polsko, jež patřilo k antihitlerovské koalici, ukázalo se v politicko-mocenské oblasti rozhodujícím jednak to, že hlavní síly "Armii Krajowy"/soustřeďující za války 90% polských odbojářů a těšící se sympetiím a podpoře drtivé většiny politicky aktivních Poláků/ vykrvácely ve Varšavském povstání na podzim 1944, jednak jejich rozdrčení nastupující Sovětskou armádou, hlavně v prostoru Wilne, Lwove a Grodna-Bialystoku, zatčení a dokonce souzení jejího velitelského sboru sovětskými orgány.

Také k mocenskému přešunu na Slovensku na sklonku r. 1947 v neprospěch demokratické a ve prospěch komunistické strany přispěly bezpečnostní orgány a bývalí partyzáni v nemalé míře /zejména obvinění tajeňáků strany Bugára a Kempného z protistátní činnosti/.

Nejméně do konce r. 1950 a ještě v r. 1951 byli významnou složkou čs. bezpečnosti bývalí španělští interbrigádisté, příslušníci moskevského exilu, slovenští partyzáni. Z předních politiků poválečné éry úzce spolupracovali se sovětskou bezpečností pravděpodobně jako její "údy" kupř. V. Kopecký či P. David /který zřejmě posloužil Mňačkově jako hlavní "hrdina" jeho proslulého díla "Jak chutná moc". / V souvislosti s částečným mocenským ústupem Beriji v SSSR na poč. 50. let došlo v sovětské i naší bezpečnosti k obrovitým čistkám a totální výměně státobezpečnostních kádrů /souvislost se zatčením a popravou Slánského a druhů/.

Vývoj v čs. armádě se ovšem ne rozdíl od vývoje bezpečnosti i na rozdíl od vývoje jinde /kupř. po rozbití Armii Krajowy se nová polská armáda formovala pod jednoznačným vlivem komunistů/ vyznačoval některými zvláštnostmi, z nichž nejvýznamnější byla, že vliv komunistů na vývoj v armádě byl velice silný, ale nebyl monopolistický.

Zajisté že vývoj na frontách pohřbil již za války plány části londýnské emigrace nastolit pro udržení pořádku po skončení války alespoň dočasně vládu "tvrdé vojenské ruky", snad i vojenské diktatury. Košický vládní program, zdůrazňující úzké spojenecké svazky s SSSR, vyzvedl i postulát budovat čs. armádu dle vzoru armády Sovětské a v úzké součinnosti

sti s ní. Pro další vývoj mocensko- politických poměrů v novém státě bylo důležité, že mobilizovaní vojáci posilovali jádro nové armády- armádní sbor, jehož zárodky byly formovány v SSSR, tedy do značné míry ovlivňovaný KSČ a jejím pojetím antifašistického zápasu a budoucnosti republiky, jak je vojákům tlumočil osvětový sbor, tvořený skoro výlučně komunisty a s nimi sympatizujícími. Ovšem na rozdíl od jiných zemí pozdější lidové demokracie důstojníci západního i domácího odboje nekomunistického smýšlení zaujali i na klíčových velitelských místech významné pozice /na MNO a gen. štábu, jako velitelé divizí a j./. Hned po skončení války se však rýsovala velmi zřetelně posléze úspěšná snaha KSČ favorizovat důstojníky- příslušníky východního odboje a takto si je zavazovat vděčností, vzdor tomu, že jejich politické smýšlení mělo někdy hodně daleko ke komunistickému. x/

x/ Symbolem tohoto úsilí bylo, že proti vůli přemnohých nekomunistických politiků byl jmenován do funkce ministra národní obrany Ludvík Svoboda, (povýšený předtím z podplukovníka na generála/, že rychle funkčně i v hodnostech postupovali B. Lonský /z kapitána na generála a posléze, po Čepičkově pádu 1956 až na ministra národní obrany/, či Rytíř /z nadporučíka na generála a velitele ^{náčelníka gen. štábu} tankových vojsk/ a mnozí jiní. - I tu však byly, vinou stalinisticko- berijovské politiky v 50. letech mnohé významné výjimky. Ve věznicích nebo dokonce na popravištích, v mučírňách pověstného "hradčanského domečku" se ocitli mnozí upřímní přátelé SSSR, bojující po boku Sovětské armády. Pro příklad uvádím velitele armádního sboru po L. Svobodovi arm. gen. Klapálka, generála Přákrýla, velitele II. paradesantní brigády, zasedené v bojích ve Slovenském národním povstání, generála Piku, vedoucího čs. vojenské mise v SSSR, generála Sachera, dělostřeleckého velitele na Dukle a jinde, dále únorové a poúnorové náčelníky gen. štábu generály Bočka a Drgače. Zatýkáni, vězněni, ba dokonce popravení byli účastníci slovenského národního povstání. Dle svědectví dr. Husáka a jiných se jednalo nejméně o 2000 lidí a spíše o 2500 lidí.- Vzpomínám na smutně anekdotickou situaci po tomhle řádění "berijovských goril", jak se utvořila k době, kdy jsem již v padesátých letech pracoval na Hlavní politické správě armády. Politikové-vojenští diletanti obsadili všechny hlavní odborné vojenské funkce. Čepička- právník vystřídel Svobodu ve funkci ministra a místo náčelníků štábu, zatčených a vězněných zaujal historik Jaroslav Procházka, který formoval v SSSR osvětový sbor. Se Svobodou, s nímž jsem se znal ještě z IX. sjezdu KSČ 1949 v rámci armádní delegace - jsem se sešel na poč. r. 1953 ve střešovické nemocnici. Já jsem se léčil z ráže a on- z intenzivních výsledků, jimž byl podroben na základě obvinění, že protežoval na nejvyšších armádních místech zrádce a tudíž sám je zrádce. Ošetřující primář mě zapřísahal, abych se s ním bavil jen o veselých nepolitických věcech a ebych i z anekdotního repertoáru vynechal v zájmu obnovení jeho zdraví všechny politické vtípy. Je známo, že potom dělal hospodářskou funkci v nějakém moravském JZD a teprve Chruščov mu znovu pomohl na - slabě hřející- politické výsluní. Ale ani Procházka se dlouho ve funkci neohráł. Byl podroben intenzivním výsledkům- zase na Svobodu, a jak to, že neodhalil jeho reakční ležví. Jen taktak se uchytil u nás, na filosofické fakultě, a nakonec se stal rektorem university. Moc se nepoučil z osudů vlastního i jiných, neboť po invazi z 21. srpna proslul výrokiem, že Brežněv udělal chybu; když už je měl v rukou, tak s nimi neměl uzavírat žádné kompromisy a zakroutit jim krkem... To už není ta stalinská pevnost a tvrdost....

Mimo jiného jsem zažil oslnivý vzestup, pád a znovu oslnivý vzestup předního dnešního politika Viliama Šalgoviče. Spolu s mnohými přecházel ze slovenské rychlé divize na sovětskou stranu a v naší jednotce zname- nitě bojoval. Stal se členem armádního vedení stranické práce a velel divizi. Jenže volená stranická komise na Hlavní politické správě v čele s plukovnicí H. Petránkovou PhMř, španělskou interbrigád~~istkou~~ a pří-

služníci armádního sboru v SSSR od jeho založení zjistila, že "před stranou" zatajil svoji příslušnost k "Hlinkovým gardám". Ač jsem jako "expert přes historii" ve VSK prohlásil, že na tom vcelku u mladého studenta nic není, letěl ze strany i z armády. A nejednou si přečtu v novinách o zemědělském tajemníku OV KSČ v Nitře, potom o vedoucím tajemníku OV v Nitře, nakonec čtu mnoho o vedoucím Kontrolní a revizní komise ÚV KSS Viliam Šalgovičovi. A Petránková zase pro změnu byla degradována, rovněž intenzivně vyslýchána a naposledy před smrtí jsem ji zastihl v lékárně na Můstku, kde pracovala jako magistra do pozdního věku, protože jí odmítali odbojářskou penzi... Takové to byly poměry v pedesátých letech....

K době "Vítězného Února" se sice komunistické pozice v armádě zdaleka nemohly rovnat pozicím v jiných armádách lidových demokracií, avšak plně dostačovaly k tomu, aby armáda byla plně neutralizována, zatím co bezpečnost /zde především pohotovostní pluk SNB/ a Lidové milice mohly sehrát roli významných, rozhodujících mocenských faktorů, zajišťujících pro KSČ vítězné řešení vládní krize. Gottwald správně kalkuloval, když odmítl Stalinovu pomoc při "rozdrčení reakce" a prohlásil, že si stačí sám. x/

x/ V exilové i domácí produkci/za všechny uvádím F. Moravce: Špion, kterému nevěřili, vzpomínky zesnulého prof. V. Černého, naposledy jsem četl v Právu lidu 1/88 stať býv. poslance NS V. Holuba /ze nalézt mnoho výtek na adresu presidenta Beneše, že proti komunistickému "puči" nezasedil síly čs. armády. Černý srovnává postupy Beneše s předpokládaným jednáním T. G. Masaryka, píše, že ten by neváhal a dal by Svobodu okamžitě zatknout pro neuposlechnutí případného presidentského rozkazu k armádnímu zákroku proti pučistům. Podobně píše Holub. Moravec vyčítá, že jako velitel divize marně čekal na příkaz vrchního velitele nastoupit vojensky na Prahu a holedbá se, že by komunistický puč v tom případě rozdrtil. Znaře skutečné mocenské poměry v armádě té doby, mohu se nad výčitkami a úvahami tohoto druhu pouze pousmát. Vzdor tomu, že v armádě tehdy nebyly legalizovány politické strany, komunisté zde pracovali velice energicky a účinně. Mj. při všech OV a KV KSČ vznikaly branné a bezpečnostní komise, složené z civilistů i vojáků. Ty zhotovovaly podrobné politické charakteristiky všech velitelů a důstojníků posádek, zabezpečovaly kontrolu skladů zbraní spolehlivými komunisty - usnadněno tím, že poddůstojníci z povolání byli v drtivé většině tajnými členy strany. - Pokud velitelé posádek byli důstojníci západního odboje, pak buď je v únorových dnech navštívila skupina vojáků, požadující solidari- zaci s Akčními výbory NF nebo byli pečlivě hlídáni s předpokladem okamžitého zatčení v případě, že by chtěli armádu zasadit "proti lidu". - Dr. Beneš si musel být této situace dobře vědom a podle toho také jed- nal. Pokud by se tehdy odhodlala "hvězda zpravočajské služby" táhnout na Prahu "na vlastní pěst", skončil by v komunistické armádní "base". I Černý či Holub si počínají ahistoricky: Masaryk by nemohl jednat jinak než Beneš, protože se zásadně změnilы mocenské poměry.

Po Únoru 1948 následovala důsledná a nemilosrdná čistka v čs. armádě a dovršovala se - dávno před únorem probíhající - čistka ve složkách bezpečnostních. A pochopitelně- těžiště úsilí branné politiky bylo ze- měřeno na formování kádrů kvalitativně nové armády. Odbojáři v ní před- stavovali jen nepatrný zlomek, ovšem zastávající nejvyšší řídicí funkce.

Jádrem důstojnického sboru se stali mladí absolventi vojenských ske- demí a učilišť. Významnou modifikací dosevedních předpisů bylo, že ma- turita přestala být závaznou podmínkou dosežení důstojnické hodnosti. To představovalo plus i minus. Na jedné straně to nebránilo postupu te

lentovaných a inteligentních lidí, na druhé straně se do popředí snadno dostávali karieristé na základě dobrého "třídního původu" a okázale projevované "věrnosti politice strany". x/

x/ Pro příklad uvádím: velké schopnosti a vynikající výsledky prokázal ing. generál Čihák, který jako velitel ženijního vojska byl vysoce oceňován spojeneckým velením při manévrech v obtížných terénních podmínkách. Na druhé straně je známa sféra gen. Šejny, původně svobodníka s "měšťankou", který se vetřel do přízně Novotného jako kamarád jeho syna a někdy ve službách "režimu osobní moci" nezakolísal. V r. 1956, když jsme na Hlavní politické správě armády v drtivé většině požadovali svolání mimořádného sjezdu, jenž by svrhl vůdčí garnituru, kompromitovanou procesy padesátých let, byl to spolu s Blechtou, dnes vedoucím branného a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ právě Šejna, kdo nás pohrázkami o existenčních postizích donutil, abychom od svého požadavku upustili. A po svém útěku pověděl západním "imperialistům" všechno, co o branném průmyslu a naší armádě věděl a navíc si ještě mnohé vyfantazíroval...

Velmi brzy po Únoru začala být armáda, podobně jako dávno dříve bezpečnostní složky, budována jako součást nebo "prodloužená ruka" armády sovětské.

Od počátku r. 1950, kdy se u Stalina konala veledůležitá porada představitelů lidově demokratických zemí /za nás Slánský; na její důležitost upozornil ve svých vzpomínkách E. Očab, tajemník ÚV PSDS/ došlo k pronikavým změnám všech národohospodářských plánů /kupř. naší pětiletky, polské šestiletky/ jednoznačně ve směru militarizace ekonomiky. Stalin již tehdy vyslovil jasně svoji tezi, publikovanou až v předvečer XIX. sjezdu KSSS, tedy na sklonku r. 1952, že války jsou osudově nevyhnutelné, že lze dočasně odvrátit pouze vypuknutí dané hrozící války. Dle jeho přesvědčení americký imperialismus využije toho, že vzdor zlomení monopolu vlastnictví atomových bomb disponuje stále drtivou převahou v jejich počtu a k světové válce mezi oběma tábory dojde nejpozději 1952-53. Zárukou vítězství socialismu v nevyhnutelné válce je pouze to, že po atomových úderech Západu, a spíše p ř e d s t i h o v ě musí být proveden bleskový tankově -letecký úder k obsazení západní Evropy dříve, než Američané stačí hlavní síly přeprevit přes oceán. Sovětskou armádu předpokládal Stalin vyzbrojit vlastní vojenskou technikou, zatímco vyzbrojení armád ostatních mělo realizovat z velké části Československo, jako tehdy nejprůmyslovější země "tábora". Dle Očabova svědectví se účastníci porady Stalinovým požadavkům bez námitek podrobili. S velmi neblahými národohospodářskými a v důsledku politickými následky. x/

x/ Ku konci dvouletky a k začátku pětiletky jsme ročně vyrobili 17.000 osobních aut, dle původního plánu pětiletky měla jejich produkce za rok stoupnout na 50- 60 tisíc. Ve skutečnosti jsme za r. 1953 vyrobili asi 6 tisíc aut. Zato tankový průmysl, spolu se sovětským zajistil "lagěru" v Evropě tankovou převahu v poměru 3:1, možná i lepším! V průběhu dvouletky a ještě v prvním roce realizace původní pětiletky, tedy do sklonku r. 1950 životní úroveň obyvatel ČSR nepřetržitě rostla. K r. 1953, kdy skončila "opravená" pětiletka, klesla životní úroveň asi o třetinu a národohospodářské disproporce dosáhly takové míry, že před nástupem do nové pětiletky bylo zapotřebí dvouleté období, do konce r. 1955, k odstranění nejzávažnějších z nich a k opětovnému zvýšení životní úrovně stále

nespokojenějšího obyvatelstva,

Tady se prolínaly prvky nenutného s nutným. Protirežimní historiografie a žurnalistika zdůrazňuje jen negativní, ba katastrofické výsledky této "ocelové koncepce" celého "tábora socialismu". Opomíjí odpovědnost Západu za tento negativní vývoj v "lageru" a v důsledcích i ve světových mezinárodních vztazích. Západ totiž, konkrétně USA, kalkuloval s válečným vyčerpáním SSSR a snažil se uplatnit obrovitou sílu válkou nepostižené americké ekonomiky k jeho politicko-mocenskému vytlačení ze středo- a jihovýchodoevropského prostoru i k ekonomickému pronikání do samotného SSSR. Pokud tato, jistě významná protisovětská zbraň selhávala, následovalo a nebo se souběžně realizovalo a t o m o v é v y d í r á n í .

x/ Hodnotím-li zpětně své osobní tehdejší počínání i počínání přemnohých, mně názorově blízkých, nemohu je ani z politického, ani z etického hlediska odsoudit. Šlo, objektivně nezávazně, o jistý přínos tomu, aby poměr sil mezi Západem a Východem byl přibližně vyrovnán a na tom základě aby nedošlo k tomu Stalinem předpokládanému - a také mnohými vojáky a politiky Západu! - k nejhoršímu, k třetí světové válce, nepředstavitelně katastrofické pro veškeré lidstvo, která by na rozdíl od Stalina a jiných hazardérů a dobrodruhů, také na Západě - neměla vítězů! - Také na adresu části pouťorového exilu nemohu nepoznamenat, že jejich tehdejší představy o možném, ba potřebném katastrofickém řešení čs. problematiky byly nejenom nerealistické, ale zaměřené proti objektivním zájmům národů naší země. Připustíme-li nedokazatelné, válečné vítězství Západu v atomové válce tehdejšíka, nemůžeme opominout, že na straně Západu by hrál mimořádnou roli "německý faktor", v jeho rámci pak Němci sudetskí, prahnoucí po novém "revanši". Kdo by nabyt v českém prostoru vrch, zda demokratické uspořádání poměrů nebo tato německá síla, je nabíledni. - Což ovšem neznámá, že by byly jakkoli zdůvodnitelné procesy s Horákovou a druhy, s katolickými biskupy a mnohé jiné. Zatím co část lidí z procesu s Horákovou a druhy se vzájemně ani neznala, druhá část se občas setkávala, nejvíce u feráře Hostičky ve Vinoři, aby tu klábosila o blahodárnosti brzké atomové války pro Československo. To mohlo být vděčným tématem působivé rozhlasové a tiskové propagandy tehdejšího gottwaldovského komunistického režimu. Ničím více. Nejméně pak zdůvodnitelné byly procesy, dokonce hrdelní, které měly demonstrovat velikost spiknutí domácích agentů imperialismu a zdůvodňovat následující represe proti širokým vrstvám právem nespokojeného obyvatelstva!

Rozhodující slovo při výstavbě nové čs. armády, jakožto nedílné součásti branných sil "tábora", měli až do r. 1956 sovětskí vojenští poradci. Působili nejen v armádě a bezpečnosti, ale ve více méně nepřímé podobě i v oblasti ekonomického řízení, nejvíce v branném průmyslu, ale i na železnicích /v rámci militarizace jsme totiž zřizovali vojska vnitřní stráže a vojska železniční!- naše branné síly dosáhly k polovině padesátých let spolu s civilní obranou a milicemi asi 300.000 mužů! /.

Síť sovětských poradců byla v armádě budována až do pluků, přičemž celé týmy působily ve vřeholných orgánech řízení armády /při branném a bezpečnostním oddělení ÚV KSČ, v ministerstvu národní obrany, na generálním štábu, na Hlavní politické správě armády a navíc při sovětském velvyslanectví! /a ti tam zůstali i po odvolání ostatních v r. 1956 a mimořádně silně se angažovali v srpnových dnech r. 1968 i dříve!/.
Československý velitel údejně disponoval tzv. "nedílnou velitelskou

pravomocí". Ta však byla v praxi fiktivní a nulová. Měl přísný dozor shora i zdola: shora- sovětský poradce, zdola- český politický pracovník- náčelník PO divize.

Je známo, že právě na otázce poradců se vyhroutil na počátku r. 1948 a později ostrý a posléze nepřeklenutelný konflikt mezi sovětským a jugoslávským stranicko- státním vedením.

Působení sovětských poradců v orgánech státní bezpečnosti hodnotím jed- noznačně negativně. Spolu se zahraničními tlaky /z Mažerska nejvíce/ byli iniciátory tlaku na Gottwalda, aby i u nás po vzoru jiných došlo k zahá- jení politických procesů nejen se zjevnými odpůrci režimu, ale i s vysoc- kými komunistickými funkcionáři, "s třídními nepřáteli- obojetníky s rudou knížkou v kapse".

V armádě naopak se prolínaly v působení sovětských poradců prvky ob- jektivně progresivní s prvky regresivními. Na rozdíl od jugoslávské, for- movala se profilovala se hlavní část naší armády až v mírových poválečných podmínkách. Velitelský sbor představovali především lidé, kteří neprošli válečným "křtem ohněm". K dosažení plné bojeschopnosti bylo nezbytné, aby její výcvik a výčjova se plně přiblížily předpokládaným podmínkám soudobé války. V tom smyslu byly nesporně nenahraditelné zkušenosti so- větských poradců - vesměs účastníků války. Nicméně negativem bylo, že vzhledem k obrovskému počtu poradců ve všech armádách lidové demokratic- kých zemí nemohlo sovětské velení zajistit jejich kvalitu. Málom který byl schopen vývoje, aby zvládl podmínky možné války atomového věku. Mnozí me- zi nimi spatřovali ve svých funkcích odměnu za válečné utrpení, důvěřova- li našim velitelům natolik, že se věnovali rybaření, lovům i honům za zbo- žím dobře zásobeného čs. trhu /v porovnání se sovětským/.

Stálým zdrojem třehic sovětských poradců s přemýšlivými lidmi našeho politického aparátu bylo jejich "prušácké" a naše daleko demokratičtější pojetí vojenské kázně, jakož i chápání politicko-propagandistické práce v jednotkách, kdy poradci propagovali černobílé vidění soudobých meziná- rodních vztahů.

Veřejnost mimořádně popuzovalo proti armádě to, že poradci prosazova- li vždy mimořádně nákladný výcvik. x/

x/ Konkrétně proti velitelsko- štábním cvičením s pojítky /tedy bez ná- klašného masového zasedení vojsk, pohonných hmot atd./ jednoznačně favo- rizovali manévry s plným nasezením cvičících jednotek, které každé šetr- né armádní vedení provádí jen sporadicky. Vzpomínám, že při takových ma- névrech se buďovaly s velkými náklady velitelské pozorovatelný-řikali jsme jim čínské pagody- kde mj. byly i restaurece pro důstojnický sbor /4- 6 na každých manévrech/. Vojska ubytovaná v lesích musila mít stany v rovině a tek se lesníci marně rozčilovali, když se jim pokácelo mnoho stromů mimo plán. Manévry probíhaly přes pole a luka, vzniklé škody se odhadly a zaplatily, ale družstevníci, tehdy i soukromníci nedodavčí patřičné kontingenty byli bez vlastní viny výkupními orgány trestáni. Při vyhodnocování manévrů se konaly lukulské hoody a pijatiky. Vojska v jejich průběhu fasovala rum, uherák a jiné dobroty, jež na běžném trhu nebyly k máni.

Poradci prosazovali, aby dovolené vojáků byly jen výjimečné a za odměnu za výkon, nikoli jako přirozené právo vojáka. x/

x/ Dle požadavků a instrukcí sovětských poradců, nespokojených s "kázni v naší armádě se na podzim 1955 z iniciativy samotného Čepičky a některých generálů, shlížejících se v "prušáckém drilu" připravovalo vydání rozkazu O3 o zavedení "kázně jako řemen". Na aktiv, který to měl přiklepnout přišel Zápotocký, který k všeobecnému údivu a k pohoršení "tyrdých" prohlásil, že v rakousko-uherské armádě, v níž sloužil on, se měl prostý voják mnohem lépe, než v armádě naší, a pokud si diskutující na aktivu stěžovali, že jim vojáci utíkají přes plot, hlavně za ženskými, on že by jej v těchto poměrech bez dovolenek přeskakoval také. O přestávce jsem k němu přistoupil /znali jsme se ještě z 48 z Kladna/ a táži se, zda k takovému vystoupení, s nímž se já a mnozí plně ztotožňujeme, dobře zvážil své síly a zda ho v Politbyru "nesjedou". Měl asi už své informace o nestávejícím XX. sjezdu KSSS a tak mi odpověděl asi ve smyslu "dočkej času, jako husa klasu". - A pod blahodárným vlivem Chruščovova vystoupení a nové politiky podával Čepička za několik měsíců sbídkaci z funkce a na podzim 1956 došlo k vyhlášení sovětského stranicko-státního vedení o nerovnoprávných vztazích mezi státy soc. soustavy, zaviněných SSSR a brzy nato opouštěli sovětské poradci Československo.

Dle sovětského vzoru se formovaly pracovní technické prapory /Švandrlík to zvětšil ve výtečných dvoudílných "Černých baronech"/, kde vedle "politicky nespolehlivých" vojáků základní služby pracovaly i starší ročníky, někdy po dobu více než dvou let, mezi nimi i kněží rozličných církví.

Chruščovovu několikaletou éru v nejvyšším sovětském stranicko-státním vedení hodnotím velmi vysoko mj. proto, že tyhle vpravdě nesnesitelné a nerovnoprávné poměry ve vztazích uvnitř soustavy a také v armádách podstatně napravovala. Odchod poradců drtivá většina našeho velitelského sboru uvítala, jako projev důvěry SSSR v odborné i politické kvality naší armády, důvěry v její schopnost úspěšně uhájit západní hranice před možným agresorem. Dodávám k tomu, že ti nejlepší z nejlepších odcházejících sovětských poradců měli názory shodné. Přesvědčili se totiž a mnohokrát veřejně zdůraznili, že vyšší technické vzdělání i dobrá tělesná i duševní kondice převážně většiny našich branců umožňuje rychlé zvládnutí vojenské techniky a všech stránek vojenského "řemesla", takže naši armádu hodnotili, zřejmě po právu, jako nejvíce bojeschopnou mezi "armádami lidových demokracií".

Tím větší bylo roztrpčení našeho velitelského sboru poté, kdy jsme byli donuceni podepsat "moskevský protokol" a v říjnu 1968 smlouvu o "dočasném" pobytu sovětských vojsk v Československu, která nebyla zdůvodňována údajnou "kontrarevolučností" situace v ČSSR, nýbrž nebezpečím západoněmeckého "revanšismu", jemuž, jak ze smlouvy jasně vyplývalo, naše armáda není schopna čelit. Velitelé s rozhořčením poukazovali, že v době "pražského jara" naopak, všechny jednotky armády i pohraniční stráže plnily, jako i dávno dříve, vzorně všechny své bojové úkoly....

Ještě jednu stránku vlivu sovětské armády na formování velitelského sboru armády naší nutno uvést. Perspektivní velitelské a politické kádry

neší armády v dost masovém měřítku studovaly sovětské vysoké odborně vojenské a politické školy. Po jejich absolvování zaujímaly v naší armádě zpravidla klíčová velitelská a politická místa. Výběr zaručoval, že jde o lidi vždy prokazující své neotřesitelné socialistické a marxistické přesvědčení. Ale autentický, hodně rozporný život v SSSR vedl nejvzácnější z nich i k nedogmatickému a kritickému vztahu k sovětským skutečnostem, zejména pak k poměrům v samotné sovětské armádě. Po pravdě třeba dodat, že sovětská strana se snažila, ne vždy bez úspěchu, zajistit si jejich bezvýhradnou oddanost sovětské politice slibem rychlejších a oslnivějších kariér po návratu do vlasti, ale stejně tak je pravdou, že mnozí z absolventů civilních i vojenských škol sovětských se zařadili doma mezi přední marxistické společenské reformátory.

K převratné době XX. sjezdu KSSS v r. 1956, a ještě více v období následujícím probíhal, byť ve výkyvech, proces sílení progresivních elementů v celé společnosti a také v armádě. x/

x/ Pokud v r. 1956 v celé společnosti, a nejvíce v řadách strany zazněly ostře kritické hlasy vůči dosavadnímu stalinistickému stranicko-státnímu vedení, kulminující v požadavek svolání mimořádného sjezdu strany, lze bez nadsázky konstatovat, že v tomto objektivně progresivním úsilí měla armáda významné místo. A politický aparát zejména. Uvedený požadavek podporovala stranická vedení převážné části divizí, učitelé Vojenské akademie a Vojenské politické akademie, dále řady vojenských učilišť. Vojenský historický ústav, Naše vojsko, Obrana lidu a j.

Vzdor občasnému potlačení těchto snah a dočasným taktickým ústupům jejich nositelů nebylo možné ani ve společnosti civilní, ani v armádě obrodný proces zastavit. Při nové obrodné vlně zaujali přední místo vojenská historikové, podávající objektivnější a celistvější pohled na vojenské dějiny Československa vcelku, dějiny druhého odboje zvláště. Armáda patří/VPA/ k průkopníkům rozvoje politických věd. VPA v součinnosti s tvořivými pracovníky generálního štábu a jinými vojenskými odborníky rozpracovávala otázky specifické čs. vojenské doktriny, jež byly v ucelené podobě formulovány v memorandu politické akademie k létu 1968.

Politický aparát armády v čele se zkušeným a nedogmatickým V. Prchlíkem zmařil na sklonku r. 1967 již v zárodečné podobě plány na zneužití některých jednotek armády pro úzké, regresivní cíle tehdejšího novotnovského stranického vedení.

Od r. 1956 lze zaznamenat výrazné posílení zdevomovaného národního sebevědomí/nikoli úzkoprsého nacionalismu!/ v převážné většině velitelského sboru, který při jednoznačném demonstrování věrnosti spojeneckým svazkům v rámci Varšavské smlouvy byl si stále vědom neléhavé potřeby suverenity země i armády a chtěl svojí prací přispět tomu, aby i sovětské vůdčí politické i armádní kruhy smýšlely podobně. x/

x/ Pokud v éře Brežněva, na rozdíl od éry Chruščova, docházelo ze sovětské strany k pokusům vnutit nám do čs. prostoru nějaké sovětské vojenské jednotky, byly tyto pokusy/zaznamenal jsem dva, vesměs až po mém odchodu z armády v r. 1960/ zmařeny tím, že celé čs. armádní i politické vedení se postaralo - objektivně konstatují, že s plným vědomím a podporou No-

votného - aby příslušné "prověřkové" manévry před sovětskými pozorovateli proběhly vždy na výbornou a aby tito pozorovatelé musili volens - nolens uznat plnou bojovou připravenost naší armády a neopodstatněnost pokusů vnutit nám sem "mocnější ochránce". /

"Pražské jaro" zastihlo čs. armádu v procesu hlubokého zdravého reformního kvesu, jenž vedl k tomu, že drtivá většina jak velitelského sboru, tak vojáků základní služby uvědoměle a rozhodně podpořila stranický kurs na společenskou i vnitrostranickou demokratizaci a na nastolení rovnoprávných spojeneckých svazků s ostatními zeměmi V- smlouvy, s SSSR zvláště.

V zájmu objektivní pravdy nutno zaznamenat, že v průběhu r. 1968 narůstal mezi naší a spojeneckými armádami určitý konflikt. Nikoli však zaviněný naší stranou. Oficiální stranické, státní, armádní vedení nikdy nevyslovalo požadavek neutrality Československa a vystoupení z Varšavské smlouvy. Nikdo a nikdy ani o takovýchto krocích v ~~žádné~~ těchto vedeních neuvažoval. Opačná tvrzení vládní stranisko-státní propagandy dneška jsou nepravdivá, vymyšlená, lživá.

Skutečností ovšem je, že neutrelitní nálady mezi obyvatelstvem postupně stále sílily, aniž by v předsrpnové době nabyly intenzity, schopné ovlivnit v tomto směru oficiální zahraničně politickou a armádní linii.

Jako fakt prvořadě důležitosti je potřebné zaznamenat výsledky objektivních průzkumů veřejného mínění té doby. Ty prokazují, že až do doby letních sovětských manévrů, které jaksi, vzdor ujišťování "nebraly konce", uznávalo potřebu sovětsko-československého ekonomického, politického i vojenského spojení 86% dospělých obyvatel republiky! Nemalé procento mezi nimi ovšem představovali stoupcí názoru, že nutno v těchto vztazích na všech úsecích posílit prvky rovnoprávnosti a vzájemné výhodnosti oproti dosa-vednímu hodně neuspokojivému stavu! Výrazné posílení neutralizačních nálad lze zaznamenat k létu 1968, kdy náš armádní mluvčí, generálmajor Čepický /též absolvent sovětské vojenské vysoké školy/ oprávněně vytykal, že sovětská strana porušila původní dohodu, dle které měla probíhat pouze velitelsko-štábní cvičení s omezenými kontingenty vojsk a ve skutečnosti byla zasažena a proti dohodnutým termínům odchodu dlouho na území republiky otálela velká masa jednotek sovětské armády. Ještě větší intenzity nabylo volání po neutralitě po jednáních v Čierné, resp. v souvislosti s návštěvami Tita a Ceaucesca v ČSSR sílilo- jistě nerealistické a emotivní- volání po zformování nové "Malé Dohody". Největší intenzitu pak projevilo ve dnech srpnové invaze vojsk Varšavské "pětky". Těmto hlasům čelilo jak Národní shromáždění, tak i nové stranické vedení, zvolené uprostřed událostí na mimořádném XIV. "vysočanském" sjezdu.

Důležité je konstatovat, že tato gradace spontánních lidových hlasů

byla až ~~ž~~á/d ů s l e d k e m příslušných tragických, pochybených a dalším historickým tokem stále více odsuzovaných aktů sovětské, brežněvovské politiky té doby. Velmi přesně vyjádřil změny v myšlení lidu tváří v tvář Brežněvovi jeho tehdejší srpnový "zajatec" J. Smrkovský: "Vy jste, soudruzi, vy jste zničili to stoleté přátelství, které bylo mezi našimi národy; náš národ budoval přes sto let slavjanofilství, lásku k slovanskému Rusku, pademát let k Sovětskému svazu. V našem lidu jste měli přátele nejvěrnější a vy jste tohleto za jednu noc zničili!"

Vládní propaganda vydává za "kontrarevoluční", "protisovětské" a "neutralistické" vystoupení zejména uvedené již memorandum VPA z léta 1968 a dále Prchlikovo vystoupení na konferenci 15. 7. 1968, kde požaduje větší rovnoprávnost ve velení Varšavské smlouvy. Prchlík za to, dle výslovného sovětského přání dostal dva roky vězení. Obé, dle našich i sovětských tehdejších vládců prokazuje, že stoupenci demokratické reformy v ČSSR měli v úmyslu "porušovat jednotu států V- smlouvy a ohrozit bojeschopnost jejích sil." Někteří autoři západní i domácí z protikomunistických řad tvrdí totéž, jenže v protikladu k dnešním domácím vládním propagandistům heroizují Prchlíka a memorandum VPA jako údajné faktory, které působily k volbě alternativy brežněvovského odporu proti invazi.

Tehdejší a ještě dlouhá léta po invazi až do smrti úřadující ministr národní obrany M. Dzúr říkal a psal totéž co Prchlík a stvrzuje, že nešlo o nic jiného, než o snahu po rovnoprávnějších vztazích uvnitř V- smlouvy. Cituji z jeho tehdejšího vystoupení:

"Vědomí si svých internacionálních povinností, usilujeme v současné době o to, abychom zvýšili svůj podíl na společné obraně. Nechceme však být pouze pasivními členy V- smlouvy. Proto například podporujeme návrhy na internacionální složení spojeneckého velení a konstituování dalších orgánů, čímž by se vytvářely podmínky pro objektivnější projednávání všech závažných otázek naší společné obrany a realizaci účinnějších opatření k jejímu zabezpečení. Rovněž formulování čl. vojenské doktriny nechápeme jako cosi izolovaného, nýbrž jako náš teoretický vklad, jímž jsme povinni koaliční doktríně, optimálně odpovídající zájmům socialistického společenství. "

Závěrem k dosud uvedenému:

1/ Armáda jako celek, její velitelský sbor zvláště, chápala polednový proces jako demokratickou obrodu socialismu, jež svými důsledky povede k posílení socialistického světového společenství, protože stavějící vzájemnou spolupráci na rovnoprávné, autenticky internacionalistické vztahy.

2/. V plném souladu s tehdejší reformní částí stranického vedení nechápala situaci v zemi jako "kontrarevoluční" a nebyla ochotna - a tímto vedením ani nebyla nucena - násilně potlačit lidové obrodné hnutí, aniž by ovšem popírala, že na něm participují extrémní síly. Ty ovšem bylo

možné v každém vývojovém stádiu "pražského jara" spoutat s využitím politického a nikoli administrativně-mocenského působení.

3/ Rovněž v souladu s reformně komunistickým stranicko-státním vedením byla rozhodující armádní většina přesvědčena, že i možnému otevřenému vojenskému nástupu SSSR proti reformě lze čelit vhodnými politickými opatřeními. Pokud by nicméně k němu došlo, půjde o nenapravitelný a našimi vojenskými prostředky neodvratitelný akt násilí a bezpráví, poškozující objektivně nesmírně věc socialismu i věc svobody a nezávislosti národů a států ve světových měřítcích.

Velmi přesně charakterizuje situaci J. Hájek v práci "Mezinárodně politické aspekty čs. roku 1968" /vyšlo v zahraničí, v Paříži 1978/. Cituji příslušnou pasáž o směru uvažování reformně komunistických stranicko-státních špiček té doby: "Zdávalo se jim, že přijmout nebezpečí vpádu ze severu a severovýchodu, z východu a jihovýchodu, odkud s ním v plánech obrany nebylo nikdy počítáno a snažit se mu nějak čelit vojensky, by znamenalo téměř zcela jistě jej přivolat dřív, než by se učinil první krok k takové obraně. Nasvědčovala tomu poloha země, směry jejích dopravních spojů, ráz terénu i rozložení branných sil, známé spojencům a pozorovatelné při jakékoli podstatné změně, jež by vyvolala podezření a potvrdila aspoň zdánlivě tvrzení o přípravě na "vytržení Československa ze svažku společenství"...Dokud se nebezpečí útoku ze strany spojenců nestalo zcela zjevným, byl málokdo ochoten je brát dost vážně. Iniciativa, vedená představou jeho bezprostředního ne dost zřetelně prokázaného nebezpečí byla by patrně narazila na rozpaky, ne-li odpor značné části politického i vojenského středního kádru.

Byla to zdánlivě paradoxní situace: k přípravě na vojenskou obranu proti nebezpečí intervence spojenců byly by vytvořeny podmínky teprve tehdy, když by toto nebezpečí bylo neprosto jednoznačně zjevné - a kdy ovšem bylo pochybné, zda takové kroky byly vůbec možné, nemluvě o jejich možném účinku. V situaci, v jaké bylo Československo v létě 1968, zdálo se nejrealnějším vést politiku, jež by posílila na sovětské straně vliv střízlivě posuzující umírněné části vedení, nedráždit bojovné dogmatiky nějakými činy a gesty, trpělivě zkoumat a vytyčovat a upevňovat meze a pozice reformy doma i ve společenství. "- K souhlasu s Hájkem dodávám pouze, že případný vojenský odpor by mohl mít jen lokální ráz a posloužil by pouze jako argument pro tezi, o kontrarevolučnosti situace a potřebě zahraniční vojenské intervence. Starší mečerské zkušenosti, kde trval v r. 1956 organizovaný odpor asi 24 hodin, stvrzují oprávněnost tohoto soudu. ČSSR nemohlo být "druhou Jugoslávií", ale zcela určitě by bylo "druhým Mečerskem" let 1956- 60, možná s ještě krutějšími režimem, než byl tehdejší. /jiná je kapitola dalšího vývoje po r. 1960/.

Za své reformní postoje zaplatila čs. armáda v letech "normalizace" těžkou daň: z asi 60. tisícového velitelského sboru a zároveň z KSČ bylo vyloučeno kolem 12% nejlepších kádrů /příznačné je, že komisaři řádil:

nejvíce v letectvu/. Zcela rozehnaná a zdecimována společensko- vědní a pedagogická pracoviště, takže dnešní armáda plně drží krok s ubohým celostátním podprůměrem společensko- vědní a pedagogické činnosti.

x x x

K vývoji bezpečnostních složek v r. 1968. Také v bezpečnosti, StB nevyjímaje, probíhalo po lednu 1968 "tříbení duchů", diferenciacce, i když zdaleka ne tak silné, jako v armádě. Ministr vnitra Kudrna pedl také na základě kritiky stranických organizací v bezpečnostních složkách.

Odhalování stále nových faktů o neblahé roli čs. státní bezpečnosti v padesátých letech i později, vedlo k tomu, že se vzedmula velká vlna společenské kritiky, mnohdy přehánějící, nespravedlivě paušalizující a zahrocené proti bezpečnosti jakožto instituci.

Stranický Akční program velmi správně podal kritiku bezpečnostních orgánů za minulou činnost a současně poukázal na potřebu dalšího rozvíjení její činnosti ve správném směru. Situji podstatné:

"Za politicky velmi závažnou otázku pokládá strana správné začlenění bezpečnostního aparátu ve státě. Bezpečnosti našeho života jen prospěje, bude-li odstraněno vše, co ve veřejnosti napomáhá udržovat pohled na bezpečnostní aparát, podmíněný minulou dobou porušování zákonnosti a výsadním postavením bezpečnosti v politickém systému. Tato doba rozrušila pokrokové tradice naší bezpečnosti jako síly, která jde s lidem. Na tyto tradice je nutno navázat. ÚV KSČ považuje za potřebné změnit organizaci bezpečnosti s jednotný SNB rozdělit na dvě rozdílné, na sobě nezávislé složky- Státní bezpečnost a veřejnou bezpečnost. Státní bezpečnost musí mít takové postavení, organizační strukturu, početní stav, vybavení, metody činnosti i kvalifikaci, které odpovídají jejímu zaměření na ochranu státu proti činnosti nepřátelských center ze zahraničí. Každý občan, který se neprovinil v tomto směru, musí s jistotou vědět, že jeho politické přesvědčení a názory, jeho osobní vyznání a činnost nemohou být předmětem pozornosti orgánů Státní bezpečnosti. Strana jasně prohlašuje, že tento aparát n e s m í b ý t z e m ě ř o v á n a p o u ž í v á n k ř e š e n í v n í t r o p o l i t i c k ý c h o t á z e k a r o z p o r ů s o c i a l i s t i c k é s p o l e č n o s t i . " /proloženo v textu A- programu, Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, Praha 1969/.

Prověřená fakta, žel, prokazují, že s obrodným procesem ve Státní bezpečnosti se ani nezačalo. Jeho stoupenci zde byli v menšině a rozhodující slovo v průběhu celého "prežského jara", tím spíše po Srpnu 1968 zde měli lidé přímo spolupracující s bezpečnostními orgány sovětskými a ignorující pokyny a směrnice našeho stranicko- státního vedení a nového ministra vnitra J. Pavla. Pokud jde o řízení StB, bylo předáno, zřejmě na přání z Moskvy V. Šalgovičovi. - Materiálů k činnosti StB z

této doby je k dispozici málo a není naděje, že by byly v dohledné době rozmnoženy. Jisté je, že čs. státní bezpečnost patřila k nejagilnějším informátorům sovětského vedení o všech významnějších proudech, jednotlivcích a jejich výrociích či statích v tisku. Odposlechy byly zřízeny /mj. dle svědectví Smrkovského/ všude, kde se shromažďovalo přípravné vedení soc. dem., ale i na pracovištích či v bytech předních představitelů pražského jara /znovu ilustroval Smrkovský na vlastním příkladu/. - Někdy k zač. června mne požádal vysokoškolský tajemník A. Šach, abych tlumočil V. Černému, nově rehabilitovanému profesoru fil. fak. UK vzkaz, že má zřízen v bytě odposlech StB, což jsem učinil. Bodrý pan profesor poděkoval, ale ne vždy moudré řeči s přáteli vedl v bytě nadále, nu a potom, po srpnu toho vládcové propagandisticky využili, kupř. rozhovor se spisovatelem Procházkou. Podobně zřejmě odposlouchali a do Moskvy pilně nahlásili Husákovu extempore po skončení mitingu v PKOJF, takže Brežněv je mohl využít k výčitkám Dubčekovi v Drážďanech.

V srpnových dnech "Molnářovi hoši" spolupracovali při hladkém přistávání sovětských letadel, dopravujících těžké zbraně a dobrovolníci tvořili zatýkácí sbor nově, na velvyslanectví SSSR se tvořící, dělnicko-rolnické vlády Aloise Indry. - Na MV KSČ hledala útočiště asi sedmička reformní proces hájících "estébáků", kteří byli v srpnových dnech svými kolegy odzbrojeni a připravován jim asi ještě neblažejší osud... Když se potom "dubčekovci" vrátili do svých funkcí, vyráběly "konzervy" proti nim letáky, které péčí orgánů StB byly rozváženy po Praze i jinde.

Po listopadovém plénu ÚV KSČ jsem je chtěl trochu "pacifikovat", aby netvořili stát ve státě a stranu ve straně proti vůli většiny, ale B. Šimon, vedoucí městský tajemník mi můj pokus dostat se s referátem o listopadovém plénu do jejich stranické organizace rozmluvil, jako "mleďickou nerozvážnost" a měl pravdu, protože oni mi vzkázali, že přijít mohu, ale je otázka, jestli také odejdu...x/

x/ V moskevském směru pokračovala ovšem i jejich desinformační a informační služba. Již v listopadu žádali ministerstvo školství o mé vydání k výsledku, resp. k trestnímu stíhání, protože/jsem měl údajně spolu s doc. Durmanem organizovat studentskou "okupační stávku" v souvislosti s listopadovým plénem ÚV KSČ 1968. Nechali si to rozmluvit na vysokoškolském výboru, kde jim vedoucí tajemník/Šach dokázal, že právě tyto dva docenti byli pověřeni vysokoškolským výborem, aby přáměli studenty k důstojnému ukončení stávky/což se i zdařilo/. Nicméně Brežněv tu jejich verzi neservíroval Dubčekovi ve Varšavě, kde se s ním musel radit o formulacích závěrečné rezoluce pléna ÚV....

~~xxvxdvse~~

V dvacetiletém období tzv. normalizace navázala čs. státní bezpečnost - zajisté při modifikaci používaných metod- žel, na neblahé, a vše socialismu těžce poškozující a diskreditující tradice stalinovsko-berijovské éry. Zejména na počátku sedmdesátých let úroběhla při její rozhodující iniciativě celá řada politických procesů, vždy zakončených nesmírně krutými, mnohaletými tresty vězení. Souzení byli skoro vesměs lidé,

kteří ze socialistických a marxistických pozic kritizovali krutosti, bezpráví normalizátorů a vytyčovali perspektivy kontinuity reformní politiky osmašedesátého. Přitom zpravidla nehlásali nic jiného, než co dnes hlásají stoupcemí gorbečovských reform v SSSR. Tato nová vlna procesů, vždy za projevené názory na rozpory a problémy socialistické výstavby, na niž orgány StB mají rozhodující podíl, je ovšem v totálním rozporu s výše citovanými postuláty Akčního programu na práci bezpečnosti. - V průběhu dvacetiletí po sovětské vojenské invazi věnovaly orgány StB mimořádnou pozornost vpravdě koniášovskému zabavování vědeckých a literárních prací nonkonformních a režimem ostrakizovaných autorů domácích i exilových, trestně stíhali dokonce i autory a distributory náboženské literatury. To vše je v příkrém rozporu s mezinárodními dohodami o svobodě šíření informací a nejenom to: jde o nesmírně významné brzdění diskuse o řešení naší současné hluboké ekonomické, politické i morální, ^{KRUC} jež nemůže být bez názorového boje a kritiky úspěšné. Je to v totálním rozporu se současnými sovětskými postuláty i akty "glasnosti".
Je službou p r o t i s o c i a l i s m u , k o n t r e r e v o l u -
c í ! x/

x/ Cenzura nepřipouští publikování kupř. perzekvovaných předních ekonomů, Keďlece, Šulce, Zukaše, Šilhána a mnohých jiných a StB tyto lidi - naposledy v březnu Z. Šulce - přepadá na ulicích a odebírá jim pro své "archivy" cennou literaturu, jež by mohla napomoci vyhlednout našemu národnímu hospodářství z dnešního úpadku. Komu to slouží?

Nový demokratizační kurs sovětský, který mj. umožnil znovu veřejné vystupování lidem typu akademika Sacharova, v brežněvovské éře pronásledovaným, zdá se že nikterak neovlivnil v příznivém směru práci našich bezpečnostních, soudních a propagandistických orgánů. Neopak, lituji, pokud jsem nucen konstatovat projevy zřetelného "přituhnutí". Zvýšilo se pronásledování křesťanů, zejména katolíků, kteří se zaktivizovali, reagující na krajně pochybenou, sektářskou církevní politiku státu. V souvislosti s dvacátým výročím Ledna 1968 a obrodného procesu a v té souvislosti s aktivizací mnohých ze strany vyloučených, zintenzivnilo pronásledování těchto lidí, ať již signatářů Charty 77 či nesignatářů.

Množí se všelike státobezpečnostní pedělky /falesné životopisy nových mluvčích Charty 77, pedělky údajných textů Č. Císaře, a zase pamflet proti němu. moje údajná výpověď "orgánům" o průběhu fóre Charty, zkonstruovaná z odposlouchávacího zařízení v restauraci, kde se konalo; naposledy pak vydaly "orgány" bulletin složený ze zkomolených ~~zitátů~~ textů Hejdánka, Šabaty a Bendy, vše to se starořímským cílem: Divide et impera! - Rozděl a panuj!/- To vše a mnohé další negativní a věc obrody socialismu těžce poškozující se děje v době, kdy v SSSR publikují stati o negativních minulosti, o protisocialistických zločinech Beriji či Vyšinského ve službách Stalina, stati ostře kritizující ve jménu nového, pokrokového brežněvovské období antidemokratismu a ekonomické

stagnace, státi rehabilitující Bucharina, Rykova a přemnohé další oběti stalinského teroru, na němž orgány sovětské bezpečnosti měly významný podíl, padělající úřední dokumenty o jejich zradě a hrozným mučením fyzickým i duchovním je donucovaly, aby se k nikdy nespáchaným zločinům oni, spolupracovníci Lenina a přední aktéři revoluce přiznávali. Děje se to v době, kdy v SSSR rehabilitují politiku Nikity Chruščova, která rehabilitovala miliony koncentračnických vězňů a zahajovala/žel úspěšně/ onen demokratizační kurs, který nyní, zdá se, že vzdor odporu byrokracie, přece jen v SSSR nabývá půdy.-Spolu s některými lidmi na špičkách stranicko- státního aparátu představuje dnes, žel, čs. StB faktor brzdící "perestrojku" naši, tak naléhavě potřebnou v zájmu socialistické a demokratické obrody společnosti a státu.

x x x

Závěrem poznámku k roli veřejné bezpečnosti a Lidových milicí v r. 1968, tentokrát polemicky zahrocenou vůči některým představám, panujícím i mezi částí našich, také chartovních nonkonformistů.

V souvislosti s interview A. Dubčeka italské L'Unitě, který měl velký a převážně pozitivní světový ohlas, připomněli někteří domácí kritické jeho dřívější dopis Rudému právu, kde protestoval proti Bilekovým lžím/že podepsal v Bratislavě jakýsi dokument, kde přiznává kontrarevolučnost situace v zemi a potom věrolomně nesplnil slib, že s kontrarevolucí zatočí, že pro "věrné marxisty-leninovce" připravoval koncentráky/ a kde upozorňuje, že naopak, za jistých okolností by došlo k nějaké formě izolace osob, zjevně působících k destrukci základních socialistických hodnot a pořádků. Již tehdy vyslovil proti Dubčekovi ostře odsuzující poznámku mj. P. Tigris /"Mlčeti zlato" ve Svědectví/, aniž by ovšem otiskl jako "demokrat", za kterého se vydává, Slavíkova a moji repliku. Nyní, pokud vím, ve stejném duchu kritizoval Dubčeka i vůbec "reformní komunisty" V. Benda.

K tomu zásadní připomínku. Vzhledem k mezinárodnímu postavení i k vnitřní situaci v ČSSR té doby představoval objektivní pokrok pouze kurs reformních komunistů na demokratizační obrodu socialismu a v žádném případě kurs zajisté slabých /viz též Dubčekovo hodnocení v Unitě/ extrémních skupin na jeho destrukci a na vytržení Československa z Varšavské smlouvy a z RVHP. Dubčekovi demokratičtí kritikové by měli už konečně pochopit jasné dějinné poučení, že divoké pouliční demonstrace, Hyde Parky na Příkopech a u Husova pomníku, podpisové akce za zrušení Lidových milicí, činnost některých nových organizací nebo jejich částí, stavění neprocesuálního a apolitického hesla "demokracie" proti "demokratizaci" objektivně sloužilo domácím i zahraničním konzervativním silám jako vhodná záminka pro vojenský vpád a zardousení obrody. Celá progresivní část tehdejšího stranického vedení s Dubčekem v če-

le prosezovale svůj kurs s mimořádnou taktností v ý l u č n ě p o -
l i t i c k ý m i p r o s t ř e d k y proti extrémům z kterékoli
strany u vědomí toho, že použití administrativního násilí, či dokonce
ozbrojených sil by znamenalo pohřbit reformu. To je v činnosti tehdej-
šího "dubčekovského týmu" to podstatné, hlavní. V té souvislosti jsem
Tigridovi přáponněk Dubčekův rozhovor s Waldeckem - Rochetem těšně před
invezí, kde Dubček podrobně zdůvodnil proč se nepoužilo, ač síly byly,
administrativního postupu proti signatářům 2000 slov. Demokretičtí kri-
tikové Dubčeka i jiných by se měli zamyslit nad "odpovědností", či ve
skutečnosti n e o d p o v ě d n o s t í těch, kteří o b j e k t i v -
n ě p o b o k u B r e ž ň e v e chtěli ztlačit Dubčeka do role o
mnoho let pozdějšího Jeruzelského!

Otevřeně třeba říci, že při jednoznačném preferování politických
prostředků působení musili se lidé, hájící s pocity velké odpovědnosti
věk národů naší země a věk obrody socialismu, připravit i na jimi ne-
žádané a pro ně nežádoucí vývojové alternativy. Ano, před rozjitřený
dav předstupovali a logickými argumenty emoce klidnili přemnozí /Smr-
kovský, Šimon, Císař, Šilhán, Litera, Lis, Durman a mnozí jiní, já též/
ovšem na tu smutnou a tragickou vývojovou alternativu byly plně připre-
veny i jednotky VB a Lidových milicí. Na adresu dnešní vládní propagandy
dočávám, že "dubčekovci" nebyli "slebí" a "oportunističtí"; řídili se
Marxovým postulátem, že užití státního násilí v socialismu musí být pouze
aktem k k r e j n í s t á t n í n o u z e ! A že to hlavní a podstat-
né musí být úsilí o získání dobrovolného společenského konsensu.

Svým chartovním i jiným demokratickým přátelům chci říci, že i nyní
může přijít doba, kdy v zájmu dobré věci budou muset bok po boku s námi
ke/svému demokratickému elánu přidat velkou dávku politické moudrosti,
rozvahy, trpělivosti, schopnosti rozumných kompromisů, neváhám dodat i
politické pružnosti. Dějiny nás poučily, že morální absolutismus v poli-
tice nezřídka posloužil vítězství té nejčernější politické reakce. Poli-
tike je mimo jiného i "u m ě n í m o ž n ě h o".

Praha dne 25. března 1988

Liboš K o h o u t

Úspěšná podpisová akce katolických věřících za rozšíření a prohloubení náboženských svobod v Československu /ku konci března 1988 se odhaduje počet signatářů požadavků 31 bodech na 430 tisíc lidí/ podnítila vládní stranicko-státní propagandu k nevraživé protikampani, která pro svoji politickou primitivitu prokazuje svůj bumerangový efekt. Takovýto efekt, zajisté v mnohonásobně větší míře, má a bude mít zásah bezpečnostních orgánů v Bratislavě proti pokojnému shromáždění věřících dne 25. III. 1988.

Svůj zásadní nesouhlas s církevní "politikou" vládců, souhlas s dokumentem Charty 77, věnovaným této problematice i solidaritu- jako ateisty- s katolickými signatáři požadavků za rozšíření náboženských svobod v ČSSR doplňují a konkretizují touto statíí zamýšlející se nad současnou vládní církevní politikou a konfrontující ji s církevní politikou státu v krátkém, pouze sedmiměsíčním období "Pražského jara " 1968.

x x x

Jako i ve všech ostatních oblastech společenských vztahů bylo i v oblasti církevní a náboženské politiky státu v r. 1968 co napravit.

Po pravdě třeba poznamenat, že se nezačalo špatně. Marxistický ateista Klement Gottwald se bezprostředně po zvolení prezidentem republiky účastnil katolické mše ve Svatovítském chrámu, jíž sloužil tehdejší arcibiskup a potom kardinál Beran, za války vězeň nacistických koncentračních táborů.

Na různých poutních místech, mj. i na Velehradě, přijímali katoličtí i jiní věřící se sympatiemi prohlášení vůdčího představitele "obrozené" lidové strany, ministra zdravotnictví pátera Plojgara, že náboženské svobody v lidově demokratickém Československu budou plně zachovány a ctěny. Pro postoj věřících k laickému, ateistickému státu nebyla bez významu ani jeho zemědělská politika, neboť zemědělci, již tradičně patřili z valné části k nábožensky věřícím. Ještě v r. 1949, na IX. sjezdu ^{KSČ} se zdůraznila neprospěšná dobrovolnost v zakládání družstev, předpokládaly se postupné přechody mezi celkem čtyřmi jejich typy, navazování na dosevaňní tradiční družstevnictví, zvláště v českých zemích rozšířené již od dob Rakouska-Uherska.

Pozemková reforma, jež se samozřejmě týkala i církevních majetků, byla také věřícími příznivě přijímána.

Jenže "ne podle slov, ale podle skutků poznáte je", praví Písmo.

V témže roce 1949 již zahajují vládnoucí stalinisté v totálním rozporu s autentickým Marxem "zostřený třídní boj" na všech frontách. Uvádím nejdůležitější akty na "náboženské frontě":

1/ Dle "sovětského vzoru", kdy došlo k administrativnímu násilnému splynutí řecko-katolické, uniatské církve v prostoru západního Běloruska, západní Ukrajiny, bývalé naší Podkarpatské Rusi o počtu asi 7 milionů věřících s pravoslavnou církví proběhl obdobný proces u nás i na východním Slovensku. Politické "zdůvodnění" se našlo: banderovské bandy při svém pokusu projít republikou na západ našly často útočiště a spojovací kanály na řecko-

katolických farách... Již tehdy docházelo ke konfliktům mezi věřícími na jedné, státními represivními orgány na druhé straně. Nějaké svědectví v tomto ohledu by mohl případně podat tehdejší krajský funkcionář, působící na východním Slovensku Vesil Bilak.

2/ Střetů mezi věřícími a státními orgány represe přibývalo v souvislosti s plným opuštěním leninsko-bucharinské politiky dobrovolnosti v zakládání družstev a s přechodem k stalinské politice násilné kolektivizace, nejvíce na Slovensku. Do vězení putovaly tisíce tzv. kulaků- úspěšných soukromých rolníků, neplnících předimenzované plány dodávek zemědělských produktů a spolu s nimi se tam ocitli i někteří venkovští faráři, kteří se postavili na jejich stranu. Byly i případy, kdy některé vesnice prožily doslova stanné právo, pokud se věřící /"ozbrojení" někdy vidlemi/ postavili na odpor státní moci, zetýkající oblíbené kněze.

3/ Církev byla ztýčena svých předních pastýřů-biskupů i arcibiskupů, ppaud se bránili oklešťování církevních práv, jednak tím, že jedni byli uvrženi přímo do vězení, druzí- což byl i "případ" arcibiskupa Berena- nemohli vykonávat své církevní úřady, jsouce drženi v "klášterním zajetí", pečlivě hlídaném "státotvornými" khěžími.

4/ Došlo i k několika skupinovým i individuálním procesům, ba i monstr-procesům s řadou předních představitelů církve, kteří byli obviněni ze škůdcovské a spiklenecké činnosti ve službách Vatikánu, sloužícího zájmům světového imperialismu.

5/ Zrušeny a rozpuštěny církevní řády. Řádové sestry, sloužící v nemocnicích trpícím, si musily obléci šat ostatních zdravotních sester.

6/ Prakticky bylo zcela zabráněno výuce náboženství jakéhokoli vyznání na školách a mimo školní prostory. - A mnohé, mnohé jiné.

Dodávám, že v politické oblasti došlo v rámci "obrozené" Národní fronty k totální přeměně "obrozené" Lidové strany v pouhou "převodovou páku" vůle monopolisticky vládhoucí KSČ.

Mezi dnešními nonkonformisty- věřícími křesťany - má stále místo představa, mylná a neodpovídající skutečnosti, že reformní komunisté, pronikající později, v 60. tých letech, zejména pak v r. 1968 i do špiček stranicko- státní moci, zůstali pouze u slibů reformu církevní a náboženské politiky a k činnosti v tomto směru nepřistoupili. Oček je pravdou!

1/ V r. 1968 probíhající s o u d n í r e h a b i l i t a c e politických vězňů se v plném rozsahu týkaly i dříve vězněných církevních hodnostářů. Dle příkledu tzv. Pillerovy komise se připravovala i nová politická hodnocení faktu pronásledování funkcionářů předúnorových politických stran i funkcionářů církevních.

2/ Dle Akčního programu KSČ se nastolovaly plně p a r t n e r s k é vztahy mezi stranami národní fronty. Formovaly se i vlastní programy nekomunistických stran. Jako příklad uvádím partii z návrhu lidové stra-

ny, předloženého členstvu: /Čs. strana lidová se dovolává křesťanské víry a etických zásad, jež promítala do svého programového pojetí práv a svobod občana. V návrhu programu se mj. praví: "Dnes, kdy se snažíme o demokratický a sociálně spravedlivý vývoj společnosti, který zaručuje základní práva a svobody každého jednotlivce, chceme v duchu křesťanství usilovat, aby právní řád byl v souladu s řádem mravním a tvořil základní předpoklad k uskutečnění obecného blaha a prospěchu."

"Člověk má nejen právo, nýbrž i povinnost jednat vždy podle svého vlastního svobodného přesvědčení a svědomí... Tato práva a svobody, které z nich vyplývají, jsou ve své podstatě založeny na důstojnosti člověka, hlášené křesťanstvím. Aby se tyto zásady mohly uskutečnit, je třeba vytvořit příznivé podmínky pro základní poslání občana: službu člověku i celé společnosti."

"Ústavní práva a svobody občanů uplatníme v celém rozsahu Charty OSN, Všeobecné deklarace lidských práv a Paktů o lidských právech. Kromě ostatních nezadatelných lidských práv zdůrazňujeme zvláště právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na svobodu přesvědčení a projevu, na svobodu shromažďování a sdružování, na svobodnou volbu povolání a pracovních možností."

"Ze jednu z nezbytných podmínek demokracie považujeme zákonnou úpravu vztahů mezi státem a církvemi, z níž vyvozujeme a proto hájíme právo církví a věřících svobodně projednávat své náboženství nebo víru soukromě i veřejně, a to náboženskými úkony, bohoslužbami i obřady a právo na svobodnou náboženskou výchovu dětí a na svobodnou výchovu duchovních jednotlivých církví. Právo platnými mluvčími církví jsou pouze řádně ustanovení církevní hodnostáři, kteří svobodně vedou správu svěřených obcí."

"Postavení rodiny, jako základního článku společnosti má své nejhlubší opodstatnění v křesťanském světovém názoru. Rodina je neshraditelným prostředím pro šťastný a zdravý vývoj lidské osobnosti a nezbytným předpokladem celého dalšího úspěšného společenského vývoje. Jako záruku obrody rodinného života prosazuje ČSL uskutečňování zásad křesťanské etiky a morálky. - Je nezbytně nutné zvýšit prestiž rodiny a zajistit jí optimální podmínky... Snižování porodnosti dosáhlo kritického bodu; žádáme proto, aby se Národní shromáždění znovu zabývalo potratovým zákonem a jeho důsledky". /Pracovní návrh programu Čs. strany lidové, Lidová demokracie, 23. 5. 1968, str. 2- 3/.

Kleďu v této souvislosti otázku: kdyby invaze cizích vojsk a po ní následující "normalizace" neznebránila realizaci tohoto programu, byl by tím socialismus ohrožen nebo posílen? Právě proto, že realizován nebyl, dosáhl konflikt mezi věřícími a mocí tak obřímých rozměrů a nabyl povahy vyhraběně politického konfliktu!

3/ Mezi státem a církví, jak prokazují světové i naše dějiny, vždy dochá-

zelo

v té či oné míře ke konfliktním situacím. Končily -vždy dočasným - vítězství jednoho ze soupeřů nebo vzájemnými dohodami, oboustranně prospěšnými kompromisy, upevněním vzájemné důvěry a tolerance. Formující se nové stranicko-státní vedení volilo po trpkých zkušenostech uplynulých dvaceti let cílevědomě tuto druhou cestu. Ze strany církevních špiček i většiny vedoucích politiků obrozující se lidové strany se setkalo s porozuměním, souhlasem a vcelku s uváženými vstřícnými návrhy a požadavky, ostatně jak svědčí výše uváděné partie z programu lidové strany, jenž se v ničem podstatném nelišil - i když zdůvodnění postojů bylo křesťansky motivováno od Akčního programu. /daleko nejvíce se odlišoval důrazem na individuální lidská a občanská práva i povinnosti/.

Byly -li nastolovány partnerské vztahy mezi stranami Národní fronty, pak obdobně tomu bylo i mezi státem a vůdčími kruhy státem uznávaných církví. Především se změnila státní kritéria pro hodnocení politických postojů kněžského stavu v tom smyslu, že sama kritika společenských poměrů a rozporů, třeba sebe ostřejší, je-li zdůvodněná, nemůže být považována za protistátní akt, jako ~~z~~bylo pravidlem v létech padesátých a občas se projevovalo i v létech šedesátých, kdy za "protistátní", "protisocialistickou" byla považována každá kritika stávající, třeba nesprávné a objektivně socialismu škodící vládní politiky. V celém "osmašedesátém" a ještě do dubna 1969 nedošlo k jedinému případu, kdy by stát odepřel knězi právo konstatování své církví svéřené povinnosti. A dlužno k tomu dodat, že drtivá většina kněžstva všech církví a vyznání tuto státní důvěru nezklamala a proces společenské obrody aktivně podporovala.

S vůdčími církevními kruhy začalo jednání o obnovení činnosti některých z dříve rozpuštěných kněžských řádů, v daleko větším množství a výběru se vydávala náboženská literatura, s ještě více beletrie, psaná z pozic věřících křesťanů, dosavadní církevní tiskoviny se oprošťovaly od dřívějšího usměrňování komunistickou stranou, degradujícího je na "transmise" vůle strany k věřícím. Totéž se týkalo deníku Lidové strany "Lidová demokracie", jejíž náklad prudce stoupal. Věřící všech vyznání se mohli ke své víře veřejně hlásit a v životě jednat v souladu s ní, aniž se musili obávat - dříve hodně častých - existenčních i jiných postihů a diskriminací. ~~Některými~~ Rozvíjela se aktivní práce kněží s laiky mimo rámce kostelů a modliteben. Zejména v jihomoravském kraji utvářeli laikové síť farních rad. Dosavadní mírové hnutí katolického duchovenstva nahradila organizace Dílo koncilové obnovy. K srpnu 1968, dle "Zprávy o současné politické situaci Československé socialistické republiky a podmínkách činnosti Komunistické strany Československa / k projednání předsednictvu ÚV právě v osudové noci na 21. srpen - k němuž již, pochopitelně, nedošlo/, zpracované Útvarem svodné informace, plánu a řízení ÚV KSČ pod vedením dr. J. Kašpara, zachycovala

tato organizace již kolem 1 milionu občanů republiky. K doplnění pohledu na tehdejší situaci uvádím z téže publikace dvě tabulky:

1/ Růst počtu členstva Československé strany lidové

Kraj	Stav v r. 1967		Údaje OV KSČ k 30. 6. 1968		Údaje ŮV NF k 1.7. '68		Přírůstek	
	počet org. organizací	počet členů	počet org. organizací	počet členů	počet org. organizací	počet členů	poč. org.	členů
Praha	50	3497	54	3066	-	4697	4 +1200 + 30%	-431
Středočeský	143	4341	213	6 120	-	5541	70	-1179 + 40
Jihočeský	56	2205	98	5293	-	4290	42	-3088 + 140%
Západočeský	55	1012	66	2138	-	1550	11	-1126 + 100%
Severočeský	15	645	36	1487	-	1400	21	-842 + 30%
Východočeský	84	2217	164	6248	-	6584	80	-4 031 + 195
Jihomoravský	40	3465	190	9 790	-	12000	150	-6325 + 200%
Severomoravský	24	3260	38	1405 ?	-	9966	14	-1855? + 6707 + 200%
Celkem	467	20.642	859	35.547		46.028	392	14905 + 225%

Údaj ČSL 55.000 členů,
přír. 250%

Na Slovensku k růstu vlivu Demokratické a jiných nekomunistických stran vůbec nedošlo.

2/ Přehled účasti dětí na náboženství a o počtu kněží

	k. 1. 9. 1967	k 30. VI. 1968	
české země	46 471 dětí	46.591 dětí	1607 kněží
Slovensko	210 435 dětí	213 981 dětí	1880 kněží
ČSSR	256.906 dětí	260 573 dětí	3487 kněží

Poznámky k oběma tabulkám:

Uvedené nikterak nedokazuje, že by v r. 1968 došlo k růstu vlivu nějakého "politického klerikalismu protisocialistické a protikomunistické povahy", jak tvrdí oficiální propaganda, ani růstu vlivu náboženství a církví. Lidová strana stála plně na půdě obrozené Národní fronty. Velký příliv členstva lze vysvětlit především dvěma faktory: Její vliv byl v předchozích letech násilně a administrativně přibrzdován/třeba omezené náklady Lidové demokracie a j./, a dále tato strana, jako "převodová páka" KSČ nepřitahovala občany. Pokud jde o mírný přírůstek počtu dětí navštěvu

jících z vále rodičů náboženství rozličných konfesí, jde o jisté zkreslení skutečného stavu, protože nemalá část věřících rodičů chtěla své děti posílat na náboženství až od počátku nového školního roku. Průzkumy z té doby prokazují, že by asi počet nábožensky vychovávaných dětí školního věku překročil stav z léta 1968, kdy představovali asi 12% školou povinných dětí asi na 20%, což by odpovídalo zhruba podílu aktivních věřících na celkovém počtu obyvatelstva. A ovšem, chci opravit i představy některých svých přátel ze řad nábožensky věřících, že před r. 1968 snad vůbec k náboženské výchově dětí školou povinných ~~nikdy~~ více méně organizovaně nedocházelo. Šedesátá léta byla velkým pokrokem proti padesátým a samozřejmě rok 1968 znamenal v tomto ohledu další prudký růst křivky progresivního vývoje. Ve srovnání i se šedesátými léty před r. 1968 jsou ovšem léta "normalizace" prudkým regresem. Z těchto kruhů mých věřících přátel v Chartě slyším někdy i slova podezření, že prý jsme si takto "liberálně" počínali v osmašedesátém z taktických důvodů a pod masovým tlakem. Jako důkaz ^{opravu} cituji část prohlášení české vlády z ledⁿa 1969, tedy z doby, kdy již jsme byli zatlačeni do velice tísnivé obrany "normalizátory" a jejich mocnými ochránci a podporovateli: "V oblasti církevní politiky zajistí vláda každému občanu ústavou zaručené právo vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a občanské rovnoprávnosti různých církví a osob bez týznání. Bude usilovat, aby si stát a církve vzájemně rozuměly a důvěřovaly. V souladu s platným právním řádem bude vláda pokračovat v odstraňování pozůstatků represivních zásahů z minulosti a bude cestou jednání optimálně řešit dosud otevřené otázky. Vláda očekává plné pochopení a podporu i ze strany církví."

Nešlo o konjunkturální taktizování nebo ústup od principiálních marxistických pohledů na problematiku církví a religiozity. Formování církevní a náboženské politiky v r. 1968 předcházely početné dialogy marxistů s křesťany, vrcholící již před lednem 1968 v r. 1967 marienskolázeňským setkáním, ze iniciativy a účasti pedocí Sekretariátu pro věci církevní z r. 1968 dr. Eráky Kadlecové. Hledány a nacházeny přemnohé styčné body, zejména v úsáí o zachování světového míru a v oblasti etiky a morální výchovy. Je nepochybné, že plodný dialog "rovného s rovným" by pokračoval, pokud by nedošlo k tragickým srpnovým událostem a všemu hrůznému a regresivnímu, co ^{nich} vyrostlo a postihle národy naší země. Pokud se v dialogu objevoval nepochybně vedle hledání společného i názorový a světonázorový boj, kladli a kladou autentičtí marxisté těžiště ^{proti} náboženskému boje do odstraňování sociálních a potom gnoseologických jeho kořenů, základů a faktorů ožívování a odátají osvícenské osvětářství, administrativní přístupy k věřícím a jejich církvím, posměch "majitelů monopolní pravdy o přírodě, společnosti a jejich vývojových zákonitostech."

Dnešní režim si počíná vůči náboženství a církvím, zejména vůči katolíkům nejen v politickém ohledu mimořádně **d e b i l n ě**, ale také totálně

antimarxisticky. Naše politika v osmašedesátém vedla k diferenciaci mezi kněžními a věřícími v tom smyslu, že jedni, daleko nejpočetnější, hluboce nábožensky věřící, si už konečně oddechli, že jsou zbaveni maxx šikan let padesátých i pozdějších a začali se stále více vnitřně ztotožňovat s reformní politikou, orientovanou na plné zachování a rozmnožování náboženských svobod; druhí, daleko méně početní, sledovali nerealistickou a objektivně věci demokratizace škodící a zahraničním i domácím stalinistickým odpůrcům reformem nahrávající klerikální politiku. Politika dnešních vládců v této oblasti naopak vede objektivně k sjednocování hluboce nábožensky věřících s politickými odpůrci režimu, nejen bojujícími za socialistické a demokratické reformy, nýbrž i představujícími vskutku antisocialistické společenské síly a proudy. Protože pak mezinárodní postavení Československa a celkový vnitřní vývoj v "soustavě" zsklikují, v SSSR zvláště, mobilizuje dnes antireformní síly byrokracie do protiofenzivy proti reformním silám, mohou tyto zpátečnické síly jen uvítat tvůřící se a upevňující jednotnou frontu nábožensky hluboce věřících lidí a uvědomělých odpůrců socialismu v jakékoli, humánní i antihumánní podobě. Spatřují v ní, soudím právě, záminku k nástupu proti r e f o r m á m v ů b e c, pod záminku, že ohrožují samotné základní principy socialismu. Takto se zdánlivě kuriózně a antilogicky spojují objektivně dvě síly: síly byrokratické reakce i odstředivé antisocialistické síly k frontálnímu protinástupu proti reformním silám v soustavě! Cui prodest? Vzhledem k reálnému poměru sil v "soustavě" i ve světových měřítcích pouze udržení současného světového statu quo /či jeho zhoršenému vydání/.....

Z výše uvedeného rovněž vyplývá k v a l i t a t i v n í r o z d í l mezi náboženskou a církevní politikou s t a l i n i s m u a t v o ř i - v é h o m a r x i s m u. V teorii i praxi.

V té souvislosti si dovoluji kritiku, dle mého soudu paušalizujícího, vulgarizujícího a gnoseologicky zcestného pohledu Václava Bendy, bojovného integralistického katolíka a aktivisty Charty 77, jak jej vyslovil v dopise britskému Scrutonovi. Benda bez argumentace a bez přihlídnutí k elementárním, alespoň zčástá mnou uváděným faktům o církevní politice reformních komunisté v "pražském jaru" kategoricky prohlašuje, že i "socialismus s lidskou tváří" je "hrůzným monstrem", že "se zde zápasí o věc špatnou a dávno ztracenou", že jde o "bludné vykročení lidského rozumu", které nutno definitivně odepst. Nemyslím, že se s ním ztotožňují přemnozí katolíci, kteří v p r a x i prožili "osmašedesátý". Jako vejce vejci se podobá oněm ortodoxním komunistům třicátých let, kteří prohlašovali, že nacistická diktatura- buržoázní demokracie "vsjo ravno, " vsjo "diktatura buržoázie", až je nacistické koncentráky poučily, že to tak "vsjo ravno" není!

A další poznámka: Trvám na tom, že dialog marxistů s křesťany všech konfesí o dalším uspořádání palčivých otázek světa i naší země je užitečný a nezbytný, že naprosto neúnosné jsou teze a la: diskutovat možno se "svede

nými" a ne se svůdci", neboť Kristus na Hoře také s ďáblem nediskutoval. nýbrž pravil : Apage satanas! - - 'Polský episkopát se v létech krize i později - moudře - těmito vpravdě sektářskými radami neřídil a v době, kdy - již s Jaruzelskim v čele - režim nabídl východisko z krize v podobě kompromisu, celonárodního usmíření , tento kompromis přijel u vědomí, že za režimní vládou již stojí jen reálná hrozba sovětské vojenské intervence, Žel, nepřijala jej "Solidarita", jejíž mnozí vůdcové se domnívali, že "moc leží na ulici" a stačí se pro ni shýbnout. A výsledná byl výjimečný stav a zhoršení možností, aby Polsko vybědlo z hluboké všestranné krize./Blíže o tom jsem psal v létech 1981- 83, kdy jsem uváděl i papežskou kritiku počínání Solidarity z úst i pera papeži blízkého kněze Morawského/. Při veškerých hlubokých a nepředstíraných sympatiích k dnešnímu, mohu již říci, že úspěšnému masovému hnutí našich, zejména slovenských katolíků nemohu nepozvednout varovný prst: nepřeceňujte, přátelé, své síly. Dnešní stalinistický , či neostalinistický režim je naprosto bezmocný proti tomu, aby vliv náboženství, církví, katolické zejména na masy obyvatel rostl. Ale má dostatek moci k tomu, aby brutálním násilím, jakožto součást byrokratických a antireformních "soustav" a podobná hnutí potlačil a proti stále ještě nepřiliš silným reformní silám znovunastolil nerušené byrokratické pořádky. Dbejte o to, aby žádoucí, a dnes silící společenské tlaky na režim nepřerostly v nežádoucí přetleky, v pověstné "nahrávání mičudy na soupeřovu nohu", aby doučil laciných branek!

Na režimní adresu nemohu nepoznamenat veliká a zásadní dějinná poučení: již Bedřich Engels upozorňoval na úzkou spojitost porážek povstání otroků, kupř. Spartakova, se stavem zoufalství mas, s hledáním útěchy na "onom světě " s triumfem křesťanství. Přesněji to vyjádřil Ch. Hsinchelin : Les origines de la religion, Paris 1950: "A můžeme napsat, že Kristus zvítězil právě proto, že Spartakus byl poražen; po Spartakovi následoval Ježíš, po mstiteli pozemském mstitel nebeský, apokalyptický; po totálních boji rezignace, po skutečných nadějích poddání se zde na zemi a naděje na nebesích".

Mohu k tomu jen dodat. Dnešní nesporná vlna nátoženské ofenzivy v zemích tzv. socialistické soustavy, nejen v ČSSR, úzce souvisí s tím, že v mocenském střetu druhé světové války zvítězivší "Spartakus" se neosvědčil v řízení věcí veřejných, zklamal naděje lidu, nevytvořil nejen "ráj na zemi", ale ani snesitelný život. Blyn, policejní psi, obušky a záplava duchamorných a prolhaných statí na tom pranic nezmění.....Jediným východiskem je pozitivní demokratizační politika na všech úsecích. Tu ovšem nemohou vykonávat "mužové 21. srpna", kteří upevnili na rozhraní let 1987-88 své mocenské pozice a řídí se proslulými slovy madame Dubarry z doby předvečeru Francouzské revoluce: " Po nás potopa". Lze na jejich adresu vyslovit jen ono výstižné biblické M E N E T E K E L

Vladimír K o l m i s t r :
Jak jsme koneckonců nebyli generálně zatraceni!

"Koneckonců nikoho jsme generálně nezatratili. Řekli jsme, že každý má možnost, aby se na socialistickém základě zúčastňoval veřejného života, pracoval ve prospěch socialismu."

/M. Jakeš- interview v letadle z Moskvy do Prahy
12. 3. 1988/

Je již povahou mnoha lidí, že některým výrokům nevěří nebo je přehlédnou, neznajíce jejich význam. Stává se tak přesto, že se výrok, protože byl vyřčen vysokým funkcionářem, často a při mnoha příležitostech opakuje. Výrok se stává okřídleným rčením i když nikdo pořádně neví, co konkrétně představuje a co za ním ve skutečnosti je. Tento výrok má být zřejmě historický.

Chtěl bych podat malé svědectví o pravdivosti výroku našeho nového generálního tajemníka, vysvětlit obsah tohoto pojmu, jak jsem jej prožil a viděl já, moji blízcí a přátelé. Nechť mi čtenář promine, budeli to delší. Není to má vina.

To ten pojem do sebe všechno zahrnuje - neb je to pojem, který se týká osudů mnoha lidí v dlouhém období jejich života i smrti, práce, žití, lásky, přátelství i nenávisti - postihuje celou totalitu člověka.

Tak tedy koneckonců nikoho jsme generálně nezatratili.

Když jsem skončil 23. V. 1969 svoji funkcí tajemníka OV KSČ, z níž mě odvolal okresní výbor, který mě touto funkcí pověřil rok předtím, nebyl jsem koneckonců generálně zatracen. Vrátil jsem se poslušně do svého původního zaměstnání - do armády, kde na mne generál Bedřich řval "že mě dá zavřít" - ale generálně mne nezatratil. Pošlal mne k jakémusi praporu v Michelovcích, což je z Káadna co bys kamenem dohodil. A protože jsem do Michelovců odmítl nastoupit, odešel jsem z armády.

Tři měsíce jsem chodil po různých institucích, podnikcích a závodech. Nikde mě generálně nezatratili, ale také mi nikde nedali práci.

1. září 1969 jsem nastoupil konečně v družstvu Středočeská stavba jako studnař.

Drtivá většina pracovníků družstva se ku mně chovala velice hezky, zejména když se přesvědčili, že se nebojím krumpáče ani lopaty, že mi nevadí stát po kolena v bahně na dně studny, třeba i /té první/ 30 m hluboké.

Dokonce mi zde i jeden náměstek předsedy velice pochlázal a dával na jevo své protisocialistické přesvědčení, mylně se tak domnívaje, že si mě snad tím více získá. Současně si všej velice egilně získával nové scudruhy z OV KSČ svým "komunistickým" přesvědčením a konsolidační horlivostí, až mu dali již dvě ředitelská místa.

Ale předseda družstva, za to, že mně, generálně nezatracenému dal práci, byl z funkce předsedy po roce odvolán. Řádně zvolené představenstvo družstva bylo okresním výborem KSČ rozpuštěno a nahrazeno "náhradním orgánem" v čele s S. Linhartem /dříve odvolaným z funkce ředitele školy za morální přestupky a materiální machinace /. Tento Linhart mne pak z práce v družstvu nahodinu propustil, "protože jsem dosud nezměnil své politické názory:?"

Dnes ještě ne, ale až Gorbačov definitivně zvítězí, -bude tentýž Linhart tyto politické názory oslovovat, opěvovat a tvrdit, že je vždy vyznával.

Velká řada mých přátel, kteří také nebyli koneckonců zatraceni, byli vyhazováni z práce. Těžko hledali nová zaměstnání. Někteří dostali zpočátku ucházející práci. K. Točes na stavebním odboru MNV Kladno a K. Rys na jednom oddělení ředitelství SONP, ale brzy byli z těchto míst vyhozeni, jen generálně zatraceni nebyli. Prožíval jsem to s nimi a snažil se pomoci, jak to šlo. Tak z vlastní zkušenosti vím, jak třeba velice kvalifikovaný profesor Kladenského gymnásia M. Štrnad, který byl mezi žáky přes svoji velikou náročnost velice oblíben, který požával veliké autority u kladenské veřejnosti, - schraňuje doklady 49 institucí a podniků, které jej odmítly zaměstnat. Až nakonec dostal práci v X loutkovém divadle, kde vykonával podřadnou administrativní práci a mnohdy i práci pomocného dělníka.

Výborná učitelka Eva Uherková, byla vyloučena ze strany především za to, že při mém odvolávání z funkce na plénu OV prohlásila, že se dobře pamaruje na to, že jsem se pro socialismus engažoval již v době, kdy ti, co mě chtějí odvolat, byli ještě s protisocialistickým programem v jiných politických stranách. A dále za to nesměla učit po cekých 20 let, ač pro ni práce učitelky nebyla zaměstnáním, ale velkým životním posláním.

Z míst byly vyhazovány desítky a stovky.

Myslel jsem, že mojí výhodou je, že mi fyzická kondice dovoluje dělat těžkou fyzickou práci a že jsem tedy již dále nepostižitelný. A přece jsem byl znovu bez práce. Za týden po propuštění ze studnařiny již mám d ma obsílku a vedoucí odboru pracovních sil ONV mě postihuje jako fluktuanta a nařizuje mi, že půjdu pracovat do dílen dolů ve Pcherách. Zde se stranický výbor zavázal, že mě bude hlídat a určil mi práci za 1100 Kčs měsíčně. /Tuto práci jsem nenastoupil/.

Má žene nemůže sehnat práci několik let /aby naše rodina neměla dva příjmy/. Ani v podnicích, které inzerovaly - že naléhavě přijmou pracovní síly. Ředitel pošty na omluvu, že musí zrušit přijetí mé ženy do práce kádrovou pracovníci, ukazuje manželce s e z n a m lidí, kteří

nesmějí být nikde v kladenském okrese přijati.

x x x

Ale již jsem uvedl, že koneckonců generální nezatrčení není jen věcí práce. Je to pojem, postihující člověka se vším všudy.

Můj syn je v první třídě základní školy na příkaz pracovníka OV KSČ, degenerovaného alkoholika Ferbyho/, který teprve nedávno odešel z funkce tajemníka až když opilý porazil autem jednoho občana a z místa nehody ujel/ přesazen do jiné lavice neboť seděl vedle dcery rovněž vyloučeného P. Moravce.

Nejsme generálně zatraceni, ale mému příteli - lékaři- domlouvá pracovník min. vnitra, aby se mnou přerušil přátelské vztahy, neboť je velice nemocen a nemohl by přece kopat studny jako já. A chce přeci, aby jeho syn vystudoval a byl jednou též lékař.

Jednomu z ředitelů dolu, při jedné z "pracovních pitek" pracovník StB sděluje, že není dobré, že se jeho žena přátelí s těmi generálně nezatrčenými. A je dobré to hodit na mužskou žárlivost, aby to nemělo politický důvod.

x x x

Jsou věci první a poslední v životě a generální nezatrčení postihuje opravdu celý život a tedy o to poslední, t.j. smrt.

Zemře ti přítel, člověk, kterého sis velice vážil - a jdeš mu na pohřeb oklikami, vyhýbáš se záterasům, když jsi auto zanechal daleko od krematoria, aby ti složitá technická prohlídka nezabránila poslednímu rozloučení. Loučíš se tiše, postojíš a vyslechněš smuteční hudbu. A pak musíš vyslechnout "bouři nevole okresního aktivu" nad tím, že sis dovolil s několika přáteli dát na rozloučenou Josefu Smrkovskému, ještě více generálně nezatrčenému, kytici s nápisem "Od přátel z Kladna".

Aktiv žádá potrestání. Vedoucí tajemník vyslechnuv "hles lidu" potrestání slibuje a slib plní /jak, dále uvedu/.

Zemře ti jiný přítel a jeho rodina je v den pohřbu varována pracovníkem StB, že promluvíš-li na pohřbu, bude pohřeb rozpuštěn. A dokonce zůřiví konsolidátoři Junkové, kteří si ze příspěvek ke konsolidaci vysloužili ředitelská místa ve Slánské baterii /až do jejího ekonomického zrušování v roce 1986/ a v SONP mají disciplinární pohovor na OV ze to, že se zúčastnili pohřbu generálně nezatrčeného Karla Bejčka.

A nestačí ani to. Z hrobu je vykopán popel J. Smrkovského, zrušen je hrob Jana Palacha, F. Kriegel a V. Prchlík jsou spáleni bez obřadu, ale - generálně zatracen není nikdo.

V roce 1979 postihlo neštěstí Mirka Ryse, bývalého slavného hráče kopané a hokeje, nyní žijícího v Chicagu. Tragicky zahynul jeho syn Mirek, který se stal fotbalovou hvězdou USA. Rodina Rysů vždy držela vzácně pohromadě a bratři jsou spjati silnými pouty bratrské lásky. Když

chtěli jet Karel a Luboš za bratrem do USA na pohřeb "Malého Mirka", StB je pustila, vzhledem k popularitě, kterou Rysové mezi sportovci mají. Ale Karlovi při tom řekli, aby počítal s tím, že si všichni budou myslet, že jej pouštějí proto, že s nimi spolupracuje a "oni to nikomu vyvracet nebudou". Karel tehdy přišel redit se s námi nezatracenými, má-li za těchto podmínek jet, zde tím neztratí naši důvěru.

Moji rodiče byli přesvědčenými komunisty již za první republiky a aktivními pracovníky protifašistického odboje. Otec zemřel v koncentračním táboře Mathausen v r. 1942. Matka byla z KSČ vyloučena, aniž s ní někdo jednal a aniž jí to bylo sděleno. Otec byl vymazán z dějin kladenské stranické organizace ve všech materiálech, vyšlých po r. 1969. Když mého otce sebralo gestapo, jeho bratr Václav několikrát vyjádřil obavy, abychom návštěvami u něj nepřivedli gestapo také k němu. Po r. 1945 si však umučeným bratrem vylepšoval kádrový materiál kde mohl. V r. 1969 se stal velice zasloužilým členem strany tím, že se ode mne opět distancoval. Proto jsme se nestýkali. Rysovské rodinné vztahy mezi námi nebyly. Ale jít na pohřeb příbuznému je slušnost. Byl jsem donucen být neslušný, neboť nás strýcova manželka požádala, abychom na pohřeb nechodili, že by se soudruzi z OV zlobili a na pohřeb nepřišli. A tak jsme nemohli připravit strejdu o slávě zasloužilého člena strany, kterou mu v pohřební řeči připomněli.

Jsou-li tyto hrůzné věci v životě člověka v časovém pořadí poslední, jsou život dětí a jejich osud věcí snad první a nejdražší. A právě proto, že život a osud dětí jsou pro téměř každého nejcitlivější, musí být především ony generálně nezatraceny.

Mohl bych napsat mnoho o tom, jakými peripetemi museli projít Ela a Neďa Stočesovy, Táňa a Petr Rysovi, Milena Sedlmejerová, Lenka Hrdá a desítky dalších.

Treneri mládežnických mužstev hokejového oddílu SONP by mohli vyprávět o pokynech místopředsedy A. Nováka /majitele kladenského hokeje, který jej po odchodu do penze předal řádně synovi/, aby toho kluka generálně nezatraceného nenechávali hrát.

Kdo popíše atmosféru v kabině žáků, když trenér připravuje mužstvo na zájezd do SSSR a oznámí, že jeden z nich nesmí jet, protože jeho otec je generálně nezatracen. Jaké morálně-volní vlastnosti se takto pěstují? To pak když se v dorostě jede do Švédska, tak si klidně syn funkcionáře OV dohaduje, s kým bude na zájezdu bydlet, neboť on určitě pohode místo syna generálně nezatraceného.

Paní ředitelka ZDŠ Švárová dá jasně na srozuměnou učitelce Petřikové, že chce-li ve škole zůstat, chce-li, aby se zapomělo na její postoje v r. 1968, musí dát dceři generálně nezatraceného špatnou známku z matematiky. Mohl bych být jako rodič zaujatý ve prospěch dítěte, kdyby z

z téhož důvodu dceru nedoučovala jiná učitelka, která ji hodnotila dobře. - Potvrdilo to i výtečné hodnocení na vyšším stupni /večerní školy/ v Praze, kam generálně nezatracení z Kladna tolik nedoléhalo.

Ale ouha- ještě je tu instituce, která dbá důsledně o to, aby nikdo nebyl generálně ztracen. A tak si v den maturity pošle pro dceru hlídka SNB, aby ji předvedla. Naštěstí hlídka přišla o něco později, když již dcera byla na cestě do Prahy. Rodičům hlídka sdělí, že má předvést slečnu pro podezření z krádeže. Překazít maturitní zkoušku se nepodařilo a odpoledne StB dceru vyslýchá, jakou ilegální literaturu má doma otec a co z ní četla. A náčelník StB Bilský se chlubí, "jací jsme dobří psychologové, když jsme to s vámi tak sehráli."- Zeužívá při tom pózu jako maršál Stalin a maršál Brežněv na velkých obrazech na stěnách jeho pracovny.

V deváté třídě má syn výtečné hodnocení prospěchu i chování. Je označován za přirozeného vůdce kolektivu. Vysoce je hodnocena i jeho veřejně prospěšná práce a sportovní činnost. Ale protože jeho otec a matka jsou generálně nezatraceni, nesmí být přijat na žádnou školu. Kdo nevěříš, přečti si hodnocení na 1 ZDŠ v Kladně.

Generálně nezatracený Dr. A. Sládek nemá dovoleno pracovat ani v Čs. včelařství. Žádá proto, aby se mohl vystěhovat za hranice naší země. Nešťastně při tom požádá o pomoc bývalého spolužáka, nyní pracovníka min. vnitra. Je mu to slíbeno, "když se osvědčí donášením na generálně nezatraceného Kolmistra", jak dosvědčuje dopis, který zaslal tehdejšímu generálně nezatracenému ním tajemníkovi Husákovvi.

Je rok 1978. 10. výročí, kdy jsi si generální nezatracení vysloužil. Jak to oslavit?

Tak nám přijď ukázat své auto. Ale ale, máš znečištěné zpětné zrcátko a znečištěnou ŠPZ. Tak ti vezmem techničák a 1/2 roku si nezajezdíš. Kdybys náhodou přišel za týden, že máš závady odstraněny, jako to udělal Jerda Večeřa, tak ti také vrátíme techničák, ale seberem řidičské oprávnění. Nejsi generálně ztracen- nemůžeš jezdit. A zopakujeme si to tři roky za sebou. Na jaře ti jeden příslušník papíry vezme, na podzim ti je jiný s podivem vrátí. A když potkáš třetího, rozlíceného alkoholem, vypláče se z toho, že to musí dělat, že to má nařízené.

Nařídí se i jiné věci. Vždyť přece Štáfek "svému lidu" slíbil tvoje potrestání za troufalost na pohřbu generálně nezatraceného nadruhou. A tak se zavede s tebou trestní stíhání. Jako občanskou výpomoc jsi hlou- bil jednomu občanu studnu. A tak se ti "dokáže" , že jsi použil techniku družstva.

Předseda družstva Linhart vystaví na zo i písemný doklad. Použil jsi kompresor v hodnotě 70.000 Kčs. Tedy podle § 132 tr. z. jsi zloděj a odcizil jsi věc v hodnotě 70.000 . Že ten kompresor z jehož od-

cizení jsi obžalován koupilo družstvo až jedenapůl roku poté, co tě paň Lingart nahodinu propustil pro nezměnění politických názorů, je jen maličkost. Doklady se na SNB prostě "ztratí" a trsní stíhání se zvede znovu s novými doklady. Škoda, že to prokurátor musel vzít zpět. Přeci jen soudní rozsudek by byl lepší, než koneckonců generální nezatracení.

Vyrůstal jsem v dělnické čtvrti Kladna. Moji rodiče, jak jsem již uvedl, byli funkcionáři strany. Mnoho ze stranické činnosti se odbyvalo u nás v bytě. Vyrůstal jsem v tom. Byl jsem v jednotě proletářské tělovýchovy, ve Spartekových skautech práce. Prostě malý bolševik. Taky mi tak hodně lidí nadávalo.

5. května 1945 visel na našem domě rudý prapor německých komunistů, ukryvaný u nás na půdě celou válku. - O dvě ulice dál bydlela rodina, kde měli nějak zamotané předky. A tak aby měli větší příděly, rodina začala zdravit Heil Hitler a dětičky nosily "krásný" stejnokroj.

Dokud jsme nebyli generálně nezatraceni, tak jsme si to pamatovali, ale nic se s tím nedělo. Nikomu moř neublížili /alespoň dokumenty o tom nejsou/ až na nějaké to vyhrožování.

Ale když jsme byli generálně nezatraceni, převléklo jedbo z dětiček uniformu Hitlerjugend za uniformu Lidových milicí a dotáhl to až na předsedu MV KSČ. A v této funkci na různých schůzích a sctivech podával svědectví o tom, jaký jsem zevilý nepřítel socialismu. Asi proto, že jsem nedostal tu socialistickou školu v Hitlerjugend jako on.

S tím generálním nezatracením souhlasila celá řada lidí. Ale byli a jsou i tací, kteří s tím nesouhlasili.

"Buď by nás pověsili nebo vystěhovali na Sibiř", jak se několikrát při pítkách vyjádřil vysoce kvalifikovaný krajský ředitel Mototechny Václav Vinš, který, když v r. 1971 vstupoval do KSČ, měl za sebou jedinou politickou činnost, v Kuratoriu a to že nechal mřcha vysokým funkcionářům přednostně nebo výhodně auto.

Že nejsem koneckonců generálně z^xatracen mi řekl soudruh Jakeš osobně již v r. 1971 /tímto podávám svědectví, že to s. Jakeše nenapadlo až teď při přestrojce/, když jsem byl za ním kvůli mému propuštění od krumpáčů a lopaty.

Čekal jsem na něj tehdy před ÚV asi dvě hodiny. Soudruzí vycházející po skončení práce si někteří hned neuvědomili, že jsem generálně nezatracen a zdravili mě Čest práci- .

Odpovídal jsem tehdy "jen čest, soudruzí, jen čest- práci jsem ztratil....Soudruh Bartík, tehdy pracovník českého byra na mne moc řval, že je to provokace a též již tehdy jinými slovy říkal, že jsme nikoho nezatrčili.

Soudruh Jakeš mne dokonce druhý den přijel a slíbil, že ten extrém napraví. Ale třetí den jej již nspravit nemohl, neboť si uvědomil, že

by zasahoval do kompetence s. Hájka, vedoucího tajemníka KV.

A tento důsledný zastánce leninských metod /kterému s. Jakeš můj případ předal/ mi po sekretářce vzkázal, že nic číst nebude, nic řešit nebude a odpovídat mi také nebude. Ale asi to byla tehdy taková norma, neboť s. Husák mi na můj dopis rok předtím také neodpověděl. S. Hájek to dělal asi hlavně proto, že si nechtěl vzpomenout, jak 26. 8. 68 jako místopředseda ÚKRRK prosil vedení ÚKRRK zvolené XIV. mimořádným sjezdem ve Vysočanech, aby jej jako odsaného zastánce XIV. mimořádného sjezdu nechalo pracovat v aparátě ÚKRRK.

Ještě musím uvést, že když mě asi po třech letech s. Jakeš potkal v Domě mody, kde doprovázel delegaci finské KS, tak se ku mně vřele hlásil a živě se zajímal, co dělám a moc se divil, že to soudruzi v Kladně nenapravili /ač je poslancem NS ze okres Kladno/. Byl již tehdy přesvědčen, že koneckonců nikoho generálně nezatrčili. Já to tehdy ale tak nechápal.

Do toho, jak jsme koneckonců generálně nezatrčení patří samozřejmě mnoho dalšího. Nemohu číst knihy autorů, kteří byli též nezatrčení. Nemohu vidět filmy, kde hraje Tříška, Krejča, či Chramostová. Nemohu studovat práce K. Kosíka, L. Sochora atd. apod. Snad bych měl malér, kdybych si na magnetofonu hrál hlasitě Waldemera. Čtu-li pokoutně sehnané dílo G. Orwella "Rok 1984", tak s nebezpečím, že mohu být trestně stíhán. A potkám-li se náhodou s dobrým přítelem, který je ještě víc než já generálně nezatrčen, jsme fotografováni a bývalý spolupracovník, který teď dělá tu diskretní práci mi sdělí, že viděl u nich moji fotku.

A mohl bych pokračovat ještě dlouho dál. Třeba o tom, jak jsem byl 1. 4. 72 povýšen do hodnosti vojína /z hodnosti podplukovníka/ a je mi přiděleno číslo voj. odbornosti 999/2161 "pracovník - schopen těžké fyzické práce".

Dokonce mám díky tomu jeden světový rekord. Když jsem si byl na okresní vojenské správě pro potvrzení ~~na~~ pro důchodový úřad, vystavily mi rozpačité pracovnice potvrzení, že jsem 18 let vykonával vojenskou základní službu.

Nebo bych mohl psát o tom, jak jsem marně žádal o cestovní doklady, neboť "nejsem hoden reprezentovat Čs. soc. republiku v zahraničí". Kdybych uměl psát, nemusel by to být špatný román.

3. září 1968 jsem na schůzi stranické organizace St. v ostré výměně názorů se zde přítomnými pracovníky krajské správy /Molnárovými hochy/ řekl, když uváděli, že závěry XX. sjezdu KSSS byly revizionistické a dávno neplatí: "Přijde další sjezd, který je opět potvrdí. Buď to XXV. nebo XXVII. , ale přijít musí - je to objektivní nutnost, o které jsem přesvědčen".

XXVII. sjezd KSSS se již konal a naplnil moje přesvědčení. K jeho závěrům se p o m a l u začínají hlásit mnozí.

x x x

Jsem stále ještě koneckonců neztracený. Lepím lino - dřva, jak za dob manufaktury. Hlídá mě StB. Pomlouvá mě dál opilec, který když opilý porazil autem občana a z místa ujel, je souzen v ~~okrese~~ sousedním okrese Mělník.

Tajemník ~~OV~~ KSČ nám říká: "Já s vámi jednat nebudu, já s vámi jednat nebudu".

Ale brzy začnu potkávat lidi, kteří se 20 let úporně dívali do výloh, aby se vyhnuli našemu setkání nebo zdravili jen když je nikdo neviděl.

Budou se teď usmívat, hlásit se a ptát se: "Tak co, jak se máš? Jak žiješ? Dobře, vidě?..."

Vždyť se vlastně nikomu nic nestalo. V ž d y ě

K O N E C K O N C Ů J S M E G E N E R Á L N Ě N I K O H O
N E Z A T R A T I L I !

Kladno 16. 1. 1988

Pravnuk obecního chudého - dědy Kolmistra

Fantóm plurality

V rozhovoru pro RP. /21. 1. 1988/ profesor Zdobinský z právnické fakulty UK řekl: "Rozhodující pro fungování socialistické demokracie je řádné fungování vnitrostranické demokracie. Můžeme říci, že jaká je demokracie uvnitř strany, taková je v celém státě a společnosti."

Vyjádril/svým způsobem/ všeobecně známý fakt, že u nás všechno závisí na straně. A poněvadž je opravdu těžké hledat v našem politickém životě reálně fungující demokratismus /sovětská televize vysílá pořad "Učíme se demokracii"/ není to s vnitrostranickou demokracií - v souladu s uvedenou logikou - také slavné. Z historie ostatně víme, že Leninovy demokratizační podněty zanikly jeho smrtí a že i Chruščovův pokus o jejich renesanci / "rotace kádrů" atd./ se rozplynul. Jen jednou se u nás strana a společnost sblížily v demokratismu a dodnes se z důsledků tohoto "poblouznění" nevzpamatovaly: jedni se radostně odklopýtali od demokratizace, jiní a vzpurnější byli odklopýtáni. Kam? Samozřejmě k té opravdové "socialistické demokracii", která ideologicky existovala v každém momentu, i v časech stalinského centralismu a teroru. "Lidový" charakter moci byl v této sofistice podstatnější, než institucionální formy a záruky demokracie. Společnost ovšem musela být dobře vyladěna na určující tendenci, musela se orientovat v tom, které povzbuzující heslo má jen ornamentální význam, takže je rizikové nechat se jím strhnout /ne náhodou "objevují" nyní v Sovětském svazu prastarou právní zásadu "co není zakázáno, je dovoleno": je to zásada iniciativní a na zákonnosti založené společnosti./

Naše situace /úbytě demokracie tu i tam/ je tedy chmurná. Lze to sice všeličjak proteplíkt poukazy na "stav společnosti", který nedovolil rychlejší "prohlubování" demokracie, neboť z "přeskokování etap" by mohlo vzejít "ohrožení socialismu" /proto je tak důležité negativní hodnocení "obrodného procesu"/, ale vzhledem k zcela reálnému a všem viditelnému ohrožení - k extenzivnímu monstru s neprůstřelnou byrokratickou skořepinou - je tato argumentace jen podpůrná. Nemůže osvobodit od skutečně zásadní sebekritiky. Teorie o "ohrožení socialismu" zbytky svržených tříd, ideologickou diverzí atd. má ostatně nepatrný respekt už uvnitř společenských věd, nemluvě o společnosti /zrušení Kondelíků ukázalo význam jejich ekonomické funkce; dosud nebyla adekvátně nahrazena; nynější uvolnění "individuálního podnikání" je z hlediska oné teorie "hrou s ohněm"; vysezájeme Kondelíky do bílých míst naší ekonomiky podobně jako kytky s tetřevy do míst, z nichž zmizeli, obojí je "rizikové"./. To, co z těchto ohrožení existuje, sotva překračuje rozsah politické struktury natolik, aby tím byla rozhodně ovlivněna celá politická struktura, t.j. udržována "extrémní forma politické společnosti", nede-

mokratismus či pseudodemokratismus.

Naše mizerie /z hlediska včasné a účinné korekce politicko-ekonomických rozhodnutí/ je v tom, že vedoucí politická síla, které jsou všechny orgány odpovědné, je sama - v ústavním smyslu - neodpovědná. Existují jen všeobecně politické principy a normy, které mají kultivovat a "držet na uzdě" její orgány a členy /"čelem k masám", "skromnost", "kritičnost a sebekritičnost", atd/ jež jsou ovšem také v její výlučné dispozici - pokud ovládá situaci. V závislosti na sociálněpolitickém vlnění jedno nebo druhé aktualizuje /nekritizovatelnost - kritizovatelnost, utajení-veřejnost.../ Ať se tato "neodpovědnost" vysvětlí jakkoli, legitimita této "vedoucí síly" zůstane neurčitá a spíš "metafyzická", nebot jistota a nezvratnost socialistických principů a perspektiv - jak to vyplývá z této koncepce - není dovršena jejich fakticitou a jejich ústavněprávním zakotvením, nýbrž teprve to to privilegovanou existencí a funkcí strany. Zatím z toho ani u nás ani jinde nic plodného pro demokracii nevzešlo, tuto zkušenost nijak neničí nynější programy přestavby. Je zřejmé, že demokracie nemůže záviset na síle takto neurčitě odpovědné, nýbrž na reálnosti demokratických institucí a jejich kompetenci a odpovědnosti. A na jejich kompletnosti, zajišťující nezbytné korekce, kontrolu a zákonnost státní činnosti /ústavní soud, správní soudnictví, nezávislá justice atd./

V souhrnu - jde o prostor pro společenskou iniciativu, odpovědné občanství, občanskou rovnost /v Ústavě je zakotvena, ale v prozaickém životě mohou vysocí funkcionáři upírat celým skupinám občanů účast na veřejném životě. Takto kontradiktorní jsou i "kádrové pokyny", založené na kategoriích partijní- bezpartijní: občanská rovnost tu ustupuje stranické privilegovanosti./. Prostor přesně vymezený právem a v každém případě /"neutrálně"/ chráněný autoritou státu. Není to ještě demokracie, takový prostor zajišťoval v minulosti i vrchnostenský /suverenitu lidu neuznávající /"právní stát". Pro nás by to ovšem bylo velkým pokrokem, neboť stále tu ještě máme jako stalinové dědictví /příslušně umírněné/ "extrémní formu politické společnosti", která si podrobila demokratické instituce a zvrátila směr jejich kompetence a odpovědnosti. Proto také, máme-li na mysli reálné poměry, nemůžeme s dobrým svědomím mluvit o "prohlubování" či "zdokonalování" demokracie, nýbrž o její "obnově."

Co nastane, je neprůhledné, konečně "dějinným posláním" strany je sociální, politická a lidská emancipace člověka. Je-li v tom naznačen příští trend vývoje, dojdeme k "právnímu státu" i k tomu, že "všeobecná závislost směrem nahoru" /direktivnost/ bude vystřídána autonomií, regulovanou normativním, pro všechny závazným systémem. Obnoví se "dobrý poměr" /Gramsciho termín/ mezi státem a společností, nebo-li zanikne ona extrémní "péče" o společnost a její kontrolu, která opevňovala úva-

hy o "totalitnosti" komunistických režimů. Začíná se autonomizací ekonomické sféry, což spolu s jinými důsledky prohloubí sociálněekonomickou emancipaci organičtějším uplatněním společenského vlastnictví /a silou entirevnostářství zvýší prestiž osobního vlastnictví/.

Praktický problém /mnozí nevěří, že se s tím komunistické režimy vyrovnají / je v tom, že dává-li se něco jedněm, druhým něco ubývá. Mění se struktura prestiže, podmínky sociálního vzestupu, rozšiřuje se prostok nezavislosti, zužuje se závislost. Tyto sociální důsledky jsou vpravdě revoluční a revoluce probouzí vášně, útočné a obranné. Neboť "autonomizace" /odstátnění/ uvclňují jednotlivé složky, aby samostatněji a odpovědněji určovaly svůj vztah k res publica. V úvodu citovaný státoprávní expert konstatuje - s poukazem na to, že demokracie je třídně historickou kategorií: stále znovu "musíme zdůrazňovat, že v podmínkách socialismu demokracie přestává být prostředkem boje o politickou moc. Není a nikdy ne, áže být demokracií pluralitní v buržoázním pojetí."

Je to logické v onom myšlení, které fakticitu "socialistické společnosti" bez specifické strany považuje za neúplnou, vratkou: "Boj o politickou moc je tedy alespoň latentně bojem za zvrst sociálně politických poměrů, opozice musí být antisocialistická: jak se dovidáme od J. Fojtíka, nejen lidé, nýbrž "historie" odvrhla aktery šedesátého osmého roku. Misijní výlučnost se prostě neobejde bez sklonů k mysticismu.

Zajisté, demokracie je "třídně historickou kategorií", ve své moderní podobě je dílem buržoázie. Je ovšem demokracií tím, že každému přiznává rovná občanská práva bez ohledu na jeho sociální stá. statut. Marx proti této "pouze politické emancipaci" /t.j. proti redukci kvalitativních určení člověka na abstraktní, nivelizující pojem "občana"/ kladl program "lidské emancipace", program totálnějšího osvobození člověka včetně jeho osvobození od "demokracie", která - jako stát - také limituje jeho svobodu. "těchto radikálních pozic podrobil !buržoázní demokracii"/jejíž dějinně osvoboditelský význam samozřejmě uznal a osvětlil/ nelitostné kritice, jejíž dnešní použití musí vzít v úvahu jak změněnou situaci, tak to, že Marxovu "iž lidskou emancipaci" /t.j. společenství bez státu/ dnes nikdo neklade do tak blízkého času, jako on. Kritika z pozic "lidské emancipace" /která se od nás tak svéhlevě vzdaluje/, pokud má mít váhu praktických pokynů a nikoli strategického konečného cíle, připomíná bláhové počínání člověka, který diskredituje své nynější nezbytnosti v neději, že zítra výhrou v loterii skočí do jiných poměrů.

Kdyby měl poukaz na "třídně historický" charakter demokracie znamenat, že v určité etapě není možná univerzálnost občanství, byl by to jen poukaz na neexistenci či okleštění demokracie. Bylo by to sice možno smazat jinou definicí demokracie, ale tím by se věc /nestejná distribuce práv a svobod, posun od rovného statutu k odstupňovaným privilegiím/ nezměnil.

Důvody mohou být naprosto přesvědčivé, ale žádné z nich nemůže probrat okleštění ve vymoženost. Bohužel právě tuto inverzi stalinismus povýšil na zásedu, jejíž oprávnování - předem prohrané z zpusťořilo a spálilo mozek společenských věd, včetně státoprávních.

V buržoázních demokraciích naproti tomu vedly soubory různých procesů k tomu, že se principy buržoázního demokratismu /formy, procedury a jejich humanitní základ/ staly - odmyslíme-li si pravé i levé extrémny - obecně uznávanými principy. Původní koncepty demokracie nebyly založeny na pluralismu stran, nýbrž na jednotném občanském statutu, na "individualismu". Faktické rozdíly vedly ovšem k různění, z něhož nakonec vykryštalizovaly politické strany, s nimiž klasické teorie demokracie /a individualismu/ nepočítaly. Prošly krizí a musely být korigovány v souladu s touto novou podobou občanství. "Boj o politickou moc" je tu bojem o možnost realizovat své představy o potřebách společnosti a státu, přičemž trvání politické moci určité skupiny závisí na souhlasu občanů /prověřkou konsensu jsou všeobecné, přímé a tajné volby/ a její výkon je trvale pod kontrolou stran a seskupení, která "nejsou u moci". Povýšení "moci" na superhodnotu, jejíž dějinné příkazy může splnit jen určité /vyvolené/ politické seskupení, které proto všechna jiná významná ohniřka považuje za škodlivá a nebezpečná, je s demokracií neslučitelné /představuje její pravcovou negaci/. Neboť systém soutěže o občanský souhlas a jeho periodické prověřování sklání k tomu, aby se "moc" představila jako racionální, k podstatným potřebám vnímavé vládnutí.

Vářnivost a "iracionálnost" volebních zápasů nemůže zastřít fakt hluboké příbuznosti /sociální stá./ určitých krahů stran a organizací: na jejím základě Gramsci používal shrnující pojem "organická strana". V socialistických zemích je sociální struktura zjednodušena / je, jak se říká, zbavena antagonismu, ale nesantagonní konflikty přetrvávají/, prostot pro tekovou příbuznost /pro "organickou stranu"/ je tu mimořádný. Nepříznivě ovšem působí vzpomínky na minulost /např. v nechuti k organizaci "rolnictva" byl a jr citelný strach z agrarismu, i když na bázi zkollektivizovaného zemědělství s jeho nároky na strojirenství, chemii stá, a jak ukazují dynamické "agrokombináty", by dnes bylo nanejvýř obtížné i oživení industriálního a antiměstského "ruralismu"/. Ale i ty jsou méně podstatné, než dědictví stalinismu: v jeho éře byla radikálně po přene nejen příbuznost dělnickorolnických stran /totální diskreditace sociáldemokratismu/, ale i plurálních proudů uvnitř stelinské strany.

"Moc" úplná a jediná, neobtěžovaná "frakcemi", "opozicí", stá., se stala superhodnotou a vlivem tohoto odkazu je představa "organické strany"/pluralismu/ v nejužřím sousedství "kontrarevolučního ohrožení". Logicky se ocitla před soudním tribunálem /citace z procesu s protisovětřským pravičácko-trockistickým blokem 1938: Bucharin: "uvnitř země bylo

naším skutečným programem sklouznutí do buržoázně demokratické svobody, do koalice, protože z bloku s menševiky, esery a j. vyplývá svoboda stran a koalice vyplývá úplně logicky z vytváření bloku k boji, protože přibereme-li spojence ke svržení vlády, budou patrně příštího dne po eventuálním vítězství podílíky na moci. Sklouznutí nejen na koleje buržoázně demokratické svobody, ale v politickém smyslu na koleje, kde jsou nepochybně prvky cézarismu. - Vyšinskij: Řekněte to jednoduše - fašismu" - Nemusím připomínat, že Bucharin tlumočí tuto železnou logiku "kontrarevoluce" podle režijního scénáře procesu/.

Přitom i prostý "zdravý rozum" pochopí, že k tak masivnímu nakupení těžkostí, byrokratických bariér, stagnací, provizorií atd., jak nám nyní o něm vyprávějí mass media, by nemuselo dojít, kdyby podstatné problémy a potřeby mohly být /bez rizika/ včas formulovány a účinně v procesech rozhodování - zastupovány; kdyby se pluralnost naší společnosti promítla do politické sféry ne jako "boj o moc", ale jako "účast na vládě", jako "vliv na vládu" jako předpoklad její racionálnosti a pružnosti. "Zdravý rozum" není ovšem chycen v oavučinách supermocenského /prostěji privilegujícího/ myšlení, které na noční obloze politiky rozeznává nekonečně víc ohrožujících strašidel a démonů. Je přizemnější, vidí je tam, kde skutečně straší a překážejí.

Nejde o abstraktní teoretický problém, ten by se dal odsunout, ale o fakt, že potlačení autonomie /plurality/ nakupilo ve všech socialistických zemích velká napětí, zanedbané oblasti, neřešená provizoria. Funkce extrémní formy politické společnosti - likvidovat konflikty, zajistit dominanci "obecného zájmu" - nepřinesly očekávaný efekt. "Třídně historická" podstata socialistické společnosti se dusila v mocensko-byrokratických sítích: proto demokratizace začíná osvobozováním, autonomizací ekonomiky, společenských organizací. Obrací všechny státní a společensko-ekonomické organizace "čelem k masám" a k jejich potřebám nejen politickou výzvou, ale vnitřní logikou ekonomicko-politických a právních institucí.

Strana jako "kolektivní vladař" se v souladu s tímto procesem vnitřně i ve vnějších vazbách proměňuje. Bez respektu k pluralitě /o její formě tu neuvažují/ demokracie prostě neexistuje, ani buržoázní, ani socialistická. A je -li zřetel k ní předpokladem opravdové demokratizace, je na pováženou, že na začátku této strastiplné a nejisté pouti k demokracii nás státoprávní věda střeší tím, čím je třeba začít a čím se opravdu začíná. Neboť už větší samostatnost ekonomické sféry je otevíráním pluralismu. Mění proporce moci a vlivu a nemusíme pochybovat o tom, že se někde pracuje i na tom, aby tento vklad byl co nejmenší.

Strasidlo plurality obchází východní Evropou

Když se Peršané chystali k druhé výpravě proti Řekům, vyzval Xerxes shromáždění urozených, aby se k jeho úmyslu vyslovovali. Jeho bratranec Mardonius plán tažení horlivě podpořil a když umkl, nastalo ticho. Ostatní Peršané - jak to líčí Hereodotos - se neodvažovali projevit názory odporující panovníkovu rozhodnutí. Až promluvil Xerxův strýc Artabanos. Právil:

"Když nejsou, králi, proti sobě postaveny názory navzájem si odporující, není možné mezi nimi volit a vybrat si lepší, nýbrž je nutno vzít zavděk tím, co bylo řečeno. Jsou-li vyslovena rozdílná mínění, je to možné." A toto řka, začal Artabanos králův plán kritizovat.

Víběh, že urozený Artabanos nebyl ani demokrat ani republikán. To, co řekl, bylo jednoduše moudré. Společnost, která nerespektuje Artabanovo pravidlo, si sama tarasí cestu k dobrému poznání: tvůrčí lidé tam umlkají a je slyšet jen kolovrátky pochlebníků. Diktatury jsou zpravidla země monologů, od demokracie je však neodmyslitelný dialog. Demokracie je diskuse, charakterizoval to první československý prezident Tomáš Masaryk.

K dialogu je zapotřebí alespoň dvou - jeden nestačí. Samomluva není dialog. Proto vládoucí politická strana potřebuje kritického partnera. Doufat, že jakýkoli politický subjekt bude sám sobě postačujícím korektivem, je zhoubná iluze. Proto demokracie tíhne k pluralitě. A socialismus, pokud jej nechápeme jako státní kasárna, ale jako bohatě strukturovanou, samosprávnou společnost, nemůže jít jinou cestou.

x x x

Pro pluralitní uspořádání politického a vůbec veřejného života mluví další, neméně závažné důvody. Společnost není jednolitý celek, je to - jak už bylo řečeno - bohatě členěný,

živý organismus s pestrou paletou potřeb a zájmů, jež se chtějí vyjevit a realizovat. Jinými slovy - lid se skládá z lidí. Schéma, tek drahé monopolisticky uvažující byrokracii - jeden lid, jedna strana, jeden vůdce - se stává nutně svěřací kazajkou tvořivosti a iniciativy. Vnucená jednota je mrtvá jednota. Jednota je možná pouze jako konsensus, jako jednota v různosti.

Podobnými úvahami byli patrně inspirováni někteří autoři Akčního programu KSČ z dubna 1968 /jenž byl oficiálním programem tehdejší čs. reformy/, když v něm psali, že:

"Monopolizovat socialistickou státní moc nemůže ani jediná strana, ani koalice politických stran, musí k ní mít ~~přímý~~ přístup všechny politické organizace lidu."

"Zároveň je ještě letos /v roce 1968/ potřebí zajistit uplatnění ústavních, shromažďovacích a spolčovacích svobod tak, aby byla zákonem zaručena možnost vzniku dobrovolných organizací, zájmových sdružení, spolků a pod. podle současných zájmů a potřeb různých vrstev a skupin našich občanů, bez byrokratických omezování a bez monopolních práv jakékoli organizace."

Dále se zde říká, že "je třeba přesněji zaručit svobodu projevu i menšinových zájmů a názorů..."

Leccos z toho se ~~že~~ začalo ještě téhož roku praktikovat. A i když jsou uvedené citáty vytrženy z kontextu a sám problém nevyčerpávají, alespoň naznačují směr uvažování vůdčích osobností reformy.

Ta však byla násilně přerušena... Dnes, když vlivem změn v SSSR se toto slovo opět dostalo do oficiálního oběhu /v Československu až v roce 1987/, vrátil se i pojem "plurality" na stránky npvin. V slibně nazvaném článku /Více demokracie, více socialismu/ v Rudém právu 7.5.1987 říká Alois Indra, předseda Federálního shromáždění ČSSR, toto:

"Socialistická demokracie - ceôý náš politický systém, jeho organizace a instituce - umožňuje v dostatečné míře vyjadřovat a sladovat různorodost zájmů tříd, sociálních vrstev a skupin obyvatelstva. Jde ovšem o socialistickou demokracii. Proto nelze pluralismus zájmů zaměňovat za pokusy o krísení politického pluralismu, např. ve smyslu legalizace organizované politické opozice. Ta by totiž nutně byla antisocialistická

ká, protilidová - tedy nedemokratická; převzala by spoluodpovědnost za život společnosti, nemohla by také ničím konstruktivním přispět k urychlení socialistického rozvoje. Tím je vysvětleno i naše negativní stanovisko k případným nelegálním /často konspirativně pracujícím/ skupinám z rádo by politickým nádechem."

I tento citát, ač také vytržený z kontextu, dobře ukazuje způsob a směr uvažování o reformě. Je-li pravda, jak se zde tvrdí, že "celý náš politický systém, jeho organizace a instituce - umožňuje v dostatečné míře vyjadřovat a sladovat různorodost zájmů..." - pak ovšem není třeba nic podstatného měnit. Co nad to jest, od zlého jest.

x x x

Život si však nedá poroučet. Pluralita společnosti se dere na povrch vis facti. V Polsku se konstitovala v důsledku dělnického stávkového hnutí nová odborová organizace "Solidarita". I po jejím potlačení a zákazu trvá ve skromnější podobě dál a naopak v ní kly další nezávislé občanské iniciativy. Vedení Polska musí již s existencí tohoto nemilovaného partnera chtět nechtět počítat.

V Československu povstala před deseti lety Charta 77. Není to pohrobek z roku 1968, jde o nový a netradiční jev Charta sdružuje lidi různých přesvědčení, různé víry a profesí, které spojuje vůle zasazovat se o respektování lidských práv. Charta vydává stanoviska prakticky ke všem důležitým otázkám života společnosti. Jejímu hlasu se naslouchá - a to i v oficiálních kruzích. Tak se Charta stává /ať už vítaným nebo nevítaným/ prvkem plurality. O tom, jakým způsobem tento prostor rozšiřovat, Charta píše:

"Domníváme se, že nenásilný odpor proti všemu zlému, tolerance, slušnost, otevřenost pravdě i jinému názoru a trpělivá vytrvalost jsou těmi nejlepšími nástroji, kterých může naše společnost užít v nadcházejícím boji za svou emancipaci, za společenskou obnovu a za demokratický pořádek." /Slovo k spoluobčanům, leden 1987/.

Končíme naši poznámku a omlouváme se čtenáři za množství citací. Snad mu jejich časové a názorové rozpětí pomůže ozřejmit obrysy sporu, jehož rozluštění bude mít vliv i na náš společný evr pský osud.

/K otázkám vyvolaným úvahou
"Hrozící katastrofa a jak jí čelit" /

Otázky a námítky obsažené v dopise, který mi zasala mladá ekonomka a kterými reagovala na moji úvahu "Hrozící katastrofa a jak jí čelit", napadly více čtenářů. Proto jsem se rozhodl svou odpověď spolu s plným zněním dopisu zpřístupnit okruhu svých přátel.

D o p i s

Vážený pane doktore, dostala se mi do ruky mj. vaše práce "Hrozící katastrofa a jak jí čelit". S řadou vašich závěrů souhlasím, u některých mne však napadají otázky, na které si sama neumím odpovědět, případně při jejich zodpovězení docházím k jiným závěrům než vy. Dovoluji se proto obrátit na vás s těmito problémy, neboť kromě snahy o poctivé uchopení problémů bude pro mne přijetí určitého stanoviska nutné vzhledem k perspektivě disertační práce přibližně na téma "Možnosti a meze zisku v úloze kritéria úspěšnosti hospodaření podniku". Omlouvám se předem za krajní zjednodušení v následujícím nastínění otázek.

Ve vašem přístupu vidím problém především v otázce bezprostředního zavedení smluvních cen a patrně nebudu první, komu se vnučuje paralela s vývojem v Jugoslávii, případně v Maďarsku.

Současná ekonomika Jugoslávie se jeví /při možná povrchním hodnocení/ jako ekonomika s relativně nízkou výkonností /a efektivností/ a s vysokou inflací. Bylo by zkratkové považovat za příčinu inflace pouze uvolnění centrální tvorby cen a nastolení cen smluvních, byť tento krok patrně inflaci "spustil". Z mého pohledu se věc jeví tak /byť zcela určitě nepřipustně zjednodušeně/, že sama inflace je projevem trvajících nízké výkonnosti ekonomiky a její rovnováhy. Potom ale stojí otázka, proč nedošlo k zásadnímu intenzifikačnímu pohybu, jestliže předpoklady v soustavě řízení, tedy v motivační sféře, zdá se, vytvořeny byly. Jugoslávská zkušenost je drahá zkušenost, ale právě proto bychom z ní měli vytěžit maximum. To v tomto případě znamená udělat analýzu jugoslávské soustavy řízení, především pak ekonomické reformy, jejího zavádění a hlavně jejích chyb. Bez takovéto analýzy se nedá očekávat snížení "opatrnosti" při

prosazování a zavádění sebelépe teoreticky argumentovaných koncepcí.

Ke vztahu centrálně stanovených cen a makroekonomické nerovnováhy:

1/ Základním zdrojem nerovnováhy je centrálně bilanční rozpis úkolů plus systém hmotné zainteresovanosti podniků na plnění plánu místo na uspokojení poptávky. Produkt a druhou stranou tohoto systému řízení je též centrální stanovení cen, prakticky na úrovni individuálních nákladů. V tom všem se shodneme.

Ale: sama centrálnost stanovení cen nerovnováhu nevytváří anebo jen natolik, nakolik je součástí určitého systému plánování a hmotné zainteresovanosti.

2/ Nerovnováha trhu /tj. nekrytá poptávka a neprodejné zásoby na druhé straně ať už výrobních prostředků nebo spotřebních předmětů/ se nahromadila za mnoho let a je oborvská. I když předpokládáme, že se podaří prosadit nový systém plánování a hmotné zainteresovanosti podniků, které by měly působit k postupnému odstraňování nerovnováhy, nedá se očekávat, že toto odstranění bude krátkodobou záležitostí. Zavedení smluvních cen proti plánovým, nýbrž právě inflační růst cen u prakticky celé širě prodejeschopné nabídky, což je podle mého názoru startovacím knoflíkem zoufalé inflační spirály/ možná, že právě tohle je případ Jugoslávie/. A hlavně - ten inflační nárůst by sice asi opravdu přizpůsobil ceny efektivní poptávce, ale tu věcnou, faktickou potřebu zboží a její nekrytí by sám o sobě neřešil.

3/ Centrálně stanovené ceny /resp. závazný způsob přiblížení k zahraničním cenám/, byť jsem si vědoma všech problémů, které s sebou nesou - viz diskuse v Hospodářských novinách/ - představují pokus o bariéru inflační explozi v podmínkách nahromaděné nerovnováhy, pokus o vnesení parametrů dobře fungujícího trhu, jestliže ten vnitřní je deformovaný.

Centrálně stanovené ceny /podle plus minus zahraničních relací/ nelikvidují^{ne} nerovnováhu, ale ani nejsou jejím zdrojem. Neodstraňují samy o sobě nedostatkovou ekonomiku, ale brání inflační explozi z nastřádané nerovnováhy. Z tohoto hlediska je považují za přípustnou berličku pro přechodné období a menší zlo než smluvní ceny rovnou.

Devoluji se obrátit se na vás přímo, neboť jsem na takto položené otázky zatím v dostupné literatuře odpověď nenašla. Zbyde-li vám na ně někdy pár minut času, budu vám velmi vděčná, protože vím, že ho i bez mých otázek nemáte mnoho.

x x x

Praha 5.2.1988

Milá kolegyně,

váš dopis mě potěšil, mimo jiné i proto, že je polemický, neboť se domnívám, že ke zlepšení současného, rozhodně neuspokojivého stavu čs. ekonomického myšlení, nic nemůže přispět více, než právě otevřená, svobodná výměna názorů, ve které se uplatňují věcné argumenty bez rozdávání známek s různými "ismy". Ale k věci.

Jako první argument proti přechodu od plánových cen k cenám efektivní poptávky a nabídky /smluvním cenám/ jako jedné z výchozích operací přestavby uvádíte zkušenost Jugoslávie, případně Maďarska. Plně s vámi souhlasím, že "jugoslávská zkušenost je drahá zkušenost, ale právě proto bychom z ní měli vytěžít maximum", i s dalšími vašimi větami na toto téma. Musím však, bohužel, konstatovat, že právě čs. ekonomická teorie i centrální regulační praxe nic takového nepodnikají, a to nejen pokud jde o Jugoslávii, ale i o ostatní socialistické země, naši nevyjímaje /a kolik jsme už u nás měli reforem!/. To, co se občas na toto téma objeví v čs. tisku, včetně odborného, jsou zpravidla jen dílčí, často velmi povrchní, ba i zkreslené informace bez jakékoli systémové analýzy. Na rozdíl od MLR u nás k vůbec neexistuje srovnávací studium alternativních modelů mechanismů fungování soc. ekonomiky /maďarská akademie věd pořádá letos v březnu již druhou mezinárodní konferenci na toto téma, nevím, zda se představitelé čs. oficiální vědy vůbec zúčastňují/. Je paradoxní, že skutečně solidní, vědecky fundované práce s touto tematikou vycházejí hlavně na Západě /nemohu říci, že bych o nich měl úplný přehled, ale z poslední doby mohu např. uvést pozoruhodnou studii kolektivu autorů P. Gey, J.

Kosta, W. Quaisser a další: Socialismus und Industrialisierung - Die Wirtschaftssysteme Polens, Jugoslawiens, Chinas und Kubas im Vergleich, Campus Verlag, Frankfurt/New Yourk, 1985/.

Zůstaňme však u Jugoslávie. Sama chápete, že závratně inflační vývoj zde belze redukovat na uvolnění centrální tvorby cen a vyslovujete domněnku, že "sama inflace je projevem trvajících nízké výkonnosti ekonomiky a její nerovnováhy" a kladete otázku "proč nedošlo k zásadnímu intenzifikačnímu pohybu, jestliže předpoklady v soustavě řízení, tedy v motivační sféře, zdá se, vytvořeny byly." Odpověď na vaši otázku je v přezkoumání té její části, kterou jsem podtrhl.

I vy, jako ostatně většina našich ekonomů, ztotožňujete "soustavu řízení" /již tento pojem je matoucí, poplatný tradičnímu pojetí socialistické ekonomiky jako mechanismu, v němž rozduhující roli hrají vertikální vztahy; já považuji za adekvátnější pojem mechanismus fungování ekonomiky determinovaný souborem vzájemně podmíněných systémotvorných a regulativních prvků, který umožňuje postihnout celou složitost dialektiky vztahů v ekonomice, horizontálních i vertikálních, včetně zpětných vazeb - podrobně je to vyloženo v mých pracích Stát a ekonomika a Ke kritice politické ekonomie socialismu/ s "motivační sférou". Tak podléháte iluzi, že pouhá změna motivace v podnikové sféře by měla dostačovat k tomu, aby došlo k "zásadnímu intenzifikačnímu pohybu". Této iluzi, bohužel, podlehlí do značné míry i autoři sovětské reformy a u nás chystané přestavby, jak ji reprezentuje tzv. komplexní dokument, a proto nemohou počítat s jejím plným zdarem.

Základním problémem jakékoli ekonomické reformy je konstrukce takevého mechanismu fungování ekonomiky, ve kterém jsou vztahy systémotvorných a regulativních prvků tohoto mechanismu plně konsistentní. Jakákoli nekonsistence mezi těmito prvky je zárukou frikci, jež dříve či později vedou k degeneraci ba i kolapsu tohoto fungování.

Socialistická společnost, ať chce či ne, má pouze jedinou volbu: buď centrálně-přídělový mechanismus s centrálně bilančním ukazatelovým plánem jako základním systémotvorným prvkem a jemu odpovídajícími administrativně-direktivními regulativními nástroji /a s příslušnými důsledky pro ekonomický vývoj/, anebo plánovitě regulovaný peněžně-tržní mechanismus,

v němž základním systémetvorným prvkem je mechanismus cen efektivní poptávky a nabídky s jedinými reálnými penězi / na rozdíl od dvojích peněz - počítacích a reálných v centrálně-přídělovém mechanismu/ doprovázený plně konsistentním souborem regulativních nástrojů centra, včetně specifické podoby centrálního plánování /podrobně o tom pojednává 3.díl mé práce Stát a ekonomika/. Třetí cesta neexistuje. Jakýkoli pokus o kompromis, o vytvoření jakéhosi hybridu slučujícího prvky obou těchto variant, je odsouzen k nezdaru. Historie všech dosavadních reforem, které se o něco podobného pokoušely, to potvrzuje a zdá se, že si to zatím plně uvědomují pouze ekonomové maďarští a díky jim to v posledních letech začínají chápat i řídicí orgány politické.

Máme-li se však vrátit k samotné Jugoslávii, musíme konstatovat, že na rozdíl od u nás rozšířené představy o fungování peněžně-tržního mechanismu v této zemi, kterou zřejmě sdílíte i vy, zde konsistentní mechanismus tohoto typu neexistuje.

Už představa o úplné volnosti cenové tvorby neodpovídá skutečnosti - i v obdobích největšího uvolnění zahrnovala maximálně 70-80%. To však samo o sobě není podstatné, existují peněžně-tržní ekonomiky, kde platí úplná volnost tvorby cen a přitom inflace v nich nepřekračuje ekonomicky i společensky únosnou /ba někdy i prospěšnou/ míru, zatímco naopak pokusy jugoslávské vlády potlačit obrovskou míru inflace úplným zmrazením cen zcela ztroskotaly.

Základní příčinou frikci a hrozícího kolapsu jugoslávské ekonomiky není míra volné cenové tvorby, ale nekonsistence mezi systémetvornými prvky ekonomického mechanismu /podniky postavené do podmínek peněžně-tržního mechanismu, v nichž tvorba jejich důchodů závisí na rozdílu mezi tržbami a náklady/ a nástroji centrální regulace ekonomiky. Není zde ovšem místo na vylíčení všech změn, kterými prošel jugoslávský ekonomický mechanismus za celou dobu svého trvání, zvláště pak po roce 1976, proto se omezím jen na stručnou charakteristiku hlavních prvků této nekonsistence.

První a rozhodujícím je fakt, že konstrukce jugoslávského ekonomického mechanismu nevedla k vytvoření dostatečně silného autoritativního plánově-regulativního centra, které by bylo s to nástroji adekvátními peněžně-tržní ekonomice účinně působit na její rovnovážný růst. Zřejmě jako důsledek specific-

ky jugoslávského pojetí samosprávy se zde vytvořila taková situace, kdy neexistuje jedna ekonomika, ale tolik ekonomik, kolik je zde národních států, z nichž každý aspiruje na maximální uplatnění svých vlastních zájmů v hospodářské politice. To vedlo nejen k oslabení regulativní potence federálního centra, ale i k mimořádně silnému uplatnění mimoekonomických preferencí při ekonomickém rozhodování, zejména o investicích, kde se zpravidla neuplatňují kritéria dlouhodobé efektivity a návratnosti, takže většina z nich není zdrojem růstu produktivity práce a konkurenční schopnosti budoucí produkce, ale stává se často naopak trvalou zátěží ekonomiky /v některých republikách jsou dokonce vypisovány zvláštní daně pro krytí těchto ztrát/ a jedním ze zdrojů inflačních procesů. Některé kroky, které měly zintenzivnit regulativní roli centra /např. zákon o plánování z roku 1976/ situaci naopak ještě zhoršily, neboť vedly k posílení systémově neadekvátních nástrojů a naopak k potlačení nástrojů ekonomických /zejména fiskální politiky/.

Neméně závažným faktorem, jehož ideologickým základem je rovněž specifické pojetí samosprávy, je její konkrétní realizace v podnikové sféře. Pojetí volených samosprávných orgánů jako vrcholné instituce podnikového rozhodování /ředitel je pouze jejím voleným orgánem/ vedlo ke splynutí dvou zájmových rovin podniku /podnik jako ekonomická jednotka maximalizující zisk a podnik jako pracovní společenství maximalizující mzdy/. Tak se vytvořil mechanismus, ve kterém si tyto cílové funkce chování rozdílných ekonomických subjektů nekonkurují, což je základní předpoklad pro efektivnost výroby, ale naopak, ve kterém jedna druhou potlačuje /při povaze volených samosprávných orgánů zpravidla vítězí cílová funkce maximalizující mzdu/. Tento systémotvorný prvek se stal základem akceleračního mechanismu nákladové inflace, ve kterém podniky udržují svou "ziskovost" tím, že mzdové tlaky, proti nimž mechanismus nevytvořil účinnou protiváhu, promítají do cen. Navíc ani centrální instrumentárium nemá k dispozici účinné nástroje preferující sklon k úsporám proti hypertrofovanému sklonu ke spotřebě. To pochopitelně dále prohlubuje propast mezi slabým sklonem k úsporám a silným sklonem k investování, což je další zdroj inflačních tendencí.

Zkušenost z jugoslávského experimentu potvrzuje, že polovi-

čistost reformy, která v ekonomickém mechanismu kombinuje nedůsledné uplatnění systémotvorných prvků peněžně-tržního mechanismu s regulativními prvky převzatými z mechanismu centrálně-přídělového, zaručuje ještě hlubší frikce při jeho fungování, než k jakým dochází v "čistém" modelu centrálně-přídělového mechanismu. Hlubší analýza zkušeností z maďarské reformy by vedla ke stejným závěrům. Odkazují v tomto směru na pozoruhodné studie dvou kolektivů maďarských ekonomů uveřejněné v *Közgazdasági Szemle*, 1987, č. 6, které shodně docházejí k závěru, že příčinou současných vážných problémů maďarské ekonomiky není to, že reforma zašla příliš daleko při uplatňování prvků peněžně-tržního mechanismu, ale naopak to, že místo toho její pouze simuluje v podstatě starými metodami centrální regulace.

x x x

Opusťme však Jugoslávii a Maďarsko a vraťme se domů k problematice přechodu ke smluvním cenám, či přesněji k cenám efektivní nabídky a poptávky, neboť ty nemusí být vždy produktem smluvních vztahů, ale za určitých okolností mohou vzejít i z centrálního rozhodnutí /proto určitá míra centrálně určených cen např. základních surovin či potravin je konsistentní s podmínkami pro fungování plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu, pokud si ceny tyto vlastnosti v zásadě podrží/.

Pokud jde o moji úvahu, zdá se mi, že jste dost nedocenila skutečnost, že nenavrhuji přechod k cenám efektivní nabídky a poptávky sám o sobě, za jakýchkoli podmínek, ale jako součást celkového přebudování mechanismu fungování ekonomiky. Navrhnout něco podobného pro mechanismus dosavadní či pro ten, který předpokládá zatímní podoba "Komplexního dokumentu", by bylo skutečně nezodpovědným dobrodružstvím.

Takový krok je možný jedině za předpokladu, že nový ekonomický mechanismus vytvoří účinné bariéry proti důchodové eskalaci jak na úrovni podnikové /a jejím prostřednictvím i u obyvatelstva/, tak i na úrovni centra. Ve fungujícím peněžně-tržním mechanismu lze ceny udržet na uzdě jedině tehdy, podaří-li se na uzdě udržet důchody, které určují efektivní poptávku. Moderní ekonomická vědy a pokeynesovská centrálně-regulativní praxe ve vyspělých peněžně-tržních ekonomikách už propracova-

la, prakticky ověřila a ve světle získaných zkušeností dále kpromýšlí bohatou škálu nástrojů důchodové regulace aplikovatelnou i pro plánovitě regulovanou peněžně-tržní ekonomiku socialistickou, bez soukromých vlastníků. Vy ovšem patříte ke generaci, která se k těmto poznatkům může propracovat jen jaksi ilegálně, na základě namáhavého soukromého studia předpokládajícího znalost cizích jazyků, protože naše ekonomické školství i vydavatelská činnost je buď zamlčují anebo podávají ve zvlgarizované podobě "kritiky buržoazní ekonomie" /je jistě příznačné, že překlad světoznámé Samuelsonovy učebnice, připravený k vydání v roce 1968, dodnes nemohl vyjít!/. Proto se nedivím, že jste právě tyto aspekty v mé úvaze nepostřehla.

Vaše obavy se plně soustřeďují na rizika spojená s přechodem k cenám efektivní poptávky a nabídky při existující "obrovské nerovnováze na trhu". V centrálně stanovených cenách /dokonce "plus minus zahraničních relací"/ vidíte možnost zabránit "inflační explozi z nastřádané nerovnováhy" a použít je jako "berličku pro přechodné období" představující menší zlo než smluvní ceny. Ponechme stranou světové ceny, vámi zmíněná diskuse v Hospodářských novinách právem upozornila na utopičnost takových ambicí v centrální cenové tvorbě, nemluvě o tom, že v jejich světle by se nerovnováha naší ekonomiky musela jevit ještě mnohem "obrovštější", lépe bude vycházet z naší reality, přes níž se teprve můžeme - kde to je nezbytné - dostávat i k cenám světovým.

Především k onomu "bránění inflační explozi". Podléháte zřejmě stejné iluzi jako naše centrum, které statistické údaje vykazující nevelký procentní růst cen považuje za důkaz, že v naší ekonomice /na rozdíl od kapitalistické/ neexistuje inflace. A přitom vůbec nechápe, že když po prvním roce pětiletky redukuje plánové investice o desítky miliard korun, je to inflace "jako hrom" stejně tak jako fantastická převaha poptávky nad nabídkou v tzv. odběratelsko-dodavatelských vztazích při současném růstu zásob rychlejším než růst národního důchodu, což vše je dílem makroekonomického plánování založeného na centrálně plánových cenách. Stejně tak nechápe, že akcelerace úspor obyvatelstva signalizující narůstající propast mezi efektivní nabídkou a poptávkou na spotřebním trhu a re-

álnými výkony nepodloženým růstem důchodů /přes všechnu centrální regulaci mezd/ je stejně nepochybným a fenomenem postupující inflace. V centrálně-přídělovém mechanismu se inflace jenom realizuje prostřednictvím jiných fenoménů, než jsou ceny.

Možná namítnete, že se tak brání ~~xxxxx~~ tomu, aby nepříznivé důsledky inflace dopadly na obyvatelstvo. Ve skutečnosti však jde jen o odklad, který problém neřeší, ale naopak prohlubuje. To, co se nám v této chvíli jeví jako zisk, se dlouhodobě přeměňuje ve stále větší ztrátu. Neboť práve-schopnost centrálně-přídělového mechanismu pomocí mechanismu centrálně určovaných cen zakrývat skutečnou inflační povahu jím vyvolaných ekonomických procesů je jednou ze základních příčin toho, že Švéd, Heilaušlan či zámožní ~~xxxxx~~, který se válce začínal zhruba na stejné ~~xxxxxx~~ /ba i horší/ ekonomické úrovni jako Čech, vyjadřuje dnes svou životní úroveň proti němu v násobcích.

Vraťme se však k nerovnováze, která skutečně problém startu nového mechanismu komplikuje, a zvažme její možné inflační důsledky při přechodu k cenám efektivní poptávky a nabídky ještě poněkud konkrétněji, než tomu bylo v mé předchozí úvaze.

Začneme základními surovinami a energií. Lze, myslím, považovat už dávno za plně prokázané, že mimořádně vysoká energetická a materiálová náročnost naší výroby je právě produktem dlouhodobého působení mechanismů centrálního ukazatelového plánování. Přestanou-li tyto mechanismy fungovat a budou naopak nahrazeny mechanismy, při nichž růst podnikového důchodu bude spojen s minimalizací těchto a vůbec všech výrobních nákladů, nejenže nebudou v podnicích důvody pro materiálově či energeticky náročné kombinace výrobních činitelů jako dosud, ale začnou se naopak vehementně vyhledávat kombinace právě opačné. Při důsledném přechodu k novému mechanismu /včetně cen efektivní poptávky a nabídky/ lze proto předpokládat, že agregátní poptávka na tomto úseku trhu výrobních činitelů nejen nevzroste, ale naopak výrazně poklesne a že dosu převažující problémy zásobovací se promění v problémy odbytové, což je základní předpoklad toho, aby cenový růst narazil na bariéru efektivní poptávky. Pro nejednoho dodavatele vznikne otázka jeho další existence či omezení výroby, pro všechny pak nezbytnost adaptace, neboť nepochybně se objeví problémy strukturální. Např. v hutním průmyslu patrně poptávka po ušlechtilých druzích oceli stoupne

nad okamžitě možností nabídky a naopak poklesne poptávka po méně kvalitním sortimentu pod úroveň nabídky, což se při smluvních cenách nemůže neprojevit v jejich adekvátním pohybu. To však nejen nemůže být na škodu věci, ale naopak, ceny samy v této chvíli začínají fungovat jako aktivní činitel nejen statické, ale dynamické rovnováhy spojené s akcelerací progresivních strukturálních změn.

Vezměme další úsek trhu výrobních činitelů - dodávky strojů a stavebních prací pro investice. Vyjdeme-li z předpokladu, že v novém ekonomickém ~~středu~~ mechanismu bude důsledně uplatněno důchodové omezení investiční činnosti jak na úrovni podnikové /disponibilní zisk po splnění všech daňových a odvodových povinností/, tak i v centru /rozpočtové omezení daně daňovým výnosem a úvěrové omezení bankovní soustavy založené na komerčním principu nedovolujícím překročit hranice dané rozsahem a povahou deposit i výší povinných rezerv a nezbytností předem zkoumat důvěryhodnost a platební schopnost potenciálního dlužníka/, pak je téměř jisté, že dosavadní chronická inflační povaha poptávky na investičním trhu se změní hned ve výchozím bodě přestavby ve svůj pravý opak. Tu jistotu si může centrum navíc pojistit tím, že právě ve výchozím bodě spíše přežene tvrdost daňových sazeb /podrobnější zdůvodnění viz v předchozí úvaze/. Cenový pohyb na trhu, kde agregát nabídky převyšuje agregát poptávky, se ovšem děje v podmínkách, kdy hlavní slovo má spotřebitel a základem cenového pohybu jsou strukturální změny.

Další zachovávání této dynamické rovnováhy bude ovšem nadále záviset na tom, jak dovedně bude centrum zacházet s adekvátními regulačními nástroji /v daňové soustavě^{ne} může chybět typ daní regulativních představujících jakýsi vestavěný regulátor rozdělování podnikových důchodů automaticky preferující jejich investiční užití před spotřebou, manipulace úrokovou mírou, peněžními kursy atp./, jejichž zabudování do ekonomického mechanismu je nepominutelným předpokladem jeho fungování.

Podobně bychom mohli probírat trh pracovních sil, kde důsledné uplatnění plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu může v krátké době přeměnit sodavadní problémy s nedostatkem pracovních sil na problémy s jejich přebytkem, a kdy se do zcela jiného světla dostane "cena" pracovní síly a s tím související problém regulace mzdového vývoje. Nebo problémy trhu spotřební-

ho zboží a služeb či zahraničního trhu /několik zmínek na toto téma již obsahovala má předchozí úvaha/. Jak ukazují terénní šetření ve spotřebním průmyslu, je agregátně poptávka po spotřebním zboží uspokojena, absolutní nedostatkovost se projevuje pouze u nevelké části sortimentu /např. u oděvních výrobků asi 80%/, většinou jde o problém adaptability nabídky poptávce, což nelze úspěšně vyřešit bez smluvních cen /samo - zřejmě spolu s dalšími kroky, zejména proti monopolizaci výroby/.

Má odpověď však již začíná překračovat meze čtenářské trpělivosti, a tak se dále dotknu jen jediné otázky - maloobchodních cen.

Řešení této problematiky bylo z komplexu přestavby výslovně vyloučeno. Chápu, že je to politicky velmi choulostivá otázka. Odklad však obtížnost budoucího řešení spíše zvětší. Nezapomínejme, že např. zvýšení odvodu z mezd z 20 na 50% dále šíří sortiment dotovaného spotřebního zboží a vydatně zvětší objem dotací. "Řešení" prostřednictvím změn v obrátové dani a rozšířením dotací dále neumožní přímý vliv spotřebitele na ekonomické chování výrobců se všemi známými nepříznivými důsledky pro rozhodování o sortimentu, kvalitě a efektivnosti výroby, takže mechanismus plodící nerovnováhu bude na spotřebním trhu dále působit a nutit centrum, aby mu čelilo administrativním nátlakem.

Přitom málokde jako právě zde je možno zcela přesně⁵ počítat, jaká je "cena" potenciální rovnováhy na spotřebním trhu: je přesně znám rozsah dotací kryjící rozdíl mezi individuálními cenami výrobců a spotřebitelskými maloobchodními cenami; nebude zřejmě neřešitelná kalkulace rozdílu mezi výší nájemného a skutečnými náklady reprodukce bytového fondu; nejinak je tomu u dotací veřejné dopravy atd. Obrovská suma těchto dotací ne padá s nebe, byla reálně vytvořena na jiných úsecích ekonomiky a je takto prostřednictvím centra přerozdělována se všemi známými negativními důsledky zejména na ekonomické chování ekonomických subjektů.

Je však takovéto přerozdělování skutečně nutné? Není možné jiné rozdělení reálně vytvořeného národního důchodu, které nebude narušovat, ale naopak umožní plně przvinout fungování pevně-tržního mechanismu od samého začátku, aniž by přitom došlo k podstatnějšímu ohrožení dosažení životní úrovně obyva -

telstva?

Jestliže centrum ve výchozím bodě přechodu k novému mechanismu "nasadí" v daňové soustavě takové sazby, jejichž výnos pokryje i objem dosavadního souhrnu dotací, bude mít dostatečné zdroje k tomu, aby cenový pohyb směrem k reálným nákladům výroby či služeb v zásadě kompenzovalo. Tato kompenzace by přitom nepochybně kladla menší nároky na centrální fondy než činí dosavadní souhrn dotací, neboť nemusí být stoprocentní a přišla by tedy centru levněji než dosavadní praxe. Např. relativně nízký podíl výdajů za potraviny u vyšších příjmových skupin obyvatelstva umožňuje omezit tyto kompenzace na skupiny s nižšími příjmy na hlavu, kde potraviny představují podstatnou část xx výdajů. Podobně u nájemného. Realizace těchto kompenzací prostřednictvím sociálních dávek /diferencované zvýšení důchodů, zvýšení přídatků na děti atp./ by přitom nenarušila realizaci principu odměňování na základě reálných pracovních výkonů, která je nepominutelným předpokladem fungování peněžně-tržního mechanismu.

Takováto operace tak umožňuje přechod k rovnovážným cenám efektivní poptávky a nabídky založeným na realitě současných nákladů a tím i k přímému vlivu spotřebitele na výrobce. Vyšší maloobchodní ceny i při jejich částečné kompenzaci v příjmech obyvatelstva nutně omezí poptávku a zvýší její náročnost. Mechanismus cen efektivní poptávky a nabídky tak začne vyřazovat "ze hry" výrobce s nejvyššími individuálními náklady nebo je nutit k jejich snížení či k jiným adaptačním krokům /změna sortimentu, zvýšení kvality, zavedení jiných výrob či služeb atp./.

Pravda, realita procesů, které zde bylo možno pouze naznačit, by byla nepochybně mnohem složitější a vyžadovala by samo - zřejmě především jejich přesnou makroekonomickou kalkulaci ještě před jejich "spuštěním", i řešení mnoha dalších problémů, o kterých zde nebylo možno hovořit /např. problém ztrátových podniků, programů konsolidace či likvidace, o kterých jsem se stručně zmínil v předchozí úvaze, nezbytnost protimonopolní politiky, změna povahy centrálního plánování atd. atp./. Nešlo mi však o vyčerpávající popis všech kroků strategie přestavby ekonomického mechanismu, v níž přechod k cenám efektivní poptávky a nabídky patří k výchozím a nikoli závěrečným krokům, ale o pochopení, že na otázku ekonomické rovnováhy nelze přitom pohlí-

Žet prismatem dosavadního centrálně-přídělového mechanismu.
Konsistentně pojatý plánovitě regulovaný peněžně-tržní mechanismus, v němž jsou systémiotvorné i regulativní prvky /včetně mechanismu cen efektivní poptávky a nabídky/ ve vzájemném souladu, dodává pojetí makroekonomické rovnováhy i způsobům jejího permanentního obnavování zeela jiné dimenze. Namísto statického, "věcného" /bilančně naturálního/ pojetí charakteristického pro quasilánování v centrálně-přídělovém mechanismu nastupuje dynamické důchodové pojetí, při němž jak vnitřní motivace ekonomických subjektů založená na mechanismu cen efektivní poptávky a nabídky, tak i adekvátní instrumentárium centrální plánovitě regulace doslova každodenně nutí k adaptaci podle současné i očekávané reality, tedy k nezbytným krátkodobým i dlouhodobým strukturálním změnám. Každá momentální nerovnováha je podnětem k jejímu překonávání, k rovnováze na jiné úrovni /strukturální i se do efektivnosti/.

Žel, není u nás mnoho ekonomů, kteří právě tohle do všech důsledků chápou, o pracovnících plánově-regulativních institucí centra psk vůbec nemluvě. A proto je dost důvodů k obavám o výsledek připravované přestavby.

Srdečně vás zdravím a přeji hojnost dobrých nápadů při práci na disertaci.

Zdielav Šulc

Několik tézí o konsistenci ekonomického mechanismu

Diskusní příspěvek, který autor hodlal přednést na konferenci o zkušenostech z ekonomických reform v socialistických zemích, organizované Maďarskou akademií věd v Győru. Na konferenci byl osobně pozván předsedou organizačního výboru konference prof. Kálmánem Pecsím, Čs. úřady mu však nedovolily vycestovat.

1/ Chcít se zabývat pouze jedinou myšlenkou, kterou považují za základní předpoklad fungování ekonomického mechanismu: nezbytností konsistence mezi systémotvornými a regulativními prvky tohoto mechanismu. Jako systémotvorné označují takové prvky, které determinují základní stereotypy chování ekonomických subjektů - podniků, domácností, státu. Jako regulativní označují takové prvky, které vyjedňují schopnost ekonomického mechanismu adaptovat se podle reálného ekonomického vývoje a jež souvisí s ekonomickou aktivitou státu.

Zkušenosti všech pokusů o reformu ekonomického mechanismu existujícího socialismu ukazují - nepřihlížíme-li k příčinám politickým - že zdrojem jejich dosavadních neúspěchů je právě nedostatek konsistence mezi těmito dvěma prvky. Dosavadní projekty socialistického ekonomického mechanismu se zatím vždy snažily kombinovat prvky centrálně-přídělového mechanismu s prvky peněžně-tržního mechanismu. To je totéž jako smažit se sloučit vodu s ohněm.

2/ Ekonomové obvykle rozdělují ekonomické mechanismy do dvou skupin: na kapitalistické a socialistické. To však není ekonomická, ale neekonomická klasifikace. Ta vypovídá hlavně o mimoekonomických cílech fungování ekonomického mechanismu, ne vypovídá však dost o ekonomickém charakteru tohoto mechanismu. Z tohoto hlediska je přesnější klasifikovat možné modely ekonomického mechanismu v moderním industriálním a postindustriálním světě jako centrálně-přídělový mechanismus a regulovaný peněžně-tržní mechanismus.

Historická zkušenost ukázala, že ekonomické subjekty /podniky/, které vyvíjejí činnost v podmínkách centrálně-přídělového mechanismu, ^{ekonomicky} se chovají stejně bez ohledu na to, zda jsou v kapitalistickém /soukromém/ vlastnictví /viz analýza německé nacistické ekonomiky založené na 4letém centrálním plánu, jak ji provedl H. W. Eucken/, nebo jsou-li v socialistickém /státním/ vlastnictví. A naopak, zkušenost z ekonomických reform v mnoha socialistických zemích nás přesvědčuje: je málo platné, jestliže dochází k de-

centralisací rozhodování do podniků a jejich důchody jsou vázány na jejich prodeje, když se současně používají takové nástroje centrální regulace jako "přímé plánové úkoly" nebo "limity" a cenový mechanismus je založen na plánových cenách. Takovýto "smíšený" ekonomický mechanismus nezískává kvalitu regulovaného peněžně-tržního mechanismu, nadále zůstává v podstatě centrálně-přířadovým mechanismem se všemi ekonomickými a mimoekonomickými důsledky.

Projektovat a realizovat socialistický plánovitě regulovaný peněžně-tržní mechanismus vyžaduje nejen změnu systémotvorných prvků, ale současně i adaptaci všech prvků regulativních odpovídajících této změně.

3/ V projektech i v realitě ekonomických reforem existujícího socialismu se setkáváme zejména s dvěma nejvýznamnějšími nekon- sistentnostmi, jež jsou zdrojem poruch a obtíží při fungování ekonomického mechanismu a jež vedou k neúspěchu reforem: jsou to charakter plánování a charakter cenového mechanismu, jež nejsou v souladu s decentralisací rozhodování do podniků v peněžně-tržním mechanismu.

4/Ekonomické reformy vycházejí obvykle z předpokladu, že ekonomický mechanismus socialismu je kombinací plánu a trhu. V tomto pojetí plán představuje centrální regulaci ekonomiky, kdežto trh reprezentuje nezávislé rozhodování podniků.

V peněžně-tržním mechanismu však centrální plán nemůže být jediným, ba ani ne základním nástrojem centrální regulace ekonomiky. V takovémto ekonomickém mechanismu základní plánovací aktivitu vyvíjejí samy podniky a centrální plánování ji nemůže ani nahra- zovat, ani zastupovat, ale pouze doplňovat a korigovat v takových případech, kdy zisková motivace podniků nefunguje anebo když - z celospolečenského hlediska, působí škodlivě. V takovémto ekonomice centrální plánování může být pouze jedním z aspektů centrální re- gulační aktivity státu a ukazatele centrálního plánu nemohou být rozepisovány přímo do podniků. Centrální plán nemůže být plánem pro podniky, ale pouze pro centrum samotné. Centrální plánování nebude narušovat fungování ekonomického mechanismu jedině tehdy, bude-li přísně rozpočtové omezeno a tyto meze bude moci překročit jen na základě půjčky buď od centrální banky, nebo od obyvatelstva či ze zahraničí.

To znamená, že v plánovitě regulovaném peněžně-tržním mechanismu základním nástrojem centrální regulace není centrální plán, ale "pravidla hry", především pak soustava zdanění, která vymezuje jak prostor plánovací aktivity podniků, tak i rozpočtové omezení centrálního plánu. Domnívám se, že budoucí úspěchy ekonomických reforem v socialistických zemích závisí především na tom, jak se podaří uplatnit a dovedně využívat daňovou politiku.

Tento úkol však nelze úspěšně vyřešit, jestliže jsou daňový systém a ostatní "pravidla hry" odvozovány z pětiletého plánu, jak to předpokládají připravované projekty československé a sovětské reformy. To je jistá cesta k porušení podmínky přísného rozpočtového omezení centrálního plánu a tedy i k inflaci. Daňová soustava a daňová politika musejí vycházet z reality. Zdá se mi, že naši maďarští kolegové získali v tomto směru nejvíce zkušeností a nejnovější kroky maďarské ekonomické reformy se ubírají právě tímto směrem.

5/ Ekonomické reformy v zemích existujícího socialismu byly doposud založeny na mechanismu centrálně plánovaných cen. Nemíním opakovat všechny teoretické argumenty proti Lange-Lernerovu modelu, které byly vzneseny za více než padesát let od jeho vzniku. Nemohu než souhlasit s prof. Josefem Bognárem, který už před mnoha lety vyjádřil názor, že je-li nejlepší cenou z hlediska hospodářství cena vytvořená trhem, tj. svobodnou dohodou, pak tedy úřad vytvořený k tomu, aby tuto cenu napodoboval, je zřejmě zbytečný.

Zkušenosti ze všech ekonomických reforem založených na plánových cenách ukazují, že za takových podmínek se v chování podniků nutně uplatňuje fenomén, který nazývám "převráceným mini-maxem". Ten znamená, že podniky maximalisují své náklady při současné minimalisaci svých reálných výkonů. Výsledkem tohoto fenoménu je trvalý pokles ~~ekonomické~~ efektivnosti ekonomiky jako celku.

Uplatnění tohoto fenoménu lze čelit jediným způsobem: přechodem od plánových cen k cenám efektivní nabídky a poptávky. Nejenom vlády, ale i mnozí ekonomové nenacházejí odvahu učinit potřebný krok, neboť se obávají rizika inflace. Dávají proto přednost "jistotě" plánových cen. Tato "jistota" je však ilusí. Inflace v mechanismu založeném na plánových cenách pouze mění svou podobu: místo zvyšování cen zaznamenáváme rostoucí mezeru mezi efektivní nabídkou a poptávkou jak na investičním "trhu", tak i na trhu spotřebních, narůstání neprodejných zásob atp., což pak nutí vládu zasahovat do ekonomiky vytyčováním přímých plánových úkolů a limitů. Fungo-

vání peněžně-tržního mechanismu tak rychle degeneruje a dochází k restauraci centrálně-přídělového mechanismu.

Administrativní metody centrální regulace cenového vývoje jsou v ekonomickém mechanismu založeném na cenách efektivní nabídky a poptávky neadekvátní a nejsou s to čelit inflaci. Odpovídajícími nástroji pro centrální regulaci v těchto podmínkách jsou pouze nástroje důchodové politiky. Tak se opět vracíme k odpovídající soustavě daní a daňové politice, která - v plánovitě regulovaném peněžně-tržním mechanismu - vyjadřuje základní "výrobní vztah" mezi centrem a ostatními účastníky ekonomického procesu, a nahrazuje zde tak obdobnou roli centrálního plánu v centrálně-přídělovém mechanismu.

Mají-li ovšem daňový systém a daňová politika splnit svou protinflační úlohu, musí se pro to v ekonomickém mechanismu vytvořit ještě další nezbytné institucionální podmínky. Na prvním místě fungující kapitálový trh umožňující přeměnu podnikových důchodů i důchodů jednotlivců /úspor/ na fungující kapitál a pohyb tohoto kapitálu z místa jeho tvorby na místo jeho užití /investování/ podle jeho efektivnosti /očekávaného výnosu/; dále přizpůsobení bankovního systému, který vytváří úvěry nikoli podle úkolů centrálního plánu, ale podle objemu a časového rozložení bankovních deposit; účinné protimonopolní zákonodárství a politika atp.

6/ Ekonomická teorie v zemích existujícího socialismu významně přispěje k úspěchu ekonomických reforem jedině tehdy, bude-li s to nabídnout centrálním řídicím orgánům konsistentní soubor nástrojů centrální regulace pro podmínky plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu. Předpokládá to vyřešit takové problémy, jako jsou daňová soustava a politika, struktura a podoba fungujícího kapitálového trhu, podstatně změněné postavení a role rozpočtově omezeného centrálního plánu a další.

14.3.1988

Pokání jako mravní a politický problém

Praha se konečně dočkala: s ročním zpožděním proti Moskvě a půl roku po větších západních městech směla v únoru 1988 shlédnout gruzínský film Pokání. Je po formální stránce výtečný, nicméně jeho hlavní přínos je ve sféře tematické, v expozici morálního a společenského problému: jak se vypořádat s masovým zneužíváním justice ve jménu ~~zákonu~~ pokroku.

Reálná a fiktivní, sociologicko-historická a mravně očištná rovina filmu se vzájemně prolínají. Divák na první shlédnutí málem nepostřehne, že jde o pouhou vůzi toho, jak by asi v zastrašené, zmanipulované, mravně uspané a své bezprostřední minulosti zbavené společnosti muselo proběhnout probuzení, vyztrázení a soud nad minulou tyranii v konfrontaci s historickou pravdou, kdyby překonání nelidské minulosti bylo přenecháno jen osobní iniciativě jednotlivců. Jistě by pak nestačilo o tom, co bylo, jen psát a publikovat dokumentaci, nýbrž by bylo nutné jednat. Oběti represí nebo jejich potomci, přátelé, neochrození spoluobčané by se museli vzepřít proti minulému bezpráví, šokovat etablovanou vládnoucí vrstvou obžalobou vykonavatelů represí, ale uvarovat se přitom nových ~~zák~~ křivd na jejich dědicích či bezděčných společnících.

Takový šok není možný jinak než usvědčením skutečného viníka bezpráví a jeho aktivních náhončích, ať už jejich motivy byly jakékoli, před nezaujatým tribunálem. Neobejde se to zajisté bez toho, že bratr je postaven proti bratru, syn proti otci, přítel proti příteli. Dělicí čára probíhá ~~ve~~ svědomím lidí a teprve ti, kteří ji překročí, mohou způsobit otřes ~~osobním svědomím lidí~~ ~~osobním svědomím lidí~~ a probuzení mravně uspaných duší. Usmíření spáchaných zločinů nastane jen osobním nasazením, ba sebeobětováním jednotlivých žalobců a sebeočistou, tedy pokáním stoupců nezákonnosti. Potrestat mrtvého zločince pak znamená jediné: nedopřát mu v hrobě klid, ba zbavit ho hrobu a pohodit jej krkavcům a toulavým psům.

To vše v Abuladzeově filmu probíhá na pozadí evokovaného mi-

nulého utrpení nevinně postižených, které je vedeno jako hlavní důkaz žalující strany a způsobí onen nezbytný rozkol myslí, rodin a celé společnosti. Nic z toho se však nestane v reálné rovině filmu. Tam dojde jen k tomu, že dcera likvidovaných rodičů, tedy představitelka postižené společenské menšiny, požívá skromňoučkou svobodu, neboť v rámci poskytování služeb občany vyráží dorty k slavnostním příležitostem a smí jezdit cukrovou napodobeninou chrámu, palladia nebo regiónu, který dal zemřelý diktátor bezdůvodně vyhodit do povětří.

Fiktivní pokání a sebevražda diktátorova vnuka a po ní zoufalá kajícínost syna, tedy nenastaly. Zato ani usvědčovatelku nečeká v odvetu umístění na psychiatrii. To jen zjitřený divák je dojat a prožívá mravní katrzi jako při antickém dramatu.

Jiný by ovšem byl průběh společenského pokání, kdyby se odhalení a nápravy křivd ujala odpovědná politická reprezentace. Pak by se obětem dostalo satisfakce, aniž jejich zastánci o ni museli zoufale bojovat, a vládnoucí ~~xxx~~ vrstva by doznala svou omylnost a prokázala vekodušnost. Nebylo by pak vítězů ani poražených, byla by jen integrovaná společnost občanů rovných před zákonem. Zvláštní shodou okolností koincidovaly s pražským promítáním filmu Pokání události svědčící - retrospektivně i perspektivně - pro to druhé, lidsky důstojnější, protože citlivější a rozumnější, obecnější a historicky násnější řešení.

Sovětská literaturnaja gazeta uveřejnila příspěvek někdejšího spolupracovníka Nikity S. Chruščova - Burlackého, který je chvalořečí na statečnost tohoto politika, protože riskoval své vůdčí postavení, ba život, když proti opatrnickému stanovisku mnoha svých soudruhů neváhal na XX. sjezdu KSSS odhlásit J. V. Stalina jako původce g faktických i justičních vražd svých předních spolupracovníků a vojenských velitelů. A plénám Nejvyššího soudu SSSR vydalo dne 4. 2. t. r. výnos, jímž byl zrušen rozsudek vojenského kolegia z 13. 3. 1938 nad N. I. Bucharinem a 19 dalšími spoluodsouzenými, přičemž se komise politického byra ÚV KSSS začala zabývat právní rehabilitací těchto nezákonně odsouzených. /Netýká se to však 21. odsouzeného, bývalého šéfa bezpečnosti Jagody, který v přípravě procesů předchozích hrál roli hlavního vyšetřovatele a falzifikátora vyšetřování

a byl v této následující vlně represí jako nepohodlný svědek zlikvidován/. Oficiální vládní komentář k tomu říká: "Politické aspekty těchto problémů komise neposuzuje...Její práce teprve začíná a bude dále pokračovat...Je nepochybné, že bezprostřední vykonavatelé těchto procesů postupovali na příkaz shora...Jsme svědky historického okamžiku a vítězství spravedlnosti..." /čs.denní tisk/. Odborně tuto událost obšírně rozebírá doktor právních věd prof. A.Jakovlev, nositel st. ceny SSSR, v týdeníku Moskovskije novosti č.7 ze 14.2. t.r.: "Obludné zločiny v procesech s "nepřáteli lidu" nelze nazývat "zneužíváním soudnictví" a "justičními omyly". Není to vůbec žádné soudnictví, je to "antijustice". Z minulosti mohou a musí být vyvozeny a také už se vyvozují náležitá poučení. Musíme to učinit všichni dohromady a každý zvlášť. Vždyť ve svých rukou dnes držíme svou budoucnost." /podtrženo překladatelem/.

V kritickém odstupu od Abuladzeho filmu a ve světle uvedených moskevských událostí uvědomí si čs.divák, že i jeho vlastní společnost prodělala dva náběhy k pokání v tomto širším, nadosobním, sociálně-historickém smyslu, v roce 1956 a 1968. Byly to náběhy nestejně hloubky a odlišného dosahu, ale oba zůstaly nedotažené, zamluvené a nakonec převrácené v apologii statu quo.

I když v letošním jubilejním únorovém bilancování nebylo ani stopy po pokání a po kritickém duchu "Pražského jara", které z vlastního základu se snažilo překonat morální a společenské důsledky stalinovských komponent marxismu-leninismu, přece jen se objevují známky toho, že se tak děje jinde. Raději by se tak sice činilo administrativně shora, prostřednictvím quasiobjektivních rozborů a rozhodnutí a bez emocionálních prvků resp. s jejich maximální kontrolou. Je tu však zarážející a varovná zkušenost z dvacetileté čs.normalizace, že při potlačení citu pro spravedlnost a pro národní svěbytnost dojde ke stagnaci společenského vývoje včetně vědy, techniky a hospodářství. Je otázka, zda z toho odpovědní činitelé v soc.zemích, zejména v PLR a SSSR, vyvodí závěr, že bez všeobecného "pokání" není důsledná náprava možná. Či snad naopak ošidná snadnost, s níž se normalizace v ČSSR navenek zdánlivě podařila, bude pro ně podnětem, jak převést hlubokou nápravu

poměrů, založenou na mravní opravdovosti, na pouhé mocenské a personální manipulace a nahradit jimi "přestavbu", t.j. sociální a ekonomickou reformu společnosti?

Vítězný únor 1948 byl tedy nyní slavnostně připomínán jen s letmou zmínkou, že během těch 40 let byly také nedostatky a chyby. Že však byly v první polovině této éry statisíce existenčně postižených, desettisíce vězněných a stovky pouřavených, že byla fyzicky nebo občansky zlikvidována značná část únorového vedení KSČ způsobem, jakým se svými zásadními komunistickými odpůrci čs. buržoazní demokracie nikdy nenakládala, že v letech 70. bylo kádrově postiženo na půl miliónu členů komunistické strany a dalších občanů, většinou i s loajálními rodinnými příslušníky, přesto vše se přešlo k dennímu pořádku, jakoby to pro život a zdraví společnosti nic neznamenal.

Připomeňme si tu též, že jedním z prvním projevů normalizace v justici bylo, že r. 1970 byl - po dvouleté platnosti - novelizací prakticky suspendován rehabilitační zákon z června 1968, v důsledku čehož byly probíhající rehabilitace zastaveny nebo některé z již provedených zrušeny. A to nemluvíme o malicherných /?/ ukázkách oficiálního postoje vůči politickým vězňům, že byli - ostatně jako všichni pracující ve výkonu trestu - vyhláškou FMPSV č. 128/75 Sb. zbaveni nároku na to, aby jim práce v dolech /i v uranových, zdravotně nejrizikovějších/ byla započtena jako práce v I. či II. kategorii!

Kolik občanů a rodin bylo za ta vítězná léta diskriminováno! Pokud jde o ty, kteří byli vězněni v letech 50., je ovšem dnes prakticky vše odbyto. Nejmladší z nich vstupují do důchodového věku, tehdejší čtyřicátníci už pomalu nejsou mezi živými. Morální odlesk z krásného Abuladževa filmu dopadá alespoň na jejich památku a oživuje naději na budoucí čestné národní smíření.

Ponecháme-li stranou jeho možný náboženský rozměr, je pokání jako každý mravní akt ryze vnitřním, osobním hnutím a proměnou. Ve svých důsledcích však, odehraje-li se - pod vedením opravdových mravních osobností dosti velkého počtu členů společnosti, je katalyzátorem sociální regenerace, neboť morální náprava vede k novým právním formám a k nové, serióznější administrativní praxi. Bez pokání to nejde. Jinak budou oběti nezákonnosti pouze nepříjemnými připomínkami "omylů", jež by-

ly sice "politováníhodné", ale "historicky nutné", neboť sebelepší vladař není přece vševědoucí a dokonalý, takže jeho přemahatky jsou pochopitelné, omluvitelné a nakonec - opakovatelné. Alternativou pokání je jen mravní lhostejnost, a tedy nedostatek imunity proti pokračování právní libovůle donekonečna: preferování jedněch, opomíjení druhých.

Zcela logicky tedy namítne v poslední sekvenci Abuladzeova filmu kólemjdoucí poutnice pomyslné usvědčovatelce diktátora, ve skutečnosti jen podomácku kutící cukrářce: K čemu je tato - po mrtvém diktátorovi nazvaná - ulice, nevede-li, jako kdysi, ke chrámu? Vskutku, k čemu jsou národní dějiny, nevedou-li k úctyhodnému pojetí národní existence?

Christian Schmidt-Hauer, nyní dopisovatel týdeníku Die Zeit v Moskvě, v r. 1968 - 9 dopisovatel deníku Neue Ruhr Zeitung s týdeníku Spiegel v Praze, zná osobně Dubčka s většinou s kterým. Úvodem cituje ze svého rozhovoru v r. 1968 na recepci k Ceaucescově návštěvě, kdy mu Dubček s poukazem na de Gaulleův zákrok proti francouzským studentům řekl: "mohli bychom také použít policie k rozeznání hloučků v pražských ulicích. Pro nás není policie argument, chceme lidi přesvědčit. V tom je jádro naší politiky." Také současné Dubčekovo interview je naplněno touto vírou, v níž bylo tajemství Dubčekovy popularity, ale i jeho omylů, bezradnosti, a také sebeklamů... Co tento syn slovenského truhláře, vychovaný v Rusku, odchovaný socrátem, postrádal, byly konkrétní představy o reformách... tento neautoritativní muž chtěl vládnout demokratickými metodami. Přitom však neze jeho poznání přesahovala hra mocenských sil v demokracii, strukturální rozpory mezi občanskou otevřeností a komunistickou praxí vládnutí. Dubček přivedl, že roznětky vyvolala systémovou kritiku, ale on neznal její mechanismus a byl překvapen její výbušností. V tom tkví mezera, která dělí Dubčka, formovaného etikou a vtípem, ale nerozhodného a nezpůsobilého analytického myšlení od právníka Gorbačova. Přitom však, tak jak Dubčekův vágní sen, tak i Gorbačovova odvážná expedice, může ztroskotat na sovětské skutečnosti. I když Gorbačov jedná mnohem přiměřeněji situaci. Tímto soudem se nijak nedotýká Dubčekovy cti a osobní integrity... A jeho schematické sny z roku 1968 nabírají nyní některé zřetelnější kontury.

Zdeněk Mlynář

Je dobře, že po mnoha letech promluvil také symbol "pražského jara" Alexandr Dubček. Jsem však toho názoru, že my, kteří jsme tehdy nesli politickou zodpovědnost, musíme analyzovat příčiny naší porážky mnohem hlouběji a sebekritičtěji. Jen tak můžeme pomoci těm, kteří mají novou reformní politiku přivést k úspěchu a vyhnout se ztroskotání. Neměli bychom všechno vidět brýlemi našeho vlastního traumatu z r. 1968.

Reformní vývoj v samotném Sovětském svazu, možnost osmiliterovat vztahy mezi Východem a Západem, rozvinout spolupráci mezi Východem a Západem při řešení globálních problémů světa, to všechno nesmí ztroskotat na konfliktu o choulostivých otázkách minulosti.

Michail Gorbačov nese především za to odpovědnost a ne jen za spravedlivé posouzení "pražského jara".

Ota Šik:

Sovětský návrh reformy je ovšem v ekonomickém ohledu nedůsledný, nedomyšlený a nebudou-li tyto nedomyšlenosti odstraněny, nemůže sovětská "perestrojka" dosáhnout svých cílů.

Úvodník L'Unita: "Tento dokument vysoké mravní hodnoty s neoddiskutovatelného politického významu bude mít hmatatelné a důležité politické odezvy"

Paolo Spriano /italský marxistický historik/ : "Interview má význam důležité výpovědi o traumatu s osudnými následky. Zato nekritický obdiv pro sovětskou perestrojku je riskantní hypotéza. Nic nenasvědčuje tomu, že by Gorbačov chtěl nebo mohl odstranit dnešní vládnoucí garnituru v Praze nebo chtěl veřejně zevrhnout Brežněvův postup z r. 1968. Velmocenské zájmy, potřeba zachovat klid na periferii a teze omezené suverenity zemí reálného socialismu nejsou pro Moskvu méně závažné, než kdysi"/Corriere della sera/

Figaro: "Přileje olej do už tak silného ohně polemiky o shodách jera s perestrojkou, ta však ztěžší skončí splněním Dubčekova přání, aby on a jeho soudruzi se dočkali politické rehabilitace."

Le soir: Lze si představit odchod sovětů z Afganistanu, ale ne, že by Sovětský svaz respektoval autonomii kterékoliv země ve východní Evropě.

La Republica: Dubček jde daleko za prostý požadavek primogenitury... bylo by to možné bez Gorbačovova imprimatur?

Independent: Dubčekova revoluce probíhala zdola, byl to intenzivní zážitek demokratizace...Naproti tomu Gorbačov se pokouší zavést řízenou/znečasně stranickou/ revoluci shora. Zatím se zdá mít větší zájem o modernizaci a efektivitu /a jen tomu úměrnou svobodu a individuality/ než o hluboké demokratizující reformy. Lidem se něco z jeho reformismu zamlouvá, ale zbytek /disciplinevenější pracovní morálka/ není pro masové hnutí.

Stuttgarter Zeitung: Může si Praha dovolit větší otevřenost? Na místě je nedůvěra. Dubček nepromluvil v žádném případě ve vých. bloku, ale příležitost mu daly italské/komunistické noviny.

Die Presse: Provedly srovnání Dubčeka se Šikem v názoru na ekonomickou reformu, Dubček vidí pozitivní změny, Šik vidí černě. V Praze rozhoduje o všem stará garda a nezdá se, že by se měl změnit starý systém plánování. Ti, kdo by mohli pomoci, byli buď odstraněni z funkcí nebo jsou v cizině.

Guardian: Gorbačov postupuje méně nápadně, ale důsledněji, než kdysi Chruščov. Chybí však záruka, že Gorbačovův postup bude mít delší trvání, než dřívější výkyvy sovětského kyvadla...Pro Českoslováky je hořkou ironií, že budou muset letos děkovat Moskvě za úlevu od toho, co jim bylo v r. 1968 na příkaz Moskvy vnučeno.

Die Welt: V případě Československa se bezprostředně střetávají Gorbačovova reformistická přání s imperiálně a ideologicky hegemoniálními požadavky Sovětského svazu. Československé téma je stále trizantní. To dokazuje manipulace, které se dopustilo RP s textem Gorbačovova telegra-

//ná. mu Jokešovi, kdy přání úspěchu v obnově socialismu RP přeložilo nebo zfalšovalo jako upevnění socialismu.

The Economist: "Gorbačov má přátele a nepřátele na nepravých místech, nejdohodnější nepřátelé perestrojky sedí v nejvyšších vrstvách KSSS. Nyní se mu dostavila pomoc z poněkud nepříhodné strany. Když Dubček přerušil své mlčení a prohlásil, že inzeze Varševského paktu by byla nemyslitelná, kdyby tehdy byl u moci Gorbačov. V otázce hranic sovětské snášitelnosti se Dubček před 20. lety katastrofálně zmýlil. Lišila by se opevdu Gorbačovova doktrína od Brežněvovy? Ne to nedokáže nikdo na Západě odpovědět, protože ne to asi nedovede odpovědět dnes ani Gorbačov. Konvenční moudrost učí, že z Východoevropenů se stali dokonalí cynici, nevěřící, že to, co probíhá v Rusku by mohlo nějak podstatně změnit poměry u nich doma. V takovém případě se máže Gorbačov spolehnout, že jeho spojenci zůstanou v klidu i když to bude znamenat pokračování hospodářské stagnace."

Karel Horák, Tribuna Praha: V různých prohlášeních, rozhovorech, steno-
viscích a člancích exponenti pravice Pelikán, Šik, Dubček, Císař, Mlynář
dokazují příbuznost či shodnost vývoje v krizových letech u nás s přestav-
bou, která uskutečňuje KSSS.. Při čtení těchto různých prohlášení člověk
žasne nad drzostí jejich autorů... zmařili šanci, kterou strana a společ-
nost měly po lednovém zasedání ÚV KSČ v r. 1968 a chtějí zmařit i přestav-
bu, jejíž zásady byly rozpracovány na 7. zasedání v prosinci 1987... Kdo
se znovu snaží křísit zkrachovanou politiku praviceových sil, záměrně slou-
ží antikomunistickým centrům imperialismu" /RP -19.2. 1988/
x x x

73% členů strany neoznámelo v souvislosti se zavedením experimentu žád-
né změny, 16% dokonce zhoršení.

Rehabilitovat Dubčeka

Tak se nezývá článek, otištěný v Units z 8. února. Jeho autor, Emanuele Macaluso, zdůrazňuje, že ze všech velkých jmen, která před 20. lety budila nadšení v italské levici, pouze Dubčekovo jméno zůstává aktuálním. "Pro ty, kteří bojovali za socialistickou společnost se obraz socialismu v SSSR, Číně a jiných zemích stával stále více překážkou než posilou. Z toho vyplývá aktuálnost Dubčeka, který právě ze pražského jara chtěl tento obraz změnit. Pokrokové a mírové síly celého světa hledí dnes s nadějí a důvěrou na Gorbačovův Sovětský svaz. Obraz socialismu s lidskou tváří, založeného na pravdě, demokracii, míru a souhlasu nás posiluje všechny síly obnovy, které na Západě i na Východě usilují o socialismus..."

Musím říci, že mě rozladil obsah článku Roye Medvěděva v Unitě, který posuzoval Dubčekovo chování po vstupu sovětských vojsk do Československa. Rozumím tomuto článku tak, že se československému předáku vyčítá, že nebyl dost realistický, aby pochopil, že měl dělat to, co udělal Husák. Ale Dubček je právě ještě dnes Dubčekem pro své tehdejší odvážné a odpovědné rozhodnutí. Vzpomněl jsem si znovu na Medvěděvův článek, protože v sobotní Unitě jsem četl rozhovor Giulietto Chiesy se sovětským historikem o Bucherinově osudu, který na mě zapůsobil přesností analýzy. Medvěděvův článek je skutečně mimořádný a jasný. Na jednom místě říká Medvěděv ohledně Bucherinovy rehabilitace, že nyní "má následovat politické rozhodnutí o posmrtném návratu do stranických řad." To je správné. Ale nechtěl bych, aby to, co je možno udělat po padesáti letech pro mrtvé, se nemohlo udělat po dvaceti letech pro živé. A jen proto, že jsou živi. Bylo by to opravdu smutné.

B a l í č e k

/Fejeton pro baňičku/

Nepochybně jsme všichni někdy nějaký ten balíček dostali - větší, menší, poštou nebo pod vánoční stromeček či jako svatební dar od tchýně, čímž nemám na mysli nevěsty, které se dnes už nedodávají zaobaleně, natož abychom je my muži přejímali jako nevratnou zásilku. Ale to odbíhám. Obyčejné balíčky mohou být zabaleny, češštěji řečeno zapakovány natolik pečlivě, že na vás dýchne kouzlo ukázněné osobnosti odesílatele, u jiných obal stěží drží pohromadě a navazovaný špagát se svobodně posouvá po jeho obvodu, takže máte dojem, že odesílatel by vám ten balíček nejraději mrsknul rybářským prutem, jak to lze vidět při ukázkách rybořivné techniky.

Rozhodně však musím upozornit čtenáře, že podtitulek "fejeton pro baňičku" není přepsáním, opravdu nejde o baňičku! Dodávám to na vysvětlenou pro ty, kdo mají ještě baňičky a žádné balíčky ani fejetony jim neposílají a mohli by se snad cítit dotčeni, že se je autor pokouší nabádat k větší vnukovské či vnučkovské aktivitě vůči "starým mamám", jak se na východ od Lanžhota baňičkám také říká.

Nesmíte si myslet, že já sám těch balíčků dostávám za rok kdoví kolik, já jich ovšem také kdoví kolik neposílám - bylo by komu, ale není co. Ovšem jedna milá vdova z Vorarlbergu mi rok co rok posílá dva balíčky. V každém, kromě čokolády, kávy a vitamínů zpravidla přijdou buď kalhoty nebo sako, takže než se rok sejde s rokem, mám celý oblek. To rozdělování asi ovlivňuje výši cla či jiných poplatků a na mě jako adresáta se zřejmě vztahuje nějaký speciální zákon pro chudé a spuštěné a tak ani tady mi nikdo jedny obnošené kalhoty a jedno sako, demodované a bez extraž dyzajnu, nevyčítá. Jen ideologičtí přepjatci, kteří zřejmě žádné balíčky nedostávají, mluví o rezignaci na lidskou důstojnost občana hrdeho na svoji vyspělé vlast. Pominuli tyto sociální aspekty, zůstává zde okouzlení z překvapení i obyčejná zvědavost, v mém případě vyjádřená otázkou - bude to tentokrát nejdřív sako nebo kalhoty?

Čekáte-li, že budu toto konfekční téma dále rozvíjet, zklamám vás. Letošním balíčkovým šlágrům nebyl paket z Vorarlbergu, ale velká krabice z Londýna, kterou mi v mé nepřítomnosti doručila krásná černo vlasá mladá žena, která se představila jako Iréne Kyrlic von Lounski. Krabici předala mé ženě, aniž by se zatěžovala vysvětlujícími dodatky. Když jsem se vrátil domů, žena mi v předsíni sdělila - máš tady balíček. Já se nevrzrušeně zeptal - a co, kalhoty nebo sako? Odpověď - symý potraviny z Londýna. Nejdřív jsem myslel, že se vdova přestěhovala z Vorarlbergu za Kanál a změna pobytu ji motivovala ke změně náplně balíčku. Pak jsme se ale se ženou postavili nad krabici objemu dobré třetiny kubíku a začali jsme na židle, stůl a kredenc vyndávat nejrůznější pytlíčky, lahvičky, krabičky, konzervičky, sáčky a váčky, vše v neuvěřitelně akouzelně vyvedených nálepkách, tisících, značeních, tvarech a obalech s nejrůznější vůní a chuťovým algoritmem. To množství těch drobných vkusných užitečných věcíček, ta jejich různorodost mě okouzila a dojala. Znova znova jsme těch několik desítek miniatur přeskupovali podle druhu použití: ořechy, sýry, ovoce, konzervy rybí, ovocné, čokolády, potřeby kancelářské, věci ozdobné, jedlé a nejedlé, exotické ovoce a potřeby hygienické. Téměř jsme se se ženou střetli, když jsme chtěli každou věc uložit jinam a jiank. Nakonec jsme vše dali zpět do krabice a řekli, že to tam zatím necháme.

Letos jsem se nějak nemohl dostat do psychicky náležitého stavu nakupování vánočních dárků a prakticky jsem nic nekoupil. Přesto se mi podařilo po obřadu rozsvěcování svíček, zpívání koledí a rozdávání dárků excelovat způsobem, který vzbudil všeobecný rozruch. Přítáhl jsem doprostřed pokoje velkou krabici a mnou již zažitý obřad rozkládání miniatur začal za aktivní účasti dětí a vnoučat. Bylo to skutečné vánoční finále, okouzlení všech bylo nelíčené. Každý z balíčku něco dostal a pořád toho ještě dost zbývalo, takže když mezi svátky přišel přítel dělat martini po bengálsku, mohl jsem mu nabídnout dostatek oliv. Rozporně skončily pouze dvě moje akce - když jsem omylem snědl z neznámého exotického ovoce část nejedlou a vyhodil, co bylo k snědku, a když jsem si nedopatřením chtěl umýt hlavu prostředkem na měkčení vousů.

Nabyl jsem nezvratného dojmu, že ten balíček musela při -
pravovat žena se srdcem vévodkyně, ale se zlatýma českýma ru-
kama, jimiž každou z těch jedlých i nejedlých miniatur obdaři-
la přenášným okouzlením. Hodlám teď napsat londýnskému major-
domu, aby se pokusil tu baličku nalézt, s nejv^šetší pravděpo -
dobností v oblasti jižního Londýna SE 15, ET 6, a jestli má man-
žela nebo vůbec nějakého pořádného mužského po ruce, ať ji za
mě vřele políbí a probůh - nezapomene poděkovat.

V nemocnici

"Víte, jaký je rozdíl mezi citrónem a telegrafní tyčí?" ptá se mě cestou k operačnímu sálu mladý sanitář. Nezapomněla jsem při tom žertování, kam mě veze, ale už mi to vadí málo.

"Vás operuje doktor V., to je machr," informuje mě sanitář. "Máte kliku..."

Pod velkými reflektory se nade mnou sklání chirurg. "Za dvě hodiny to budete mít za sebou," říká chlácholivě. A mladá anestezioložka, chápající se mé levé ruky, mě laskavě ujišťuje: "Za chvíličku už nebudete nic vědět."

Vždyť se vůbec neznáme, ani jsem nikomu nic nedala, divím se vdychu tomu překvapivě zúčastněnému jednání cizích lidí. Ale divím se jen krátce. Vlídlná anestezioložka měla pravdu...

Zahnán do nemocnice, ocitne se člověk v jiném světě. Je v něm do určité míry chráněn před nárazy životního větru, ale jeho osobní nesvoboda se zvětší. Deptán klystýry a podobným násilím, páchaným na něm zdravotnickým personálem i o generaci mladším, někdy o sobě i několik hodin ~~ani~~ neví a cizí lidé se mu prohlabují v útrebách. Aby v následujícím čase fungoval, zavedou mu do těla různé hadičky a nechají ho tak několik dnů, napospas neradostným pocitům a naordinovaným opiátům. Takto tísněn, člověk radikálně pozmění svůj dosavadní žebříček hodnot.

"Dneska jsem se prvně posadila a taky jsem už byla na záchodě," raduje se do telefonu na nemocniční chodbě elegantní čtyřicátáctiletá povoláním středoškolská učitelka. Kromě posledních věcí člověka jde totiž v nemocnici též o ty první a nejprvnější. Kdo tu není na návštěvě nebo zaměxstán, má za povinnost o nich každé ráno referovat svými slovy při vizitě. Zveřejněná tělesná intimita, nezbytná při spravování haprujících lidských organismů, vede k intimitě rozmanitých sdělení.

"Všimly jste si té paní, co dnes u mě byla?" ptá se nás spolupacientka paní Maruška z Prahy-Libně. Je středa, den návštěv, právě se za nimi zavírají dveře. Paní Marušce přinesla sousedka už na pohled báječné šátečky s tvarohem.

"Pekla jsem je dneska dopoledne, aby byly čerstvé," povídala

ta sousedka starostlivě, a bylo znát, že jí na paní Marušce záleží.

"Taková hodná ženská, pracovitá, nezištná, a takovou má smůlu," říká o sousedce paní Maruška. Říká to s odsudkem hlase v úči nespravedlivému osudu, ačkoli by jistě byl na místě spíš údiv, kdyby tomu bylo naopak.

"Muž jí nedovolil, aby šla do práce, chtěl mít doma všecko pohodlí. Ale přitom jí celý život dává málo peněz. Ona prodávala věci, které dostala k ježíšku nebo k narozeninám, půjčovala si a taky chodila vypomáhat s úklidem do hospody. Načerno a potají, aby o tom její muž nevěděl. Až dostala nápad. Ten její si na t y h l e t y věci strašně potrpí. On by t o chtěl snad každý den. Jí t o nebaví, ale chce mu vyhovět. Jednou, když zase přišel, mu řekla: Ano, Vencoušku, můžeš t o mít, ale jedině za padesát korun..."

"No ne," žasne Blanka, nejmladší pacientka na operačním poschodí.

"On ten její Venda," pokračuje paní Maruška, "se z počátku cukal, ale co mu zbývalo? U cizí byho to přišlo na víc. Tak od té doby solí pokaždé padesátku a sousedka si tak do měsíce přijde na slušné peníze. Ona je ale stejně vráží do domácnosti," končí svou libeňskou sexystory paní Maruška.

"To snad není pravda," zlobí se Blanka. "Kdyby si ta paní za to aspoň koupila něco na sebe..." Odmlčí se. Možná počítá, kolik těch padesátek do měsíce asi je a co pěkného by za ně bylo. - Blanka leží vedle mne, čte nebo poslouchá tranzistorové rádio, a třetí nebo čtvrtý den našeho společného pobytu na pokojí číslo sedm se ptá, ukazujíc na knížku v mé ruce:

"Kdo je to Josef Škvorecký?"

"Vy jste o něm nikdy neslyšela?"

"Ne."

"A říkají vám něco jména Kundera, Lustig, Vaculík...?"

"Ne," vrtí hlavou studentka střední pedagogické školy, nastávající maturantka. Na jejím nočním stolku leží knížky od Stýblové a Fraise. Hle, jak brzy lze pouhým mlčením zlikvidovat to, na čem stát nemá zájem. Neznala by ta budoucí učitelka ani jméno Karla Čapka, nevyjít v padesátých letech v Moskvě studie bohemisty Nikolského, jež našeho nejproslulejšího meziválečného

literáta zachránila pro zdejší poměry.

Blančino rádio jede od rána do večera, ať jeho užovatelka čte, pospává nebo se vedle v koupelně sprchuje. Hudba je proložena častými řečmi a ty se týkají ledačehos, například palestinských uprchlíků, M. Jakeše nebo Karla Gotta. Dojde-li v rádičku řeč na posledně jmenovaného, okamžitě se rozpřeđe debata na gottovaké téma. Debatovat na téma jakešovské nebo podobné tu nepřichází v úvahu. Pokud by to někdo zkusil, v nejlepším případě z postele u okna, na níž leží úřednice bytového podniku paní S., uslyší: "Mluvme o něčem veselejším!" a bude následovat třeba popis výroby chutných koulí s vaječno-koňakovou náplní. Víte, že se dělají z nastrouhaných n~~erz~~linových kornoutků?

Podobně, jako dávné české emigrantky se ve "své" newyorské nebo chicagské ulici s českým řezníkem a s českými sousedy obešly bez angličtiny a bez amerického ~~x~~ světa, jenž pulzoval kolem, objedou se dnešní obyvatelky pražské nemocnice bez veřejného kypění i bez jazyka, v němž kralují slova přestavba a odzrbojení.

Přijde-li do nemocnice člověk bez konexí, je dosti nesvůj.

"Pobýval jsem v posledních letech dvakrát na intenzívce, a přiznám se, že jsem měl tak trochu strach," píše mi přítel z Ostravy. "Nemocnice je přece také oficiální instituce tohoto režimu, právě tak jako třeba kriminál... Vynaložil jsem veškerou svou sílu i lstivost, abych byl tam odtud co nejdříve pryč..."

Podle rozšířeného mínění, panujícího v Československu před nemocničními vraty, je občan bez známostí a bez peněz pacientem, do něhož lze kopnout nebo se na něho vykašlat. Očekává nanejvýš nezúčastněné rutinní zacházení, a je velmi mile překvapen, když z neosobního mechanismu nemocniční péče naň vyhlédne něčí přívětivá tvář.

Možná, že se zcela zbytečně vidíme v příliš špatném světle...

V noci, když nemohu spát, vzpomínám na nemocnici. Mé povzbudivé zážitky s lidmi od medicíny v ní nekončily na operačním sále a netýkaly se pouze mne. Pokouším se tomu přijít na křoub: Samozřejmě, šlo o kliniku fakultní nemocnice a přitom v hlavním městě republiky; její budova je nová a má též nového ctižádostivého šéfa. Ale především na té zmíněné zdravotnické půdě působí skuteční profesionálové. Jejich práce je velice těžká a je-

jich výdělky jí nejsou úměrné. Oni ale přesto dělají všechno proto, aby staniční sestra nevolala příliš často: "Moniko, odvez tu exlu ze sálu!" Kromě toho si najdou čas na neplacené vlíd-
né slovo. Jsou důkazem toho, že není bezpodmínečně nutné zkazit se ve zkaženém státním prostředí.

Nebo jsem měla kliku ?

Březen 1988

V překladu ze srbochrvátštiny uvádíme výňatek z rozsáhlé práce amerického historika a politologa, věnované Bucharinovu osudu těsně před zatčením a popisující okolnosti, za nichž k zatčení a pozdějšímu souzení a popravě Bucharinově došlo.

x x x

Soud nad Zinověvem, Kameněvem a ještě s dalšími 14 obviněnými začal 19. srpna 1936 a brzy se ukázalo, že se Stalin nikterak nechce uspokojit pouze s oběťmi, jež zasedly na lavici obžalovaných. Někteří z obviněných, pečlivě usměrňováni svými "vyšetřovateli" podávali spatra prohlášení, v nichž jako spolupracovníky při svých "kontrarevolučních zločinech" vzpomenuli Bucharina, Rykova, Tomského a dále mnohé bývalé trockisty. 21. srpna vyhlašuje A. Ja. Vyšinskij, Stalinův žalobce, který vedl obviněné k jejich předem zaranžovaným přiznáním, začátek vyšetřování proti Bucharinovi a ostatním osobám, uváděným v prohlášení obviněných. Když si Tomskij následující den přečetl zprávu v denním tisku, spáchal sebevraždu. Tvůrce sovětského odborového hnutí se nechtěl dožít urážek a ponižování, která postihla Zinověva a Kameněva. Proto zvolil "čestný konec", jak napsal příteli do zahraničí. /Victor Serge: *Twenty Years After*, New York 1937 str. 226/. Všech šestnáct obžalovaných na procesu se Zinověvem a Kameněvem bylo prohlášeno 24. srpna vinnými a po několika dnech nato byli popraveni. Mezitím byly noviny zaveleny požadavky "dělníků", aby se odhalila Bucharinova spojení s likvidovanými "obojetníky, vrahy, špióny a opovrženímhodnými nepřáteli dělnické třídy".

Odpůrci teroru mezi členy Politbyra, především Ordžonikidze, a soudě dle všeho, i Ukrajinci Kossior, Čubar a Pavel Postyšev, se pokusili naпослед postavit se na odpor. Byli zřejmě proti své vůli donuceni souhlasit se soudem nad Zinověvem a Kameněvem, kteří již předtím byli dvakrát odsouzeni do vězení, věřice Stalinovu slibu, že obvinění nebudou popraveni. Byli oklamáni a proto povstali na obranu Bucharina a Rykova, mnohem populárnější a významnější politiky. /Conquest: *Great Terror*, str. 151- 153/. Po mnoha schůzích na nejvyšší úrovni, především Politbyra a převděpodobně i Ústředního výboru, konce srpna a začátkem září 1936 vybojovali několik důležitých usnesení. Jedno z nich zřejmě v souvislosti s rozhodnutím SSSR intervenovat do španělské občanské války a druhé se týkalo zastavení vyšetřování Bucharina a Rykova. 10. září Pravda publikuje zprávu, že veřejný žalobce Vyšinskij zastavil trestní vyšetřování, "neboť nezjistilo potřebná fakta".

I když zůstal Bucharin na svobodě a dokonce mohl uvnitř země cestovat, nemohlo jej toto rozhodnutí uspokojit. Byl si jist, že je první z těch - dle slov básníka Jevtušenka "nad nimiž rozsudky smrti svítí jako bílé kříže na domovních dveřích Hugenotů". Zajisté jeho jméno zůstalo na soupisu redakčního kolektivu *Izvěstí* do 16. ledna 1937, avšak v srpnu mu bylo již vzato právo, aby je řídil jako šéfredaktor a již nikdy mu

nebylo vráceno. Kromě toho zakončením vyšetřování nepřestaly Stalinovy intriky. Koncem září se mu podařilo odstranit šéfa policie Jagodu, který vzhledem ke svým svazkům s bucharinci v letech 1928- 29 neprojevoval mnoho chuti je pronásledovat a na jeho místo dosadil Ježova, bezohledného fanatika, který od té doby řídil hlavní spiknutí proti straně v letech 1937- 38. Jmenování Ježova urychlilo přípravu druhého veřejného procesu se starými bolševiky, tentokrát proti Raďekovi a Bucharinovým přátelům Pjatakovi a Sokolnikovovi, obviněným ze špionáže a samotáže.

Bucharin byl donucen, aby žil v "atmosféře zběsilého teroru", který dirigoval "genius dávkování" /Orlov: Stalin's Crimes, str. 280/.

7. listopadu, kdy spolu s manželkou sledoval slavnostní ceremoniel z tribuny /a ne jako dříve z tribuny nad Leninovým mauzoleem/ přišel k němu strážný. Bucharinova manželka později vykládala, že se domnívala, že chce říci Nikoleji Ivanovičovi, aby opustil tribunu nebo že přišel proto, aby ho zatkl, ale strážný jen zsalutoval a řekl: Soudruhu Bucharine, soudruh Stalin mi přikázal, abych vám sdělil, že nestojíte na správném místě a prosí vás, abyste se odebral nahoru, na mauzoleum.

Avšak za měsíc již bylo Bucharinovo jméno odstraněno ze soupisu komise pro konděčnou redakci Ústavy a noviny znovu začaly upozorňovat na jeho spojení s "nepřáteli lidu".

Soud nad Pjatakovem, Sokolnikovem, Raďkem a ještě dalšími 14 bolševiky začal 23. ledna 1937. Opět obvinění spatra vyhlašovali předem připravená doznání, v nichž Bucharin a Rykov byli tentokrát uváděni jako spoluúčastníci v sabotážích, zradě a vraždách. Po sedmi dnech lživých obvinění a bizerních doznání vyhlásil soud všechny obviněné vinnými, ale ušetřil/dočasně/ před rozsudkem smrti Raďka, Sokolnikova a ještě další dva. V následujících čtrnácti dnech bylo ve sklepeních policie "zpracováno" ještě několik méně známých bucharinců a jejich "doznání" byla zaslána policii Bucharinovi jakožto prostředek "psychického mučení". Bucharin, prakticky již vězeň ve svém bytě v Kremlu, začal "hladovou stávkou". Tímto zoufalým gestem se pokusil ovlivnit protivníky teroru v ústředním výboru, kteří se chystali k "poslednímu odporu" /Medvědév: Let History Judge, str. 174/.

Osudové zasedání Ústředního výboru, možná nejvýznamnější ze všech, jež se konala po r. 1917, začalo 23. února 1937. Protivníci teroru věděli, že jej mohou zastavit pouze pokud zabrání Bucharinovu vyloučení ze strany a jeho zatčení, což ještě stále bylo ve výlučné pravomoci Ústředního výboru. Bylo-li by možné prohlásit za "nepřítele lidu" Bucharina, pak již ničí život není v bezpečí. Proto se i Stalin dobře připravil k účtování. Pět dní před plénem byl zavražděn nebo donucen k sebevraždě Ordžonikidze, nejvlivnější ze všech odpůrců teroru./jedna verze jeho smrti uvádí, že jej zavraždil v jeho bytě Stalinův sekretář Poskrebyšev -

/ pozn. překladatele/ - Tudíž na plénu musila oslabená umírněná skupina bojovat proti osměleným stalinistům za podporu většiny pléna v již zastrešeném ÚV. Plánována byla diskuse k několika otázkám, ale prakticky bylo na denním pořádku jen jedno - vyloučení Bucharina a Rykova. Oba, jakožto kandidáti ÚV byli přítomni zasedání.

Když se rozděl text policejních obvinění proti Bucharinovi a Rykovovi, Stalin a jeho lidé jeden po druhém vystupovali na tribunu, aby požadovali zatčení těchto "placených vrahů, sabotérů a rozbíječů ve službách fašistů". Stalinova již devět let stará teze, že s přibližováním socialismu odpor třídního nepřítele se zostřuje, odhalením spiklenců "skrývajících se za stranickými legitimacemi a přemaskovanými v bolševiky" byla prý triumfálně potvrzena. Jejich požadavek, aby Bucharin doznal obvinění vyvolal velmi charakteristický souboj Bucharina s Molotovem.

Bucharin: "Já nejsem ani Zinověv, ani Kameněv a nebudu o sobě říkat lži." Molotov: "Když nedoznáš, bude to pouze důkazem, že jsi placený fašistický agent. Jejich noviny píší, že jsou naše soudy pouhými provokacemi. Uvězníme tě a ty se přiznáš." /Medvěděv, Let History Judge, str. 174/.

Vědom si, že bude velmi brzy zatčen, Bucharin po návratu ze zasedání pléna domů napsal svůj poslední dopis "Budoucí generaci stranických funkcionářů" a poprosil svoji manželku, aby se jej naučila nazpaměť. "Cítím se bezmocným", začal, "před pekelným strojem, který... získal obrovskou moc, pomlouvá, organizuje procesy, působí rozhodně a sebevědomě..." Stalinova policie, pokračoval, není ničím jiným, než "degenerovanou organizací bezideových, korumpovaných, dobře placených byrokratů, kteří zneužívají někdejší autority ČEKy, aby posílili Stalinovu morbidní podezřívavost... Každý člen Ústředního výboru, každý člen strany, může být jednoduše "vymazán", přeměněn ve zrádce, teroristu, diverzanta, špiona, podle přání těchto "divotvorných orgánů".

Bucharin napsal, ohrazuje se proti obviněním z jakýchkoli zločinů, že vyhlásit jej za nepřítele revoluce a kapitalistického agenta je totéž, jako tvrdit, že poslední car "zasvětil celý svůj život boji proti kapitalismu a monarchii, boji za.. proletářskou revoluci"....

Oslovil budoucí stranické vůdce, "jejichž historické poslání bude mj. obsehat i povinnost demontovat/demaskovat?/ monstrózní vlnu zločinů, jež v těchto strašných dobách se stávají stále většími, pohlcují vše jako plamen a rdousí naši stranu.." "V těchto dnech, esi posledních dnech mého života, věřím, že dříve či později historie smyje bláto z mé hlavy... Prosím mladou a čestnou generaci stranických funkcionářů, aby si přečetla můj dopis Plénu strany a aby mne zbavila obvinění... Soudruzi, vezte, že na praporek, který ponese na vítězném pochodu ke komunismu budou i kapky mé krve. /dopis uvádí Medvěděv v Let History Judge, str. 17

Když plenární zasedání ÚV znovu pokračovalo, Bucharin přečetl svým a

Rykovovým jménem emocionální projev. Dle pověsti, rozšiřované v Moskvě a později potvrzené jako pravdivé z mnoha stran, Bucharin prohlásil, že existuje "strašlivé spiknutí", které zorganizovali Stalin a Ježov s cílem nestolit osobní diktaturu, založenou "na policejní vládě nad zemí i stranou....Proto nás potřebuje zlikvidovat."- Obrácejte se k Stalinovi, řekl rozhodně: "politickým terorismem nikdy nezaznamenaných rozměrů a mučením jste donutili staré členy strany, aby podepsali "doznání". ... Máte obrovský dav placených donašečů...Potřebujete krev Bucharina a Rykova, abyste provedli státní převrat, jež již dlouho připravujete...."

Bucharin zdůvodňoval, že se nejedná pouze o jeho osud, nýbrž o osud celé země...Vyzval Ústřední výbor, aby "se vrátil k tradicím z Leninových dob a přivedl k pořádku policejní spiklence, kteří se skrývají za autoritu strany. Dnes zemí nevládne strana, nýbrž NKVD. Státní převrat připravuje NKVD a ne Bucharin a jeho stoupenci." /Alexandr Uralov: The Reign of Stalin, London 1953 str. 45- 46. Jeho verzi Bucharinova prohlášení potvrdili později i jiní autoři, kteří ji získali z jiných pramenů, mezi nimi Medvědév a Conquest/.

K Bucharinovu požadavku, aby se zahájilo vyšetřování policejních postupů, Stalin z místa dodal: "V pořádku, pošleme vás tam, můžete se na to podívat sami!" /cit. z Medvěděva/.

Nato povstal Postyšev, aby promluvil ve jménu protivníků čistek: "Já osobně nevěřím, že...čestný člen strany, který prošel dlouhou cestou v nepřetržitém boji s nepřítelem o stranu a socialismus, může se najednou ocitnout v nepřátelském táboru. Já tomu nevěřím..." V tom okamžiku jej Stalin přerušil tak hrozivým tónem, že do té doby rozhodný Postyšev zakolísal. Spolu se stejně smýšlejícími začal couvat a brát zpět vyjádřené pochybnosti, i když jej v tom nenásledovali všichni stejně s ním smýšlející. Stalin pocítil výhodu a použil známé taktiky. Začal si hrát na neutrálního a nechal své zbrojnoše, aby nepedali Bucharina a Rykova sami. Dal jmenovat komisi, ve které jemu oddaní lidé byli ve většině, aby rozhodli o osudu obou.

Komise vyhlásila rozsudek na schůzi konané 27. února 1937: "Zatknout, soudit, zastřelit". Rozhodnutí podpořila většina Ústředního výboru, jehož 70% členů ztratilo životy v průběhu následujících měsíců. Bucharina a Rakova policie před jejich zřeky hned při závěru pléna zatkla a odvedla do Ljubljanky, do ústředního vězení pro politické vězně.

Oba, Bucharin a Rykov, se znovu objevili až za třináct měsíců, jako první obvinění na posledním a nejdůležitějším moskevském procesu v dobách čistek....

/str. 348- 352 Cohenovy knihy/

Roy Medvědĕv o Bucharinovi

Spiegel č. 52, 21. 12. 1987 otiskl rozhovor s R. Medvědĕvem, žijícím v Moskvĕ pod titulkem "Stalin potřeboval Bucharinovu krev".

S: Gorbačov ve svĕm projevu k 70. výročí VŘSR našel pozitivní slova pro Bucharina. Buĕe nyní téměř 50 let po své poprevĕ Bucharin rehabilitován?

M: Musí být rehabilitován.

S: Anne Larina, Bucharinova vdova o to usiluje již dlouho. Ogoňok nyní otiskl její žádost, přičemž se sovĕtští občanĕ dozvěĕeli o tom, že jí před zatčením svĕřil svou politickou závĕť, které se z pamĕti naučila a pak rukopis zničila.

M: Není to politická závĕť; není to program, ale výkřik zoufalství několik dnů před zatčením. Bucharin tam tvrdí, že v letech 1930-1937 nemĕl žádnĕ spory se stranou. Pokouší se dokázat, že nikdy nepatřil k žádnĕ opoziční skupinĕ a vĕdy stál vĕrnĕ při Stalinovĕ. V jistĕm smyslu je to historický dokument.

S: Bucharin je mĕkký jako vosk, soudil Lenin, a paní Larina říká, že mĕl téměř vĕdy pláč na krajíčku. Byl v mnohĕm typický ruský intelektuál. Nebyl zbatĕlý, byl poctivý a skromný. Právem o něm Lenin mluvil jako o "zlatĕm dítěti" /byl zrzavý/ a miláčkovi strany. Nebyl vřak prŕbojný jako politik.

M: Proto mu Lenin nesvĕřoval praktické úkoly, i když byl členem Politbyra a jedním z tvůrců bolševické ideologie. Nevedel armádám, nepracoval v aparátĕ. Byl šĕfredaktorem Pravdy, vypracoval dva programy strany a jakýsi katechismus "ABC komunismu".

S: Leninovu nástupci posloužil jako autor Stalinskĕ ústavy. Propŕjčoval svŕj teoretický um vĕdy tomu, kdo byl u moci?

M: Ano, tak to bylo - teoretická hlava, špatný politik, chybĕle mu tvrdost. Při rozhodném hlasování v Politbyru 1927 zde pokračovat v NEP-u nebo ji nahradit násilnou kolektivizací a urychlenou industrializací, podporovali Stalinovy plány jen Molotov a Kaganovič. Vĕtřine byla za Bucharinem.

S: Takĕ v září 1936 mohl získat vĕtřinu, proč teĕy ztroskotal?

M: Uzavíral kompromisy a proto své vĕtřiny nemohl nikdy využít, aby izoloval Stalina. Naopak, sám se tím dostával do izolace a Stalin jeho postoje označil za pravou ŕchylku.

S: Spoluzavinil tak změnu pomĕrů od r. 1927 do r. 1935?

M: Kdo zvolil dráhu praktického politice, musí umĕt za své cíle také bojovat. Kdyby se prosadilo Bucharinovo pojetí, byl by ^{se} Sovĕtský svaz vyvíjel lépe pokud jde o technickou úroveň industrializace, životní úroveň obyvatelstva, neboť by bylo zachováno třisektorové hospodářství/státní, družstevní a soukromý sektor/ a byli bychom ušetřeni hroznĕ tragĕdie, násilné kolektivizace, hladomoru 1933 a teroru v l. 1936-7, který nás připravil o nejlepší kádry ve vĕĕĕ, hospodářství i vojenství.

S: Bucharin však nebyl muž, který by byl schopen těmto katastrofám zabránit. Těsně před popravou psal "milému Kobovi" - Stalinovi, proč potřebuješ mou krev?

M: Bucharin skutečně psal v posledních měsících svého života téměř denně dopisy Stalinovi, jakoby stále byl jeho přítelem. Stalin si s ním hrál jako kočka s myší. Stalin potřeboval Bucharinovu krev ze stejného důvodu, jako usiloval o život všech, kteří se proti němu kdysi postavili. Neprominul Bucharinovi ani jeho teoretické a řečnické nadání. Jako absolutní despota nemohl vedle sebe trpět naštěňější. Tyran, sadista, diktátor ve Stalinovi si žádal Bucharinovo zničení.

S: Vrátil Bucharinovi jeho dobré jméno se nepodařilo ani Chruščovovi, ač jinec osvobodil z táborů miliony Stalinových obětí. Na čem ztroskotal reformátor Chruščov, kdo tomu kladl odpor?

M: Chruščov měl už rehabilitaci Bucharina připravenou. Pracovala tehdy komise ÚV KSSS - tak jako nyní - která shromáždila všechny potřebné dokumenty a došla k závěru, že všechna vznesená obvinění byla neopodstatněná a na základě závěrů této komise měl být Bucharin rehabilitován /po XXII sjezdu/. Většina politického byra pod vedením Suslova tomu zabránila argumentem, že by to poškodilo pověst strany. Byly proti tomu i mnohé západní strany, jako FKS, kdy Thorez osobně přišel do Moskvy, aby odrezoval od Bucharinovy rehabilitace.

S: Později se však zasezovely - zejména Italská KS - za Bucharinovu rehabilitaci, přesto že byl všechno jiné, než demokrat a zasazoval se za "přinucení" prostřednictvím zastřelení nebo jen pracovní povinnosti.

M: Citujete výroky z doby válečného komunismu 1919/20, kdy obdobně smýšlelo všichni bolševici včetně Lenina. Ale brzy se jejich názory změnily. Pozdější Bucharinova ekonomická škola se vyznačovala určitým liberalismem připouštěla soužití státního sektoru se soukromým, spolupráci s kapitalistickým světem....

S: Teď mnohé, co se i dnes chce. Je však vyhlídka na to, aby byl rehabilitován nejen muž, ale i jeho koncepce?

M: Nejdříve musí být Bucharin rehabilitován jako člověk, zcela a plně. Pak musí být uznána za správnou Bucharinova koncepce NEPu.

S: Bez výpůjčky u ekonoma Bucharina se Gorbačovova "perestrojka" neobejde?

M: Bucharinova ekonomická škola byla celá likvidována. Industrializace byla provedena mimo vědu, opírala se o zvládnutí a strach.

S: Kdy počítáte s Bucharinovou rehabilitací?

M: Ještě v tomto/1987/ roce, nejpozději počátkem r. 1988, kdy se dovrší sto let od Bucharinova narození. Musí být vydány jeho studie a jeho ekonomické teorie musí být otevřeně vyloženy a diskutovány. Stejně tak by měli být rehabilitováni Rykov, Tomskij, Pjatskov, Raček, Zinovjev, Kamenjev.

S: Trockého nejmenujete. Bucharin se silně zasloužil o jeho odstavení.

M: Trockij nebyl "protisocialistický živel". Ale jeho rehabilitace bude ztížena mnoha okolnostmi. Patřil do r. 1917 k menševikům, ale jeho práce v revoluci a občanské válce musí dojít ocenění.

S: Být menševikem, sociálním demokratem, snad není žádná hanba?

M: Nebyl druhým mužem po Leninovi, jak píše zápasní tisk, tím byl Sverdlov.

S: Zemřel v r. 1919.

M: Trockij vystupoval opozičně a v r. 1926 žádal to, co Stalin uskutečnil ve třicátých letech /centrální hospodářství a militarizace práce/. Jeho boj se Stalinem neměl koncepční, ale ryze mocenský ráz.

S: Gorbačov sám mluví o tom, že ve straně probíhá boj obdobný bojům v Leninových dobách.

M: V naší straně jsou frakce zakázány, ale přesto vždy působily a jsou i v dnešním vedení; jak každý vidí, působí skupiny s velmi odlišnými představami o dalším politickém postupu.

S: Která z nich by nejlépe zhodnotila a rozvinula Bucharinovo ideové dědictví?

M: Gorbačov a jeho stoupenci.

/Bucharin byl i předsedou Komunistické internacionály a autorem jejího programu, který by zasloužil kritický rozbor, zdaleka nebyl tak pozitivní ve svých důsledcích, ani ve výkladu přechodného období světové revoluce/ - pozn. překladatele

Milan H ů b l :

Ať žije Čingis Chán!, aneb panturkismus kontra demokratizace

Pod hesly "Ať žije Čingis Chán!", "Vyrubat Armény" probíhal pogrom v azerbajdžánském městě Sumgait nedaleko Baku 27.- 28. 2. 1988. Rozvášněný dav několika stovek pogromistů z řad azerbajdžánských Turků přepadal místní Armény v domech i na ulicích, drancoval, zapaloval, vraždil noži i seštopaly. Vraždil muže, ženy, mladé, staré, rodičky i novorozenáta. Vyhazovali je z oken patrových domů. V místní porodnici vraždili novorozenátka úderem hlavičky o stěnu. A azerbajdžánská bezpečnost řádění nečinně přihlížela. Teprve příchod přivolaných výsadekových jednotek Sovětské armády a vyhlášení výjimečného stavu učinilo přítrž tomuto hromadnému vraždění. "Kdyby nepřišli Rusové, nepřežil by to v Sumgaitu jediný Armén", vyprávěli očití svědkové, kteří se zachránili útekem do Moskvy. Jak byl možný takový vražedný smek asijsko-středověkého rázu, připomínající Herodesovo vraždění nevinátek, kdy si pogromisté dali do čela programově jméno Čingis Chána? Arméni, uprchlí do Moskvy mluví o panturkismu jako inspiraci islámských fundamentalistů v Azerbajdžánu.

Konflikt se vyhrotil v momentu, kdy oblastní sovět přijal usnesení, ve kterém žádal o připojení Karabachu k Arménii a na podporu této žádosti vstoupilo místní obyvatelstvo a studentstvo do stávky a pořádalo před budovou oblastního výboru strany nepřetržitě několikadenní demonstrace. V odpověď na tuto aktivitu Karabachů prohlásil první tajemník ÚV KS Azerbajdžánu Kjerem Bagirov v shromáždění v Agdamu, městě u hranic Karabachu, že na tento požadavek Azerbajdžánci nikdy nepřistoupí a kdyby se to přece stalo proti jejich vůli, mělo by to nebezpečné následky. Již v té době zapalovali Azerbajdžánci na hraničních kopcích výstražné ohně, jimiž v minulosti předem ohlašovali pogromy. Jednotlivé skupiny pogromistů pronikaly na území Karabachu a zejména ve Stěpankertu zakládali požáry. Když Arméni z Karabachu na svých požadavcích trvali, solidarizovali se s nimi stávkami a demonstracemi Arméni v Jerevanu i jiných arménských městech. Vše však probíhalo klidně a nenásilně pod hesly "Jeden národ- jedna země", "S ruským národem na věčné časy!" "Lenin, strana, Gorbačov!" Nepadlo jediné slovo proti Moskvě nebo Rusům! A po příslibu, že věc bude prozkoumána, přerušili stávky a demonstrace do 26. 3. 1988, čili přistoupili na jakési příměří po dobu jednoho měsíce.

Právě v tomté okamžiku se zvedla vlna rozlícení mezi Azerbajdžánci. V Sumgaitu probesl tamní tajemník Muslim Sardeh na veřejném shromáždění provokativní projev v duchu hesla "Ne, ne, nikdy!" A dav azerbajdžánských Turků začal drancovat, zakládat požáry a vraždit. Arméni, aby unikli pogromistům, se uchýlovali do kasáren sovětské armády, kde dostali ochranu, přístřeší, stravu, a později byli na nákladních autech se zachráněnými svršky dopravováni do bezpečí. Někteří se uchýlili do Arménie, jiní až do Moskvy. Počet mrtvých byl oficiálně udán jako 32 osob. Pozůstalí,

kteří hledali své pohřešované příbuzné ve třech márniciích, mluví o vyšších počtech obětí. Jeden otec našel svou dceru v márnici pod číslem 72 a nebyla poslední. A vysoké množství hospitalizovaných raněných oficiálně nyní zveřejněné, svědčí o masovém rozsahu tohoto protierménského pogromu v Azerbajdžánu.

Jak z toho? Zákaz vycházení v Sumgaitu, čili jinými slovy výjimečný stav je nouzové, ale v podmínkách masového vražedného smoku nezbytné opatření k pacifikaci atmosféry. Sago o sobě však neřeší problém, který, jak se konečně připouští, má své historické kořeny a mnohaleté pozadí a důvody. Arméni, jak známo, nadále trvají na svém požadavku po připojení Karabachu k Arménii. Oblastní výbor strany v Náhorním Karabachu pod vedením nově zvoleného tajemníka, Arména, se vyslovil nyní na podporu žádosti oblastního sovětu o připojení k Arménii. A může po téměř sedmdesátileté zkušenosti se životem v rámci Azerbajdžánu zaujmout jiné stanovisko, nechce-li ztratit důvěru místního obyvatelstva ?

Poturčování - hlavní zdroj protestů Arménů

Karabach je, historicky vzato, součástí území, obývaného Armény. Když sdě třetiny historického arménského území připadly za Atatürka k Turecku, včetně oblasti Karsu a Ardehanu, které předtím patřilo carskému Rusku, bylo toto území vylidněno genocidou, deportacemi a útekem Arménů a potom osídleno snato skými Turky. Severní třetina území Arménie připadla sovětskému státu jako Arménská sovětská republika. Další části byly, jako Nachičevan a Karabach, připojeny k Azerbajdžánu. A osud Arménů v Nachičevanu je pro ostatní Armény jakýmsi mementem. Nachičevan měl poč. 20. století téměř polovinu arménského obyvatelstva, dnes se podílejí Arméni jen 2% na složení obyvatel této autonomní republiky v Azerbajdžánu. Také vývoj národnostní struktury Karabachu, kdy jen za dvacetiletí 1959- 1979 poklesl podíl arménského obyvatelstva z 84,4% na 75, 8% je závažný. Přitom změna relací není dána nějakou výrazněji rozdílnou natalitou. Stačí srovnat skutečný přírůstek obyvatel na 1000 osob ve stejných letech

	1940	1970	1980
Arménie	27,4	17,0	17,2
Azerbajdžán	14, 7	22,5	18, 2

Příčina je tedy jinde, než v natalitě.

"Neprostupná stěna" byla spuštěna mezi Armény v Karabachu a Arménií"/Moskovskije novosti, 12, 1988, str. 10/. Azerbajdžánské úřady izolovaly karabešské Armény od přístupu k arménské kultuře, historii, literatuře. Neměli k ní přístup ani na školách a pedagogickém institutu ve Stěpanaker-tu. Žádné vysílání jerevanské televize v arménštině bez chybějících retranslačních stanic. Arménští studenti z Karabachu byli po dostudování rozmísťnováni jako učitelé, lékaři a d. jina a do Karabachu přicházeli turecký mluvící Azerbajdžánci, navíc neznalí arménštiny. Vzhledem k odolnosti Arménů vůči asimilaci, zejm. Turky, nešlo ani tak o poturčování

Arménů, jako jejich vytláčování a rozptylování na jiná území a poturčováno bylo území nově osídlovanými azerbajdžánskými Turky. Arméni, jako národ s velmi pohnutou dávnou i nedávnou historií, jsou na početní a územní ztráty velmi citliví a dnes vidí záchranu Karabachu v jeho připojení k Arménii. A trvají na tom s historií vypěstovanou houževnatostí. Obavy před pogromy mají snad již v genech a kdo zná jejich dějiny, ani se jim nediví.

Demokratizace = důsledná federalizace a autonomizace.

Demokratizace nebo federalizace bylo umělé dilema, vytvářené r. 1968 v Československu jako dvounárodním a vícenárodním státě. Demokratizace nemohla být dovršena bez důsledného řešení národnostní otázky a naopak, konec demokratizace vedl k formalizaci a byrokratizaci federalizace. Poučení vlastní zkušeností nazírejte současný vývoj sovětské demokratizace. Na mnohé potencionální problémy tohoto druhu jsem poukázal v stručné úvaze "Národní enklávy a exklávy - jablko sváru". Národnostní otázka se v mnohonárodnostním státě ukazuje úhelným kamenem delšího postupu přestavby, ale v případě neřešení nebo nedůsledného řešení také její Achillovou patou. Gorbačov měl představitelům arménské veřejnosti vytknout: "Vrážíte dýku do zad přestavbě", což je nepochopení významu této otázky pro další postup přestavby, jejího bytí a nebytí. Přesvědčili se o tom kandidát politbyra a tajemník ÚV KSSS Razumovskij i místopředseda Nejvyššího sovětu SSSR Děmičov, kteří celou dobu prožili v této horské oblasti. Narezili na dilema uspokojit Armény i Azerbajdžánce zcela nejde a vyhovět jednomu, znamená podudit druhého proti sobě. Navíc panturkismus Azerbajdžánců může najít podporu u delších mohamedánských národů Zakavkazsku a později i střední Asie. Arméni mohou získat sympatie i podporu Gruzínů s podobnou historií. Gruzíni mají podobné problémy- i když bez enkláv - s obyvateli Dagestanu, zejména s potomky pozůstalých Averů, kteří jsou rovněž historicky vyznačeni islámu a mohli by se dovolávat třeba vůdce Hunů Attily.

Pravda v prvním komentáři k situaci v Zakavkazsku /21.3. 1988/ informuje poprvé obšírněji o událostech posledních dvou měsíců /zpomalená glasnost?/ a hlavně varuje před potencionálním narůstáním požadavků tohoto druhu i v jiných částech Sovětského svazu, což by prý mohlo ohrozit soudržnost a možná i existenci sovětského soustátí. Zarazit řešení těchto národnostních požadavků mocenskými prostředky jistě v této chvíli ještě jde. Jenže tím by současně byl zmrzován celý proces demokratizace. Problém současné situace v SSSR je v tom, že destalinizace musí být provázena postupnou dekolonizací, pokud možno bez destabilizace. Jakmile by řešení národnostních problémů nebylo podoby vzájemných řeší mezi jednotlivými národy, byl by to největší argument pro odpáře přestavby. A je zjevné, že Gorbačov má mocné odpáře, kteří soudí, že jeho politika destabilizuje stát a strana tím - v jejich pohledu- ztrácí kontrolu nad situací. Vznikají-li situ-

ace, kdy je nutná politika silné ruky, vyhlašující výjimečný stav, je to voda na mlýn odpůrců přestavby. Jenže v zemi tak složitých problémů s tak různorodým obyvatelstvem rozdílné minulosti i kultury, kde chybí demokratické tradice i politická kultura, příznáčná pro některé jiné země, je to snad téměř Sysifova práce.

Na jedné straně černosotněnská Pamjať, ve velkoruském šovinismu hledající tmel pro udržení imperiální pozice "věčné Rusi", na druhé straně potencionální nebezpečí růstu penturkismu, panmongolismu, panislemismu, usnadňuje vznik hesel "Chceme vládu silné ruky!" V provinciích rozmach nacionálních požadavků, se kterými se jednotliví vůdcové víceméně ztotožňují, bude znesnadňovat nahrazení konzervativních vůdců jinými, moderněji myslícími... Nacionální požadavky mohou sehrát roli vlnolamů proti další přestavbě a demokratizaci. Víc než soudržnost říše je v dané fázi vývoje, zejména v posledních dvou měsících, ohrožen další postup přestavby a zejména demokratizace jako její nezbytné součásti. Ovlivňuje to rozestavění politických sil v zemi právě v předvečer připravované XIX. konference KSSS, která by měla koncem června 1988 rozvinout politiku přestavby a vytvořit pro ni příznivější personální podmínky. Odvrátit nebezpečí přeměny konference v arénu národnostních konfliktů by bylo možné urychleným svoláním pléna ÚV KSSS k národnostní otázce. Jenže to by se nemohlo spokojit proklamováním obecných hesel, ale muselo by přinést konkrétní řešení tak složitých a z minulosti zamotaných problémů, že na jejich domýšlení a tím méně dořešení již téměř nezbyvá čas. "Nové myšlení" zatím prokázalo nejméně nového objevného právě v této snad nejobtížnější otázce. Je to velmi závažné rozcestí, kdy se bohatýři ruských bylin musí rozhodnout - buď pro další demokratizaci, byť dávkovanou, nebo v jiné podobě uplatnit vládu pevné ruky. Kam se rozhodnutí přechýlí, ukáží brzké měsíce a konference. Vnitrostátní problémy nabývají na významu a mohly by převážít.

21 .3. 1988

P a m j a ťočiima reportéra rakouské televize

Franz Kessler udělal pro rakouskou televizi reportáž o "Pamjati", jednom z početně nejsilnějších "neformálních sdružení" v Moskvě. Odhaduje počet jeho stoupců na 20 tisíc s pobočkami ve 30 městech.

V rámci ~~Pamjati~~ reportáže udělal také rozhovor s vůdcem Pamjati Dmitrijem Vasiljevem. Co soudí o názorové orientaci Vasiljeva, je hodné pozornosti. Sdružení vzniklo původně na ochranu památek a příbudy ve vaku, kdy zde nebyly žádné spolky či organizace na ochranu stavebních a jiných kulturních památek. Potud měl její vznik své plné oprávnění. Když se do čela Pamjati dostal Vasiljev a jeho stoupcenci, začala se Pamjať profilovat zvláštním konzervativně-mystickým způsobem. Podle Kesslera navazuje duchovně na ty proudy carského Ruska, které byly známy svým odporem ke zkaženému Západu s jeho osvícenskou a renesanční tradicí. Duchovní orientace Pamjati je opožděným výhonkem tohoto proudu: Vasiljev je posedlý představou, že vše negativní v minulých letech se stalo vinou nějakého klanu, který jako součást světového sionismu podkopává duševní síly ruského národa. Šokem pro západní diváky ovšem bylo, když na důkaz svých tvrzení začal citovat z "Protokolů sionských mudrců". Kessler podotýká, že "Protokoly" jsou na Západě známy jako falsifikát a jakási "bible" antisemitismu, které se dovolávají všichni antisemité. Tato ideová platforma Pamjati je zcela iracionální a její argumenty útočí na city, nikoli na rozum. V tom je její omezenost, protože neobstojí před žádnou racionální kritikou. Pokud jde o některé vnější znaky a znamení činnosti, jako červená vlajka s velkým bílým kruhem - chybí v něm jen svastika - je zde stejně jako v celé symbolice, v rétorice a pevné vnitřní organizaci jistá podoba s pravicovými extrémistickými skupinami na Západě. Přesto lze usuzovat spíše na domácí kořeny a podhoubí v minulém duchovním vývoji Ruska. Kessler soudí, že činnost této skupiny nelze nedoceňovat, její názory mohou ovlivňovat část ruské veřejnosti v nebezpečném směru. Dosavadní kritika v některých sovětských tiskovinách je však prováděna primitivně a je zamě-

řena na osoby a ne na jejich ideje. Kdyby se argumentovalo seriózně a fundovaně, tato její ideologie by nemohla obstát. /Moskovskije novosti 7/88, str.4/.

Dmitrij Vasiljev je nedovzdělaný primitivní demagog, který může pro své názory získávat jen poměrně úzký okruh stoupců na podobné úrovni myšlení, jako je sám. Nebezpečí tohoto proudu je spíše v tom, že některými názory a postoji s ním korespondují i lidé vzdělanější a vlivnější, jako někteří ruralističtí spisovatelé jako Astafjev, bělov, Bondarev, Rasputin.

Valentin Rasputin, místo aby rozpoznal, v čem je názorové zcestí Vasiljevových názorů, se ho zastává příznačnou argumentací. Na Pamjať prý "útočí lidé, kteří zaprodali Rusko, emigrovali, polévali Rusko špínou, a když tam nenašli slibovaný ráj, zjištěně se vrátili zpět, chodí mezi námi div ne jako hrdinové, dostali věčné odpustky, zatímco lidé, kteří upřímně, byť třeba neuměle, se znepokojují o osud vlasti, jsou očerňováni. Jakou to má logiku? Kastovní zájem." /Naš sovremennik 1/88, str.171/.

Volání po navázání přerušovaných svazků s minulostí národa nebere v úvahu, že zdaleka ne všechno v té minulosti bylo humánní. Pogrom je snad první slovo, které z ruštiny proniklo téměř do všech evropských jazyků. Organizovaly je skupiny zvané "černá sotňa", proto se jejich úderníkům říkalo černosotněnci - pogromisté, a to už ve druhé polovině minulého století a zejména na počátku tohoto. Protižidovské pogromy byly organizovány po celém carském Rusku pogromšiky, kteří přepadali židovské domy, drancovali jejich krámky, stříhali jim pejzy, týrali je někdy až k smrti. A to často z návođu některých popů a za blahovolného přihlížení carské policie. Ideovou potravou těchto gangů byly Protokoly sionských mudrců, takže Vasiljev je zcela právem označován za černosotněnce, i když Rasputin proti tomu protestuje.

"Protokoly sionských mudrců" je známý falsifikát, vzniklý v carském Rusku - snad za asistence carské ochranky. Byly přeloženy a rozšiřovány do mnoha jazyků a největšího rozšíření se dočkaly ve 30. letech. Tehdy je propagoval Julius Streicher v týdeníku Stürmer v celém nacistickém Německu. V protektorátě A-rijský boj Ryse-Rozsévače, fašistická Vlajka - dosti bezúspěšně. Zato na Slovensku našly živnou půdu, jejich největším populari - zátorem byl časopis Gardista, tiskový orgán Hlinkovy gardy. První republika byla známa tím, že nedovolovala rasovou diskriminaci, a-

le jakmile byla pod vedením HSLS vyhlášena autonomie 6.října 1938, došlo na Slovensku k likvidaci demokratického systému pohlcením všech dalších měšťanských stran, zákazem sociální demokracie a volbami podle jednotné kandidátky HSLS do slovenského sněmu. Gardisté pořádali pogromy, drancovali a vypalovali synagogy. Jejich ideovým zdrojem byly právě "Protokoly sionzkých mudrců" v boji proti "sionismu a slobodomurárstvu". A tyto vlivy to byly, které ještě po skončení války způsobily, že na Slovensku došlo ke třem protižidovským pogromům /v Topoľčanech, Prešově a Bardějově/, které organizovali gardisté, uchýlivší se do ilegality po pádu farské republiky, pod heslem, které snad ani dnes nepotřebuje komentáře: "Hitler žije, židov bi-je". Nejplastičtější a umělecky nejpřesvědčivější je to vše ukázáno ve filmu "Obchod na korze", který žel po léta není promítán ani v televizi. Za těch dvacet let vyrostla nová mladá generace, která o tom vlastně nic neví, a může naletět těm, kdo pod zá-
minkou navazování na minulost navazují v Rusku na pogormisty z "černé sotně" nebo u nás z Hlinkovy gardy. A to je to nejhorší, co nás může potkat, když se vyhýbáme, mluvit nejen o "bílých místech", ale hlavně o "černých skvrnách" minulosti.

12.2.1988

Kobra nad zlatem

Dlouhá a těžká je cesta boje s organizovaným zločinem vedoucí skupinou vyšetřovatelů prokuratury SSSR.

"Zde, teď, přesně zde", Said se zastavil před dalším keřem a náhle pobledl, nad pískem zlověstně zvedala hlavu obrovská kobra. Nohy se ukázaly být rychlejší než hlava: ve zlomku vteřiny byl v bezpečné vzdálenosti od hada. Kobra ztuhla připravena bleskově potrestat každého, kdo by udělal krok vpřed...

Při přípravě operace k převzetí cenností 1. tajemníka jednoho z okresů Kaškadarské oblasti se dopustili chyby. Uvěřili zadrženému, že ukrývá u bratra nevelkou částku - nějakých 250 tisíc rublů - získaných úplatky. K převzetí se vypravili tři.

Bratr podezřelého tajemníka ihned vydal peníze. "Málo", snažil se ho "doběhnout" Albert Kartašjan, "kde jsou ostatní peníze?" "Víc nemám", rozhodil ruce hospodář, "od bratra přicházeli lidé a věci odnesli".

Bachťar pohlédl na spolupracovníky; známá věc - je to vypočítáno tak, že při náhlém nebezpečí je vše rozděleno na více částí - u příbuzných, důvěryhodných lidí. Hledej teď klíček ve stepi. Litovali jen, že nemají přístroje, jako skupina V. Antonova, kterými je doslova vidět pod zem a skrz stěny. Oni byli tři a každá minuta měla cenu zlata... Koncem druhého dne, bez jídla a spánku, dokázali zajistit ještě okolo miliónu.

Zůstával ještě jakýsi Said, celkem mladý člověk, který podle slov bratra bývalého tajemníka z okresu, odtud odtáhl těžkou brašnu. Léčku připravili u Saidova domu. Při rozednění, když už se zavírala víčka, Bachťar zahlédl stín tiše klouzající z pahorku dolů k domu. To je Said. Vypnul světla i motor, vracel se na motocyklu. Pctom je vodil po stepi od jednoho keře /karačagy/ ke druhému, zdálo se, že tomu nebude konec, že je prostě "vodí za nos". Rukama přeházeli kubíky písku, než přišli k místu, které nyní chránila kobra.

Podářilo se jim hada odehnat. V brašně byly cennosti ještě za 300 tisíc rublů. Chlapci v autě okamžitě usnuli a Bachťar vzpo -

mínal na lidové legendy. Tvrdily, že hada přitahuje zlato a lidé chantivé, zákeřné, kteří jsou povahově horší než kobra, také. Tak tomu opravdu je, myslil si usínaje Abdurachimov.

V létě 1983 bylo vyšetřovateli zvláště složitých záležitostí při Generální prokuratuře SSSR T. Galjanovi přikázáno vybrat skupinu a odletět s ní do Buchary. Tam byl při převzetí úplatku 1.000 rublů chycen spolupracovníky KGB podplukovník milice H. Tuzafarov. Z operativního hlášení vyplývalo, že v Bucharské oblasti působí banda úplatkářů.

Do příjezdu uvedené skupiny byli zatčeni náčelník ÚVD oblasti A. Dustov, ředitel bucharského městského obvodu průmyslovým zbožím Ž. Kudratov, náčelník oblastního vedení materiálně-technického zabezpečení Státního hospodářství republiky D. Šarijov..

Telmanu Chorenoviči a jeho kolegům připadla nelehká, ale pro ně obvyklá práce - postupně odhalit mechanismus vytváření tajných fondů ze státních prostředků, systemizovat svědecké výpovědi určující vinu každého obviněného a předat záležitost soudu. Nikdo tehdy netušil, že všechno bude daleko složitější, že nitky z Buchary se potáhnou do celého Uzbekistánu a jeho hlavního města.

V té době x byla Uzbecká SSR v tisku i televizi vynášena za statisíce tun bavlny nad plán, vedoucí funkcionáři republiky si nestačili propichovat dírky v saku na stále nové a nové řády.

Bavlnářská aféra v Uzbekistánu vypukla neočekávaně a hlasitě jako blesk usprostřed jasného nebe. Noviny byly prošpikovány články odhalujícími aféru: stát platil Uzbekistánu za bavlnu, která neexistovala. Každoročně připisovali skoro milión tun. Vznik, takový paradox: úroda bavlny narůstá, ale výroba tkanin z nich klesá. Potom následoval velký soudní proces, zakončený mimořádným trestem pro bývalého ministra bavlnářského průmyslu republiky a ostatních aktérů aféry, která přitáhla k odpovědnosti stovky lidí.

Odljan sledoval proces a zlobil se: "Cožpak nikdo v republice neviděl falšování údajů? Ani straničtí pracovníci, sovětské či bezpečnostní orgány? A proč přitahovat tolik lidí? Kvůli počtu? Vždyť je jasné, že většina z nich byla zahrnuta do bezvýchodné situace. A hlavně - kde jsou peníze a cennosti ?

Nakraženy byly miliardy a vráceny drobky. To je základna pro nové přestupky.

"Myslím, že na tyto otázky bude muset odpovědět naše skupina", klidně řekl Nikolaj Ivanov, zástupce Odljana v bucharském pátrání.

Nikolaj Venjaminovič se nyní vrátil z vyšetřování činnosti 1. tajemníka Buharského oblastního výboru KS Uzbekistanu Karimova. Jako zástupce ministra meliorací a vodního hospodářství republiky nezměnil své dřívější zvyky. Již první den služební cesty do Karši zúčastnil se organizované pijatiky v "domě pro hosty" ministerstva s přijímáním dárků. Operační skupina počkala, až se hosté rozejdou. V 6 hodin zazvonili na strážného. "Osobní balíček pro Karimova", řekl Ivanov. Strážný zvyklý na hosty v kteroukoli dobu je vpustil. Dveře otevřel podnapilý Karimov. Natáhl ruce pro balíček a najednou pocítil, jak zaklaply náramky pout.

"Za co?"

"Sám víte, za co", vyčítavě řekl Ivanov.

"Ano, pochopitelně, pochopitelně", hlesl Karimov.

Za první zatačkou operativci vyměnili číslo u auta. Ne nadarmo. Strážný udivený časným odchodem pána, vyhlásil poplach: ukradli Karimova! Sděлил GAI číslo auta, kterým Ivanom odvezl bývalého tajemníka oblastního výboru. Těžko říci, jak by celá věc skončila, kdyby pomahači dohonili auto, v kterém byl odvezen.

To nejsou jen slova. Reálná situace těch dní v Uzbekistánu byla taková, že bylo možné bez zveličování mluvit o odchodu oblastních a republikových "vůdců", těchto emirů dnešního dne, od socialismu, o popření všech norem, zákonů a morálky. V honbě za zlatým teletem stratili autoritu u lidí, drželi se u koryta moci, které jim přinášelo osobní zisky za cenu nezákonností. Přivedli republiku do stavu pomalého bolestného hynutí, když se normou stalo donucování a úplatkářství, srůstání velké části pracovníků bezpečnostních, stranických a sovětských orgánů s trestnou činností.

Dnes je dokázáno, že bavlnářští magnáti okradli stát o více než 4 miliardy rublů, z nichž polovinu rozdělili do vlastních kapex. A přepočteme-li mnohamiliónové rozkrádání do sféry republikového obchodu, služeb, průmyslu hedvábí, které společně s

orgány ministerstva vnitra zjistila skupina Odljajana, je jasné, že řeč jde o dobře organizované trestné činnosti, kde každý ukradený rubl měl své další určení. Velká část z nich šla na podplácení nadřízených funkcionářů - druhá na rozšíření zločinecké živnosti; rok od roku, doslova jako rakovinná metastáza roste číslo tzv. cechovníků, ovládajících ilegální soukromopodnikatelské firmy a ostatní peníze - na "krásný život" a doplnění skryší zlatem.

V republice se objevily i rackety, tj obrovské podvody, vydírání uskutečňované, jak ~~se~~ říká encyklopedický slovník, cestou hrozeb a násilí. Racketeři začali setřásat tajné milicionáře jako ořechy na podzim, a tã začali nakonec najímat bandity do svého "stínového" obchodu a vybírali si z nich osobní ochranu. Najatí vrahové nebyli v Uzbekistánu výmysl. Jejich ruka se zdvíhala především proti těm, kdo se pokoušeli přervat kruh korupce.

Dnes je například věrohodně prokázáno, že jeden z vysoce postavených pracovníků připravoval atentát na Gdljana. Neuspěl. Potom, varován příznivci o možnosti zatčení, spáchal sebevraždu. To všechno ukazuje, jak bylo předvídaté nasazení pout Karimovi...

Jen první měsíce vyšetřovací jednotka prokuratury SSSR pracovala ve více méně normálních podmínkách. Vycházeli jí vstříc, dokud se to nedotklo "kmotrů" mafie. Ti pozorně sledovali průběh vyšetřování. Neskrývali, jak se říká, bezvýznamné lidi. Do konce horlivě odsuzovali, když se například dozvěděli, že sám Muzaffarov, náčelník osobně cigránál pracovníky městského obchodu průmyslovým zbožím, prodávající na trhu za zvýšené ceny. Nebo že l. tajemník jednoho z okresních výborů strany nátil předsedy kolchozů k připisování /falšování/ údajů a úplatkům tím, že museli držet nad hlavou těžké věci, dokud buď nepodlehli nátlaku nebo nepadli únavou. Odsuzovali, když Kudratov, náčelník bucharského městského obchodu průmyslovým zbožím, se zbavoval lidí, kteří odporovali a protestovali, když náhle přicházel a vybíral denní tržbu z pokladen.

Situace se ovšem rázně změnila po uvěznění Karimova. Bylo jasné: skupina Gdljana půjde do konce. Některé pokusy podplatit vyšetřovatele - "dám milión, jen ~~že~~ aby mou věc projednával uzbecký soud" - výsledky nepřinesly. Zastrášování fyzickou likvidací rovněž ne. Za 5 let byla zjištěna řada pracovníků včetně

bývalých tajemníků ÚV Uzbekistánu, prvních tajemníků oblastních, městských a okresních výborů strany, předsedy sovětů ministrů republiky, zástupce předsedy Nejvyššího sovětu Uzbekistanu, řídicího věci ÚV strany, l. zástupce ministra vnitra SSSR, ministra vnitra Uzbekistanu a jeho tři zástupců, náčelníky oblastí UVD, sovětské a hospodářské pracovníky.

Zdálo se, že organizované trestné činnosti v Uzbekistánu byl zasazen rozhodující úder. Tím víc, že ze samotné vysoké tribuny republiky bylo odsouzena ražidovština a konstatováno, že byro ÚV jakoby se nacházelo pod hypnózou, nemohlo stát proti nezákonnostem, zlořádům a narušení socialistické morálky. Nyní prý tomu všemu bude učiněn konec.

Ale vyšetřování, které vedl Gdljan, Ivanov a jejich soudruzi pod vedení náčelníka O. Karakozova a zástupce generálního prokurátora A. Katusjeva, ukazovalo, že situace se v republice mění jen velmi pomalu.

Jako dříve velké těžkosti vyvolávaly výsledky u toho či onoho funkcionáře, zakrývajících se jako štítem poslancekou imunitou. Jako dříve se beztrestně cítili úplatkáři a zloději. "Došlo to tak daleko, že někteří z nich po skončení vyšetřování doslova deset minut poté brali nové úplatky."

Ale to nejdůležitější - nastal doslova jezuitský nátlak na svědky, kteří do té doby dobrovolně posílali své svědecké výpovědi, jak u nich vymáhali úplatky, jak je nutili padělat hlášení, ukrývat nakradené věci. Prokuratura SSSR vyjmula tyto lidi z hlavní odpovědnosti a doporučila brát toto v úvahu při stranickém projednávání a administrativním řešení uvedených případů.

V bucharské oblasti je ale začali vylučovat ze strany a vyhazovat z práce. Zato ty, kteří svědectví nepodali, nechali na pokoji.

Gdljan a další pracovníci skupiny prošli republiku křížem krážem a přesvědčovali se, že dobrovolné přiznání viny, které mělo snižovat míru trestu, naopak vedlo k dalšímu šikanování - vše bylo jinak.

V té době z ÚV Uzbekistánu začaly přicházet hlasy, čím že se skupina opět zabývá? Není čas skončit již její práci? Už dost prý "terorizovala národ". Tělman Chorenovič neúnavně dokazo -

val, že situaci, mravnostní klima v republice, je možno zlepšit, jestli se odstraní nejen výhonky zla a přestupků, ale vykoření se od základů. Není známo, jak by se celá věc skončila, kdyby postavení skupiny nepodepřel ÚV KSSS. Dnes již se vyšetrování blíží ke konci, i když má skupina před sebou ještě nemálo práce.

Ale velká práce stojí ještě před stranickou organizací Uzbekistánu, aby vyjasnila a vysvětlila příčiny toho, jak mohl hlouček odpadlíků provádět svůj ďábelský tanec, rozvracet z kořistnických cílů základy socialismu, rozrušovat ekonomiku republiky, povyšovat se nad lidmi. A že to bylo skutečně tak, to neodmítají ani provinilci. O tom mluvili i při vyšetřování:

"V Uzbekistánu takové přestupky jako úplatkářství, falšování plnění plánů, podvody, se staly normou. Boj s nimi se zdál nereálný. Navíc se toto všechno ospravedlňovalo tradiční pohostinností, nezbytností plnit plán. Tím se zabývali nejen vedoucí pracovníci oblastí, ale i republiky."

"Ani jeden problém se neřešil bez úplatku. Kdo uplácel, měl vše. Otázka stála tak: buď odchod z funkce nebo život v rozporu se zákony. Žádná objektivnost, stranickost, pořádek ve vzájemných vztazích a ve výrobě nebyl."

"Rozvíjela se chtivost, zlořády ve služebním postavení, s kořistnickými cíly. Nekonrolovatelnost a amorálnost, vzájemné ručení, podplácení krajanství a rodinkaření, potlačování iniciativy podržovaných a podlézavost před nadřízenými."

"Mafie se ničeho neštítla, včetně mlčenlivého souhlasu s aktivizací islámu, hlásajícího, jak známo, pokoru a neprotivení se staršímu podle funkce a věku."

Rozumí se, že tato "upřímnost" se rodila ze strachu před odplatou za spáchané. Pokud se tito ničemové na život nedívali přes mříže, jejich tajné myšlenky byly zcela jiné. A způsob činnosti a myšlení také. Jako každý zloděj se starali pouze o zisk. Ano, a ještě o moc. Protože moc pro ně byla především prostředkem k obohacení. A v tomto snažení docházeli až do krajních poloh ponižování. Jeden z bývalých tajemníků ÚV KS Uzbekistánu například vyměňoval dárky za peníze. Zbavoval se dáreků, které dostal a vyměňoval je za peníze ve státním obchodě: dal sem celkem za 14.000 rublů vodky, županů, kožešinových čepic...

Dnes se provinilci obrazejí k sourozencům a důvěrníkům, u nichž přechovávali nakradené věci, s úpěnlivou prosbou o vrácení peněz a cenností státu, chtějí se vykoupit. Nu což, vypovídají dobrovolně, nahrazují materiální škody, což může ovlivnit rozsudek soudu. Ale jak je to s ostatním - s ekonomikou republiky, narušením víry lidí v socialistickou spravedlnost?

Týden jsem pracoval jako člen vyšetřovací komise. Společně s V. Kravčenkem, I. Ibragimovem, O. Litvákem, J. Vlasovem a dalšími vyšetřovateli jsem sledoval vyšetřování, jezdil k zabavenému jmění, získanému z úpatků, přepisování údajů plánu, pohrůzkami a donucováním. A opravdu nikdy nezapomenu na jednu epizodu:

V noci jsme vyjeli na vesnici, zastavili u nedostavěného domu - probudili hospodáře - ~~klapxxxmxxxijsxxxi~~ mladého muže a jeho těhotnou ženu. Na žalostné napodobeníně postele spaly tři nezletilé děti. Zima v domě, bída. Placky a voda - hle, v čem žije rodina, protože má větší výdaje. Druhý rok staví tento dům, ve kterém také žijí, a výtěžek v kolchoze je nevelký. Začínám se cítit nedobře; proč jsme sem přijeli, jaké je tady bohatství? A hospodář otráveně opakuje: "Jo, nic není! Jo." Ale pak se z jakési komárky na světle objevily dvě zapečetěné truhly. A v nich - desítky kožených svrchníků s kožešinou vložkou i bez ní, role vývozních látek, balíčky a prsteny, penězi, dr hocenostmi. Žena hospodáře jen valila oči: to nikdy neviděla. Ale nejstrašnější pro mne nebyl ten údiv nad bohatstvím, ale to, kdo si mohl dovolit zatáhnout tyto lidi do takového svinstva, a otrocký strach v očích těch mladých Uzbeků. Jak by jí složil účty svému "pánovi"? Bylo to podobné strachu králíka, kterého chce pohltnout hroznýš. Pro tento strach není žádné ospravedlnění pro ty, kdo jej zrodili a pěstovali.

Korupce, nezákonnosti, zrozené a organizované profesionálními zločinci... Dívají se na nás nemilosrdnými očima kobry, vztyčující svou jedovatou hlavu nad zlatem odebraným státu. Udělej krok a... Ale udělat krok a zničit kobru bylo nezbytností.

Takzvaná programová rezoluce

lednového pléna a poslední

skutečně programový text ÚV KSČ před 21.srpnem 1968

V kampani ke 20.výročí událostí roku 1968 otiskli čelní představitelé strany také tato tvrzení:

1/ Lednové zasedání přijalo obsáhlý program dalšího rozvoje socialismu v ČSSR - programovou rezoluci /Z.Hoření, Moskevské novosti 19.4.1987 a moskevská Litěraturnaja gazeta 2.3.88, L.Skalický, Rudé právo 4.1.1988, J.Fojtík, Rudé právo 11.1.1988 a další/.

2/ Rezoluce na rozdíl od Akčního programu z dubna 1968 jasně ukazovala, co dělat pro rozvoj a obnovu socialismu, pro upevňování přátelství se SSSR /Fojtík, Hoření, Skalický/

3/ Dubčekovo vedení zatajilo rezoluci před stranou a veřejností, aby mohlo program ledna snáze zradit a otevřít dveře kontrarevoluci /Fojtík, Skalický/.

Měla rezoluce opravdu programový charakter, nebo jí dnešní vedení strany takový charakter uměle přisuzuje? Publikujeme zde její text, aby si čtenář mohl udělat vlastní úsudek.

Předsednictvo ÚV KSČ ji zřejmě nepokládalo za tak zásadní, novátorskou a programovou, aby ji uveřejnilo jako celek v hromadných sdělovacích prostředcích, ačkoli v něm měli po odchodu A.Novotného z funkce generálního tajemníka nadále na prostou převahu konzervativci a dogmatici! z dvaceti tehdejších členů a kandidátů jich bylo za pravicový oportunismus v roce 1970 vyloučeno ze strany pouze šest. V předsednictvu dále zůstávali například A.Novotný, J.Hendrych, M.Chudík, D.Kolder, B.Laštovička, M.Pastyřík, J.Šimůnek - a také tři dnešní členové PÚV KSČ V.Bítak, A.Kapek a J.Lenárt. Kompletní znění dalo tehdy vedení strany vytisknout mnohatisícovým nákladem v brožuru a rozeslalo je do všech základních organizací a vyšších orgánů KSČ. Výtah z rezoluce tvořil podstatnou součást komuniké o zasedání ÚV v Rudém právu 6.ledna 1968.

Rezoluce byla rozeslána i s větou, kterou plénum ÚV na návrh I. Skály z průvodního návrhu škrtnulo, protože neprávem spojuje činnost A. Novotného s úspěchy, jichž se dosáhlo "v obnovování leninských norem a odstraňování důsledků kultu osobnosti... ve vytváření předpokladů pro všestranný rozvoj socialistické společnosti." Uvádíme zde text podle brožury, včetně plének vyškrtnuté věty.

x x x

S polu s r zolucí lednového pléna dáváme čtenářům k dispozici dosud oficiálně nezveřejněný dokument "O přípravě a základních rysech dlouhodobého programu KSČS". V létě 1968 jej zpracoval vědeckopolitický tým ÚV KSČ, vytvořený předsednictvem ÚV jako jeden z kolektivů, jež připravovaly podklady pro jednání XIV. sjezdu KSČ, svolaného na 9. září 1968. Tým vedl Radovan Richta.

Text, který dnes uveřejňujeme, byl krátce před vstupem vojsk připraven k rozeslání stranickému aktivu, zejména zvoleným delegátům sjezdu. Neměl ještě konečnou podobu sjezdového dokumentu. Ukazuje však jasně obsah, směr a úroveň tehdejšího myšlení progresivních sil ve straně. Může dnešnímu čtenáři posloužit při přemýšlení o pravdivosti tvrzení normalizačního vedení KSČ, že tyto síly byly revizionistické, nemarxistické a kontrarevoluční, a také při přemýšlení o podobnosti či nepodobnosti inspiračních zdrojů a sledovaných cílů "pražského jara" a současné sovětské přestavby.

x x x

Srovnání programového náboje lednového a srpnového textu je, myslím, jednoznačné. Lednová rezoluce je typickým rutinním dokumentem, ukládajícím hlavně opatření k realizaci závěrů posledního sjezdu a předcházejícího programu orně významnějšího zasedání ÚV KSČ z října 1967. K tomu se přidává vysvětlení o provedeném rozdělení nejvyšších funkcí ve straně a státu.

Ze srpnového textu je zřejmé, jak daleko pokročilo během prvních osmi měsíců osmašedesátého roku programové hledání a pro -

gramová tvorba čs.komunistů. Nejde v něm o přerušeni kontinuity vývoje stranického myšlení, k němuž dal impuls XX.sjezd KSSS roku 1956. V tomto směru dokument organicky pokračuje, odpovídá na dozrálé otázky doby a vlastně poprvé /a naposled/ v dějinách KSČ se pokouší načrtnout základy dlouhodobého teoreticky fundovaného programu strany.

Organický vývoj byl přerušen teprve "normalizací", po vstupu vojsk, brežněvovským neostalinismem, specificky uplatněným a "prohlubovaným" naší domácí garniturou.

x x x

Akční program z dubna 1968 zde neuvádíme. Byl před 20 lety poměrně široce publikován a zájemci si jej dokáží opatřit. J. Fojtík jej nyní haní, ačkoli patřil k jeho spoluautorům. Předsedou komise, která Akční program ústřednímu výboru předkládala, byl D.Kolder, tajemníkem P.Auersperg, pozdější přední "normalizátoři". Plénem jej schválilo jednomyslně, včetně těch, kteří jej později označili za pravičácký. V té době už byla prolomena platnost železného pravidla jednomyslného hlasování ve stranických orgánech. O to zajímavější je bezrozporné přijetí tohoto programového dokumentu plénem ÚV.

Akční program, jak vysvětloval D.Kolder, "je vzhledem k charakteru přelomu, kterým procházíme, a vzhledem k měnící se úloze strany ve společnosti, koncipován jako základní politický pohled na současnou dobu a její potřeby." Byl proto podrobnější a konkrétnější a nesměřoval k tak dalekým horizontům, jako text o dlouhodobém programu strany, který zde zveřejňujeme.

x x x

Jak v tomto textu tak v rezoluci lednového pléna jsou věty a slova podtrhány podle autentických předloh.

Podmínky rozvoje

Údaje pro velký charakter rozvoje leteckého plánu podstatně zpochybnil sám Vasil Bilak. Ve svých vzpomínkách, uveřejněných 11. března 1988 v bratislavské *Nedělní Pravdě*, napsal o 5. lednu 1968:

"Úspěšné otázky nebyli doprovázené. Byl to čas velkých lidí a improvizací... Rozhodnutí byla přijata při odražení bez jakýchkoli podmínek... Bylo třeba prohlásit rozhodnutí o jeden den, aby byl čas vypracovat jasně, jednotně, všech členů ÚV KSČ navzájem informováni a línia nepůl na dva-tri osiase, a nie to naj-
stare skončiť a pouhliť sa domov."

Plenární zasedání ÚV KSČ v prosinci 1967 a lednu 1968 přistoupilo k další realizaci linie XIII.sjezdu. Projednalo úkoly rozvoje čs.národního hospodářství a životní úrovně v roce 1968 a do roku 1970 a navázalo na jednání říjnového pléna ÚV KSČ, které se zabývalo zásadními otázkami a vedoucí úlohy strany, zvýšení akceschopnosti a účinnosti její práce.

Při posuzování všech projednávaných otázek vycházel ústřední výbor z toho, že politickou linií, obsah činnosti strany, úkoly a cíle současné etapy stanovil závazně XIII.sjezd strany. ÚV tyto tyto závěry platné pro všechny oblasti rozvoje společnosti, ekonomiky, politiky, ideologie a kultury tvořivě a principiálně rozpracovává. V současné době klade důraz na praktickou realizaci přijatých závěrů.

Ve smyslu usnesení XIII.sjezdu plenární zasedání ÚV KSČ zdůrazňuje, že se nacházíme v etapě všestranného rozvoje socialistické společnosti, která probíhá v podmínkách třídního zápasu ve světovém měřítku, jehož odraz má své konkrétní projevy i uvnitř naší společnosti. "Náš aktivní podíl na světovém třídním zápasu socialismu s kapitalismem spočívá především v rozvoji socialistické ekonomiky, vědy a kultury. Zde je hlavní fronta našeho boje. Tím především přispíváme ke konečnému vítězství mezinárodního revolučního dělnického hnutí a všech demokratických a pokrokových sil" /Teze o postavení a úloze strany/.

Základním obsahem současné politiky strany musí být sjednocování všeho našeho lidu k zabezpečení úkolů dalšího rozvoje vyspělé socialistické společnosti. V práci strany, orgánů státu, společenských organizací vycházíme z toho, že ve vnitřním vývoji naší země je hlavním obsahem současné etapy proces sbližování dělnické třídy, družstevního rolnictva a socialistické inteligence, rozvoj a sbližování národů a národností naší republiky na základě jednoty zájmů rozvoje naší společnosti.

V tomto duchu jednalo plénum ÚV KSČ s plnou odpovědností o jednotě strany a společnosti. Zdůraznilo, že vedoucí úlohu ve vývoji naší společnosti má dělnická třída, protože je nejvý-

razněji zainteresována na upevnění a rozvíjení dosažených socialistických vymožeností, na vybudování beztrždní společnosti. Tuto svou úlohu plní pod vedením své komunistické strany a v nerozborném svazku s družstevním rolnictvem a socialistickou inteligencí. ÚV KSČ znovu zdůraznil nutnost dalšího soustavného upevňování bratrského svazku Čechů a Slováků a ostatních národností a respektování zásad proletářského internacionalismu.

Náš poměr k Sovětskému svazu a mezinárodnímu komunistickému hnutí vychází z nejvlastnějšího zájmu našeho lidu a socialistického státu a z reálného ocenění mezinárodní situace. Plénum ÚV naprosto jednoznačně vyzvedlo naši příslušnost k socialistické světové soustavě a naše bratrství, pevnou jednotu se Sovětským svazem, se kterým nás spojují společné cíle a která je základním předpokladem bezpečnosti a samostatnosti republiky a záruky našeho dalšího socialistického vývoje. O- sou této jednoty je těsná spolupráce mezi KSČ a KSSS, založená na věrnosti marxismu-leninismu. Naše komunistická strana je pevnou součástí mezinárodního komunistického hnutí, usiluje o jeho jednotu, činnou spolupráci a vzájemnou podporu.

Jednání pléna vyústilo ve všech těchto otázkách v plnou názorovou jednotu.

Nová etapa vývoje klade zvýšené nároky na práci strany a uplatňování její vedoucí úlohy. Z těchto hledisek plénum ÚV KSČ projednávalo otázky vztahů mezi stranickými, státními a společenskými orgány, metody práce ústředních orgánů strany. Ústřední výbor věcně, demokraticky, kriticky a s plnou odpovědností započal s konkrétní realizací závěrů říjnového pléna sám u sebe. Znovu ocenil současnou vnitrostraničnou situaci a ukázal na existující nedostatky v metodách a stylu práce, ve vnitrostraničném řízení a v konkrétním uplatňování zásady demokratického centralismu a vnitrostraničké demokracie.

Diskuse k těmto otázkám byla obšírná, zúčastnila se jí naprostá většina členů a kandidátů ÚV KSČ. V diskusi docházelo k otevřené výměně názorů, k vyjasňování a sjednocování stanovisek zejména pokud jde o připravenost strany k plnění náročných úkolů nových. Vyúsťovala v návrh, jak dále účinněji realizovat závěry XIII. sjezdu, jak zvyšovat dělnost v práci ústřed-

ních orgánů stranických, kolektivnost a osobní odpovědnost vedoucích soudruhů. Zdůraznila nutnost vyjasnit vztahy mezi ústředním výborem strany, Národním shromážděním, vládou republiky a orgány a organizacemi Národní fronty. Diskutovaly se i otázky kumulace funkcí ve stranických a státních orgánech. Věnovala pozornost i nutnosti vypracovat akční program úkolů strany do XIV. sjezdu KSČ.

V průběhu jednání byla přednesena řada dalších konkrétních námětů, které budou zevrubně předsednictvu ÚV posouzeny a zváženy a vše, co je v nich cenného, bude doporučeno plénu ÚV KSČ k realizaci nebo využito v přípravě XIV. sjezdu KSČ.

x x x

Jednání pléna vedlo k rozhodnutí přijmout praktické závěry k realizaci tezí o postavení a úloze strany přijatých v říjnu 1967. ÚV KSČ ukládá proto předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ, aby ve smyslu dokumentu říjnového pléna a diskuse na tomto zasedání připravily pro plenární zasedání hlubší podklad hodnotící práci předsednictva, sekretariátu, komisí a oddělení ÚV KSČ, návrhy na přesnější vymezení jejich funkcí, vzájemných vztahů, dělby práce a vazeb ke státním, společenským a hospodářským orgánům. V rozboru a návrzích je nutno vycházet především z potřeby zabezpečit zvýšení úlohy ústředního výboru. Je nutné, aby zejména plénum ÚV rozvíjeli svoji poznávací činnost, nekompromisně zabezpečovalo rozhodovací a kontrolní funkci vůči všem ostatním orgánům strany, komunistům ve státních, hospodářských a společenských orgánech, zvýšilo svůj podíl na kádrové práci strany, vyžadovalo důslednost a vysokou odpovědnost při plnění stranických rozhodnutí, a současně vytvářelo větší prostor k rozvoji iniciativy, aktivity, samostatnosti komunistů na všech úsecích společenského života. Je také třeba, aby věcně posuzovalo a prověřovalo reálnost svých vlastních usnesení v praxi, v činnosti závodů, ve veřejném životě i v ideologické a výchovné činnosti.

Plénum ÚV jako nejvyšší orgán strany mezi sjezdy je odpovědným orgánem vůči celé straně za plnění její linie a usnesení sjezdů. Toto pojetí předpokládá, že přijímá tvůrčí pod -

něty z KV a OV, ze základních organizací strany a vyžaduje důsledné plnění usnesení ÚV.

ÚV bude vytvářet stále lepší podmínky pro zásadní a otevřené diskuse ve svém plénu ke všem projednávaným otázkám, aby každý jeho člen měl plnou možnost své stanovisko vyjádřit a obhajovat. Rozdílnost stanovisek při hledání správného řešení je přirozená a objektivně nutná. Je také nutné, aby členové a kandidáti ÚV se nejen zúčastnili diskusí, ale aby se aktivně podíleli prostřednictvím komisí a dalšími formami na přípravě usnesení i na jejich realizaci, aby tak prověřovali správnost usnesení a konfrontovali je se skutečností. Členové a kandidáti ÚV KSČ a jeho orgánů musí být příkladem nižším článkům stranického řízení při rozvíjení vnitrostranické demokracie, zajišťování zásad demokratického centralismu, kolektivnosti vedení, kritiky, sebekritiky a kádrové práce zejména při plnění úkolů.

Realizace závěrů říjnového pléna vyžaduje ještě další návrhy na zkvalitnění činnosti ÚV KSČ, ÚV KSS, krajských a okresních výborů strany v zájmu upevnění vývoje a rozvoje demokratického centralismu, vnitrostranické demokracie, posílení kolektivnosti vedení. K tomu je nezbytná aktivní účast všech členů orgánů na jednání, utváření a provádění politiky strany: naprostá otevřenost mezi členy strany, stranických orgánů, rozvíjení kritiky a sebekritiky, nepřípustnost zanašet jakékoli nesoudružské vztahy mezi komunisty.

Spolu s tím by měly rozbor a návrhy upřesnit ve smyslu stanov strany i úlohu předsednictva ÚV, které má projednávat zásadní otázky spojené s rozpracováním, realizací a přípravou usnesení ÚV. V jeho práci je nutno posílit zaměření na řešení koncepčních a programových otázek politiky strany. O veškeré své činnosti ~~stanovisko~~ má pravidelně informovat ÚV a vyžadovat si ke své činnosti stanovisko pléna ÚV. V případě rozporů při řešení některých problémů má podat i informaci o názorech a postojích jednotlivých členů předsednictva ÚV. Má zajistit, aby práce všech funkcionářů byla za jejich účasti pravidelně a kolektivně hodnocena především na základě principu stranickosti a pracovní způsobilosti. Je třeba kladně ocenit jejich činnost i otevřeně a včas jim vytknout chyby, když

si to zaslужují. Jedině tak je možno vytvářet soudružské vztahy odpovídající komunistické morálce.

To vyžaduje, aby se ve stranických orgánech ještě více rozvíjela otevřená výměna názorů, k čemuž musí všichni funkcionáři vytvářet podmínky. Vlastností komunisty je vřelý soudružský vztah k člověku, pozornost a vnímavost k potřebám svých spolupracovníků. Kolektivnost stranického vedení pomáhá stmelovat nadání, znalosti a zkušenosti lidí v kolektivní rozum strany.

Vycházejí z vysoké náročnosti a složitosti, které klade současná vývojová etapa na řídicí práci strany a jejích orgánů, z nutnosti prohloubit uplatňování leninských norem stranické práce, ústřední výbor na základě usnesení říjnového pléna ÚV KSČ, které konstatovalo, že "přílišná kumulace funkcí nepřispívá ke kvalitě jejich provádění, a proto je nutno ji energicky odstranit", posoudil daný stav a rozhodl rozdělit funkci prezidenta republiky a prvního tajemníka ÚV KSČ mezi dvě osoby. S růstem složitosti socialistického vývoje v naší zemi a s uplatňování vedoucí úlohy strany totiž značně rostou nároky na centrální řídicí činnost a jednotlivé vedoucí pracovníky. Spojení nejvyšších stranických a státních funkcí je v současných složitých podmínkách nad síly jediného, byť i sebeschopnějšího funkcionáře.

Toto rozhodnutí vyplývá z celkové koncepce naší politiky, směřující k vytvoření hluboce demokratické a rozvinuté socialistické společnosti. Rozdělení obou nejvyšších funkcí je logickým článkem v procesu demokratizace ve státně politické oblasti. Je vyvoláno potřebou dělby práce a nových vztahů mezi vrchoňnými stranickými i státními orgány a zvýrazňuje význam prezidentské funkce jakožto symbolu dělnické a socialistické moci v tomto státě.

Z těchto důvodů plénum ÚV KSČ schvaluje na základě vlastní žádosti s. A. Novotného, aby jako prezident ČSSR byl uvolněn z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ.

ÚV KSČ současně schvaluje do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ s. A. Dubčeka a je plně přesvědčen, že v jeho osobě se zachovává kontinuita stranického vedení a zhodnocují se zkušenosti z dlouholeté stranické práce.

Dosavadní první tajemník ÚV KSČ s. A. Novotný stál v čele

strany řadu let. S jeho osobností jsou spojeny významné úspěchy, kterých strana v těchto letech dosáhla jak uvnitř, tak i v mezinárodním komunistickém hnutí. Bylo to období obnovování leninských norem a odstraňování důsledků kultu osobnosti, budování socialismu a vytváření předpokladů pro všestranný rozvoj soc. společnosti. ÚV KSČ vysoce oceňuje záslužnou a obětavou práci, kterou v tomto složitém a náročném období s. Novotný v čele ÚV KSČ vykonal.

ÚV dále rozhodl, že v současných podmínkách je nepřipustné kumulovat vedoucí funkce stranických, státních a společenských orgánů. Tuto zásadu není ovšem možné chápat tak, že by vedoucí představitelé státních, hospodářských a společenských orgánů a organizací nemohli být voleni za členy stranických orgánů. ÚV ukládá předsednictvu připravit konkrétní zásady k této otázce.

ÚV strany dále rozhodl rozšířit počet členů předsednictva ÚV a zvolil za členy předsednictva ss. Josefa Borůvku, předsedu JZD Dolany, Jana Pillera, náměstka ministra těžkého průmyslu, Emila Rigo, předsedu podnikového výboru KSS Východoslovenských železáren v Košicích a Josefa Špačka, vedoucího tajemníka Jihomoravského krajského výboru KSČ. Za dalšího člena předsednictva ÚV KSČ bude navržen příští tajemník ÚV KSS, který nastoupí na toto místo za s. Dubčeka.

Ve smyslu závěrů říjnového pléna ÚV KSČ a leninských principů bude třeba konkrétněji propracovat a upravit vztahy mezi stranickými a mimostranickými orgány. Poskytnout potřebný prostor pro iniciativní činnost komunistů pracujících v mimostranických orgánech a zároveň zvýšit jejich stranickou odpovědnost.

V souladu s tím plénem ÚV KSČ ukládá předsednictvu rozpracovat a předložit plenárnímu zasedání zásady vzájemných vztahů, dělby práce a vazeb, mezi ústředními stranickými a centrálními státními a hospodářskými orgány a organizacemi Národní fronty.

ÚV KSČ vzal na vědomí, že vláda a předsednictvo SNR předloží ÚV strany konkrétní návrhy na zdokonalení jejich činnosti. Budou přitom vycházet z podmínek nové soustavy řízení a z jednání a návrhů vzešlých na prosincovém a lednovém zasedání plé-

na ÚV KSČ.

ÚV KSČ dále soudí, že v zájmu plného uplatnění jednoty českého a slovenského národa pro další rozvoj soc. společnosti a současně v zájmu všestranného rozmachu našich bratrských národů a národností je nutné v duchu leninského řešení přikročit k rozpracování všech otázek národnostní politiky v nových podmínkách a vycházet přitom z přípravných prací, které už předsednictvo ÚV KSČ zahájilo a předložit příslušné rozборы plénu ÚV KSČ.

Pro cílevědomou a soustavnou realizaci závěrů říjnového, prosincového a lednového pléna ÚV KSČ ÚV přijme akční program k zajištění stanovených úkolů s odpovědností a časovým vymezením jejich splnění. Současně bude vytvářet podmínky pro vypracování dlouhodobějšího programu strany.

x x x

Všechna uvedená opatření směřují k posílení naší strany a naší republiky, aby v neochvějném přátelství se SSSR byla pevnou součástí zemí soc. společenství a mezinárodního komunistického hnutí. Sledují jediný cíl: upevnit jednotu strany od shora dolů, přísně dodržovat leninské normy stranické práce, zvýšit akceschopnost strany a touto cestou realizovat v celé šíři závěry XIII. sjezdu strany a vytvářet předpoklady pro kvalitní přípravu XIV. sjezdu strany.

ÚV očekává, že všichni komunisté i stranické orgány důsledně a odpovědně přistoupí k bezprostřední a účinné realizaci přijatých závěrů. Hlavní pozornost soustředí na zabezpečení hosp. úkolů v průmyslu, zemědělství i v ostatních odvětvích národního hospodářství vyplývajících z usnesení prosincového pléna ÚV KSČ a plánu na rok 1968. K tomu musí napomoci i jednání výročních čdenských schůzí a stranických konferencí, příprava i průběh voleb do NS, SNR a národních výborů všech stupňů, jakož i oslavy 20. výročí Února a 50. výročí vzniku naší republiky.

x x x

Rezoluce byla jednomyslně schválena všemi členy a kandidáty ÚV KSČ.

O přípravě a základních rysech dlouhodobého programu KSČS
/Pracovní text, připravený vědecko-politickým týmem ÚV KSČ,
vedeným R. Richtou v létě 1968/

A. Potřeba programu strany

Vypracování programu strany pokládáme v současné době za nejvyšší nutné z důvodů všeobecných, vzhledem k situaci našeho hnutí i v důsledku naléhavé potřeby obrody strany.

A/a Každý oddíl mezinárodního dělnického hnutí, který se přihlásil k marxismu, zavázal se tím určovat a měřit svůj každodenní postup programem socialismu a komunismu a nikdy neukoneným vědeckým poznáním. O opravdové revolučnosti rozhoduje od doby Komunistického manifestu skutečnost, zda to či ono hnutí pravdivě poznává tendence a možnosti společenského vývoje v dané epoše a v dané zemi a zda je realizuje, zda svou současnou činnost a její prostředky kriticky spojuje s dlouhodobými cíli.

Programová činnost patří tedy přímo k základům komunistického hnutí. Přesto musíme říci, že naše strana je jednou z mála velkých komunistických či dělnických stran, jež si v minulosti nevypracovaly vlastní ucelený dlouhodobý program.

Tato programová slabost má své historické kořeny. Po počátečních snahách o vyjasnění socialistických cílů a cest ještě v rámci sociální demokracie se v dějinách naší strany objevily tři významné pokusy o formulaci programu, jež přibližovaly hnutí jeho cílům:

- byly to především snahy, jež dorpovídaly založení KSČ: podněty Šmeralovy a návrh Marxistického sdružení na počátku dvacátých let; byly přerušeny všeobecným přijetím programu Komunistické internacionály /rok 1928/, které shrnovaly, ale zároveň zjednodušovaly a schematizovaly zkušenosti revoluce v Rusku;

- byly to dále pokusy českých a slovenských marxistických myslitelů z třicátých let, které byly vyvolány krizí sektářských tendencí v době boje proti fašismu a které založily vysokou autoritu strany v odboji a v národní a demokratické revoluci;

- bylo to konečné úsilí, jež krystalizovalo kolem projektu československé cesty k socialismu, jež významně přispělo k úspěchu Února; bylo však přerušeno v době, kdy vrcholil "kult osobnosti".

Zatím žádný z těchto pokusů nevedl k formulování programu strany na základě hlubokého, tvořivého pochopení obecných cílů socialismu a komunismu v moderních podmínkách a při respektování zvláštní situace naší země a tradic našich národů. Naopak faktická bezprogramovost se postupem času spíše prohlubovala a stala se vlastně v posledních dvou desetiletích sama programem. Osudově právě ve chvíli, kdy strana stála před úlohou přejít k uskutečnění vlastních programových cílů socialismu.

Teprve v poslední době - v souvislosti s obrodou socialismu v naší zemi - zvítězilo ve straně jednoznačné přesvědčení, že celá práce strany musí být opřena o pevný programový základ. Akční program, jednoznačně schválený v dubnu 1968 ÚV naší strany, byl počátečním, byť věcně i časově omezeným pokusem v tomto směru. Půjde nyní o to, využít ~~myšlen~~-myšlenek a zkušeností získaných při přípravě Akčního programu strany a přistoupit ke zpracování dlouhodobého programu strany.

A/b Skutečnost, že zatím strana neměla program, je třeba považovat za nenormální v několika směrech:

Za prvé, strana, jež přijímá odpovědnost za vedení našich národů, aniž jim předloží program, zanáší už tím do národního života princip svévole. To v minulosti nejednou napomohlo sektářským tendencím a subjektivismu. Chce-li se naše strana stále a úspěšně ucházet o důvěru, chce-li trvale zvítězit v soutěži o přízeň lidu, musí mu předložit ucelený, reálný, vědecky založený program. Takový program prokáže, že tato strana je v této zemi a v této epoše právě tou silou, která je schopna sjednotit různé sociální skupiny naší společnosti, dát lidem nové životní jistoty a perspektivy, řešit problémy, jež se na soudobého člověka ze všech stran valí, dovést do konce smělý socialistický experiment, za nějž před celým dělnickým hnutím a celým světem převzala zodpovědnost. V ovzduší svobodné výměny myšlenek, v době, kdy dochází k rozsáhlému přezkoumávání hodnot, kdy se zvláště předmladými lidmi, jejichž přirozený zájem nejvíc přesahuje do budoucna, vynořují doma i za hranicemi nej -

různější varianty a koncepce, je dlouhodobý program strany přímo nepostradatelnou podmínkou demokratického života a socialistického vývoje.

Za druhé, strana, jež váže členství na souhlas s programem a přitom nemá vlastní přesně formulovaný program, staví svůj vnitřní život na principu svévole. Byrokratické síly této skutečnosti nejednou zneužily. Má-li se naše hnutí skutečně vnitřně obrozovat, má-li působit stále jako živý, nezdolný, revolučně inspirující organismus, má-li pro každého člena představovat opravdové myšlenkové i morální bohatství, musí budovat svůj vnitřní život na programových zásadách, jež dávají novým vztahům mezi lidmi jejich opravdový smysl a jsou s to sjednotit komunisty i všechny občany.

Skutečnost, že jsme dosud neměli program, byla přímým důsledkem byrokratizace strany. Souvisela vnitřně s krizí, která po léta tížila život našeho země. Z druhé strany zase tato programová slabost napomáhala rozchodu praxe se socialistickými a komunistickými myšlenkami. Znemožňovala pronikání vědy do řízení společenských procesů. Nastolovala vládu prostřednosti. Blokovala podstatnou část tvořivých sil.

Prohlášení A. Novotného, že program KSSS je i naší programem, jen zastírala neschopnost vlastní orientace v cílech a cestách socialistického a komunistického ~~xxx~~ vývoje. Strana musí nyní překonat nedostatek vlastní tvůrčí aplikace marxismu. Nemůžeme se už spokojit s přebíráním vzorů a šablon z vnějšku. Musíme se programově postavit na vlastní nohy.

A/c Dosud rozšířené a v praxi jako náhražka programu účinkující představy o socialismu a komunismu vznikly z podmínek vyhrocených třídních konfliktů v období diktatury proletariátu a industrializace, kdy revoluce obracela proti třídním protivníkům jejich vlastní zbraně. Absolutizují tak některá přechodná, případně nouzová opatření a zvětšují instituce, jež mnohdy nemají vůbec socialistický charakter.

Staví je proti humanistickým cílům hnutí. Za tohoto stavu je jedním ze základních předpokladů obrady hnutí programové vyjasnění: obnova a vyjasnění základních myšlenek Marxe, Engelse, Lenina, jakož i dalších socialistických a komunistických myslitelů na úrovni odpovídající současnému stavu společnosti.

Rozsah ideové desorientace, do níž se dostala strana minu -

lých let, a hloubka společenské krize, kterou způsobilo faktické popření socialistické demokracie, nutně postavily před celou stranu otázku programu

- za prvé jako potřebu formulovat znovu od základu humanistické poslání komunistického hnutí;

- za druhé jako úkol vypracovat nový model socialismu, odpovídající čs. podmínkám a s ním spojené pojetí strany.

B. Předpoklady pro vypracování programu strany

Zkušenosti posledních let /teoretické práce o ekonomické reformě, o vědeckotechnické revoluci, o rozvoji politického systému, o sociální struktuře naší společnosti, o filozofických a kulturně-politických problémech socialismu atd./ svědčí o tom, že naše společenské vědy nahromadily dostatečné množství poznatků a teoretických zobecnění, aby byly s to - v příznivé tvůrčí atmosféře obrodného procesu - poskytnout podklady pro vědeckou formulaci dlouhodobého programu strany. V současných podmínkách si příprava programu vyžádá:

B/a Rozbor rozporů a perspektiv současného světa; analýzu velého komplexu vývojových tendencí socialistického společenství, vyspělých zemí kapitalismu i oblasti "třetího světa"; osvětlení dynamiky sil, působících v konfliktu světových soustav i uvnitř nich; rozvahu o hrozbách spjatých s existencí imperialismu v těchto podmínkách. Přitom nustno respektovat novou situaci lidstva, podmíněnou vývojem moderní civilizace a kultury a hlubinnými společenskými přeměnami, k nimž došlo v tomto století.

Program strany^{se} musí ustavičně vyrovnávat s jinými myšlenkovými proudy soudobého humanismu a s výsledky vědecké analýzy.

B/b Konfrontaci původních socialistických a komunistických myšlenek se zkušenostmi revoluce, s jejími vítězstvími a programy. Program strany už nemůže vycházet jen z kritiky kapitalismu, ale právě tak z neustálého rozboru a kritického hodnocení svého vlastního díla.

B/c Respektování jednoty mezi cílem a prostředky, mezi přetvářením objektivních poměrů a rozvojem subjektu - neboť zkušenosti učí, že falešné prostředky vyvolávají v život sociální

síly a tendence, jež se stavějí proti socialistickým cílům a ničí je. Přitom program strany nemůže a nemá předpisovat lidem formy života. Má objasnit podmínky, za nichž se tvoří a sjednocují socialistické zájmy lidí, za nichž může svobodná aktivita člověka v další perspektivě nabývat komunistických rysů.

B/d Vypracování výhledu o etapách a postupech při realizaci socialistických přeměn - tak, aby byly využity všechny možnosti rychlého, ale organického rozvoje naší země /bez přeskokování jednotlivých stupňů/. Vedle dlouhodobých cílů by program měl stanovit jednotlivé /minimální/ kontrolovatelné požadavky.

B/e Program strany je možno postavit pouze na sjednocení skutečných zájmů a nadějí socialismu ve světě se zájmy a nadějemi našich pracujících, našich národů. Musí proto uplatnit hledisko internacionální solidarity, nejužší spolupráce socialistických zemí, komunistických, dělnických a pokrokových proudů ve světě a zároveň princip samostatného rozhodování každé komunistické strany, respektování zvláštností a tradic našeho národa a suverenity naší socialistické země.

Jen za těchto předpokladů máme naději, že se nám podaří cílevědomě najít socialistické východisko z nynější krize, nabídnout našemu lidu humanistickou alternativu moderní civilizace, objevit reálné možnosti socialismu při řešení základních společenských a lidských problémů naší epochy.

C. K stažení programových silů strany /hlavní myšlenky/

Vzhledem k dosavadnímu zaměňování cílů a prostředků má v současné době ústřední význam formulování cílů našeho hnutí.

Marxistická strana, která vypracovává svůj dlouhodobý program v situaci, kdy se osvobozuje od stalinského, byrokratického znetvoření marxismu a socialismu, musí především vyjasnit, jak marxismus chápe problémy lidského osvobození v socialistické a komunistické společnosti. Musí rozvinout základní hodnoty marxismu a revolučního hnutí, jež tvoří myšlenkový i morální základ jeho praktické aktivity.

Pro marxismus není socialismus a komunismus samoúčelným či konečným cílem dějin, ale prostředkem humanizace, tj. optimální-

ho uspokojování a rozvíjení potřeb vysoce civilizovaného a kulturního člověka. Socialismus představuje společnost, jež vzniká všestranným pozitivním překonáním vyspělého kapitalismu - jakožt nejrozvinutějšího třídního systému - tj. vytváří základní společenské předpoklady pro osvobození každého člověka. Komunismus je základnou umožňující lidem realizovat co nejvšestrannější svobodu.

Osvobozování člověka je vlastním smyslem socialismu a komunismu.

Lidská svoboda nemůže být zužována na "poznanou nutnost", nýbrž zakládá se na svobodné volbě životní činnosti. Je ovšem přirozeně ovlivněna stupněm rozvoje všeobecných podmínek lidského života, které v té či oné míře svobodnou lidskou činnost umožňují nebo znemožňují.

Zakladatelé marxismu vycházeli z poznání, že mezi podmínky pro dosažení vyšších stupňů lidské svobody a pro odstranění faktické sociálně podmíněné nerovnosti mezi lidmi patří nejen odstraňování bezprostředních forem kapitalistického řádu, ale též překonávání nadvlády dělby práce nad člověkem, z níž se třídní protivy zrodily. To je přímo protikladné oněm koncepcím socialismu v minulosti a současnosti, které směřovaly či směřují k pouhé nivelizaci lidských individuí, které ignorovali či ignorují nutnost vysokého civilizačního i kulturního rozvoje socialistické a komunistické společnosti jakožto základní podmínky realizace lidské svobody; v tom stály a stojí i dnes tyto koncepce hluboko pod úrovní marxistického pojetí.

Marxismus objevil základní zdroje emancipace člověka.

Rozpoznal především, že reálnou společenskou silou, která může svou dějinnou aktivitou vytvořit předpoklady pro všeobecnou realizaci lidské svobody, je ta společenská třída, která v průmyslové civilizaci nese na svých bedrech hlavní tíhu materiální bytby statků, potřebných pro lidský život, které je však svobodná lidská činnost v těchto podmínkách nejvíce odepřena. Touto třídou se ukázal být proletariát. Proletariát ovšem neusiluje o socialismus proto, aby nastolil trvalou nadvládu nové třídy nad ostatními skupinami společnosti, jak tomu bývalo dříve, nýbrž proto, aby zrušil sám sebe, překonal hranice svého proletářského bytí, přetvořil se spolu s ostatními sociálními skupinami ve svéprávného výrobce v socialistické společnosti. So-

cialismus a komunismus pak postupně ve vsém vývoji utvářejí podmínky takové lidské svobody, jež není již ani třídně podmíněna, ani sociálně omezena.

Marxismus rovněž ~~marxi~~ objasnil, že podmínkou emancipace dělnické třídy a tedy též emancipace člověka je pravdivé poznání, osvětlující cesty k dosažení těchto ~~marxi~~ cílů. Socialismus vzniká ze spojení vědy a revolučního hnutí; s ním stojí a padá.

V marxistickém pojetí socialismu a komunismu není kolektivita jednostranně nadřazována jednotlivcům. Naopak, marxismus se od počátku postavil proti abstraktnímu nadřazování společnosti nad skutečné lidi a jejich vzájemné vztahy. Na tom nemění nic okolnost, že na cestě k všestrannému osvobození jednotlivce je nutno sladovat zájmy jedinců a skupin a respektovat zájmy společného revolučního postupu. Marxismus je, programem skutečně individuální svobody člověka, která se ovšem nemůže uskutečňovat, pokud osobnost nemá možnost vytvářet a vstřebávat do sebe hodnoty socialisticky organizovaného společenství. Socialistický a komunistický program se zásadně liší od buržoazně liberalistického chápání individuální svobody, jež připouští svobodu jednotlivce na úkor ~~z~~ ostatních.

Marxistické pojetí svobody se zakládá na všestranném osvobození každého člena společnosti. Nemůže znamenat "zespolečenštění bídy", nýbrž naopak zespolečenštěný blahobyt. Ani blahobyt takové společnosti není však samoučelný. Tvoří jen nezbytný předpoklad nových vztahů mezi lidmi. Teprve na jeho základě může vyrůstat plné osvobození každého člověka.

D. Ke koncepci programu strany v našich současných podmínkách

Základním aktuálním úkolem programu strany v současných podmínkách je vypracování modelu socialistického rozvoje, který by byl založen na obecných cílech socialismu a odpovídal podmínkám naší země.

D/a Cesty revoluce

Vytváření podmínek pro svobodnou lidskou činnost, jež zakladatelé marxismu charakterizovali jako komunistickou revoluci, zahrnuje převrácení a přetvoření celého komplexu životních pod-

mínek buržoazní průmyslové civilizace. Revoluce prochází postupně přeměnou politiky, ekonomiky, výrobních sil i kultury.

Dobytím politické moci dělnickou třídou a zestátněním výrobních prostředků vytvořila soc. revoluce první předpoklady postupného osvobození člověka. Socialismus jako způsob společenského života byl však v našem dosavadním modelu pochopen a realizován jako pouhé popření a odvržení společenských forem kapitalismu, ~~yk~~ jako jejich holá negace. Byl redukován na zestátnění kapitalistického vlastnictví, na administrativně-direktivní řízení hospodářství z centra a na monopolní mocensko-politický systém. Avšak to pro socialismus nestačí. V těchto hranicích života se ani dělnická třída, ani družstevní rolníci, ani soc. inteligence nemohou vyvíjet jako tvůrci nových poměrů mezi lidmi.

V protikladu k tomuto pojetí musí soudobý projekt socialismu požadovat pozitivní překonání buržoazní politické moci, soukromého vlastnictví k pitalistů i oné nadvlády věcí nad lidmi, která je dána omezeností lidské činnosti a lidského života v tradiční průmyslové civilizaci. Všude přitom jde o vytvoření nových vyšších podmínek, nového, širšího prostoru pro svobodnou aktivitu člověka: o rozvoj demokracie a rozšiřování svobod pro všechny; o vytváření pronikavější soustavy společenského podnikání; o prohlubování rozvoje výrobních sil lidského života; o přístup k všeobecnému rozvoji člověka a jeho sil.

Tento humanistický model socialismu může ovšem fungovat jen jako celek, obsahující všechny své podstatné části. Bez kterékoliv z nich socialismus přestává být socialismem.

Naopak plná realizace tohoto modelu je podmínkou i východiskem budoucího komunistického vývoje vztahů mezi lidmi. Ten ovšem bude představovat rozhodující otázku dne teprve tehdy, až se všeobecně změní struktura a dynamika výrobních sil, až vývoj plně překročí hranice průmyslové civilizace a až se všeobecný rozvoj člověka stane skutečným obsahem každodenního života.

D/b Model socialismu, odpovídající čs. podmínkám

Zploštěný model socialismu se u nás v minulosti uplatnil jako šablonovitá aplikace všeobecné stalinské představy, která redukovala socialismus na jeho negativní předpoklady. Absoluti-

zoval prvky, které odpovídaly možnostem a potřebám v zemích, jež teprve stály na prahu industrializace a pokrývoval je. Neodpovídal však mnoha skutečným socialistickým úkolům a musel se dostat do rozporu s vyspělostí našeho života.

Společenská krize, v níž se ocitla naše země, prokazuje, že socialismus nelze postavit nabyrokratické moci, na systému státního dirigismu v ekonomice, na zvěčňování extenzivní industrializace a na zanedbávání lidského zřetele v kterékoli oblasti života. Socialismus v naší zemi nemůže používat ani některých forem a metod, které jinde mohou mít svůj význam a osvědčily se.

Ve vývoji soudobého světa se nová společnost teprve utváří. Není dána jako hotová šablona či schema. Socialismu se dnes jeví jako složitý proces, rozvíjející určitou základní charakteristiku. Představuje otevřený systém, procházející řadou vývojových stupňů a nabývajících různých vnějších podob. Jeho obecné znaky nikdy neexistují odděleny od specifických zvláštností. Každá země, jež bere vážně svou socialistickou úlohu, musí samostatně volit koncepci socialistického vývoje, jež odpovídá jejím možnostem a jež uvádí do pohybu její specifické zdroje.

Československo vstupovalo na dráhu socialistického vývoje jako země industriálně rozvinutá, s početnou a kvalifikovanou dělnickou třídou, vlivným socialistickým hnutím, s vyspělou pokrokovou kulturou, s nevšední úrovní vzdělanosti, s hluboce zakořeněnými tradicemi demokratického přesvědčení, s živým povědomím bojů za svobodu, svědomí a národní svébytnost, jež po staletí naplňovaly naše dějiny. Bohatství lidských zdrojů, jež nám tento vývoj zanechal, dává soc. úsilí v naší zemi velikou příležitost. Ovšem jen za předpokladu, že to bude socialismus věrný svému humanímu poslání, svému demokratickému založení, svému a vskutku modernímu duchu. Naše základní naděje jsou spjaty s tím, že takový socialismus povede k reálnému osvobození tvořivých lidských sil, což se ukáže být v podmínkách naší země rozhodující.

Program strany musí proto vyjít z obrazu socialistické společnosti, který žije hlboko v srdcích našich lidí a který obrodný proces znovu postavil do středu naší pozornosti: společ-

nosti, zbavené třídních protiv a vykořisťování člověka člověkem; společnosti, založené na jednotě a ryzosti zájmů sociálních; společnosti, svobodné, demokraticky organizované, v níž všechna moc patří pracujícím; společnost hluboce internacionální, s rovnoprávnými, suverénními národy; společnosti sociálně spravedlivé, v níž každý má příležitost k sebeuplatnění a každý dostává podle zásluh a výsledků práce; společnosti, v níž je sloučená práce s podnikáním a která disponuje pružnou ekonomickou soustavou plánovitého využívání trhu; společnosti průmyslově vyspělé, intenzivně vyvíjející výrobní síly na podkladě moderní vědy a techniky; společnosti kulturně žijící a kvalifikovaně řízené svou avantgardní stranou; společnosti umožňující bohatstvím svých zdrojů důstojný lidský život a soudružské vztahy vzájemné spolupráce mezi lidmi; společnosti otevírající postupně prostor pro rozvoj lidské osobnosti.

D/c Změny sociální struktury

Již první krok socialistického zespolečnění výrobních prostředků /jejich zestátnění/ vedl u nás k zániku třídního antagonismu. Třídní boj přestal být podstatným aspektem sociálních procesů uvnitř země. Změnilo se a mění se dále postavení a role třída skupin ve společnosti.

Tyto hluboké změny zakládají třídní jednotu socialistické společnosti, všech jejích základních sociálních skupin: dělnické třídy, družstevních rolníků a socialistické inteligence. Všichni mají objektivně společný zájem na socialistickém vývoji. Síly, u nichž se uplatňuje protisocialistický zájem, existují už jen na pokraji naší společnosti.

Avšak tyto přesuny neznamenají odstranění sociálních rozdílů mezi lidmi, rozdílů mezi jednotlivými skupinami a jejich zájmy. Struktura soc. společnosti je naopak založena na síti rozlišených sociálních rolí, spjatých s kvalitativně přeměněnou dělbu práce a s dělbu sociální činnosti mezi lidmi vůbec.

Za těchto podmínek sjednocování sociálních skupin předpokládá, že se různé zájmy budou moci plně a svobodně projevit, vzájemně konfrontovat, ovlivňovat a na tomto podkladě řešit. Využití a zhodnocení těchto zdrojů vývoje socialistické společnosti vyžaduje vytvoření institucionálních nástrojů, které by umožnily uplatňování skupinových a národních zájmů. Způsob ře-

šení individuálních, skupinových a celospolečenských zájmů přitom dovoluje hlubší a všestrannější ztotožňování lidí se socialistickou společností, s jejími vrcholnými řídicími principy a hodnotami.

V rozhodující míře bude záležet na Dělnické třídě, zda budou nalezena východiska dalšího revolučního ~~xx~~ vývoje. Socialistická dělnická třída, na níž stále leží těžké břemeno dělby práce, zachované z minulosti, má - nezávisle na stupni, v němž si to jednotlivci uvědomují či neuvědomují - hluboce založený objektivní zájem překonat tyto podmínky života a dokončit tak své sebezrušení jako třídy. Tuto dějinnou revoluční roli může ovšem dělnická třída sama sehrát jen v uvědoměleém spojení s vědou a kulturou i jejich nositelkou, inteligencí, v procesu stále hlubší integrace všech ostatních sociálních skupin při vytváření socialistické společnosti.

Socialistické družstevní rolnictvo, jež zůstávalo v minulosti v mnohém směru zatlačeno do nerovnoprávného postavení, se rozvojem svých ekonomických a sociálních vztahů a technizací výrobní základny přibližuje všeobecným podmínkám ostatních pracujících. Zakládá tak nové možnosti své společenské aktivity v socialistickém systému, které ovšem se budou realizovat jen při respektování specifických zájmů rolníků.

Progresivní celospolečenská role inteligence vzrůstá tou měrou, jak se rozvíjí socialismus, jak se ve světě rozšiřují možnosti zásahu do ~~lidských~~ základny lidského života, jak se věda stává rozhodující výrobní silou a jak se spolu s tím přesouvá těžiště lidské činnosti do předvýrobních etap a do oblasti péče o člověka.

Pokud socialistická společnost nepropadá byrokratizaci a klasické třídní protivy, založené na vlastnických vztazích, nejsou nahrazovány protivami, vyplývajícími ze sféry moci, vystoupí postupně význam sociálního členění, založeného na rozdílech v povaze práce a znásobeného podměňováním podle práce. Soc. společnost musí počítat s ~~tím~~ faktickou nerovností mezi dvěma sociálními skupinami: na jedné straně mezi těmi pracujícími, kterým jejich jednoduchá výkonná práce dává jen velmi malou příležitost mimo práci. Na druhé straně mezi těmi pracujícími, kterým jejich ~~jednoduchá výkonná práce dává jen velmi malou~~ příležitost mimo práci činnost nese jisté /třeba omezené/ rysy

skutečného lidského sebeuplatnění. Tato sociální diferenciacce už nemá třídní charakter a probíhá všemi sociálními skupinami. Poskytuje možnost sjednocovat zájmy všech sociálních skupin, je-li pro to vytvořena odpovídající atmosféra i instituce.

Hybné síly vývoje k beztřídní společnosti vznikají na tomto stupni ze spojení zájmů obou skupin: na jedné straně mobilizací zájmů těch pracujících, kteří jsou neuspokojeni hranicemi své práce, svého života, svého volného času a mohou nalézt východisko jen k přetvoření všech společenských, civilizačních i kulturních podmínek lidského života; na druhé straně mobilizací zájmů stále rostoucí skupiny lidí, kteří v témž přetváření světa při své tvůrčí, kvalifikované činnosti nalézají naopak jisté uspokojení.

Lze předpokládat, že v dlouhodobé perspektivě stále větší část společnosti bude motivována svobodnou tvůrčí činností a tak či onak se jí účastní. Na určitém stupni povede takový vývoj k srůstání dosavadních sociálních skupin, k překonání mezí na obou stranách, k vytvoření v pravém smyslu beztřídní komunistické společnosti, tj. řešení konfliktu mezi sociální rovností a lidskou svobodou na podkladě všeobecného rozvoje člověka.

D/d Socialistická demokracie

Vlastní obsah a smysl naší revoluce předpokládá hlubokou a stálou přeměnu společensko-politického systému. To je ovšem možné jen tou měrou, jak se vytváří nová sociální struktura, jak funguje vlastní ekonomická soustava socialismu a jak civilizační proces mění hmotné podmínky lidského života.

Jde především o to, nahradit byrokratický systém socialistickou demokracií. Socialistická revoluce nedala moc do rukou dělníkům, aby zvečnila jejich třídní panství, nýbrž proto, aby postupně zrušila jakékoli panství jedné třídy. Jejím základním hlediskem je rozvinutí svobodné socialistické aktivity všech pracujících. Tento vývoj byl však přerušen zvrháváním revoluční moci. Byrokratický systém nebyl s to přistoupit po překonání třídního boje uvnitř země k postupnému omezování mocensko-politických funkcí svých orgánů, k demonopolizaci činností v oblasti politiky, k rozšiřování občanských práv a svobodného určení pro člověka, k přeměně diktatury proletariátu v roz-

vinutou socialistickou demokracií. Tím zužoval ~~socialistickou~~^{politickou} základnu socialismu a stavěl celé sociální skupiny proti socialistickému vývoji.

Demokracie je bytostnou, nepostradatelnou podmínkou socialistického vývoje. Vlastní společensko-politická soustava socialismu vzniká překonáváním veškeré tradiční třídní demokracie, zevšeobecnováním demokratických principů a vypracováním nového obsahu a nových forem demokratického rozhodování. Socialismus potřebuje nikoli méně, ale více a reálnějších svobod, než kterákoli dřívější společnost: svobodu slova a projevu, informace, shromažďování, pohybu, spolčování, cestování atd. Vyžaduje nikoli méně, ale více a reálnějších práv člověka: právo na domov, na osobní majetek, na zaměstnání a uplatnění, na vzdělávání a příležitost k rozvoji schopností, na sociální a zdravotní péči a zabezpečení, na demokratické zastoupení a hájení vlastních zájmů, na účast v rozhodování - a to pro všechny členy společnosti.

Smyslem společensko-politické soustavy socialismu je tyto práva a svobody, jež ve svém souhrnu tvoří vlastní obsah vlády pracujících, zprostředkovat a zaručit. To předpokládá jednak využití možností zastupitelské demokracie, zvláště parlamentu, jednak spojování přímé a nepřímé demokracie, směřující k posilování samosprávy ve všech úsecích společenského života, kde samospráva může překonat slabiny zastupitelské demokracie, kde uzrálé podmínky pro svobodné sebeurčení člověka a rozšíření jeho skutečné účasti na rozhodování.

Podél toho, jak se budetvořit jednota socialistické společnosti, jak bude fungovat její ekonomika i politický systém - a tedy jak budou izolovány zbytky protisocialistických sil - lze počítat s rozvíjením demokratické tvorby politiky, spluralitou, založenou na konfrontaci koncepcí a lidí, na partnerské oponentuře a vzájemné kontrole. Předpokládáme, že politické strany i celonárodní organizace budou vystupovat jako samostatní navrhovatelé a nositelé různých cest k modernímu humanistickému zřízení, že Národní fronta bude působit jako politický svazek pracujících, stojících na půdě socialismu.

Socialistické společnosti se konečně nabízí příležitost využít možností, jež pro posilování demokracie poskytuje rozvoj

informační a sdělovací techniky: rozšířit,okruh lidí,kteří rozhodují,okruh věcí,o nichž rozhodují,okruh alternativ,mezi nimiž rozhodují,jakož i vytvořit záruky pro výběr schopných a zapojit vědu do tvorby rozhodnutí.

Všechny tyto cesty socialistické demokracie jsou zároveň pří pravou a způsobem postupného dlouhodobého odumírání státní mocenské represe,jež bude postupovat do dalších oblastí , které budou moci být vahrazeny samosprávným orgánům /tj. z nichž mají být politické zásahy vyloučeny/,anebo ponechány přímo svobodné ~~vázně~~ ^{aktivitě} jednotlivců. Ve svém celku,ve své komunistické perspektivě směřuje tento vývoj k nahrazování vlády nad lidmi správnou věcí.

D/e Řešení národnostní otázky

Socialismem je možna nozvat jen takovou společnost, která poskytuje svým národům a národnostem příležitost k naprosto rovnoprávnému, svobodnému rozvoji svého života v oblasti politické, právní, ekonomické i kulturní . a to na základě hlubokého porozumění a vzájemné pomoci.

Marxistické pojetí nevyklučuje žádnou formu uspořádání vzájemných vztahů mezi národy, pokud je založena na rovnoprávnosti, pokud odpovídá vlastněneckému cítění zúčastněných národů, pokud vylučuje majorizaci zájmů menších národů, pokud zabezpečuje optimální rozvoj každého národa v rámci všeobecného harmonického rozvoje. V tom smyslu je zcela slučitelná se socialismem - v závislosti na daných podmínkách - federativní, svazová či konfederativní republika a každá jiná forma sebeurčení národů až do odtržení.

V s učasné době - v souvislosti s historicky se uvtořivšími vztahy Čechů a Slováků - jeví sejako hlavní úkol propracování česko-slovenské federace jakožto státu dvou rovnoprávných, svobodných národů, v němž by se oba cítily jako ve své vlasti a který by se proto mohl stát základnou pro případné socialistické řešení národnostní otázky.

Také ostatní národnosti - naši maďarští, němečtí, ukrajinští, polští, atd. spoluobčané musí v naší společné vlasti najít předpoklady pro své národní vyžití.

Takové uspořádání je tím důležitější, že pro budoucnost vy-

vstane před naší zemí problém prohloubení bratrských svazků mezi národy a národnostmi, které by otevřelo cestu vyšším formám internacionální spolupráce /zvláště v socialistické soustavě/ - přes hranice zemí a států.

D/f Sociální spravedlnost

Socialismus ruší odvěké třídní ~~ex~~ výsady. Vztahuje na všechny stejně princip práce, poskytuje všem rovnou příležitost k lidskému sebeuplatnění. Všeobecnost, s níž uplatňuje tyto zásady, zakládá vyšší typ sociální spravedlnosti. Nerozevívá sociální rozdíly víc, než vyžaduje sociální omezenost zdrojů. Avšak současně respektuje mnohostrannost potřeb, zájmů a aspirací lidí. Neutápí jejich iniciativu, dovednost a schopnost v n ivelizačních tendencích. Neobětuje nabytou svobodu formální rovnosti.

Jako jednu ze svých nejvýraznějších hodnot proklamoval socialismus všeobecné právo na práci, na odstranění strachu o existenci. V dnešním světě je ovšem nemůžeme interpretovat jednostranně jako zaručené právo na určitou činnost - například dosud vykonávanou - bez ohledu na její ekonomickou účinnost a společenský význam. Musí je naopak pojmout jako jistotu, že každému bude nabídnuta příležitost k práci v rychle se měnících podmínkách, že mu bude zaručena možnost přejít k jiné práci a zároveň doplnit, zvýšit či změnit kvalifikaci.

Socialismus proklamoval zásadu výkonu, právo na odměnu podle práce. To předpokládá, že každý bude důsledně zainteresován na výsledku práce. Pro toto právo zároveň nutno nalézt nový a širší výklad, jenž zahrnuje odměnu nejen za ekonomicky ověřený individuální výkon, ale i odměnu za ekonomicky ověřený výsledkek činnosti pracovního kolektivu.

Socialismus konečně proklamoval všeobecné právo na lidské uplatnění a lidskou důstojnost. Všem, kteří vstupují do života, dává příležitost ke společenskému uplatnění podle jejich schopností. Všem, kdo pro svůj věk či zdraví pracovat nemohou, poskytuje odpovídající pomoc a lidsky důstojné podmínky.

Už v této péči o člověka jsou obsaženy záruky budoucí vyšší sociální spravedlnosti, překračující horizont občanskéhk práva a principu výkonu. Avšak tyto momenty budou plně moci přijít ke slovu teprve tehdy, až budou podloženy bohatstvím zdrojů, jež do-

volí, aby se člověk sám - jeho potřeby a jeho schopnosti - staly přímo kritériem, jímž se řídí lidská činnost i společenské rozdělování.

D/g Ekonomická soustava socialismu

Převedení výrobních prostředků do vlastnictví státu odstranilo kapitalistické vykořisťování, avšak nevytvořilo ještě pozitivní formy socialistického hospodaření. Stát v dosavadní soustavě spravoval jménem společnosti výrobní prostředky jako jediný velký podnik. Řada ekonomických forem byla jakožto "cizí" socialistické společnosti zaměněna státními příkazy, jež předpisovaly podnikům v podstatě vše, co mají dělat.

V průmyslově vyspělé ekonomice se však soustava centrálně direktivního řízení národního hospodářství musela ukázat jako těžkopádná a krajně neefektivní. Převrátila stát z orgánu pracujících v jediného zaměstnavatele. Udělala z národního hospodářství samoučelný mechanismus. Zbyrokratizovala celé řízení. Ostranila podněty hospodářského vývoje, jimiž disponoval kapitalismus, nenahradila je však dostatečně účinnými novými vlastními podněty. Nevytvořila dynamickou zájmovou strukturu a motivační síť vlastní soc. společnosti. Zachovala do určité míry opět odtrženost výrobců od vlastnictví výrobních prostředků.

V programu socialismu je obsaženo nikoli formální, ale "reálné zespolečnění", tj. vytvoření takového ekonomického systému, který by fakticky zajistil, aby pracující postupně ovládli reprodukční proces a osvojovali si tvorbu bohatství, místo co by mu sloužili.

Socialismus v naší zemi stojí před neodkladným historickým úkolem vypracovat ekonomickou soustavu, založenou na sloučení práce a podnikání - jinými slovy na všeobecné podnikavosti. Dosáhnout toho je možné jen pomocí ekonomických prostředků, jež odpovídají dané úrovni výrobních sil a jež na tomto stupni umožňují nejširší podchycení a utváření zájmů na socialistické podnikání. Podstatou takového řešení je plánovité využívání tržního hospodářství.

Těmto podmínkám ovšem nemůže vyhovovat doktrinářské, šablonovité uplatnění formy státního vlastnictví. Musí proto ustou-

pit koncepci strukturovaného společenského vlastnictví - v závislosti na úrovni výrobních sil, na obsahu a předmětu činnosti podniků. Podle toho, jak se kde tvoří společenské výrobní síly a jak skutečně fungují jako společenské, využívá socialistická společnost širokou škálu vlastních forem od velkých státních podniků přes podniky národní, družstevní, komunální až k drobnému individuálnímu podnikání - tak aby z různých stran mobilizovala veškerou podnikatelskou iniciativu mezi pracujícími.

Jakožto základní články ekonomiky společenské práce a jako subjekty tržní ekonomiky konstituují se samostatné socialistické podniky, oddělené od státu, hospodařící na vlastní účet, vstupující do hospodářských svazků a sdružení na podkladě vlastní ekonomické rozvahy, vystaveny tlaku domácího i zahraničního trhu a hospodářské soutěže.

Tyto ekonomické podmínky - podle potřeby plýnovitě ovlivňované centrem - mohou spojit optimalizaci objemu a struktury vynakládané práce s optimální citlivostí vůči společenským i individuálním potřebám. Má-li socialistický podnik za takových podmínek obstát, musí umět vkládat do hospodaření všechny schopnosti celého osazenstva, musí vybírat do čela nejschopnější vedoucí s nejmodernějšími koncepcemi a musí umět sjednotit odborné, technicky a organizačně vyspělé řízení s demokratickou samosprávou.

Jako zájmová základna všeobecné socialistické podnikavosti mohou sloužit různě uzpůsobené samosprávné podnikové orgány, rady pracujících - pokud spojí bezprostřední zájmy pracujících se širšími zájmy podniku a celé společnosti. Perspektivní změny v technické základně, ve struktuře práce a v úrovni kvalifikace mohou v budoucnu ze samospráv, jakožto základních orgánů účasti pracujících na ekonomickém rozhodování, vytvořit princip hospodářského řízení vůbec.

Stát, hospodářské centrum, nevstupuje do hospodářského pohybu proto, aby nahradil ostatní činitele. Jeho úkolem je vytvářet podle celospolečenského plánu a pomocí ekonomických nástrojů a pravidel všeobecné podmínky, za nichž se zájmy výrobců obracejí ku prospěchu všech, za nichž dochází k optimálnímu samostatnému rozhodování podniků. Těmito prostředky orientuje podniky na nejprogresivnější hospodářské směry a nejefektivnější zhodnocování národních zdrojů. Stát konečně brání zneužívání moci monopolů. Ovlivňuje tvorbu společenského bohatství tam, kde by

tržní ~~markétní~~ kritéria nestačila, či kde je třeba vytvářet přímé preference sociálních či lidských hodnot, jako je tomu u životního prostředí, kultury a pod.

Co charakterizuje takové nepřímé plánovité řízení a co z něho dělá vyšší, dynamičtější stupeň, než byl tradiční direktivní přístup, to je skutečnost, že nepředpokládá pouhou ~~pl~~ wlušnost těch, které řídí, ale naopak počítá s jejich iniciativou. Plánuje rozvoj subjektivity společenské práce ve všech jejích člancích. Mění ty, které řídí, v samostatné činitele, kteří vnášejí do pohybu svou vlastní aktivitou nové rozměry.

Socialismus nebude stát definitivně na vlastních nohách, dokud neuskuteční vlastní ekonomickou soustavu, která zevšeobecní socialistickou podnikavost a otevře oblast lidských zájmů novým podnětům civilizačního a kulturního vývoje.

V této souvislosti se naskýtá nový pohled na překonání ekonomických forem /jako je trh, hodnotové poměry apod./ v budoucí komunistické společnosti. Oproti tradičním představám, jež počítaly s jejich prostým odstraněním, se na určitém stupni rýsuje možnost - také vzhledem k vymoženostem organizační techniky - aby samy tyto formy, systematicky využívané, ztrácely postupně povahu živlu, který lidi ovládá, a stávaly se naopak prostředky pro cílevědomé modelování procesů, jejichž chod směřuje k plánovanému cíli.

D/h Moderní civilizační základna

Ve své vlastní podobě nemůže socialismus existovat bez hmotné, výrobní a vůbec civilizační základny, jež by povahou a mírou lidské práce, kterou vyžaduje, i úrovní hmitných i duchovních zdrojů, které poskytuje, odpovídala nárokům socialistického života. Jen za tohoto předpokladu mohou ve společnosti všeobecně vznikat zájmy, jež samy, bez vnějšího tlaku, v důsledku svobodné aktivity lidí a demokratických forem působí socialistickým směrem.

Nezbytným východiskem socialistického života je proto vyspělý rumpyslový systém. Ve svých historických počátcích socialistické úsilí nemělo takovou základnu. Muselo si ji teprve vytvářet. Tyto zvláštní historické okolnosti posunuly kdysi industrializaci mezi programové úkoly socialismu. Avšak

industrializace, v níž převažuje extenzivní růst průmyslových výrobních sil /strojů a pracovních sil/, sama nepatří k vlastním dějinným úkolům socialismu. Spíše je předpokladem socialismu. Představuje protiladný civilizační proces, který je dokonce v rozporu s vlastním socialistickým ~~systémem~~ rozvojem. Společnost v tomto období rozšiřuje výrobní síly tím, že rozmnožuje jednoduchou průmyslovou práci. Rozvíjí výrobu za cenu jistého omezení růstu spotřeby pro většinu. Zavádí vědecké řízení tím, že zbavuje většinu pracujících podílu nařízení. Vytváří umělé prostředí civilizace za cenu pistošení přírodních podmínek a vytlačování kultury na okraj života. Vynucuje všeobecný vývoj na úkor rozvoje většiny jednotlivců. Toto stadium vývoje nelze ovšem přeskočit. Avšak pokud trvají tyto podmínky, je malá naděje, že vztahy mezi lidmi - i při likvidaci vykořisťovatelů - dostanou skutečně socialistický charakter.

Je zřejmé, že zvláště demokratické a humanistické rysy socialismu nelze naroubovat na tradiční industrializači. Taková demokracie by se totiž ještě nedotkla podstaty nesvobody, s níž se většina lidí setkává ve své práci - jednoduché, monotónní, čistě výkonné činnosti. Takový humanismus by totiž nezrušil lidskou nouz, kterou cítí mnoho pracujících v hranicích své spotřeby a svého života pe práci vůbec. Spíše by rozšířil rovnost v nedostatku.

Socialistický život v pravém smyslu slova se tedy může uskutečnit jen tehdy, když společnost dosahuje takové úrovně výrobních sil, že se další civilizační proces obrací od extenzivní industrializace - jež kladla hlavní váhu na zprůmyslnění země a k intenzivnímu růstu výrobních sil - v němž se těžiště hospodářského vývoje přesouvá k zužitkování a přestavbě už existující průmyslové výrobní základny pomocí moderní vědy a techniky. A zároveň s tím k rozvoji služeb, předvýrobních oblastí a péče o člověka.

Zkušenosti ukazují, že úkoly extenzivní industrializace už jsou u nás v podstatě splněny, její možnosti vyčerpány. Udržování této tradiční orientace vede k technickému opožďování země, ke katastrofálnímu stavu služeb, k plýtvání lidskými silami, k nevyužívání vědy a vůbec intelektuálního potenciálu, který v moderních podmínkách může být rozhodujícím zdrojem tvorby bohatství země - zvláště v naší společnosti. Model socialistické-

ho vývoje, odpovídající našim podmínkám, je proto ze všech stran vázán na takové postupné přeměny ve struktuře a dynamice výrobních sil, jež by využily obrovských možností soudobé vědy jako nejpronikavější síly, jež by dovolovaly krok za krokem rozšiřovat životní proces všech pracujících a měnit postavení člověka ve světě výrobních sil. To se rovná hledání přístupu k vědecko-technické revoluci, jež se začíná ozývat pod povrchem současného světa.

Socialistický vývoj je trvale nemožný bez postupného překonávání mezi daných tradiční průmyslovou prací. Krátkodobě půjde o projekty ~~XXXXXXXXXX~~ cílevědomé humanizace existující práce na podkladě její racionální organizace, rozšiřování účasti pracujících na rozhodování, zvyšování kultury práce, adaptace pracovního prostředí, kompenzace roztráštěnosti práce využitím výsledku moderní vědy a techniky, přesouvání lidské práce do předvýrobních etap a nakonec nahrazení abstraktní průmyslové práce tvůrčím sebeuplatněním člověka na podkladě radikálního zásahu do technologie výroby a podstatného zkrácení pracovní doby.

Socialistický vývoj je právě tak nemožný bez osvobození člověka od denních starostí o živobytí. Krátkodobě půjde o rozvoj spotřeby, odpovídající moderní době a dovolující bohaté a plynulé uspokojení existujících potřeb lidského života. Dlouhodobě však může vyřešit tuto dávnou otázku lidských dějin jen taková hojnost a natolik^{ne}omezená produktivita, aby trvale umožnila vytváření nových a vyšších potřeb a zájmů lidí. Teprve potom nastoupí lidská potřeba namísto práce jako kritérium výroby a rozdělování. Jen tento vývoj může překonat samoučelné tlaky konzumního systému.

Nová společnost musí nakonec překročit hranice industrializace. Musí nalézt krok za krokem přístup k vědeckotechnické revoluci, tj. k vyšší struktuře a dynamice výrobních sil lidského života - jež je opřena o stále hlubší pronikání vědy jakožto výrobní síly do základů produkce, o stále širší technizaci výrobních postupů a o stále úpěnlivější vyřazování člověka z bezprostřední produkce. Musí poskytnout lidskému životu civilizační základnu, která dovoluje zásadní změny ve vývoji lidské činnosti, spotřeby, životního prostředí a vůbec profilu života. Musí vymanit všechny příslušníky společnosti z pásma nouze, z područí dělby práce. Je n tak může založit lidské vztahy na vzájem-

ném rozvoji. Jen tak může změnit lidský život ve svobodný rozvoj člověka jakožto sebeúčelu.

Podstatné přitom je, že se v podmínkách vědeckotechnické revoluce každý úspěch v kultivaci lidských sil jeví jako tvorba nových - a nejpronikavějších - výrobních sil. Je tedy východiskem pro další, rozsáhlejší a rychlejší civilizační a společenské přeměny.

Bylo-li v počátcích socialistické revoluce osvobození všech podmínkou pro osvobození jednotlivce, stává se postupně stále více svobodný rozvoj jednotlivce podmínkou svobodného rozvoje všech.

D/i Rozvoj lidských sil

Neodlučnou složkou revolučních procesů je konečně kulturní rozvoj, chápaný v nejširším významu jako kultivace životního prostředí, životního způsobu i samotného člověka. Zdrojem kultury v tomto smyslu je tvořivá práce člověka a lidské užívání jejích výsledků, ať už se děje v oblasti hmotné nebo duchovní.

V dosavadních společnostech - a také na půdě nové společnosti, pokud je poznamenána extenzivní industrializací, direktivnější řídicí soustavou a byrokratickou mocí - se kultura jevila jako zvláštní oblast, ostře oddělená od civilizační základny, v níž naopak převládalo hrubé užitkářství. V každodenním životě se tak otevíralo volné pole pro podceňování kultury, pro znevažování vytvořených hodnot, pro necitelnost k životnímu prostředí, pro nešetrnost k přírodě, pro lhostejnost k lidské práci a k denní starostem člověka. Kultura byla vytlačována jako resortní záležitost úzké obce na okraj života a podřizována všeobecné kuratele moci. Tím se však zrtácel společenský smysl tvorby, přerušovalo se proudění mezi duchovním bohatstvím a hmotným úsilím. V podmínkách vědeckotechnické revoluce může však být nejpronikavější civilizační pokrok zprostředkován právě jen rozsáhlou kultivací lidských sil. To má pro socialismus životodárný význam. Zvláště v naší zemi, kde relativně vydatný potenciál vědy, kultury a vzdělanosti zůstával po léta pro skutečný vývoj společnosti bez náležitého praktického užitku.

Chceme-li socialismus orientovat na moderní proudy vývoje,

musíme spoléhat na člověka s vysokými intelektuálními schopnostmi i s rozvinutými smysly a city, s dynamickou vůlí i s citlivostí pro lidský smysl věcí. Musíme otevřít dveře dokořán pro každého, kdo je s to toto bohatství nejvlastnějším smyslu vytvářet a předávat.

Socialismus se proto opírá o svobodný, autonomní rozvoj vědy a vědeckého bádání. Mezi revolučním dělnickým hnutím a vědou není vztah podřízení a kompromisu: čím rozhodněji a nekompromisněji postupuje věda, tím více je v souladu se zájmy pracujících. Socialismem lze vůbec nazvat jen společnost, v níž se vědecké poznání uplatňuje na každém stupni rozhodování.

Socialismus se právě tak opírá o svébytný rozkvět umění, vycházející ze svobodných tvůrčích zdrojů. Potřebuje proto na prostou svobodu umělecké tvorby a musí žádat zajištění všeobecného práva na zpřístupnění kulturních hodnot. Socialistickou možno nazvat jen společnost, která dovede ocenit umění, chránit je před byrokratickou zvlí i komerční omezeností.

Socialismus se rovněž nezbytně ~~z~~ opírá o rozvoj vzdělanosti. Potřebuje takový vzdělávací systém, jenž by dovedl využít způsobilosti každého člena společnosti a jenž by mu byl k dispozici po celý život. Vzdělání je samostatnou lidskou hodnotou. Prívlastek socialistická patří jen společnosti, jež v kvalitě i kvantitě vzdělávání dovede překonat buržoazní zřízení.

Projekt socialismu a komunismu otevírá kultuře vstup do celého životního prostředí, do práce i bydlení, rekreace i dopravy, společenského života i vztahů mezi lidmi, myšlení i chování člověka - všude tam, kde jde o vnější i vnitřní osvobození člověka. Lze předpokládat, že ve velkých historických souvislostech se právě kultivace lidských sil ukáže jako rozhodující faktor společenského vývoje a jako elementární síla naší epochy. To je rozhodující moment pro celou soudobou civilizaci.

Právě zde leží to velké a základní, na co může socialismus a komunismus v současném světě spoléhat.

D/j Mezinárodní postavení naší revoluce

Myšlenky socialismu a komunismu spojují dělnickou třídu a pracující celého světa v boji proti společnému nepříteli a za společný cíl.

Základním obsahem naší epochy, který proniká všechno současné dění, zůstává svár mezi kapitalismem a socialismem, přechod od kapitalismu k socialismu. Svět druhé poloviny XX. století však stále prochází hlubokými proměnami.

Nejdůležitější z nich je fakt, že socialismus se stal elementární silou naší doby. Ovlivňuje osudy celého světa. Je přítomen ve všech jeho sporech. Má stamilióny přívrženců. Vytvořil světovou soustavu. Národy socialistických zemí začínají podle svých podmínek hledat mnohotvárné cesty přechodu od prvních předpokladů socialismu k rozvoji vlastního socialistického života. Z různých stran přistupují k řešení velkých základních otázek člověka v současné civilizaci. A to vše přesto, že rozvoj soc. zemí byl dosud omezen úrovní výrobních sil, jimiž disponuje, a že v řadě směrů nebyly dosud zdaleka využity možnosti socialismu.

Kapitalismus naproti tomu už vcelku, historicky vzato, ztratil své existenční oprávnění. Využívá ovšem skutečnosti, že nejrozvinutější země kapitalismu vstoupily do období vědeckotechnické revoluce a postindustriální ekonomiky, v níž zřetelně převažuje nadbytek kapitálu. Objevuje se tak řada nových, dříve neznámých jevů ve všech ostatních sférách života. Nastupuje státně-monopolní stadium. Mění se vnitřní růstová relace systémů. Obracejí se tendence ve vývoji sociální skladby. Vznikají obrovské hmotné zdroje a s nimi i systém "masového konzumu". Z jedné strany poskytuje toto bohatství půdu pro rozsáhlé pokusy reformismu, který využívá dokonce řady socialistických prvků, zapojených do celkové struktury buržoazní společnosti, aby našel východisko z trvalé všeobecné krize systému. Z druhé strany zesilují na základě těchto hmotných možností snahy řešit problémy tradičním prostředkem imperialismu: agresí. Válka se stala trvalou součástí amerického systému, trvalou hrozbou celému světu. Kapitalistické formy života jsou dnes ještě s to vyvolat nikdy nevidanou hospodářskou konjunkturu. Ukázalo se však, že ani v těchto podmínkách nejsou s to řešit základní problémy člověka.

Vedle těchto dvou pólů světového dění vystupuje dne stále rychleji na scénu ona většina světa, která po staletí sloužila jako neznámá, pasivní podnož buržoazní civilizace. Masa náro-

dů "třetího světa" je vrhána stále zřetelněji do zoufalého rozporu mezi potřebami a zdroji. Industrializace rozkládá jejich vlastní život tradiční, avšak tyto země nemají dosud solidní ekonomické a sociální základy pro vytvoření nové společnosti. Jsou civilizačně, sociálně i z hlediska perspektiv nejednotné a různorodé. Vystupují nisméně jako stále významnější protiimperialistická síla. Bez přihlédnutí k ní nelze už řešit žádnou otázku soudobé civilizace.

Boj o socialismus a komunismus bude se tedy odehrávat na jevišti rozděleného světa. Prvou otázkou nové společnosti bude v těchto podmínkách uhájit mír, zabránit světové katastrofě. V tom smyslu vstupuje socialismus do dějin jako existenční nezbytnost, jako záchrana předzáhoubou lidstva.

Naše revoluce vždy byla a zůstává organickou součástí revolučního procesu, který probíhá světem. Naše strana se cítí být částí celého hnutí. Je spjata hlubokými internacionálními svazky se všemi socialistickými, demokratickými a humanistickými proudy světa. Pojí nás především přátelství a vzájemná pomoc se Sovětským svazem a všemi bratrskými zeměmi socialismu. Cítíme se součástí mezinárodního dělnického hnutí a spolubojovníky komunistických socialistických stran. Máme plné porozumění pro pokrokové, protiimperialistické hnutí na Západě. Jsme solidární s národně-osvobozenými silami "třetího světa", s utlačovanými a poniženými koloniálního systému. Aktivně spolupracujeme s humanisty - vědci a umělci nejrůznějších zemí. Stojíme v řadách bojovníků za mír a přátelství mezi národy.

Právě uskutečnění socialismu, jeho demokratických a humanistických principů ve vlastní zemi je oním vkladem, kterým můžeme nejvíce přispět ke splnění svých internacionálních povinností. Můžeme toho všeho dosáhnout pouze jako strana, která odpovídá za suverénní soc. stát, která v mnohotvárném živém hnutí, nezbytně plném rozdílů v cestách vývoje i v převažujících názorech, zvedá svůj samostatný hlas, uplatňuje svou vlastní tvůrčí iniciativu.

Uvědomujeme si přitom exponovanost a obtížnost svého postavení socialistické země v srdci Evropy, uprostřed konfliktu politických a sociálních systémů. Pokládáme za svou povinnost založit pevně, nevývratně kořeny socialismu v naší zemi, udělat jej vlastním domovem pro každého pracujícího, pro každého kulturního člověka. Nepovažujeme však svůj model socialismu za

příklad, který bychom chtěli nabízet jiným národům. Pokud je ve zvláštních tradicích a podmínkách našeho lidu něco obdobného druhým a tedy obecné bohatství, najdou si je samy tyto národy bez našich návodů a rad.

Mezinárodní komunistické hnutí může být silné pouze tehdy, bude-li silný každý jeho článek. Může definitivně zvítězit jen tehdy, jestliže zodpoví otázky, které kladou pracující všech zemí; jestliže si osvojí pozitivní hodnoty, které vytvořily národy celého světa.

D/k Socialismus a tradice našich národů

Vztah k dějinám a kultuře našich národů tvoří významnou součást programu, jímž čs. komunisté vyjadřují své představy o specifické cestě naší společnosti k socialismu a komunismu.

V boji o spravedlivou, vnitřně svobodnou a suverénní společnost, založenou na maximální svobodě jednotlivce, považujeme za předchůdce a průkopníky svých vlastních snah všechny osobnosti a společenská hnutí, která si v dějinách našich národů kladla obdobné, byť jen dílčí cíle.

Ideály humanismu, sociální spravedlnosti, občanské i národní svobody byly v čs. i slovenských dějinách vždy silným motivem revolučních či reformních snah. Komunisté se proto hlásí k husitskému odkazu. Přijímají s plným pochopením humanitní myšlenky české a slovenské reformace. Váží si obhájeů státní svrchovanosti z roku 1618 a je jim blízký protest selských rebelů z dob feudálního útlaku. S obdivem sledují úsilí obrozenců. Inspiruje je statečný postoj obránců mladé svobody z let 1848-49. Dovedou ocenit demokratická a pokroková hnutí z konce století i státnickou moudrost a prozíravost velkých osobností čs. státu. Jsou přirozenými dědici nejlepších tradic dělnického hnutí už v jeho původních podobách - sociálně-demokratické a anarchické. Sklánějí se před zásluhami, jež si získali účastníci prvního a drzého odboje, bojovníci SNP i pražských barikád. Bezprostředně navazují na kulturní a politický program české a slovenské meziválečné avantgardní levice. Hlásí se jako pokračovatelé sebeobětavého úsilí několika generací dělníků, revolucionářů, komunistů, kteří zakládali stranu, vedli ji obdobím třídních bojů a získávali náš lid pro socialistickou cestu.

Naše národy, žijící na křižovatce nejružnějších dějinných

proudů, kde se střetávaly mocenské zájmy, musely nejdnou urputně hájit svébytnost. Tato skutečnost se zapsala do národní povahy rysem žárlivého střežení suverenity a hluboce zakořeněným odporem proti porobě. Komunisté nechtějí ovšem přehlížet ani skutečnost, že z tohoto zbyly v národní psychice i stinné stránky - komplex maldsti, přizpůsobivost a pod. Boj o čs. soc. společnost dává našim národům příležitost plně se vyrovnat i s touto neblahou zátěží.

Naše národy prošly neblahou historií evropského kulturního celku. Naše kultura, sociální psychika i výchova jsou napojeny těmito tradicemi, jež představují důležitý ~~komplex~~ konsolidační i sebezáchovný činitel ve střední Evropě.

Náš lid konečně zná cenu přátelství a zůstane mu věrný v dobách dobrých i zlých. Prošel obdobím, kdy se díval do očí hrozbě zániku. Naučil si vážit pomoci sovětského lidu a socialistických sil. Pokládá tyto svazky, budované na základě suverenity a bratrské spolupráce, za trvalou podmínku svého socialistického úsilí i svého národního života.

D/1 Poslání komunistické strany

V uskutečňování demokratického socialismu a humanistických cílů komunismu má své nezastupitelné poslání marxisticko-leninská strana. Je to v současných podmínkách jediná síla, jež je s to vědecky založit a rozvíjet novou společnost, soustředit kolem její výstavby většinu pracujících. Má-li strana toto vedoucí poslání, o něž se uzhází, skutečně plnit, musí projít hlubokým přerodem. Její vnější působení i vnitřní život musí být očištěn od byrokratického nánosů. Musí se obnovit jako hnutí, usilující před očima společnosti o všeobecné přijetí a realizaci cílů, jež předkládá. Musí přestat být mocenskou institucí, jež rozhoduje o každém kroku každého příslušníka společnosti.

Původní koncepce strany jako předvoje dělnické třídy, bojujícího o uskutečnění komunistického programu, odvozeného z vědy, byla ve stalinské interpretaci zredukována na "nástroj diktatury proletariátu", na orgán industrializace. Splýváním s mocí ~~ztrácela~~ strana navenek povahu hnutí. Ve vnitřním životě propadala i hierarchizaci. Zásada demokratického centralismu nebyla pochopena jako rozvíjení iniciativy komunistů, ale jako jejich podřízení direktivám. Vytvářel se systém informačně uzavřený v sobě i navenek.

Pro naši dobu, kdy se mění ekonomická i sociální struktura společnosti, kdy nové civilizační procesy zakládají přesuny v hybných silách společenského rozvoje, musí komunisté nově chápat a programovat své úkoly i metody činnosti. Strana jistě zůstává představitelkou bytostných zájmů dělníků a je zárukou úspěšného dovršení historického poslání dělnické třídy, nemůže však být obhájkyní pouze jedné společenské skupiny. Její hlubší úkoly ji vedou k proměně v avantgardu soudobého pokroku; ve sdružení všech t ořivých sil pracujících, jež usilují o beztrždní společnost; ve hnutí, jež rozevřelo základní lidské problémy soudobé civilizace.

To předpokládá zásadní změnu ve vnitřní výstavbě strany i v jejím postavení ve společnosti.

Zásada demokratického socialismu musí být pojata jako rozvíjení nových, skutečně demokratických způsobů rozhodování s využitím veškeré informace, jež vzniká ve stranickém organismu a ve společnosti vůbec. Členové strany, kteří svou vlastní činností uskutečňují její program, mají právo na vlastní názor a sdružování s jinými členy k jeho obhajobě. Menšině je otevřena možnost, aby před zraky celé strany usilovala o to, stát se většinou. Platí tu zákon rozrůznění a znovuvytváření jednoty. Výběr alternativ a t orba politické linie vychází z iniciativy jak shora, tak zdola. Po přijetí rozhodnutí platí ovšem pro všechny příkaz kázně a soudružské solidarity. Strana je otevřena vědě a disponuje orgány, jež umožňují volný tok vědeckého poznání do celé její činnosti. Volení pracovníci nejsou věčnými profesionálními majiteli funkcí, ale dočasnými a střídajícími se pověřenci hnutí, demokraticky volenými z lidí, kteří mají morální kredit a přirozenou autoritu co nejširší veřejnosti. Úloha profesionálního aparátu při koncipování a realizaci politiky netkví v rozhodování, jež přísluší plně voleným orgánům.

Vedoucí úloha strany nespočívá v tom, že strana vládne nad společností, ale v tom, že nejoddaněji slouží jejímu soc. rozvoji svobodnému. Svou autoritu si nevynucuje, ale získává svými činy a pravdivostí svých ideálů. Jako průkopník demokratického socialismu bude strana usilovat o takové postavení v politickém systému, které umožní kontrolu moci na základě partnerství a opo - nentury, soutěže myšlenek a lidí. Politická práce strany je přitom zárukou, že nikomu nebude dovoleno nastolit u nás reakční

zvrát.

Mimo tuto tradiční politickou sféru je strana průkopníkem samospráv, jejichž vnitřní činnost by postupně neměla být vázána stranickopolitickými směrníci.

Už na svém ustavujícím sjezdu si dala naše strany do programu záměr nebýt pouze politickou stranou v tradičním slova smyslu, ale stát se "předvojem nového života" - hnutím, které si uvědomuje, že všechny jeho měnící se formy jsou podmíněny danými poměry, které tvoří výhodisko; že sama jeho existence jakožto strany je oprávněna pouze jeho cíli a jen v mezích boje o tyto veliké cíle.

E. Postup při vypracování programu

Vytváření programu strany nutno považovat za dlouhodobý a mimořádně závažný úkol, který si vyžádá pravděpodobně několika let. Proto bude třeba stálé programové komise strany, vytvořené hnedpo sjezdu ÚV /alternativa: takovou komisi by mohl jmenovat i přímo sjezd/. Programová komise by formulovala výchozí koncepční náměty, organizovala práci i veřejnou diskusi a zpracovala definitivní návrh pro nejvyšší stranické orgány. Vzhledem k významu programu doporučujeme, aby předsedou programové komise byl přímo s. A. Dubček.

Práce na programu strany budou představovat integrální složku obrody socialismu a strany. Jejich úspěch je podmínkou pro překonání politické, ideové i morální krize hnutí. V průběhu přípravy programu se vynoří řada dosud nejasných teoretických otázek, které bude třeba řešit zvlášť. Některé vyplývají z už uvedeného nástinu /část D/.

Návrh programu ovšem nechce a nemůže vnucovat pracujícím hotoovou koncepci národního či individuálního života po vzoru utopistů. Otevírá pouze tvůrčí socialisticke koncepcie ve veřejnosti na podkladě návrhů, jež strana předkládá, jakož i soutěže myšlenek. Po připravení návrhu, zpracovaného za účasti široké vědecké a kulturní obce, by měla být zorganizována dlouhodobá diskuse ve straně a ve veřejnosti. Všestranné posouzení návrhu si vyžádá delší doby. Tohoto úseku práce by se měl trvale účastnit stranický tisk, zvláště teoretické časopisy. Doporučuje se účast veřejných sdělovacích prostředků.

Za předpokladu, že hlavní problémy budou vyjasněny a že bude dosaženo jednoty, bude moci XV. sjezd strany schválit program strany. Avšak opět nikoli jako uzavřenou koncepci. Neboť program by měl zůstat otevřený. Diskuse o programu musí tvořit pravidlenou složku přípravy každého sjezdu strany. Každé další rokování stranického sjezdu by mělo plnění programu kontrolovat, program sám opravovat, doplňovat a měnit podle zkušeností, získaných při jeho realizaci i podle nových poznatků vědy.